

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci

Mateja Fumić Bistre

**JEZIČNA ANALIZA *RĚČNIKA LĚČNIČKOG*
NAZIVLJA IVANA DEŽMANA**

DOKTORSKI RAD

Rijeka, 2026.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Mateja Fumić Bistre

JEZIČNA ANALIZA *RĚČNIKA LĚČNIČKOG NAZIVLJA* IVANA DEŽMANA

DOKTORSKI RAD

mentorica: izv. prof. dr. sc. Anastazija Vlastelić

sumentor: prof. dr. sc. Amir Muzur, dr. med.

Rijeka, 2026.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Mateja Fumić Bistre

**THE PHILOLOGICAL ANALYSIS OF *RĚČNIK LĚČNIČKOG NAZIVLJA* BY IVAN
DEŽMAN**

DOCTORAL THESIS

Rijeka, 2026.

ZAHVALA

Ove disertacije nedvojbeno ne bi bilo da se u mojem životu nisu našli ljudi koji su me na tome putu vodili i voljeli.

Zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Diani Stolac, prof. emeriti na nebrojenim *Mateja, Vi to možete!*, dugim razgovorima, ali i nužnim kraćenjima mog pisanja kako bih ovo djelo konačno privela kraju. Život je nepravedno predvidio drugačiji rasplet naše priče od one kojoj smo se nadale... Ipak, zahvalna sam mu što sam mogla učiti od Vas!

Hvala prof. dr. sc. Amiru Muzuru, dr. med. na promptnome odgovaranju na svako moje laičko pitanje. Za razliku od liječničkih rukopisa, njegovi su odgovori bili nevjerojatno jasni!

Hvala i mojoj mentorici iz Instituta za hrvatski jezik dr. sc. Marijani Horvat, znanstvenoj savjetnici u trajnome izboru, na neizmjernoj slobodi, povjerenju i razumijevanju, koje mi je pružila iako smo bili samo stranci kada sam započela svoj put u Institutu. Sada smo, vjerujem, puno više!

I mojoj obitelji...

... mojoj majci, koja me podigla i koja me idalje podiže, mojoj vječnoj podršci. Sve sam što jesam zbog tebe, mama!

... mojem suprugu, koji se najviše veseli mojim objavljenim radovima i koji je uz mene naučio sve o napredovanjima, uvjetima i rokovima. Uz to, gotovo besprijekorno otkriva reflekse starih glasova i poluglasa iako ih sve zove *švo* i *šve*.

... i našem sinu, mojoj najsjašnjoj zvjezdici koju mi je Dobri poslao da sve moje rane zaliječi. Njemu nijedna titula ništa ne znači – njemu sam uvijek i zauvijek samo mama, nadam se dostojna njegove čiste ljubavi.

Hvala vam, ne znam čime sam vas zaslužila!

SAŽETAK

Ivan Dežman (Rijeka, 1841. – Zagreb, 1873.) u povijesti je hrvatskoga književnog jezika ostao zabilježen kao autor prvoga hrvatskog tiskanog medicinskog rječnika – *Rječnika lēčničkog nazivlja*, koji je objavljen 1868. godine. U disertaciji se njegovo djelovanje razmatra iz više perspektiva, s posebnim naglaskom na filološku analizu navedenoga rječnika.

U uvodnome se dijelu daje pregled Dežmanova književnoga i znanstvenoga rada, a usporednom analizom njegovih tekstova i radova Frana Kurelca pokazuje se Dežmanovo postupno udaljavanje od riječke filološke škole.

Glavni cilj istraživanja bio je sustavno filološki analizirati rječnik, s posebnim naglaskom na lekseme koje je Dežman označio kao vlastite novotvorenice. Analiza obuhvaća slovopis, pravopis, fonologiju, morfologiju, leksik, tvorbu i stilske značajke, dok su detaljni korpusni podatci smješteni u priloge kako bi interpretativni tekst ostao sažet i metodološki jasan, a podatci provjerljivi.

S obzirom na to da dosad nije postojao sustavan popis i opis nazivlja prikupljenoga u *Rječniku lēčničkog nazivlja*, disertacija pridonosi njegovu proučavanju u dijakronijskome i sinkronijskome presjeku. Time se omogućuje cjelovitiji uvid u tradiciju hrvatskoga medicinskog nazivlja te uvid u udio nazivlja 19. stoljeća u suvremenoj hrvatskoj medicinskoj terminologiji.

Rječnik Ivana Dežmana jest opsegom ograničeno, ali dokumentacijski vrijedno djelo, koje omogućuje proučavanje povijesti hrvatske leksikografije i pruža temelj za daljnja komparativna istraživanja, kao i istraživanja u okviru digitalne humanistike. Disertacijom je načinjen prvi cjelovit popis i opis Dežmanova nazivlja te je rječnik prvi put sustavno jezično analiziran. Time je prikazano kako se u tome djelu oblikuju mehanizmi stvaranja i prilagodbe medicinske terminologije u hrvatskome književnom jeziku 19. stoljeća, što potvrđuje znanstvenu relevantnost rječnika te omogućuje bolju dokumentaciju i razumijevanje povijesnoga razvoja hrvatskoga medicinskog nazivlja, dok podatci u prilogima čine temelj za buduće istraživačke projekte.

ABSTRACT

Ivan Dežman (Rijeka, 1841 – Zagreb, 1873) is recorded in the history of the Croatian language as the author of the first printed Croatian medical dictionary, *Rječnik lječničkog nazivlja*, published in 1868. This dissertation examines his work from multiple perspectives, with particular emphasis on a philological analysis of the dictionary.

The introductory section provides an overview of Dežman's literary and scientific activity, while a comparative analysis of his texts and the works of Fran Kurelac demonstrates Dežman's gradual distancing from the Rijeka philological school.

The primary aim of the research was to conduct a systematic philological analysis of the dictionary, with special attention paid to the lexemes that Dežman identified as his own neologisms. The analysis encompasses orthography, spelling, phonology, morphology, lexis, word formation, and stylistic features. Detailed corpus data are presented in the appendices in order to keep the interpretative text concise and methodologically clear, while ensuring the verifiability of the data.

Given that no systematic inventory or description of the terminology collected in *Rječnik lječničkog nazivlja* had previously existed, this dissertation contributes to its study from both diachronic and synchronic perspectives. This approach enables a more comprehensive insight into the tradition of Croatian medical terminology, as well as into the contribution of nineteenth-century terminology to contemporary Croatian medical terminology.

Although limited in scope, Ivan Dežman's dictionary is a work of considerable documentary value, as it enables the study of the history of Croatian lexicography and provides a foundation for further comparative research, as well as for studies within the field of digital humanities. This dissertation presents the first comprehensive inventory and description of Dežman's terminology and offers the first systematic linguistic analysis of the dictionary. It demonstrates how mechanisms of formation and adaptation of medical terminology were shaped in the Croatian language of the nineteenth century, thereby confirming the scholarly relevance of the dictionary and enabling improved documentation and understanding of the historical development of Croatian medical terminology, while the data presented in the appendices form a basis for future research projects.

KLJUČNE RIJEČI

Rječnik lječničkog nazivlja, Ivan Dežman, hrvatsko medicinsko nazivlje, riječka filološka škola, povijest hrvatskoga književnog jezika

KEYWORDS

Rječnik lječničkog nazivlja, Ivan Dežman, Croatian Medical Terminology, Rijeka Philological School, History of Croatian language

POPIS KRATICA

Kratice djela

AR – *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika (Akademijin rječnik)*

BJ – *Brus jezika*

ČZLJ – *Čovjek prema zdravlju i ljepoti*

F – *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ, spěvanâ, prevedenâ i nasnovanâ*

LI – *Lěčnička izvěšća (visa reperta) za praktičnu porabu lěčnikov*

MG – *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili o barbarizamah*

RK – *Recimo koju*

RL – *Različite likarie*

RLN – *Rěčnik lěčničkog nazivlja*

Kratice imenâ (abecedno prema imenu autora)

A. S. – Ante Schwarz (*Opisna anatomija ili razudbarstvo čovječjega tiela*)

B. Š.a – Bogoslav Šulek (*Němačko-hrvatski rěčnik*)

B. Š.b – Bogoslav Šulek (*Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*)

I. B. – Ivan Belostenec (*Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium i Gazophylacium Illyrico-Latinum*)

I. D. – Ivan Dežman (*Rěčnik lěčničkog nazivlja*)

J. A. – Joso Arambašin (*Prinovljeni liječnički rječnik*)

J. H. – Juraj Habdelić (*Dictionar ili Rechi Szlovenszke zvexega ukup zebrane, u red posztaulyene, i Diachkemi zlahkotene... na pomoch napredka u Diachkom navuku Skolneh Mladenczeu Horvatszkoga, i Szlovenszkoga Naroda*)

M. N. – Milan Nemičić (*Medicinski rječnik njemačko-latinsko-hrvatski*)

V. L. – Vladimir Loknar (*Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskog nazivlja*)

Ostale kratice

DN – dopušten naziv (u nazivlju ovjerenom u *Struni*)

grč. – (staro)grčki jezik

lat. – latinski jezik

M. F. B. – Mateja Fumić Bistre (uz isticanja unutar citiranoga teksta)

njem. – njemački jezik

rus. – ruski jezik

sin. – sinonim

stsl. – staroslavenski jezik

svez. – svezak *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika*

Ž – žargonizmi (u nazivlju ovjerenom u *Struni*)

SADRŽAJ

POPIS KRATICA	9
1. UVOD	13
1.1. Tema rada	13
1.2. Istraživački ciljevi i znanstveni doprinos rada	14
1.3. Metodologija i struktura rada	15
2. RAD NA HRVATSKOME MEDICINSKOM NAZIVLJU	20
2.1. Početci stvaranja hrvatskoga medicinskog nazivlja (do 20. stoljeća)	20
2.1.1. Rječnici	20
2.1.2. Enciklopedije i leksikoni.....	24
2.1.3. Udžbenici i priručnici	25
2.1.4. Ljekaruše.....	30
2.1.5. Periodika	32
2.2. Hrvatsko medicinsko nazivlje u 20. i 21. stoljeću	34
2.2.1. Rječnici	35
2.2.2. Enciklopedije i leksikoni.....	37
2.2.3. Periodika	38
2.2.4. Projekti i mrežni izvori	40
3. ŽIVOT I OPUS IVANA DEŽMANA	42
3.1. Znanstveni i znanstveno-popularni tekstovi	45
4. RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA I IVAN DEŽMAN	51
4.1. Rukopisni rječnik Frana Kurelca u kontekstu Dežmanova leksikografskoga rada	58
5. <i>RJEČNIK LJEČNIČKOGA NAZIVLJA</i> IVANA DEŽMANA	61
6. JEZIČNA ANALIZA <i>RJEČNIKA LJEČNIČKOG NAZIVLJA</i>	71
6.1. Slovoapis	71
6.2. Pravapis	72

6.3. Fonologija.....	78
6.4. Morfologija.....	80
6.5. Leksik	81
6. 5.1. Opće napomene o leksiku u proučavanim izvorima	82
6.5.2. Teorijska polazišta	86
6.5.3. Izravne posuđenice.....	92
6.5.4. Nazivlje nastalo kalkiranjem.....	93
6.5.5. Nazivlje motivirano fizičkom značajkom (oblikom, izgledom, simptomom), neovisno o prijevodu s kojega od jezika	97
6.5.6. Nazivlje motivirano položajem u tijelu, neovisno o prijevodu s kojega od jezika	101
6.5.7. Nazivlje motivirano funkcijom, neovisno o prijevodu s kojega od jezika	102
6.5.8. Ostale napomene o leksiku	103
6.6. Tvorba.....	105
6.6.1. Teorijska polazišta	105
6.6.2. Tvorbena analiza naziva nastalih kalkiranjem	108
6.6.3. Tvorbena analiza tvorenica motiviranih kakvim svojstvom, neovisno o prijevodu s kojega od jezika	116
6.6.4. Mocijska tvorba	118
7. STILSKE ZNAČAJKE ZNANSTVENIH I ZNANSTVENO-POPULARNIH TEKSTOVA IVANA DEŽMANA	119
7.1. Formalne značajke.....	119
7.2. Jezično-stilske značajke.....	121
8. ZAKLJUČAK	126
9. POPIS LITERATURE I IZVORA	130
10. POPIS PRILOGA.....	141
11. PRILOZI.....	142

1. UVOD

1.1. Tema rada

Devetnaesto je stoljeće u hrvatskoj filološkoj povijesti bilo prijelomno i osobito burno razdoblje koje je započelo Gajevom reformom grafije, a nastavilo se previranjima jezičnih koncepcija filoloških škola te oblikovanjem i normiranjem hrvatskoga jezika. To je razdoblje po mnogočemu *prvo* u povijesti hrvatskoga književnog jezika. Vrijeme je to izlaženja *prvih novina* na hrvatskome jeziku *Kraljskoga Dalmatina* (1806. – 1810.), *prvih govora* na hrvatskome jeziku u Saboru¹, zatim je 1846. godine izvedena *prva hrvatska opera Ljubav i zloba*, a iste je godine Vjekoslav Babukić „imenovan *prvim pravim profesorom* hrvatskoga jezika” (Vince 1990: 266) na zagrebačkoj Akademiji, godine 1851. počinje izlaziti *prvi pravi hrvatski znanstveni časopis Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* (1851. – 1875.) (v. Horvat i dr. 2015: 311), a ono što je za temu ovoga rada osobito bitno, 1868. godine objavljen je i *prvi hrvatski medicinski rječnik, Rječnik lječničkoga nazivlja* Ivana Dežmana.

Život i rad Ivana Dežmana (1841. – 1873.) može se promatrati kroz njegove riječke, bečke i zagrebačke godine stvaralaštva. U prvim se susreće s riječkom filološkom mišlju svojega učitelja Frana Kurelca, za vrijeme studiranja u Beču piše mahom književna djela nadahnutu slavenskom kulturom, dok je vrijeme provedeno u Zagrebu ujedno i njegovo najproduktivnije razdoblje, i u literarnom, i u znanstvenom, i u liječničkom smislu. Ondje objavljuje svoja najpoznatija književna djela, romantičarski ep *Smiljana i Koviljku*, zbirku *Poletar*, više pripovijedaka, ali i svoja znanstvena i popularno-znanstvena djela iz područja liječništva – *Rječnik lječničkog nazivlja* (1868.), *Lječnička izvješća* (visa reperta) *za praktičnu porabu lječnikov* (1868.) i *Čovjek prema zdravlju i ljepoti* (1872.).

Do sada je o Dežmanovu radu pisano mahom iz književne perspektive, primjerice u radovima Vinka Antića (1965.), Antuna Barca (1968.), Milorada Stojića (1995.), Miroslava Šicela (1997.) i Irvina Lukežića (2007.). O njegovu je životu i znanstvenome radu do sada pisala Diana Stolac (1996., 2006.). *Rječnik lječničkog nazivlja* bio je tema radova Zlatka Vinca (1972., 1990.), Ive Padovana (1990.), Vladimira Dugačkog (1991.), Anamarije Gjuran-Cohe (2011.), a pri analizi određenoga leksema ili nazivlja pojedinoga semantičkog polja rječnik su u posljednjih nekoliko godina konzultirali Borko Baraban, Miroslav Sikora i Stjepan Siber (2019.), Ivan Marković (2022.) te Kristian Lewis i Dalibor Vrgoč (2023.). Ipak, do danas

¹ Godine 1808. Vinko Knežević od Sv. Helene drži govor pri proglašenju potkapetanom ondašnje Kraljevine, zatim 1832. godine Juraj Rukavina od Vidovgrada i, naravno, Ivan Kukuljević Sakcinski koji je govor održao 1843. godine.

nedostaje potpunoga popisa i opisa nazivlja objavljenoga u *Rječniku lječničkog nazivlja*, kao i sustavnoga opisa toga rječnika uopće. O nastanku rječnika dosta saznajemo iz njegova predgovora, u kojem Ivan Dežman objašnjava svoju motivaciju za prikupljanje leksičke građe. Želio je hrvatskim liječnicima na hrvatskome jeziku ponuditi hrvatsko nazivlje. U oblikovanju svojega djela vodio se starijim hrvatskim i stranim leksikografskim izvorima, posezao je za književnim naslovima, ali i leksemima koji su ovjereni u hrvatskim govorima. Tristotinjak je leksema označio oznakom *D.*, što upućuje na to da ih je sam tvorio. U radu smo se usmjerili upravo na te lekseme, koje smo analizirali leksički i tvorbeno. Ovim se doktorskim radom dao prvi sustavni i cjelovit prikaz *Rječnika lječničkog nazivlja* Ivana Dežmana, što podrazumijeva njegovu slovopisnu, pravopisnu, fonološku, morfološku, leksičku, tvorbenu te stilsku analizu.

1.2. Istraživački ciljevi i znanstveni doprinos rada

U radu se žele ostvariti sljedeći istraživački ciljevi kojima se nastoji doprinijeti proučavanju hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću:

- 1) S obzirom na to da u dosadašnjoj kroatističkoj literaturi nedostaje potpuni opis *Rječnika lječničkog nazivlja*, a osobito leksema za koje Ivan Dežman tvrdi da ih je sam tvorio, glavni je istraživački zadatak filološki analizirati rječnik na svim jezičnim razinama, s posebnim naglaskom na leksičku i tvorbenu razinu.
- 2) Nastoji se doprinijeti proučavanju hrvatske medicinske terminološke prakse u dijakronijskome i sinkronijskome presjeku kako bi se dobila cjelovitija slika tradicije hrvatskoga medicinskog nazivlja i udjela naziva 19. stoljeća u suvremenoj hrvatskoj medicinskoj terminologiji.
- 3) Usporednom se analizom žele prikazati jezična rješenja u radovima Frana Kurelca (*Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ, spěvanâ, prevedenâ i nasnovanâ, Recimo koju, Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili o barbarizama*) i Ivana Dežmana (*Rěčnik lěčničkog nazivlja, Lěčnička izvěšća (visa reperta) za praktičnu porabu lěčnikov te Čovjek prema zdravlju i ljepoti*), što će pokazati u kojim se jezičnim rješenjima Ivan Dežman priklanjao Franu Kurelcu, a u čemu se vidi otklon od njegovih filoloških ideja.

Ovom se disertacijom doprinosi proučavanju hrvatskoga medicinskog nazivlja i leksikografije 19. stoljeća. Rad donosi sustavan pregled razvoja znanstvenoga nazivlja u hrvatskome jeziku, od najranijih leksikografskih djela do suvremenih terminoloških projekata i digitalnih izdanja, čime se Dežmanov rječnik smješta u kontinuitet hrvatske terminološke

tradicije. Disertacija pruža prikaz Dežmanova rada te ga kontekstualizira unutar riječke filološke škole, uz usporednu analizu njegovih jezičnih rješenja s onima u djelima Frana Kurelca. Radnjom se detaljno opisuje struktura rječnika i rječničkoga članka, kao i analiza leksikografskih postupaka primijenjenih u rječniku. Glavni je znanstveni doprinos ovoga doktorskog rada prvi cjelovit popis i opis Dežmanova nazivlja te sustavna jezična analiza *Rječnika lječničkog nazivlja*, dok ekscerpirani nazivi priloženi radu čine temelj za daljnja dijakronijska, komparativna i korpusna istraživanja.

1.3. Metodologija i struktura rada

Iako *Rječnik lječničkog nazivlja* Ivana Dežmana jest prvi hrvatski medicinski rječnik, medicinsko je nazivlje i ranije ovjereno u različitim, mahom općim rječnicima, a nalazimo ga i u udžbenicima, priručnicima, časopisima i ljekarušama. Kako bi se prikazao dijakronijski i sinkronijski pregled rada na hrvatskome medicinskom nazivlju, rječnici, enciklopedije, leksikoni, udžbenici i priručnici, ljekaruše te periodika podijeljeni su na one objavljene do 20. stoljeća i one od 20. stoljeća naovamo. Komentirat će se oni naslovi za koje se zna da ih je Ivan Dežman poznao i rabio jer ih spominje u predgovoru svojemu rječniku, dok ćemo druge spomenuti na razini informacije, osobito one nastale nakon 20. stoljeća zbog izuzetno velike produkcije. Time se daje sveobuhvatan pregled izravnoga i neizravnoga rada na hrvatskome medicinskom nazivlju te se daje poticaj za buduća istraživanja.

Život Ivana Dežmana promatrat će se u kontekstu riječke filološke škole zbog njegova osobito privrženoga odnosa prema Franu Kurelcu. Prikazat će se u kojim se to jezičnim pitanjima Ivan Dežman udaljava od jezične koncepcije riječke filološke škole, i to analizirajući ključna djela dvojice autora: *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ, spěvanâ, prevedenâ i nasnovanâ*, *Recimo koju*, *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili o barbarizamah* te *Rječnik lječničkog nazivlja*, *Lječnička izvěšća* (visa reperta) za *praktičnu porabu lječnikov* i *Čovjek prema zdravlju i ljepoti*. Iako se, s obzirom na godinu nastanka potonjega djela (1872.) i njegovu prirodu (riječ je o zbirci govora čitanih zagrebačkoj publici) ne pretpostavlja da će u njemu biti ovjeren veći broj primjera koji potvrđuju Dežmanovu pripadnost riječkoj filološkoj školi, time će analiza biti potpunija, a dobiveni će podatci posvjedočiti o Dežmanovim stavovima prema književnojezičnoj koncepciji Frana Kurelca.

Čitajući predgovor *Rječniku lječničkog nazivlja*, saznajemo da je Fran Kurelac posudio građu za svoj rukopisni rječnik *Provincialismi, idiotismi* Ivanu Dežmanu te će se to, do danas neobjavljeno djelo, ukratko i predstaviti.

U radu se daju osnovni biografski podatci o Ivanu Dežmanu, a njegov je književni opus tek popisan, ne ulazeći u književnu analizu. Pri tome je konzultirana relevantna literatura, djela: *Izabrani spisi* (1896.) Franje Markovića, *Pisci, Rijeka, zavičaj (eseji i osvrti)* (1965.) Vinka Antića, *Književnost Istre i hrvatskog primorja* (1968.) Antuna Barca te *Hrvatskih književnih obzora (eseji i studije)* (1997.) Miroslava Šicela. Detaljnije će se analizirati Dežmanovi zdravstveni i zdravstveno-popularni radovi *Lčnička izvšća* (visa reperta) *za praktičnu porabu lčnikov* te *Čovjek prema zdravlju i ljepoti*, s obzirom na to da je riječ o djelima u kojima pretpostavljamo da će biti ovjereno liječničko nazivlje popisano i u rječniku.

Središnji je dio doktorskoga rada jezična analiza *Rčnika lčničkog nazivlja*. Osnovna je metoda filološka, s tim da će slovopisna, pravopisna, fonološka² i morfološka analiza biti uopćena, odnosno iznijet ćemo značajke koje vrijede na razini cijeloga djela³.

Ponekad nije u potpunosti lako odrediti je li riječ o Dežmanovim jezičnim rješenjima ili rješenjima iz drugih izvora koje je autor *Rčnika lčničkog nazivlja* doslovno prepisao i unio u svoje djelo. Zbog toga smo se pri filološkoj analizi nastojali voditi primjerima koji nedvojbeno potvrđuju Dežmanovu jezičnu koncepciju, odnosno onima koji su ekscerpirani iz *Predgovora* te kratkoga odlomka vezanoga teksta iz poglavlja *Rči iz Vukova rčnika*. Kako nam je cilj analizirati Dežmanov pristup medicinskom nazivlju, posebno će se izdvojiti oni nazivi koje je zabilježio kao vlastite novotvorenice oznakom *D*. Pojmu *Dežmanove novotvorenice* treba pristupiti oprezno jer ne možemo sa sigurnošću tvrditi je li doista riječ o nazivima koje je sam tvorio, bez da ih je ranije negdje čuo ili pročitao. Radovi koji sadrže medicinsko nazivlje su iznimno obimni, kako će se i pokazati u poglavlju *Rad na hrvatskom medicinskom nazivlju*. Zbog (pre)velike produkcije tih djela o nazivima kao Dežmanovim novotvorenicama treba govoriti tek uvjetno. Popisani leksemi će se leksički i tvorbeno analizirati. Razvrstat će se u nekoliko skupina, ovisno o tome čime su motivirani. Pri analizi ćemo se služiti metodologijom koju je 2011. godine Borko Baraban koristio u svojem radu *Staro i suvremeno hrvatsko anatomske nazivlje*, kada je analizirao medicinsko nazivlje u *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenoga nazivlja* Bogoslava Šuleka i *Rječniku latinskoga i hrvatskoga medicinskog nazivlja* Vladimira Loknara i u kojemu je izdvojeno

² S obzirom na to da će se u poglavlju u kojem se piše o riječkoj filološkoj školi i Ivanu Dežmanu komentirati fonološka i morfološka rješenja ovjerena u Dežmanovim tekstovima, za dobivanje potpune filološke slike o jeziku Ivana Dežmana potrebno je u obzir uzeti oba poglavlja. Neki će se elementi spomenuti u obama dijelovima, ali uz poneke izmjene i dodane primjere.

³ Sintaktička analiza neće biti provedena zbog toga što je riječ o rječniku, a vezanoga je teksta u njemu premalo za konkretniju analizu.

medicinsko nazivlje podijelio u četiri velike skupine: *hrvatsko medicinsko nazivlje grčkoga i latinskoga podrijetla*, *hrvatsko medicinsko nazivlje nastalo doslovnim prevođenjem*, *hrvatsko medicinsko nazivlje nastalo s obzirom na anatomske oblik organa*, *neovisno o prijevodu s klasičnih jezika* i *hrvatsko medicinsko nazivlje nastalo s obzirom na topografski smještaj organa*, *neovisno o prijevodu s klasičnih jezika* (v. Baraban 2011b: 131).

S obzirom na to da je autor proučavao isključivo anatomske nazivlje, a u Dežmanovu se rječniku nalaze i nazivi za bolesti, pribor, prostor i drugo, ovu ćemo metodologiju prilagoditi doktorskom radu te ćemo uvesti kategoriju *nazivi koji su motivirani funkcijom*, *neovisno o prijevodu s kojega jezika*. Prema tome, prvu skupinu čine izravne posuđenice čije se morfološko ustrojstvo ili doslovno preuzima iz jezika davaoca ili se prilagođuje morfološkim osobitostima jezika primatelja.

Drugu skupinu čine kalkovi. Borko Baraban je primarno proučavao nazive koji se javljaju u latinskome jeziku, a kako je Ivan Dežman rječničke natuknice bilježio i njemačkim jezikom, a etimologiju riječi gdjekad objašnjavao i grčkim, pojam *jezika davaoca* u ovome ćemo slučaju proširiti pa nećemo govoriti o *prijevodima s latinskoga jezika*, već s *kojega od drugih jezika*. Ako je pojedini naziv nastao jednakim načinom u njemačkome ili kojemu od klasičnih jezika, prednost se daje potonjem te se taj naziv smatra prevedenicom s latinskoga ili grčkoga jezika. Kako bi se točno odredilo značenje koje latinske, grčke ili njemačke riječi, konzultirani su sljedeći izvori: *Hrvatsko-latinski rječnik* Milana Žepića (1994.), *Grčko-hrvatski rječnik* Otona Gorskog i Nike Majnarića (2003.) i *Njemačko-hrvatski rječnik* Marije Uroić i Antuna Hurma (2002.), a za provjeru etimologija pojedinih leksema klasičnoga podrijetla od osobite nam je koristi bio *Oxford latin Dictionary* Petera Geoffreyja Williama Glarea i suradnika (1968.).

Trećoj, četvrtoj i petoj skupini pripadaju nazivi koji su motivirani nekom izvanjezičnom pojavom pa ne odgovaraju doslovnom prijevodu s kojega od drugih jezika. Primjerice, *patella* u latinskom jeziku označava *žrtvenu zdjelu*, *pliticu*, a *fibula sponu*, odnosno *kopču*. U medicinskom nazivlju prva od njih označuje *iver*, pretkoljenu kost, a druga *lisnu kost*. U prvome se slučaju kalkiranje izbjeglo vjerojatno kako bi se dokinula homonimija sa zdjeličnom kosti te se ona naziva prema svojemu trokutastom obliku, dok se u drugome slučaju kost naziva prema položaju, odnosno riječ je o kosti koja se nalazi u blizini lista noge (v. Baraban 2011b: 133).

U analizu su uključena ona djela za koja znamo da ih je Ivan Dežman konzultirao jer je njihove autore spomenuo na početku svojega rječnika. Riječ je o sljedećim rječnicima:

Dictionar ili Rechi Szlovenszke zvexega ukup zebrane, u red posztaulyene, i Diachkemi zlahkotene... na pomoch napredka u Diachkom navuku Skolneh Mladenczeu Horvatszkoga, i Szlovenszkoga Naroda (1670.) Jurja Habdelića, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium i Gazophylacium Illyrico-Latinum* (1740.) Ivana Belostenca i *Němačko-hrvatski rěčnik* (1860.) Bogoslava Šuleka. Osim toga, zanimalo nas je koliko je Dežmanovih naziva zaživjelo i ima li razlike u leksiku i tvorbenim načinima do i nakon njegova vremena. Zato smo u analizu uključili udžbenik *Opisna anatomija ili razudbarstvo čovječjega tiela*⁴ (1874.) požeškoga liječnika Ante Schwarz⁵ i *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja* (1874./1875.) Bogoslava Šuleka. Od izvora 20. stoljeća odabrali smo *Medicinski rječnik njemačko-latinsko-hrvatski* (1913.) Milana Nemičića, prvenstveno zato što je u predgovoru svome rječniku zabilježio da je želio prikupiti različito medicinsko nazivlje objavljeno u različitim izvorima pa nas je zanimalo je li se među njima našlo i Dežmanovih prijedloga. Zanimalo nas je i koliko je izdvojenih naziva potvrđeno u *Prinovljenom liječničkom rječniku* (1940.) Jose Arambašina, čime se nastojali pregled leksikografskih djela učiniti sveobuhvatnijim jer smo konzultirali ona nastala na početku, sredini i na kraju stoljeća. Od suvremenih smo izvora odabrali *Medicinski leksikon* (1992.)⁶, *Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskog nazivlja* (2003.) Vladimira Loknara te medicinsko nazivlje obrađeno u bazi hrvatskoga strukovnog nazivlja *Struna*.

Cjelokupna je ekscerpirana građa dostupna u tablici 2 u *Prilogima*. U prvome su stupcu, odmah nakon rednoga broja ekscerpiranoga leksema, popisane latinske istovrijednice, a u drugome njemačke. Ako istovrijednica na kojemu od tih dvaju jezika nije potvrđena u rječniku, rubrika je ostavljena prazna. Ako koji od naziva nije potvrđen u proučavanim izvorima, zabilježili smo *nije ovjereno* u odgovarajuću rubriku. Izdvajanjem proučavanih naziva u tablicu filološka je analiza teksta jasna i čitljiva, a ekscerpirani su nazivi lako provjerljivi.

U tvorbenoj će se analizi također posebno promatrati kalkirani nazivi, pri čemu se oslanjamo na radove Marije Turk, među kojima ima i onih nastalih u suautorstvu (1992., 1993., 1997., 1999., 2001.) i njihovi tvorbeni načini te tvorbeni načini naziva motiviranih kojim svojstvom (položajem, oblikom, funkcijom).

⁴ Ovaj smo naslov odabrali jer znamo da su Dežman i Schwarz surađivali, o čemu je Dežman i pisao u predgovoru svome rječniku.

⁵ U pojedinoj se literaturi spominje pod imenom Antun Schwarz (v. više Husinec 2013: 104), ali kako je svoju *Opisnu anatomiju* potpisao s *dr. Ante Schwarz, žup. fizik varaždinski*, odlučujemo se za kontrahirani oblik ovoga imena.

⁶ Dostupan i u e-inačici: <https://medicinski.lzmk.hr/Projekt>

Rad će se zaključiti analizom formalnih i jezično-stilskih značajaka Dežmanovih tekstova koji pripadaju znanstvenome stilu 19. stoljeća, a prema značajkama ovoga stila, koje su popisale su i opisale Marijana Horvat, Lana Hudeček i Milica Mihaljević u četvrtoj knjizi edicije *Povijest hrvatskoga jezika* (2015.).

2. RAD NA HRVATSKOME MEDICINSKOM NAZIVLJU

Iako se *Rječnik lječničkog nazivlja* Ivana Dežmana smatra prvim hrvatskim medicinskim rječnikom, a od 19. stoljeća možemo govoriti i o sustavnijemu radu na stvaranju hrvatskoga znanstvenog, a onda i medicinskoga nazivlja, različite medicinske nazive nalazimo i u ranijim djelima. Dobar su izvor za proučavanje medicinskoga nazivlja i daljnja istraživanja rječnici, enciklopedije i leksikoni, udžbenici i priručnici, zdravstveno-popularni radovi te ljekaruše, a od 21. stoljeća i projekti te e-izdanja⁷.

2.1. Početci stvaranja hrvatskoga medicinskog nazivlja (do 20. stoljeća)

2.1.1. Rječnici

U djelima starijih hrvatskih leksikografa, iako je često riječ o nespecijaliziranim rječnicima, nalazimo i medicinske nazive. To su najčešće dijelovi osnovnih anatomske sustava, primjerice *glava, oko, srce, rebro, kost* i slični leksemi, a upravo zato što je riječ o općim rječnicima, u njima nisu potvrđeni nazivi za manje dijelove anatomske sustava kakve nalazimo u specijaliziranim rječnicima ili udžbenicima anatomije. I nazivi za medicinsko osoblje svedeni su na tek nekoliko natuknica, a obično se spominju nazivi za liječnika, primalju i nešto rjeđe ljekarnika. Najčešće su popisane one bolesti koje su bile najučestalije i opće poznate, a slično je i s nazivima za medicinska pomagala. Češći su tek nazivi za biljke⁸, što možemo smatrati medicinskim nazivlje u širem smislu.

U *Rječniku pet najuglednijih europskih jezika* (*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum : Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae [!] et Ungaricae*) Fausta Vrančića iz 1595. godine nalazimo nazive za neke osnovne anatomske dijelove, primjerice *oko, vŕsta, noga, koxa, glava, obarve, golyen*, nazive za neke tada poznate bolesti i poremećaje: *szljp, kuga, nemoć* (bol), *garlovica* (angina), *poludjenje* (delirij, akutni organski psihosindrom), *čemer* (morska bolest, kinetoza) i druge: *likaria, liik, likar, likaria, gostilnica* (bolnica).

Polu stoljeća kasnije Jakov Mikalja u svojem rječniku *Blago jezika slovinskog* (1649./1651.)⁹ zabilježio nazivlje iz područja glazbe, jezikoslovlja, kulinarstva, prava,

⁷ Točan broj svih izvora za proučavanje medicinskih naziva teško je precizno odrediti, osobito ona nastala nakon sredine 20. stoljeća, međutim nastojimo, vodeći se objavljenim radovima, dati sustavan pregled objavljenih naslova te ih kratko komentirati kako bismo dali poticaj za buduća istraživanja. Dobar pregled leksikografskih izdanja u dopreporodno razdoblje i kasnije vidjeti u: Samardžija, Marko, *Hrvatski leksik i leksikografska u 19. stoljeću*, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, 4. knjiga: 19. stoljeće, Croatica, 2015, 469–507.

⁸ Ne možemo ni sve nazive za biljke smatrati medicinski nazivljem, pa ni u širem smislu, jer neke biljke nemaju ljekovita svojstva i nisu korištene u medicinske svrhe.

⁹ Tiskanje rječnika Jakova Mikalje „započela su braća Giovanni i Paolo Serafini u Loretu 1649., a dovršio Ottavio Beltrano u Anconi 1651. g.” (v. <http://ihji.hr/iz-povijesti/jakov-mikalja-blago-jezika-slovinskoga/13/>, pregledano 15. ožujka 2021.)

pomorstva, a neki od medicinskih naziva zabilježeni u njegovu rječniku su: *lik, ličiti, nemoć* (bol), *vrač, ličnik, likar* (liječnik), *lakat od ruke, vid kratak, trepavice, Žubi kutgni, očni i dobri*.

Godine 1670. Juraj Habelić tiskao je svoj *Dictionar ili Rechi Szlovenszke zvexega ukup zebrane, u red posztaulyene, i Diachkemi zlahkotene... na pomoch napredka u Diachkom navuku Skolneh Mladenczeu Horvatszkoga, i Szlovenszkoga Naroda* s „oko 12 000 riječi, od kojih [je] oko 600 (dakle 5 %) medicinskih pojmova” (Dugački 2007: 54). U rječniku navodi nazive za dijelove anatomskih sustava *od tilja do pete* (zatilek, čelo, oči, vuho, lubanja, glubanja ili šiška, kutni ili kučni zub, jezičec, čepič, požirak, gerčenjak, serce, pljuča, laket, pest, žila kervna itd.), podosta bolesti, poremećaja i njihovih simptoma (*guba, kuga, kozice, beteg ošter, nemoć nagla, zimlica otajna, sušeča, francozki beteg, čemer, terbušno zavianje, bodec, serčena bol, kamenec beteg, omaglica, padavica beteg, budalost, glupost, ludost, tupost razuma, mahnitost, norija, manenija, očne modrice, kervotok na nos, divje meso, vušivost, rak beteg, človek obojeg spola – pol muža, pol žene*), zdravstvene djelatnike (*vrač, barber, baba pupkorezna*) te nazive za osnovna medicinska pomagala (*barbersko želešce, želešce kem-se glubina rane išče, klešče kemi-se zubi znemlju, nočna posuda za vode pušćanje*) i lijekove (*pilula, širup, klišter, flašter*) (v. Dugački 2007: 54–58).

Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium i Gazophylacium Illyrico-Latinum Ivana Belostenca (1740.) također broji neke medicinske nazive, primjerice biljke (*bábina dušicza, mravinacz, materina trava, blyvčh trava, sparga, bor, borovicno drévo, zmrek, brezkva, prazkva, chemerika trava, imela, limoni, lemon*), osnovne dijelove anatomskih sustava (*vuho, oko, jezik, vrat, jabuchicza, gerglyan, szlezena, bubreg, mezdra, pupek, rebro, mehúr, lopaticza, golen, koleno, podkolenicza*), a tek uz natuknice *kozt* i *zub* zabilježeno je više podnatuknica (*kozt gola, kozt herbtana, kozt zteгна, kozt na kolenu, zubi prvi ili prednyi; zubi gornyi; zubi donyi*). Belostenec je u svojem rječniku popisao i niz *betega* (*beteg opchinzki* (*opchena nemoch, epidemia*), *beteg zmertni, beteg veliki, opadavicza, beteg glavni, glavna bol, beteg vodeni*) i drugo medicinsko nazivlje (*bábim-biti, pomaem vu porogyenyu, bába puporezna, sztižukulya, primalya, spriczálka kûmze gerlo zažpriczava, lik, likaria, vrachtvo*).

Iz rječnika Andrije Jambrešića i Franje Sušnika¹⁰ *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples* (1742.) izdvajamo lekseme *vrachtvo, lik, bol*,

¹⁰ Iako se najčešće kao autor rječnika *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples* izdvaja samo Andrija Jambrešić, Institut za hrvatski jezik je dao preporuku da se u znanstvenome diskursu govori o suautorstvu Andrije Jambrešića i Franje Sušnika jer je potonji rječnik započeo, obradio i

nezdruvlje (bolest), *vrač*, *vračar*, *likar* (liječnik), *likoznana* t, *dvor gošćenički*, *hiža ubogeh* (bolnica) te nazive za neke bolesti: *gušćar bol*, *gerlobolja* (angina), *velika bol*, *padavica* (epilepsija), zatim sinonimni niz *ludim*, *iz pameti zbajam*, *pomamljujem se*, *budalim*, *mamenujem*, *norim*, *fantazeram* (delirij, akutni organski psihosindrom), *želuca zburkanje*, *gnušenje*, *gruštenje*, *gnjus* (morska bolest, kinetoza).

Spomenut ćemo i manje poznat talijansko-hrvatski rječnik ljekovitoga bilja *Liber in quo sunt adscripta nomina herbarii, tam in lingua italica quam in illyrica* dubrovačkoga ljekarnika Ivana Evandelistu (Vande) Lučića. Rječnik ima „785 hrvatskih imena ljekovitih biljaka s objašnjenjem djelovanja, načina pripremanja i uporabe lijekova”¹¹, a poslužio je i Bogoslavu Šuleku u pisanju njegova *Jugoslavenskoga imenika bilja* (1860.)¹².

Diana Stolac spominje i manji latinsko-kajkavski rječnik zdravstvenoga nazivlja *Latino-croatium lexicon medicamentale* iz 1784. godine. (v. Stolac 2006: 99). Riječ je o rukopisu, koji se danas čuva u Arhivu HAZU-a, a dio je kodeksa *Medicamenta Joannis Bellaics*. Kodeks započinje botaničkim nazivljem na latinskome i hrvatskome jeziku te opisom ljekovitih svojstava pojedine biljke. Slijede hrvatski recepti i traktati na latinskome o bolestima i lijekovima¹³.

Jedno od najsveobuhvatnijih starijih leksikografskih djela zasigurno je rječnik Joakima Stullija, koji je izlazio u tri dijelovima: „godine 1801. tiskana su u Budimu dva toma rječnika *Lexicon latino-italico-illyricum*, godine 1806. objavljena su u Dubrovniku druga dva toma *Rječosložja slovinsko-italiansko-latinskog* u tamošnjoj tiskari Antuna Martecchinija, dok su se 1810. pojavila posljednja dva sveska *Vocabolario italiano-illirico-latino*, također tiskana u dubrovačkoj Martecchinijevoj tiskari” (Dugački 1991: 253). Medicinskih je naziva u tom rječniku doista mnogo, a autor bilježi više sinonimnih nizova uz pojedinu natuknicu, primjerice uz *oko* bilježi istovrijednice *oko*, *očes*, *glaz*, *pozor*, *svjetlost*, a osoba koja ne vidi na daljinu je *kratkovid*, *kratkovidan*, *kratkovidac*, *kratkok*, *blizak*, *malovid* (v. Dugački 1991: 254). Navedimo još nekoliko medicinskih naziva koji se nalaze u rječniku, a koje je popisao Vladimir

priredio za tisak, dok ga je Jambrešić dovršio, ispravljao i uređivao (v. <http://ihjj.hr/iz-povijesti/andrija-jambresic-lexicon-latinum-interpretatione-illyrica-germanica-et-hungarica-locuples/18/>, pregledano 15. ožujka 2021.).

¹¹ v. natuknica *Lučić, Ivan Evandelist*, *Hrvatski biografski leksikon*: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/lucic-ivan-evandelist>, pregledano 15. lipnja 2024.

¹² Ovo Šulekovo djelo, osobito njegov predgovor, daje vrlo vrijedan pregled najranijih spominjanja hrvatskoga botaničkoga nazivlja, kako rukopisnih tako i tiskanih izdanja.

¹³ v. https://croatianhistory.net/etf/zuh/do1874/nv18/nv18_12.htm#9, pregledano 15. lipnja 2024.

Dugački u članku *Medicinsko nazivlje u rječniku dubrovačkog leksikografa Joakima Stullija*¹⁴: *farmacia, vračevstvo, ljekarstvo (medicina), udoumje, udorazbiranje, razumnoudosječenje (anatomija), primaljstvo, povivanje, pupkorezanje (opstetricija), burenje, omokrenje, mižanje, vode puštanje (mokrenje)*. Tu su i razne bolesti: *bubregobolan, kuga, buba, čuma, moria, mor (kuga), boginje, šeše, patulje, ospine ili ospice*.

Godine 1803. objavljen je *Ričoslovník iliričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom ili pismenstvom* Josipa Voltića u kojemu pronalazimo sljedeće medicinske nazive: *likar (liječnik), likarnica (ljekarna), bolnica i bolnik (bolesnica i bolesnik), črevnica, gad, guba, karvavica, kervolja, kervotok, slipoća, slipota, slipost, vračitelj, vračtvo, zadavica*.

I u *Němačko-ilirskom slovaru* Ivana Mažuranića i Josipa Užarevića iz 1842. godine nalazimo ponešto medicinskih naziva, mahom anatomskih naziva (*kost od čela, čeona kost, kost od ramena, ramena kost, stidna kost, ključ, nosna kost, kost od parsuih, vilice, kost od lica, plečna kost, žila od oka, očna žila, mlěčna žila, žila od čela, čeona žila, živac, bubreg, jetra, žigerica carna, mišić od mišice, desna, desni, zubarina*), zatim nazive za bolesti i poremećaje (*bolest sarca, bol sardačna, bolest u oku, bol, bolest, tuga, žalost, kostobolja, bol od kostih, u kostih, bol slezene, bol iza poroda, posljedak, zečja usna, usnica od razcěpljena, fistula zubna*), medicinske postupke (*izvaditi parsnu kost, vaditi, izvaditi crěva, izvaditi drob, izvaditi žuč*) te druge medicinske nazive u užem (*bolnica, lazaret, soba za bolestnika, špitalj, bolnica kužna, lěkaria, lěk od glave, melem za gljiste, pilule proti gljistami*) i širem smislu (*sumpor, žveplo, učenik od medicine, dud, murva, metva, metvica biberova, nalip, sporiš*).

Vjerojatno najznačajniji leksikograf 19. stoljeća jest Bogoslav Šulek, autor nekoliko velikih i za hrvatsku terminologiju važnih djela. To su *Němačko-hrvatski rječnik* (1860.), *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja* (1874./1875.), čijem predgovoru prilaže i raspravu *O hrvatskom lučbenom nazivlju* te *Jugoslavenski imenik bilja* (1879.). U svim trima navedenim djelima nalazimo i za proučavanje povijesti hrvatskoga medicinskog nazivlja vrijedne podatke.

¹⁴ S obzirom na to da je dr. Vladimir Dugački bio oftalmolog, u članku se usmjerio prvenstveno na oftamološko nazivlje, detaljno ga popisujući i opisujući, ali daje pregled i ostaloga medicinskog nazivlja koje je zabilježeno u Stullijevu rječniku. Ovdje ne navodimo sve nazive, već samo dio, a detaljniji je pregled dostupan u članku Vladimira Dugačkog (1991).

Terminološki rad Ivana Dežmana središnja je tema ovoga rada, pa u ovome poglavlju nećemo odveć komentirati njegov rječnik, ali zbog sustavnosti prikaza treba spomenuti da je on autor prvoga hrvatskog tiskanog medicinskog rječnika – *Rječnika lěčničkog nazivlja* iz 1868. godine.

Krajem stoljeća, 1898. godine, karlovački liječnik Milan Nemičić objavio je trojezični *Ljekarski rječnik njemačko-latinsko-hrvatski*, a 1913. godine i drugo prošireno izdanje koje je po obimu rječničkih natuknica jedan od najopširnijih medicinskih rječnika nastalih do polovine 20. stoljeća (v. Padovan 1991: 174).

2.1.2. Enciklopedije i leksikoni

Vladimir Dugački početke hrvatske medicinske enciklopedike vidi već u *Lucidaru*¹⁵, a kasnije u rukopisnome *Lexiconu* (1480.) dubrovačkoga pjesnika Ilije Crijevića i nedovršene rukopisnom leksikonu *Dizionario enciclopedico* splitskoga liječnika Julija Bajamontija (v. Dugački 1991: 178), dok prve konkretnije podatke o medicini nalazimo u djelu *Encyclopaedia seu orbis disciplinarum tam sacrarum quam prophanarum epistemon* (1559.) Pavla Skalića¹⁶. Skalićeva je enciklopedija podijeljena na 15 poglavlja u kojima su obrađene „filozofija, medicina, matematika (aritmetika, muzika, geometrija, sferika, geodezija, astrologija, optika i mehanika), moralika, ekonomika, politika, gramatika, dijalektika, retorika, poetika i simbolička filozofija” (Glesinger 1948: 119), a pišući o različitim medicinskim temama i granama (fiziologiji, higijeni, kirurgiji, embriologiji, osjetilima, snovima, pamćenju, mašti), vodio se okultno-medicinskim i znanstvenim idejama (v. Tolj i dr. 2019: 315, 316).

Prva hrvatska opća enciklopedija, *Hrvatska enciklopedija – Priručni rječnik sveobćega znanja* Ivana Zocha i Josipa Mencina, počela je izlaziti 1886. godine „u 13 svešćića, koji su sljedeće godine ukoričeni kao I. svezak *Hrvatske enciklopedije* (slova A – B), dok je drugi svezak objavljen god. 1890. (slova C – G)” (Dugački 2001: 115). To je ujedno i posljednji objavljeni svezak iako su u planu bila još četiri. Enciklopedija sadrži, između ostalih, i

¹⁵ Tekstovi iz *Lucidara* sačuvani su u prijepisima iz 15., 16. i 17. stoljeća (v. Dugački 1991: 177).

¹⁶ Pavao Skalić u povijesti je zapamćen po tome što je prvi upotrijebio riječ *enciklopedija* u značenju „djelo u kojem se, abecednim ili kakvim drugim metodičkim slijedom, okupljaju i sustavno obrađuju činjenice i spoznaje o svim ljudskim znanjima (opća enciklopedija) ili pak sva građa jedne znanosti, umjetnosti, područja (strukovna enciklopedija ili posebna enciklopedija)” (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17879>, pregledano 5. travnja 2021.) upravo u djelu *Encyclopaedia seu orbis disciplinarum tam sacrarum quam prophanarum epistemon*. Ipak, prema liječniku Lavoslavu Glesingeru, autoru članka *Zagrepečanin Pavao Skalić (1534. – 1575.) i njegove veze s medicinom i liječnicima* (dostupno na: <http://library.foi.hr/m3/casview.aspx?sql=SDCCDCYC948YD2-D3-DDD-SSDCC4>), „P. Skalić nije skovao izraz *enciklopedija*. Prije Skalića, flamanski znanstvenik i pedagog Joachim Sterck van Ringelbergh (1449. – 1556.) u djelu *Lucubrationes velpotius absolutissima, nempe liber de ratione studii* (Basel, 1541.) u sličnome je smislu upotrebljavao izraz *cyclopedia*” (Tolj i dr. 2019: 315).

natuknice iz područja medicine (*liečništva*) i ljekarništva (*ljekarstva*). Kao enciklopedijske natuknice u njoj se nalaze anatomske nazivi, definicije i povijest medicinskih (pod)struka, opće ljekarničko nazivlje, ali i poznati inozemni i domaći liječnici. Zanimljivo, Ivan Dežman spominje se samo kao književnik (v. Dugački 2001: 116).

2.1.3. Udžbenici i priručnici

Već spomenuti Ivan Evandelist Lučić autor je rukopisnoga *Farmaceutskoga priručnika s talijansko-hrvatskim imenikom ljekovitih biljaka*, koji je započeo sastavljati oko 1738., da bi gotovo tri desetljeća kasnije, 1761. godine u *Farmaceutskome priručniku fra Ivana Lučića* donio više recepata, doduše na talijanskome i latinskome jeziku¹⁷. Od 1760. godine nadopunjavao je i rukopisni farmaceutski priručnik iz Ljekarne Male braće u Dubrovniku, zapravo zbirku recepata, koja sadrži i tridesetak listova talijansko-hrvatskoga rječnika ljekovitih biljaka¹⁸.

Ivan Krstitelj Lalangue¹⁹ po mnogočemu je upamćen kao prvi u medicinskoj literaturi. Njegova se *Medicina ruralis* iliti *Vračstva ladanjska za potreboču mužev i siromakov horvatckoga orsaga i okolu njega blizneseh mest* (1776.) smatra prvom medicinskom knjigom na hrvatskome jeziku, a *Brevis institutio de re obstetritia* iliti *Kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y szromaskeh ladanskeh sen horvatskoga orszaga y okolo nyega blisnesseh sztrankih* iz 1777. godine prvim hrvatskim udžbenikom primaljstva, ujedno prvom takvom knjigom i na području cijele jugoistočne Europe (v. Fureš i dr. 2010). U obama svojim djelima polazi od svojih prosvjetiteljskim ideja – svjestan je lošega društvenog i ekonomskog stanja sjeverozapadne Hrvatske, naročito sela, pa se svojim radovima obraća svim slojevima hrvatskoga društva kako bi unaprijedio liječničku i porodničku praksu, skrb o pacijentima te način života. Za proučavanje hrvatskoga medicinskog nazivlja osobito su bitni drugi i treći dio njegova udžbenika primaljstva jer u njemu donosi nazive iz ginekologije i porodništva. Tako u drugome dijelu (*Del drugi: od strankih porodnih*) donosi nazive ženskih spolnih organa, primjerice: *zdelica*, *kost srama* (pubična kost), *kost križecev* (križna, sakralna kost), *vusnice srama* (velike stidne usne), *nožnica* (rodnica), a u trećemu dijelu (*Del tretí: Od*

¹⁷ v. natuknica Lučić, Ivan Evandelist, *Hrvatski biografski leksikon*, v. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/lucic-ivan-evandelist>, pregledano 15. lipnja 2024.

¹⁸ v. https://croatianhistory.net/etf/zuh/do1874/nv18/nv18_12.htm#10, pregledano 15. lipnja 2024.

¹⁹ Ivan Krstitelj Lalangue rođen je 27. travnja 1743. u Luksemburgu. Mentor u njegovoj liječničkoj naobrazbi (a bio je liječnik i meštar porodničke vještine) bio mu je osobni liječnik Marije Terezije Gerhard van Swieten koji je smatrao nužnim da svi narodi ondašnje Monarhije imaju stručne knjige na materinskim jezicima. U Hrvatsku dolazi 1772. godine, i to u Varaždin, gdje i umire 1779. godine, a ondje je radio kao liječnik i gradski fizik. Zbog osobitih ga doprinosa hrvatskoj medicinskoj literaturi povjesničari medicine nazivaju ocem hrvatske medicinske literature (v. Fureš i dr. 2010: 1–2).

zanošenja deteta) porodničke nazive: *sad* (plod), *postelica* (posteljica), *vužinec pupni ili žnora pupna* (pupkovina) (v. Fureš i dr. 2010: 46–47). U sedmome dijelu (*Del sedmi: Od potrebne pomoći pupkorezne žene vu porodu teškom, ali zvan naravskem*) donosi i nekoliko naziva ginekološke patologije, primjerice *sužena zdelica*, *ginagavoča vutrobe* (mlohavost maternice), *prirašćenje posteljice zverku vust vutrobe* (predležća posteljica) (v. Fureš i dr. 2010: 47). Njegovo iduće tiskano djelo jest priručnik balneologije²⁰ *Tractatus de aquis medicati regnorum Croatiae et Slavoniae etc. Iliti Izpizavanye vrachtvenih vod Horvatzkoga y Slavonskoga orszaga y od nachina nye vsivati za potrebochu lyudih* (1779.), prvi sustavni pregled hrvatskih toplica i mineralnih voda (v. Fureš i dr. 2010: 48).

Nedugo nakon njega, 1795. godine, udžbenik primaljstva napisao je i primarijus Riječkoga rodilišta Ivan (Giovanni) Carobbi. Njegovo je djelo ostalo u rukopisu, a obaseže „145 stranica teksta podijeljenog u 5 poglavlja, uključivši i upute o propisivanju lijekova i osnovama fitoterapije dostupnim ljekovitim biljem. Na kraju rukopisa nalazi se 12 tabela – crteža dobre faktografske vrijednosti” (Uremović i dr. 2006: 88).

Ivo Padovan na početak sustavnoga prikupljanja i stvaranja hrvatskoga medicinskog nazivlja stavlja Đuru Augustinovića (v. Padovan 1991: 174) koji je u svojoj disertaciji, obranjenoj u Beču 1844. godine, nastojao popisati nazive za opće anatomske dijelove, a osobito kosti glave (v. Padovan 1991: 174). No zbog nedovoljnoga poznavanja jezika nazivi specijalizirane anatomije nisu prevedeni na hrvatski jezik te je njegov doprinos hrvatskome medicinskom nazivoslovlju ograničen na topografsku terminologiju (v. Pavlović 2001: 56). Njegov rad Ivan Dežman ne ocjenjuje osobito uspješnim, što vidimo iz predgovora *Rječnika lječničkog nazivlja*: „Uvidiv potrebu takvoga nazivlja htio je Dr. Augustinović god. 1844. u svojoj razpravi za postignuće doktorstva, bar početi pripravlјati materijal za takvo dјelo [djelo napisano na hrvatskom jeziku, s hrvatskim nazivima za medicinske pojmove, op. M. F. B.], te je dodao anatomsčnim izrazom i hrvatske prevode, al nije žalibože u njoj ni sve kosti izbroјio. I tako osta taj prvenac nadočet” (Dežman 1868a: I).

Iako je Bogoslav Šulek u povijesti hrvatskoga književnog jezika upamćen prvenstveno po svoјemu leksikografskome radu, 1856. godine u Beču je objavio udžbenik *Biljarstvo*. Njime učenike više gimnazije poučava anatomiji bilja, rasprostranjenosti određenih bilјnih vrsta i podneblju koje pojedinoј vrsti odgovara te dijeli bilje u redove i razrede. Riječ je dakle primarno o udžbeničkoј literaturi, ali je dobar izvor botaničkoga nazivlja na hrvatskome jeziku.

²⁰ Znanstvena disciplina koja proučava liječenje pomoću mineralnih voda.

Prvim većim znanstvenim medicinskim djelom napisanom na hrvatskome jeziku smatra se *Opisna anatomija ili razudbarstvo*²¹ *čovječjega tiela* (1873./1874.) požeškoga liječnika Ante Schwarza²². Za svojih je studentskih dana počeo raditi na prikupljanju hrvatskoga medicinskog nazivlja kada je „zajedno s ranarnikom Đurom Vujnovićem počeo god. 1855. prikupljati nazivlje iz primaljstva” (Dugački 1999: 114). Upravo je po pitanju nazivlja pomogao još jednom liječniku i prikupljaču nazivlja, Ivanu Dežmanu, u sastavljanju njegova *Rječnika lječničkoga nazivlja*, na čemu mu Dežman u predgovoru i zahvaljuje: „Bio sam pozvao nekoliko mojih drugova, da mi priskoče u pomoć pri sastavljanju toga djela, al mi se nitko ne odazva do jedinoga žup. fizika križevačkoga Dr. Švarca. Zato mu ja, na njegovoj domorodnoj pomoći, haran do vjeka” (Dežman 1868a: II).

Njegov je udžbenik prvotno zamišljen kao udžbenik za studente zagrebačkoga medicinskog fakulteta koji je, igrom slučaja, osnovan znatno kasnije (1917. godine). Broji 485 stranica na kojima su opisani sljedeći anatomske sustavi: *koštani sustav* (knjiga prva), *mišićni sustav* (knjiga druga), *osjetilni sustav* (knjiga treća), *probavni sustav* (knjiga četvrta), *dišni sustav* (knjiga četvrta), *mokraćni i spolni sustav* (knjiga četvrta), *živčani sustav* (knjiga peta), *krvožilni i limfni sustav* (knjiga šesta). Podijeljen je u dva sveska; prvi (objavljen 1873. godine) obuhvaća prve tri knjige, a drugi (objavljen 1874. godine) od četvrte do šeste knjige, 122 stranice kazala naziva (*Popis terminoloških riječi*) na latinskome, njemačkome i hrvatskome jeziku te kratak popis pogrešaka. Oba su sveska tiskana u Zagrebu u Dioničkoj tiskari. U uvodnome dijelu drugoga sveska autor piše o motivima sastavljanja ovoga udžbenika: „Opisno razudbarstvo ili anatomiju čovječjega tiela (...) pisao sam našim jezikom glavno radi strukovoga nazivlja, koje se kod nas tek razvija, pa je ne samo liječniku u obće, a zdravstvenu činovniku na pose od potrebe, već i svakomu naobraženomu čovjeku, koga zvanje napućuje na domaći naš jezik” (Schwarz 1874: I). Dakle, riječ je o već dobro poznatim motivima kojima su se vodili Schwarzovi prethodnici, ali i oni koji će za njim tek doći, kako ćemo u nastavku vidjeti.

Spomenimo još dva Dežmanova djela koja će nešto kasnije biti detaljnije opisana, a to su *Lječnička izvješća* (visa reperta) za *praktičnu porabu lječnikov*, zapravo priručnik za liječnike sudske medicine iz 1868. godine te zbirka govora *Čovjek prema zdravlju i ljepoti* iz 1872.

²¹ Prema „rašćlanjivanje, razudbavanje (...) metoda naučnog istraživanja putem rastavljanja nekog predmeta na njegove najjednostavnije sastavne dijelove” (Klaić 2001: 66).

²² U pojedinoj se literaturi spominje pod imenom Antun Schwarz (v. više Husinec 2013: 104), ali kako je svoju *Opisnu anatomiju* potpisao s dr. Ante Schwarz, žup. fizik varaždinski, odlučujemo se za ovaj oblik ovoga imena.

godine. Riječ je o „prvoj popularnoj zdravoslovnoj knjizi nastaloj na hrvatskome jeziku (...) [iako] prijevoda ima i ranije. Možemo spomenuti npr. Knjižicu Mihovila Neustaedtera *Varhu Kravokozica dvi, u kratko, beside, za probuditi sve koliko Otce i Majke...*, tiskanu u Rijeci 1804. godine” (Stolac 2006: 156).

Godine 1875. zadarski je profesor primaljstva Ante Kuzmanić napisao udžbenik *Šestdeset učenjah iz primaljstva za primalje*, koji je objavljen u zadarskoj tiskari Špire Artale. Udžbenik broji 302 stranice, a sadrži predgovor (*Pridgovor*), koji slijede šezdeset poglavlja, odnosno lekcija kojima buduće primalje poučava anatomiji ženskoga spolnog sustava, začecu i razvoju djeteta, različitim oblicima porođaja (*rodjaj na zatiljak, na obraz, na noge, na kolina...*), bolestima i poremećajima, brizi o ženi i djetetu nakon poroda, dojenju i postupanju u slučaju tragičnoga ishoda poroda, a dio je lekcija potkrijepio i skicama. Vrlo je vrijedan dodatak ovome udžbeniku, osobito za filološka istraživanja, zadnje poglavlje *Tumačenje poglavitih ričih i nazivah u ovoj knjizi upotribljenih* ili, kako to bilježi na naslovnici udžbenika, *jedan mali ričnik likarkog nazivlja i narodnih riči, uz prevod na jeziku italijanskom i nimačkom*. U predgovoru spominje da mu je u sastavljanju rječnika najveći uzor bio Ivan Dežman i da je mahom ubrojio samo već poznate nazive, međutim ponegdje je „gdikoju prominu kao pod nagon uveo, a bez povride izvornoga znamenovanja, od čega i tudjinskim knjigama likarskim primera ima” (Kuzmanić 1875: XI). Jedan od takvih naziva jest *krug* (zdjelica) za koji smatra da je uspjeliji od naziva *umivaonica* i *midenica*, koji su do tada bili u uporabi jer mu zvuče odviše veselo i *posmišno*. Rječnik broji 47 stranica s malo manje od 900 leksema. Riječ je prvenstveno o ginekološkom i opstetričijskom nazivlju iako ima naziva i za dijelove drugih anatomskih sustava (*criva, čelno-strilasti svez, gerkljan, golen, kralježak, zatiljača, želudac, žučni mjehurić*), kao i njihove bolesti te poremećaje (*crivobolja, padavica*), ponešto kemijskoga nazivlja (*dušik, kisik, sumpor*), naziva za bilje (*bajami, gljiva, lipovo cviće, merta, pamuk*) i drugih leksema koje ne pripadaju ovom specijaliziranom leksiku (*boja, časak, dakako, drakma, koješta, lutka, podneblje, sveučilište*).

Spomenimo i *Kratku sudsku medicinu: praktični dio ili vademecum za sudko-liječničke poslove* (1889.) Nike Selaka, koja se u literaturi spominje kao prva knjiga sudske medicine u Hrvatskoj (v. Habek 2013; Horvat i dr. 2015) iako tomu nije tako jer su Dežmanova *Lčnička izvšća* tiskana dvadesetak godina ranije.

Pred sam kraj 19. stoljeća u Zagrebu je u izdanju Matice hrvatske objavljen udžbenik *Čovjek i njegovo zdravlje* (1898.) Antuna Lobmayera. Udžbenik je namijenjen „naročito

učenicama naših viših djevojačkih škola jer će im biti (...) od prike potrebe za svakdanji život” (Lobmayer 1898: 3), ima 190 stranica, a podijeljen je na četiri velika dijela. U uvodnome dijelu autor daje nekoliko napomena o čovjeku i njegovu tijelu, slijedi poglavlje o građi i ustrojstvu ljudskoga organizma, zatim dio posvećen njegovanju zdravlja te poglavlje o njezi bolesnika, a na kraju se nalazi i kazalo pojmova koje olakšava snalaženje čitatelju. Prva velika cjelina, ona koja govori o građi ljudskoga tijela, podijeljena je na nekoliko potpoglavlja, ovisno o tome koji se anatomske sustav obrađuje (*organi za kretanje, organi za hranitbu, organi za osjećanje*). Autor daje precizan opis dijelova tijela te navedeno potkrepljuje detaljnim skicama s nazivima. U drugome dijelu upozorava čitatelje na važnost očuvanja zdravlja, a poglavlje je podijeljeno na nekoliko manjih cjelina. Tako u jednoj od njih govori o važnosti održavanja prostora u kojemu boravimo čistim i prozračenim, zatim piše hrani koju moramo konzumirati kako bismo bili zdravi, a spominje i različitu vrstu odjeće i materijale koji odgovaraju ljudskome tijelu. Poglavlje zaključuje savjetima o njezi različitih dijelova tijela, a kratko se osvrće i na važnost njegovanja duha. U zaključnome dijelu, naslovljenome *Bolestni čovjek*, Lobmayer savjetuje kako pomoći bolesniku. Riječ je o bolestima i nezgodama koje čovjek može sam zaliječiti, dakle bez pomoći liječnika, odnosno u trenucima kada treba djelovati instinktivno (*Kada se tko opeče, Kada se komu kost slomi, Nesvjestica* itd.). Poglavlje zaključuje crticama naslovljenima *Kada se tko objesi, Kada se tko utopi, Kada se tko uguši*. Iako bi čitatelj na prvi pogled zbog uporabe svršenih glagola *objesiti, utopiti* i *ugušiti* mogao zaključiti da je riječ o postupcima koji se moraju obaviti nakon tragičnoga ishoda, čitanjem postaje jasno da je autor zapravo ponudio nekoliko savjeta kako pomoći čovjeku koji nije pri svijesti, ali je još uvijek živ. I ovo je poglavlje popraćeno vrlo dobrim slikovnim prikazima koji prikazuju što u kojoj situaciji treba učiniti. Ovo je djelo didaktičkoga karaktera, a autorov način pisanja ostaje u okvirima znanstvenoga stila, kojem udžbenici obično i pripadaju. Čitatelja upoznatoga s opusom Ivana Dežmana ovaj će udžbenik neminovno podsjetiti na *Čovjeka prema zdravlju i ljepoti* – oba su namijenjena prvenstveno ženama, kako to autori navode u prvim redcima svojih djela, oba sadrže podatke o anatomiji ljudskoga organizma, ali i praktične savjete o tome kako njegovati tijelo. Ipak, razlike među ovim dvama djelima ima. Dežmanov i Lobmayerov stil prvenstveno se razlikuju zbog konteksta u kojemu nastaju. Prvi od njih piše govore kojima, kako i sam u predgovoru navodi, „s jedne strane širiti prosvjetu, a s druge strane [želi] podati priliku našem krasnome spolu, da čuje u materinjem jeziku razlagati znanost, za koju je gdjekoja mislila, da je samo tudjemu jeziku dano njezine tajne otkrivati” te nastavlja kako je ženama želio „prilagoditi svoja čitanja, te sam tim u njih nastojao što više moguće popularnim načinom izcerpiti anatomiju, fizijologiju, kozmetiku (...)” (Dežman 1872: 5). Drugi piše

udžbenik, dakle djelo koje samo po sebi ne mora biti zabavno, nego poučno te mora pružiti sve potrebne informacije za što bolju izobrazbu publike kojoj je namijenjen. Spomenimo i da je iste godine kada je objavio udžbenik *Čovjek i njegovo zdravlje*, Lobmayer objavio i udžbenik primaljstva *Primaljstvo – učevna knjiga za primalje*, a nekoliko godina ranije, 1883., i priručnik *Prva pomoć kada tko nastrada*. Antun Lobmayer jedan je od prvih autora koji se bavi vegetarijanstvom, o čemu piše u kratkome tekstu *Vegetarijanci* iz 1886. godine. Knjižica obaseže 21 stranicu, a u njoj ne skriva svoj stav o ovome fenomenu: „Dakle izkorieniti bi htjeli našu domaću stoku, samo da svijet nejede više mesa! Čovjek je tako stvoren, da jede od različitih jelah, a poviest nas uči, da su oni narodi, koji su živili od mješovite hrane, izveli najslavnija djela (...)” (Lobmayer 1886: 13). Od većih djela, osim opisanoga udžbenika, spomenimo i priručnik *Prva pomoć kada tko nastrada* iz 1883. godine, koji obaseže 165 stranica savjeta te 32 ilustracije te udžbenik ginekologije i opstetricije *Učevna knjiga za učenice primaljstva: sa 69 medju tekstom utiskanih slika* iz 1877. godine, koja je doživjela nekoliko izdanja i koja se smatra prvim modernim udžbenikom za primalje (v. Maksimović i Maksimović 2014: 408). Naravno, ovo je samo dio Lobmayerova bogata opusa koji broji preko 30 medicinskih naslova.

2.1.4. Ljekaruše

Ljekaruše, koje se ponegdje nazivaju još i vračarušama²³, su „narodne medicinske bilješke koje sadržavaju savjete i upute o bolestima, lijekovima i liječenju” (Derossi i dr. 1984: 123), odnosno „zbirke recepata za izradu lijekova i liječenje (...), a sadržavale su upute za liječenje bolesti ljudi i životinja te, vrlo često, i različite higijenske, dijetetske i praktične savjete za kućanstvo” (Kujundžić i dr. 2011: 226). Osobito su vrijedan izvor biljnoga i životinjskoga nazivlja, kao i naziva različitih bolesti i dijelova tijela. Bliske su im i biljaruše, zbirke pučkih zapisa o ljekovitim svojstvima biljaka i načinu njihove priprave u zdravstvene svrhe. Sva su ova djela sjajan izvor ne samo za filološka već i za medicinska, botanička, zoološka, povijesna te etnografska istraživanja. U nastavku ćemo izdvojiti tek nekoliko ljekaruša, no jasno je da je broj sačuvanih rukopisa ili pretisaka znatno veći²⁴.

²³ Antun Šojat u svome članku *Zdravstvena terminologija u starim kajkavskim vračarušama i rječnicima* (1978.) ljekarušama pridodaje sinonim *vračaruše*, naziv koji se nalazi u naslovima mnogih kajkavskih dopreporodnih djela koja je autor opisivao u članku.

²⁴ Za detaljniji popis i komentar poznatih ljekaruša na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine vidjeti u: Elazar; Omanić 1984.; Grmek 1963.; Romano 1973.; Pećina; Fatović-Ferenčić 2017, Biblioteka AMHA.

Najstarijim se hrvatskim ljekarušama smatraju *Kako se razne bolesti liječe*²⁵ s kraja 14. stoljeća, *Razni zapisi i čaranja*²⁶ iz 15. stoljeća (v. Derossi i dr. 1984: 123; Kujundžić i dr. 2011: 226) te *Karlobaška ljekaruša*²⁷ iz 1603. godine. Malo više od stotinu godina kasnije nastala je i *Druga karlobaška ljekaruša*, ona iz 1707. godine.

U dopreporodnome su razdoblju na kajkavskome području objavljene ljekaruše Imbre Luića *Vračtva vsagdašna domača* (1746.), zatim *Betegujuće živine vračitel to jest suprot vsakojačkomu živinskomu betegu hasnovita, mnogo puti probuvana, ter istinska znajdena vračtva iz vsakojačkih knjig z velikum marlivostium zebrana, na horvacki jezik obrnjenja, ter od jednoga občinske vsega orsaga, navlastito pako siromahov hasni Ljubitelja na svetlo dana* (1772.) grofice Josipe Oršić (v. Šojat 1978; Stolac 2006) i anonimna *Hižna knjižica vu koje vsakojaka vračtva, tuliko duhovna kuliko svetska, domača zaderžavaju se* (1793.), koja je doživjela i drugo izdanje 1797. godine (v. Šojat 1987).

Diana Stolac navodi da su prve tiskane ljekaruše na hrvatskome jeziku bile *Likarie priproste u dva jezika razdiglene illyrički, italijanski* (1775.) Luke Vladimirovića i *Flos medicinae – Cvit likarije* Emerika Pavića (1768.) (v. Stolac 2006: 94). Potonju Eduard Pavlović smatra „prvom tiskanom knjigom medicinskog sadržaja na hrvatskom jeziku” (Pavlović 2001: 56). Nikola Kujundžić, Milan Glibota i Suzana Inić kao drugu tiskanu ljekarušu spominju *Različite likarie* Petra Bartulovića iz 1779. godine, međutim, tiskana je u Veneciji 1799. godine, što stoji na naslovnici ovoga djela²⁸, a isti se podatak spominje i u jednom od brojeva *Zore dalmatinske*²⁹.

Osobito su plodonosni u pisanju ljekaruša bili franjevački svećenici na području Hrvatske te Bosne i Hercegovine, a u njihovim se samostanima i danas čuvaju brojni rukopisi

²⁵ Poznata i kao *Milčetićeve ljekaruša* jer ju je opisao Ivan Milčetić. Ljekaruše se nerijetko nazivaju prema „autoru rukopisa, ako je poznat, te prema vlasniku ili mjestu u kojem je rukopis pronađen” (Kujundžić i dr. 2011: 226).

²⁶ Poznata i kao *Strohalova ljekaruša* jer ju je opisao Rudolf Strohal.

²⁷ Julije Derossi, Vladimir Dugački i Ante Rukavina u svojem su članku iz 1984. godine zaključili da je 11 recepata iz ove ljekaruše zapravo prepisano iz one Strohalove, dok su ostali recepti ili preuzeti iz autorima nepoznatih izvora ili su originalni, što bi svakako dalo na vrijednosti ovoj ljekaruši (v. Derossi i dr. 1984: 127). S obzirom na to da je kasnije pronađena još jedna ljekaruša s područja Karlobaga, ova se naziva i *Prvom karlobaškom ljekarušom*.

²⁸ Dostupno na: <http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=4722&s=publ> (pregledano 12. travnja 2021.)

²⁹ „Don Petar Bartulović iz Makarske: Različite likarie. Ml. 1799.” (*Zora dalmatinska* 1845: 253), dostupno na:

<https://books.google.hr/books?id=rBRXAAAAMAAJ&pg=PA253&lpg=PA253&dq=petar+bartulovi%C4%87+razli%C4%8Dite+likarie&source=bl&ots=QGgW90UYMm&sig=ACfU3U3Abgw8sNy0Vw8THbFZ1ylyDS19Ig&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwiKuoLpwPjvAhVlmMMKHREIDpgQ6AEwBHoECAYQAw#v=onepage&q=petar%20bartulovi%C4%87%20razli%C4%8Dite%20likarie&f=false> (pregledano 12. travnja 2021.):

ovih vrijednih izvora narodne medicine (v. Stolac 2006: 94), primjerice: *Domaći liekar* fra Mije Nikolića iz 1868. godine, *Domaće likarie starih Bošnjakah* s kraja 18. stoljeća (v. Mandić; Tomić 2020: 99), a Nikola Kujundžić i dr. su 2011. godine izvijestili o fragmentu ljekaruše iz 18. stoljeća *Mnogim različitim likariama od bolesti glave* sinjskoga franjevačkog samostana (v. Kujundžić 2011).

Na primjeru spomenute ljekaruše Petra Bartulovića *Različite likarie*³⁰ ukratko ćemo prikazati kako je ovakva vrsta tekstova pisana. Na naslovnici, osim očekivanih podataka o nazivu djela, autoru i, najčešće, mjestu i godini tiska, možemo pročitati i kratak uvod, odnosno sažetak svega što se u ljekaruši nalazi. Kao i većina djela napisanih do 20. stoljeća, ljekaruša započinje obraćanjem čitatelju, čime autor objašnjava motive pisanja ovakvoga djela: „(...) *kada bistro razumi goruchi u moju xegliu opchiene Koristi (...) koja evvo ja udigl dajem nasvitlost prikazujuchi, i posvechiujuchi slovinskomu Narodu dasse svaki s' istim sluxi*” (RL, str. III), rabi već ustaljene izraze skromnosti: „(...) *radi çessa uffati hochiu dami niko nechie zamiriti, ni narugatse (...)*” (RL, str. III), „(...) *primi daklen ovvi maleni moj trud dobre voglie*” (RL, str. IV) te kratko objašnjenje kako je knjiga koncipirana: „(...) *nachies (...) stioçe pod slovom svaku svoju varstu bolesti upisana*” (RL, str. IV). Zatim slijede savjeti zapisani prema abecednome slijedu, odnosno tako da autor odredi "ključnu riječ", primjerice *bijesan pas*, te savjet kako postupiti u slučaju ugriza bijesnog psa zapiše pod slovo [b]. Tekstovi ljekaruša obiluju nazivima za bilje (*pelin, lavanda, rusmarin, sikavica*), životinje (*spux gorski, xabba*), bolesti i poremećaje (*febra, grosniza, karv u nosu, mantavicza, poganicza*), tvari koje su bile narodni lijekovi (*med, vosak, rakia*), dijelove tijela (*garlo, slizena, usta*), čak i kemijskim nazivljem (*sumpor*). Savjeti su vrlo kratki, jasni, obično pisani u formi svojevrsnoga recepta koji treba slijediti kako bi se zaliježila bol.

2.1.5. Periodika³¹

Đuro Augustinović zaslužan je za pokretanje prvoga hrvatskog zdravstvenog časopisa *Slovinski prvenci o naravi i zdravlju*³², koji je izlazio od 1860. do 1862. godine, prvo u Beču, a onda u Rijeci. Časopis, prema ocjeni Vladimira Dugačkog, nije bio odviše kvalitetan, a ni

³⁰ Kako tekst ne bi bio zasićen oznakom autora i naslova ljekaruše, rabimo kraticu RL (*Različite likarie*) i broj stranice na kojoj se nalazi preuzet primjer. Svi se primjeri odnose na citirano izdanje iz 1799. godine, dostupno na gore navedenoj poveznici i navedeno u popisu izvora.

³¹ Časopisi koje ćemo navesti u ovome potpoglavlju nisu oni u kojima se isključivo raspravljalo o medicinskom nazivlju; mahom su to medicinski časopisi u kojima su objavljivani radovi iz područja medicine, ali smatramo da mogu poslužiti kao dobar izvor za proučavanje nazivlja. Ako nam je poznat podatak da je u kojem od naslova periodike bio objavljen članak o nazivlju, to ćemo posebno istaknuti.

³² Kasnije, Augustinovićevim preseljenjem u Rijeku časopis mijenja ime u *Rvacki prvenci o naravi i zdravlju* (v. Dugački 2010: 116).

prihvaćen³³, o čemu svjedoči apel liječnika Josipa Zlatarovića iz 1862. godine, dakle dok Augustinovićev časopis još uvijek izlazi, „da se u Hrvatskoj pokrene »Liječnički pučki časopis« jer je svjestan da je još daleko zaostalo izobraženje kod našega naroda, pa da u toj struci neimamo ništa do tihoga začetka, i da je tekar vrlo malo učinjeno za uzdržavanje zdravlja, i napokon, da imademo samo pustoš, dakle preprostrano polje za dobrotvornu i rodoljubnu radnju” (Dugački 2010: 117), no njegov značaj leži u tome što je doprinio popularizaciji znanosti, a među prvima se bavio i veterinom (v. Dugački 2010: 118). Prema Eduardu Pavloviću, Đuro Augustinović u svojim je člancima posezao i za narodnim nazivljem, a kada nije uspio pronaći valjan leksem, sam ih je tvorio, primjerice *koturno-kotačno* i *okrugljasto krvno zrno* (limfociti i eritrociti) (v. Pavlović 2001: 57).

Godine 1877. počinju izlaziti dva medicinska časopisa, *Glasnik društva slavonskih liječnika* te *Liječnički vjesnik*. Prvi od njih pokrenut je na inicijativu *Društva slavonskih liječnika u Osieku*, a uređivali su ga već spomenuti Antun Lobmayer (kasnije je postao urednikom i *Liječničkog vjesnika*) i Albert Flesch. Časopis je bio dvojezičan „na svakoj stranici po jedan stupac na hrvatskom, drugi na njemačkom jeziku, zbog čega je časopis tijekom 1878. doživio mnogobrojne napade, napose od oporbenog dnevnika *Obzor: Društvo osiečkih liječnika izdaje svoj list hrvatski i njemački – za koga?*” (Dugački 2010: 119). U njemu su objavljivana izvješća liječnika o zdravstvenoj slici ljudi i stoke na području Slavonije, vijesti o radu Društva te odluke vlade koje su se ticale zdravstva (v. Dugački 2010: 119).

Na poticaj Liječničkoga zbora Kraljevine Hrvatske i Slavonije počinje izlaziti *Liječnički vjesnik*, glasilo u kojemu su objavljivani stručni radovi iz svih područja medicine, rasprave, propisi, izvadci saborskih sjednica, a donosio je obavijesti i o novim medicinskim publikacijama u svijetu i u nas. Prva je tri godišta ovoga časopisa uređivao Ante Schwarz, „a poslije su se na uredničkome mjestu smjenjivali Rakovac, Fon i Šepić, ali je časopis tada već izlazio neredovito, propuštajući i čitava godišta (1882. i 1884.)” (Muzur 2004: 19). Ipak, unatoč manjim stankama u izlaženju, *Liječnički vjesnik* izlazi i danas, čime s pravom nosi naziv najdugotrajnijega hrvatskog medicinskog časopisa. Iako je časopis nedvojbeno doprinio medicini i čitanjem članaka možemo dobiti korisne informacije o uporabi naziva za pojedine medicinske pojmove, zanimalo nas je je li u *Liječničkom vjesniku* bilo objavljenih radova u kojima su autori izravno promišljali o nazivlju. Jedan je takav članak objavljivan kroz prvih pet brojeva 17. godišta (od 15. siječnja do 15. svibnja 1895.). Riječ je o članku *O nazivlju i razdielbi*

³³ Eduard Pavlović razloge takvoj nepopularnosti nalazi i u pravopisnim rješenjima koja su bila drugačija od, tada već prihvaćenih, Gajevih (v. Pavlović 2001: 57).

*duševnih bolesti*³⁴ dr. Ivana Žirovčića, ravnatelja Zavoda za umobolne Stenjevec, današnje Psihijatrijske bolnice *Vrapče*. Autor navodi da u psihijatrijskom nazivlju ne vlada ujednačenost, što liječnicima otežava postavljanje dijagnoze jer „proučiv jednu psychiatričnu naučnu knjigu, stvorio je [liječnik, op. M. F. B.] sebi pojmove o bolestih i privikao je imenom svoga autora; nu dodje li mu slučajno druga psychiatrična knjiga u ruke, naići će možda na sasvim drugu nomenclaturu, pak se neće moći lahko odlučiti, česa mu je držati” (Žirovčić 1875: 1).

Treba napomenuti da su radovi medicinske tematike objavljivani i u drugim, nemedicinskim časopisima. Kako ćemo u idućim poglavljima vidjeti, Ivan Dežman je od 1869. godine objavljivao svoje *zdravoslovne razpravice* u *Vijencu*, dok je Ante Kuzmanić objavljivao svoje *likarske sastavke* u *Zori dalmatinskoj* i *Pravdonoši*.

Pred kraj stoljeća počela su izlaziti tri časopisa: *Prijatelj slijepčev – list za promicanje uzgoja, obuke i inih probitaka slijepaca* (1890.), *Prijatelj slijepih i gluhonijemih – list za humanitarnu pedagogiju* (1893.) i *Aesculap – farmaceutski časopis* (1897.) (v. Muzur 2004: 19).

2.2. Hrvatsko medicinsko nazivlje u 20. i 21. stoljeću

U sljedećim dvama stoljećima hrvatska je znanstvena, a onda i medicinska, naklada doživjela procvat, osobito medicinska leksikografija i enciklopedika, prvenstveno zahvaljujući Leksikografskom zavodu Federativne Narodne Republike Jugoslavije³⁵, koji je osnovan 1950. godine i koji je objavio više naslova medicinske literature, ali i sve većem broju znanstvenih časopisa. U suvremeno je doba tiskanje knjiga ipak znatno jeftinije i dostupnije pa je nemali broj radova doživio svoju tiskanu inačicu, a razvojem znanosti i novim istraživanjima i svoj pretisak, dopunjeno izdanje, ali i elektroničke inačice koje su lake za pretraživanje i dostupne svima.

Upravo zbog obima tiskanih i e-izdanja koja su nastala od početka 20. stoljeća naovamo, ovim potpoglavljem neće biti obuhvaćena sva djela, ali se nadamo da ćemo njime dati pregledan popis velikoga broja radova, prikazati koliko je rad na hrvatskome medicinskom nazivlju plodonosan i doprinijeti daljnjim proučavanjima medicinskoga nazivlja.

³⁴

Dostupno

na:

<http://library.foi.hr/m3/casview.aspx?B=1&C=S01101&god=1895&broj=00001&sql=SDCCDCYC895YDDDDC-DDD-SADDDC> (pregledano 16. travnja 2021.)

³⁵ Kasnije je preimenovan u Jugoslavenski leksikografski zavod, odnosno 1991. godine u Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*.

2.2.1. Rječnici

Godine 1906. u tiskari *Narodnoga lista* zadarski liječnik Božo Peričić (1865. – 1947.) objavljuje *Medicinski rječnik njemačkoga i hrvatskog jezika*, a 1919. i *Medicinski rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika*. Bio je čovjek izuzetno bogate naobrazbe koji je od mladih dana pokazivao afinitet prema filologiji, osobito klasičnoj, ali i onoj živućih jezika pa se tako često kao zanimljivost u njegovoj biografiji spominje da je poznao engleski jezik u doba kada on još uvijek nije bio *lingua franca* kao danas. Često je prevodio Platonova i Shakespeareova djela, a zbog vrsnoga poznavanja jezika i prevoditeljskoga rada često su ga oslovljavali s *prevoditelj, a ne izdajica*. Studij je medicine završio u Beču, a upravo mu je ljubav prema filologiji i medicini pomogla da napiše ili prevede brojne medicinske naslove, ali i unaprijedi hrvatsku medicinu. Zbog svojih je vrsnih doprinosa medicini bio jedini Hrvat koji je bio član Vrhovnoga zdravstvenog vijeća u Beču, a surađivao je i s drugim liječničkim udruženjima te JAZU-om. Često je promišljao o hrvatskome medicinskom nazivlju, a svoja je zapažanja iznosio u člancima *Razgovori o hrvatskom medicinskom nazivlju*, gdje piše o nazivima za dišni sustav i *O hrvatskom medicinskom nazivlju*, gdje piše o nazivima za kosti. Članci su objavljeni u *Liječničkom vjesniku* 1912. godine. U Splitu utemeljuje odjel interne medicine, objavljuje knjigu o problemima interne medicine, tekstove iz povijesti medicine te radi na terminologiji, što je rezultiralo rukopisom *Građa za medicinsku terminologiju* iz 1940. godine. Peričićev rječnik iz 1906. godine broji 130 stranica njemačkih, latinskih i hrvatskih natuknica, a o motivima sastavljanja rječnika piše u uvodnim redcima *Predgovora*: „Imademo već radnja ovoj mojoj sličnih, ali su one ili nepotpune ili sastavljene zastarjelim načinom, ako se potreba nove među liječnicima u opće osjećala (...) ja se nadam da će ovaj rječnik ipak moći služiti barem kao osnova za raspravljanje medicinsko-terminologijskih pitanja, i kao kostur savršenijem medicinskom rječniku budućnosti, a svakako i ovakav, kakav je, da će naše liječnike, sve izučene u tugjem jeziku, izbaviti iz svakidašnje neprilike pri izjavljivanju liječničkih mišljenja u vlastitome jeziku” (Peričić 1906: I). Iščitavamo iz ovoga slične motive kojima su se vodili i raniji leksikografi, pa i Dežman – približiti jezik znanosti hrvatskome narodu koji čita i piše na hrvatskome jeziku. Pri sastavljanju rječnika oslanjao se na ranije objavljena djela, ali i na „iz naroda skupljenoj zbirci”, no ističe kako „bez prosugjivanja nijesam ih primao od nikuda (...)” (Peričić 1906: I). Zbog takvoga kritičkog stava prema prikupljenoj građi Ivo Padovan ga naziva *odabiračem*, a ne *sakupljačem* nazivlja (v. Padovan 1991: 174). Ponekad taj posao biranja nije

bio uspješan pa je tako predlagao nazive poput *jaščerice*³⁶ ili *šipke*³⁷. U njegovu rječniku prepoznamo neke nazive iz Dežmanova i Šulekova rječnika te poneke iz *Opisne anatomije ili razudbarstva čovječjega tiela* Ante Schwarza i *Šestdeset učenjah iz primaljstva* Ante Kuzmanića. Ponekad je i sam tvorio nazive, i to uspješno, kao kada za anamnezu nudi *pregjašnje stanje*, znatno bolji prijedlog od, primjerice, Dežmanova naziva *predbolest*. S druge strane, nudi semantički nespretan sinonimni niz za autopsiju – *razgled mrtvaca*, *paranje mrtvaca* ili *navrtati za cijepiti*. Najveći doprinos njegova rječnika jest taj što donosi detaljniji popis medicinskoga pribora, bolesti, osobito psihičkih poremećaja³⁸ te brojnih grana medicine u odnosu na prijašnje radove. Božo Peričić svoja je promišljanja o nazivima struke objavljivao i u *Liječničkom vjesniku*, primjerice u radovima *Nazivi za neke dijelove organa za disanje* (1912), *O hrvatskom medicinskom nazivlju* (1912.), *Malo medicinske terminologije* (1928.) i drugim.

Već spomenuti Milan Nemičić objavio je 1913. godine *Medicinski rječnik njemačko-latinsko-hrvatski*, koji ima impresivne 1242 stranice. Autor u predgovoru govori o tome što ga je potaknulo na sastavljanje novoga rječnika – od njegova posljednjega leksikografskog pothvata objavljeno je podosta radova koji u sebi sadrže različito medicinsko nazivlje, što je autor želio prikupiti na jednome mjestu te tako potaknuti čitatelje, mahom studente medicine, da se „literalno zabave, pa da svojim prinosima o opažanjima na klinikama, objelodanjenim u našim medicinskim mjesečnicima, a i samostalnim spisima pobuđuju naš interes oko njihovoga nastojanja, da jednom uspješno uzmognu djelovati oko tjelesnoga i prosvjetnoga unapređivanja svoga naroda” (Nemičić 1913: V).

Godine 1940. Joso Arambašin objavio je *Prinovljeni liječnički rječnik*, svojevrsno prošireno izdanje svojega *Liječničkog rječnika* iz 1912. godine. U obama je svojim djelima prikupljao „iz usta naroda i iz radova naših književnika medicinske izraze i sve riječi koje služe liječniku u pisanju i govoru” (Arambašin 1940: II). Rječnik je trojezičan pa su latinskim natuknicama dodane istovrijednice na hrvatskome i njemačkome jeziku, a velikim je brojem sinonima Joso Arambašin želio ponudi „slavisti koji se naročito bavi čistoćom jezika (...) da on zajedno s mali brojem liječnika pretrese i odabere najzgodnije izraze za konačnu medicinsku terminologiju” (Arambašin 1940: II). *Prinovljeni rječnik* broji 325 stranica, od čega je 244

³⁶ Regionalizam za upalu usne šupljine, aftu.

³⁷ Ovaj naziv ne bi bio potpuno razumljiv bez objašnjenja iz Peričićeva članka *O hrvatskom medicinskom nazivlju* iz *Liječničkoga vjesnika* (1912.), gdje piše: „Fibula je u nas: šipka; i ova mi se riječ čini pravo zgodna, jer fibula stoji uz tibiju, kao ono drvo uz pušku, koja se zove šipka” (Peričić 1912: 146).

³⁸ U Šibeniku je unaprijedio rad Odjela za psihijatriju.

stranica rječničkih članaka, i to tako da su latinskim natuknicama pridodane hrvatske i njemačke istovrijednice, a na preostalim je stranicama samo popis latinskih i njemačkih natuknica, bez hrvatskih i bez ostalih informacija koje obično rječnički članak sadrži. Iako kaže da je u odnosu na prvo izdanje rječnika iz 1912. godine unio neke promjene jer „u njemu [je] bio izostavio najobičnije i svakome poznate riječi” (Arambašin 1940: II), a sada i takve lekseme unosi u svoj rječnik, primjećujemo da i dalje velik broj leksema koje bismo očekivali u medicinskom rječniku nema, što se vidi i iz tablice 2. Lekseme je crpio iz narodnoga jezika i djela drugih autora, što onda i bilježi kraticama: Kuš. (*Marcel Kušar*), A. Šv. (*Ante Schwarz*), Dež. (*Ivan Dežman*), Ivek. (*Rječnik hrvatskoga jezika Franje Ivekovića i Ivana Broza*) ili iz govora: Dalm. (*Dalmacija*), Bač. (*Bačka*), Kambel. (*Kaštel Kambelovac*). Njegov je rječnik više pregled narodnoga blaga, s mnoštvom sinonima nego što je medicinski rječnik u punom smislu te riječi.

Od suvremenih rječnika, onih nastalih nakon 90-ih godina 20. stoljeća do danas, izdvojimo *Hrvatsko-engleski rječnik medicinskoga nazivlja i englesko-hrvatski rječnik medicinskoga nazivlja s izgovorom* Vlaste Tanay (1998.), *Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja* Vladimira Loknara (2004.), *Englesko-hrvatski medicinski rječnik – Dictionary of medicine* koji je uredila Vlasta Čeliković, a za prijevod i leksikografsku obradu zaslužna je Evelina Miščin (2005.), zatim *Englesko-hrvatski medicinski rječnik* Branimira Jerneja (2006.), *Medicinsko-biokemijsko-farmacijski englesko-hrvatski rječnik* koji su uredile Jasna Fabijanić i Nevenka Fabijanić (2011.) i *Osmojezični medicinski enciklopedijski rječnik* Joze Maravića (2015.).

2.2.2. Enciklopedije i leksikoni

Prvi hrvatski medicinski leksikon jest *Leksikon zdravlja – priručnik za zdrave i bolesne* iz 1936. godine, a uredio ga je Edo Deutsch (v. Dugački 1991: 178). „Leksikon ima 938 numeriranih stupaca, donosi oko 6000 natuknica, 424 slike te 1 model čovječjeg tijela na rasklapanje” (Dugački 1991: 178). Osim latiničkoga objavljeno je i ćirilčno izdanje.

Iduće veliko djelo hrvatske enciklopedike jest *Hrvatska enciklopedija (Encyclopaedia croatica)* iz 1939. godine, čiji je urednik bio Mate Ujević. Ni ovo djelo nije u potpunosti objavljeno jer je od predviđenih dvanaest svezaka zbog ratnih nedaća objavljeno tek njih pet. U njima je obrađeno 650 medicinskih natuknica, a uklonjene su neke pogreške koje su se potkrale u ranijem radu Ivana Zocha i Josipa Mencina, primjerice neznanstvena tumačenja³⁹ i

³⁹ Vladimir Dugački navodi sljedeće primjere neznanstvenih tumačenja u *Hrvatskoj enciklopediji* Ivana Zocha i Josipa Mencina: „Tako se za ćelavost (uvrštena kao alpekia) navodi da su joj uzroci duševan rad i neuredan život, za epilepsiju se kaže daje dobivaju češće djeca pijanica i onanista, a uzrok dalekovidnosti

zastarjeli nazivi⁴⁰ pa Jasmina Tolj, Nataša Jerman i Zdenko Jecić rad na ovoj enciklopediji ocjenjuju vrlo pozitivno riječima: „Jezik natuknica bio je strogo znanstven, a nedosljednosti i propusti bili su minimalni, posebice uzevši u obzir tempo objavljivanja (svake dvije godine) i ratne okolnosti (dio suradnika nasilno je uklonjen s pozicija, onemogućen im je javni rad, zatočeni su ili internirani)” (Tolj i dr. 2019: 320).

Osobito je važan za medicinsku nakladu bio Leksikografski zavod *Miroslav Krleža* koji je objavio više medicinskih naslova: *Medicinska enciklopedija* (prvo izdanje od 1957. do 1965., drugo od 1967. do 1986.), dvosveščana *Otorinolaringologija* (1965. – 1966.), *Medicinski leksikon* (1992.), *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (2006.).

Spomenimo i nekoliko medicinskih leksikona: *Leksikon prehrane* (1944.), *Popularni medicinski leksikon* (1954., 1955., 1956.), *Seksološki leksikon* (1962.), *Psihijatrijsko-psihološki leksikon* (1963.), *Leksikon radioloških pojmova* (1977.), *Stomatološki leksikon* (1990.).

Godine 2015. objavljen je *Anatomski pojmovnik s hrvatsko-englesko-latinskim rječnikom*, koji sadrži 8700 natuknica, a na kojem su surađivali stručnjaci iz područja anatomije i fiziologije te jezikoslovci.

2.2.3. Periodika

Kao i gotovo sva djela spomenuta u ovome poglavlju, i periodika je u 20. i 21. stoljeću doživjela procvat, a o medicinskom se nazivlju piše i u nemedicinskim časopisima, mahom filološkim. *Liječnički* je vjesnik nastavio objavljivati stručne članke iz područja medicine, ali i medicinske terminologije. Koliko je pitanje usustavljivanja nazivlja bilo živo i početkom 20. stoljeća, svjedoči pismo dr. Ladislava Rakovca uredništvu u kojemu traži da se u časopisu otvori rubrika gdje će se raspravljati o medicinskim nazivima⁴¹. Ondašnji urednik Miroslav pl. Čačković pozdravlja takav prijedlog riječima: „Nadam se (...) da ćemo u medicinskoj struci kao Hrvati moći i izpravno hrvatski govoriti i pisati, te da ne će naš govor biti pun njemačkih,

jest kad se prilagodjivanje izgubi dugotrajnim gledanjem na udaljene predmete kao što to biva kod poljodjelaca, lovaca, šumara. Kod bjesnoće (obrađena kao bies) autor još uvijek iznosi laičko mišljenje, iako s ogradom: neki tvrde da je posljedica nezasićenja putene naravi kod psa, vuka i lisice. Avitaminozu vitamina B béríbéri autor dovodi u svezu s klimatskim činiteljima: vlada naročito za vrijeme kiše” (Dugački 2001: 117).

⁴⁰ Prema Vladimiru Dugačkom, riječ je o sljedećim nazivima: „I među medicinskim natuknicama nađu se zastarjeli termini kao *achroi*, blijedi ljudi bolujući od bijednice, bljedobolje; *amblyafija*, kad čovjeku otupi opip; *agrypnija*, nesan, obično kad se uzbune ili prenapnu moždjani” (Dugački 2001: 117).

⁴¹ V. Čačković 1902: 260–261, <https://library.foi.hr/dbook/cas.php?B=1&item=S01101&godina=1902&broj=00007&page=261>

a i često suvišnih latinskih i grčkih izraza, te naše pisane radnje vrviti od nesgrapnih kovanica” (Čačković 1902: 261) te u istome broju prilaže Rakovčev rad *Kako se hrvatski zove Gicht?*. I doista, *Liječnički vjesnik* nastavio njegovati dobru praksu i objavljivati rasprave o hrvatskome medicinskom nazivlju i kroz naredne godine svojega izlaženja⁴², primjerice *O hrvatskom medicinskom nazivlju* (1912), *Građa za medicinsku terminologiju* (1938. – 1942.), *Medicinsko nazivlje* (1997).

Velik je broj medicinske periodike izlazio neposredno prije te između dvaju svjetskih ratova: *Novi naraštaj – list za suzbijanje alkoholnih pića* (1902), *Knajpovac – časopis za njegovanje zdravlja po Kneippovu sustavu, te pouku i zabavu* (1904), *Veterinarski vjesnik* (1906), *Farmaceutski vjesnik* (1907), *Zentralblatt für Thalassotherapie, Klimatologie, Balneologie und verwandte Wissenszweige* (1909.) i *Novi život – list za bezalkoholnu kulturu* (1913), *Praktični liječnik* (1927), *Veterinarski arhiv* (1931), *Folia stomatologica* (1937), *Radiološki glasnik* (1937), *Arhiv za kemiju i farmaciju* (1938), *Apotekarski vjesnik* (1940) i *Vjesnik ljekarnika* (1941), *Hrvatski farmaceutski vjesnik* (1942), a nakon Drugog svjetskog rata *Zaštita zdravlja* (1945), *Farmaceutski glasnik* (1945), *Glasnik biološke sekcije Hrvatskog prirodoslovnog društva* (1947), *Medicinar* (1947), *Zdravstvene novine* (1948), *Medika* (1948), *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju* (1950), *Neuropsihijatrija* (1953), *Primaljski vjesnik* (1953), *Radovi Medicinskog fakulteta u Zagrebu* (1953), *Socijalna misao* (1954), *Saopćenja (Pliva)* (1954), *Bilten radova o transfuziji* (1956) (v. Muzur 2004: 19). Naravno, proučavanjem baze časopisa iz biomedicine i zdravstva na *Hrčku* jasno je da je broj danas aktivnih medicinskih časopisa znatno veći pa se tako ondje mogu pronaći čak 82 časopisa⁴³.

Kao i u prethodnome stoljeću, o medicini nisu promišljali samo filolozi već i liječnici koji su bili zainteresirani za jezik struke te su svoje radove o medicinskom nazivlju objavljivali u filološkim časopisima. Među njima se ističe Vladimir Loknar, liječnik i terminolog, čija su promišljanja o jeziku struke izlazila u *Liječničkom vjesniku*, a sljedeće je naslove objavio u časopisu *Jezik: O hrvatskosrpskom medicinskom nazivlju* (1963. – 1964.), *Kralješnica ili kičma u medicinskom nazivlju* (1965. – 1966.), *O nekim medicinskim i graničnim nazivima* (1974. – 1975.), *Virusologija ili virologija?* (1976. – 1977.), *Bubrežni kamen ili kamenac?* (1981. –

⁴² Stella Fatović-Ferenčić i Silvija Brkić Midžić 2022. godine popisale su takve članke u radu *Uloga Liječničkog vjesnika u njegovanju strukovnog jezika – Da ne će naš govor biti pun njemačkih, a i često suvišnih latinskih i grčkih izraza, te naše pisane radnje vrviti od nesgrapnih kovanica* (v. Fatović-Ferenčić; Brkić Midžić 2022).

⁴³ Na *Hrčku* je dostupno i nešto više medicinskih časopisa, no u ovaj broj nismo ubrojili one uz koje stoji napomena da su prestali izlaziti. Broj od 82 časopisa čine one publikacije koje su ili aktivne ili su prestale objavljivati na *Hrčku*, ali i dalje postoje u tiskanom obliku.

1982.). Njegovi su radovi o medicinskom nazivlju kasnije objavljeni u knjizi *Teme iz medicinskog nazivlja* (1988.)

2.2.4. Projekti i mrežni izvori

Vjerojatno najznačajniji pothvat po pitanju (medicinske) terminologije u hrvatskoj povijesti jest projekt koordinacije *Izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja* nastao u okviru projekta *Sociokulturna tranzicija iz industrijskog u društvo znanja*. Natječaj za provedbu projekta raspisala je Hrvatska zaklada za znanost 2007. godine, a za nacionalnoga koordinatora izabran je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje⁴⁴. Izrađivanje nacionalne baze strukovnoga nazivlja odvijalo se u nekoliko faza. U prvoj, koja je trajala od 15. siječnja 2008. do 15. siječnja 2009., projekt *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije* vodila je dr. sc. Milica Mihaljević, a „cilj je projekta bio osigurati potrebne preduvjete za provedbu druge faze projekta u kojoj je predviđena suradnja sa stručnjacima različitih struka. U predviđenom jednogodišnjem razdoblju izrađen je *Hrvatski terminološki priručnik* (dr. sc. Milica Mihaljević, dr. sc. Lana Hudeček i Bruno Nahod) koji pruža osnovna znanja potrebna za terminološki i terminografski rad”⁴⁵. U tom je razdoblju Bruno Nahod osmislio svojevrsnu alfa-verziju hrvatske terminološke baze, koja se zvala *e-Struna* (danas je poznata pod nazivom *Struna*). Riječ je, dakle, o „terminološkoj bazi hrvatskoga strukovnog nazivlja u kojoj se sustavno prikuplja, stvara, obrađuje i tumači nazivlje različitih struka radi izgrađivanja i usklađivanja nazivlja na hrvatskome jeziku”⁴⁶.

U drugoj je fazi, od listopada 2009., rad na *Struni* preuzela prof. dr. sc. Maja Bratanić, a radu se priključuje više stručnjaka različitih struka, što je omogućilo da se do kraja 2011. godine preuzme „više od 1400 naziva iz različitih područja”⁴⁷, odnosno nazivlje iz trideset i jedne struke. Medicinsko je nazivlje popisano i opisano projektima *Hranafina* (*Hrvatsko anatomska i fiziološka nazivlje*), *Farmana* (*Hrvatsko farmakološka nazivlje*), *Hrston* (*Hrvatsko stomatološka nazivlje*)⁴⁸, *HON* (*Hrvatsko oftamološka nazivlje*) i projektom koji uređuje nazivlje fitomedicine. Od 2016. godine hrvatskim se nazivljem obogaćuje *Hrvatski terminološki portal*, koji je također izradio Institut za hrvatski jezik. Cilj je Portala objediniti

⁴⁴ Danas Institut za hrvatski jezik.

⁴⁵ V. *Iz povijesti Strune*, dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/page/o-struni/#povijest>, pregledano 12. studenog 2024.

⁴⁶ V. *Što je Struna*, dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/page/o-struni/#povijest>, pregledano 12. studenoga 2024.

⁴⁷ V. *Druga faza rada na Struni – suradnja s drugim projektima*, dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/page/o-struni/#povijest>, pregledano 12. studenoga 2024.

⁴⁸ U sklopu projekta objavljena je i knjiga *Stomatološka nazivlje* (2010.), čiji su autori Marin Vodanović, Drago Štambuk i Ana Ostroški Anić.

strukovno nazivlje iz više korpusa: *Strune*, glosara i strukovnih rječnika, terminoloških izvora *Leksikografskoga zavoda* Miroslav Krleža te nazivljem hrvatskih norma.

U 2017. godini započeo je projekt *Obrada prirodnog jezika u domeni zdravstva*, čiji je osnovni cilj „definirati jezične modele na leksičkoj i sintaktičkoj razini jezika koji se pojavljuju u domeni zdravstva”⁴⁹, a „pripremljeni resursi dat će se na upotrebu široj znanstvenoj zajednici za daljnja istraživanja u području medicine, u strojno potpomognutom prevođenju, obradi latinskih tekstova i sl.”⁵⁰ Nositelj projekta bio je Filozofski fakultet u Zagrebu, uz Sveučilište u Zadru kao partnerom, a završio je 31. prosinca 2022.

U ožujku 2020. godine, tijekom pandemije virusa SARS-CoV-2, Institut za hrvatski jezik objavio je *e-Pojmovnik koronavirusa*, dostupan na stranici <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=c>.

U Institutu za hrvatski jezik od 2024. godine provodi se projekt *TermAI: razvoj i modernizacija hrvatske terminologije*, koji financira Europska unija u sklopu programa *NextGenerationEU*, a koji vodi dr. sc. Bruno Nahod. Treba izdvojiti i nekoliko međunarodnih projekata nastalih pod okriljem Terminološke komisije Međunarodnoga slavističkog komiteta: *Rječnik terminološkoga nazivlja*, *Terminografska baza podataka TERM_IN – Slavenska terminografija* (1990. – 2017.) i *Slavenska terminologija na kraju 20. i na početku 21. stoljeća*.

⁴⁹ <https://inf.ffzg.unizg.hr/index.php/hr/12-znanost/2705-obrada-prirodnog-jezika-u-domeni-zdravstva>, pregledano 12. lipnja 2024.

⁵⁰ Isto.

3. ŽIVOT I OPUS IVANA DEŽMANA

Iako se u različitim izvorima često navodi da je Ivan Dežman rođen 6. svibnja 1841., uvidom u matičnu knjigu krštenih⁵¹ župe Rijeka vidimo da je Ivan Dežman (Giovanni Pio Bonaventura Deschmann⁵²) rođen 7. svibnja 1841., a kršten dva dana kasnije. Otac mu je bio Josip Dežman, „imućan riječki trgovac, podrijetlom Slovenac, potjecao je iz Lancovoga u Gorenjskoj” (Lukežić 2007: 45), a majka Vicencija rođ. Dujmić, pripadnica poznate riječke obitelji. Obitelj Ivana Dežmana živjela je „u kući smještenoj na tadašnjoj Piazza delle Erbe br. 275 (danas Koblerov trg)”⁵³. Od 1850. godine pohađao je Gimnaziju Riečku, što možemo označiti kao početak njegova kratkoga, ali za daljnji rad presudnoga, *riječkoga razdoblja*.

Ono je kratko jer se po završetku srednjoškolskoga obrazovanja nije vraćao u svoj rodni grad, ali je ondje upoznao Frana Kurelca, svojega školskog, filološkog i životnog učitelja koji je nedvojbeno utjecao na njegov život i rad. Predstavnik je riječke filološke škole u Gimnaziju Riečku⁵⁴, koju je Dežman pohađao, došao 1849. te „rječitom i zanosnom opomenom trže našega Ivana i druga mu Frana Pilepića, pak i ostale svoje bolje učenike, iz ogrljaja talijanštine i privede ih u okrilje hrvatskoga jezika” (Marković 1896: I). Osobite je simpatije gajio prema Ivanu Dežmanu i Franu Pilepiću, svojim *dvama Riječanima*, kako ih je često nazivao, ističući kako je upravo Dežman „slave gojenče i slovinstva pitomče” (Budisavljević 1918 prema Antić 1965: 18), a njihov su nacionalni duh još više rasplamsali Petar Preradović i Ivan Trnski, koje su susreli na svojem putovanju 1856. godine po sjevernim i istočnim krajevima Hrvatske (v. Marković 1896: VIII).

Dežmanovim odlaskom na studij u Beč 1858. godine započinje *bečko razdoblje* njegova djelovanja: „Tuj se vrlo marljivo bavljao stručnim naukama (...), a u dokolici proučavao beletristiku i umjetnosti. Sva mu literatura bijaše čitanje naše narodne tradicionalne literature, pak prvih pjesnika sjeveroslavenskih i romanskih (...)” (Marković 1896: VIII). Održavao je veze sa sunarodnjacima, ali i drugim Slavenima koji su studirali u Beču, a u to vrijeme objavljuje i više literarnih radova na hrvatskome, sve mahom djela prožeta nacionalnim idejama. Od objavljenih radova treba istaknuti povijesni ep u pet pjevanja *Smrt grofa Josipa*

⁵¹ Dostupno na poveznici: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899F-Q7NR?i=224&wc=9R26-16X%3A391644801%2C391712301%2C391722201&cc=2040054>, pregledano 1. veljače 2021. Riječ je o matičnoj knjizi koja je digitalizirana u sklopu hvalevrijednoga projekta Genealoškoga društva *Utah* koje je na mrežnoj stranici *Familysearch* dostupnima učinilo tisuće matičnih knjiga iz cijeloga svijeta, pa tako i iz Hrvatske. Iako na mikrofilmu stoji da je riječ o matičnoj knjizi rođenih, u nju su krštenici upisivani po redoslijedu krštenja pa je zato čitamo kao matičnu knjigu krštenih.

⁵² Rubrike, imena krštenika i njihovih roditelja pisani su talijanskim jezikom.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Danas Prvu sušačku hrvatsku gimnaziju.

Rabate (1861.) i dramu *Varadinka Mara*, a u rukopisu je sačuvan sonetni vijenac od pedeset sonata (1863.) i zbirka od pedeset priča (basni). Dežman ondje uči od tada poznatih liječnika Josepha Hyrtla i Josefa Škode, čiji će se utjecaj osjetiti i kasnije, pri oblikavanju natuknica u *Rječniku lječničkog nazivlja*⁵⁵ (v. Dugački 1993: 254). Stjecanjem diplome iz područja liječništva 1864. godine polako se zaključuje Dežmanovo *bečko razdoblje*.

Iako se Primorju često vraćao u svojim književnim djelima⁵⁶, primjerice sonetima o Primorju u svojoj rukopisnoj zbirci soneta (1863.), a osobito kasnije, za života u Zagrebu novelom *Donato Donati* (1870.), rodoljubnim pjesmama *Rieci* (1872.) i *Hrvatsko primorje* (1874.), Dežmanu se Rijeka bila „omrznula radi svoga pristajanja uz tudjinstvo” (Marković 1896: X). Zato, ali i kako bi se ostvario na privatnome planu, odlazi u Zagreb 1865. godine⁵⁷ i tada započinje njegovo najproduktivnije razdoblje, i u literarnom, i u znanstvenom, i u liječničkom smislu, ono *zagrebačko*.

Po dolasku u Zagreb objavljuje romantičarski ep *Smiljan i Koviljka*⁵⁸ u Nakladi Svetozara Galca, koji posvećuje svojem učitelju Franu Kurelcu⁵⁹. Osobito mu je plodonosna bila 1868. godina, kada objavljuje zbirku pjesama *Poletar, Rječnik lječničkog nazivlja i Lječnička izvješća* (visa reperta) *za praktičnu porabu lječnikov*. Od 1869. godine više pažnje posvećuje svojem književnom radu pa objavljuje pripovijetku *U Mokricah* (1869.), balade *Noćni konjik* i *Sina vragu zapisao* (1869.), epsku pjesmu *Zrinjski* (1869.), pripovijetke *Nürnbergski viećnik* (1870.), *Donato Donati* (1870.), *Domorodac, dakako* (1871.), pjesme *Pjesnik ljubavi*, *Moć misli* i *Petar Zrinski* (1871.), libreto opere *Ban Leget* (1872.), pjesme *Rieci* (1872.), *Samoborski vitez*

⁵⁵ Vladimir Dugački utjecaj Josepha Hyrtla vidi u tome što Ivan Dežman, po uzoru na svojega učitelja, tumači kako su nastali neki nazivi, primjerice „kod termina *temporalna kost* Dežman navodi da je dobila ime po tome što čovjek obično na tom mjestu ponajprije posijedi (...). Tim opsežnim tumačenjima Dežmanov rječnik dobiva mjestimično i enciklopedijsko značenje” (Dugački 1993: 254). Znanje koje mu je prenio vrstan dijagnostičar Josef Škoda vidi se u enciklopedijskom prikazu natuknice *percussio et auscultatio* uz koju navodi „čak 56 redaka te [je] doista obrađena na enciklopedijski način dajući pregled mnogih perkutornih i auskultatornih fenomena” (Dugački 1993: 254).

⁵⁶ I u *Rječniku lječničkog nazivlja* može se iščitati njegov *hommage* rodnome kraju tako što su u popisu kratica govora iz kojih je crpio riječi najčešće one koje upućuju na govore Hrvatskoga primorja (*Boduli, Cresani, Grobničani, Istrani, Kastavci, Primorci, Rečani, Senjani*).

⁵⁷ U arhivskoj kutiji u kojoj se čuva ostavština Frana Kurelca u Arhivu HAZU-a nalazi se pismo koje je Ivan Dežman uputio Franu Kurelcu u siječnju 1865. iz Beča, što znači da je početkom godine još zasigurno živio u austrijskoj prijestolnici.

⁵⁸ Ovaj je ep najvjerojatnije nastao nešto ranije, 1862. godine, ali je 1865. tiskan (v. Marković 1896: X).

⁵⁹ Posvetom Ivan Dežman Kurelca prikazuje kao ključnu figuru vlastitoga intelektualnog i nacionalnog sazrijevanja: „(...) Da ti sinko u pameti sine | Naša slava i davnina naša | Da ti srdce jekće za prsima | I da oči vesele mi topiš | U milini kolčevke ti slavne (...) | Bile noge moje klecalice | Nenaučne putu neobičnu | Izměnice posrtale one | Al nesreću uvěk uklonila | Ruka tvoja, uzdanica moja. | (...) To čuv vila imenom me kliče | I dade mi gusle i reče mi: | „Ne skvrni mi mogega javora | Na tudju mi gusal nenavijaj | Ni tudjinke da s njom pėsme pčvaš” | (...) Ja ti na to ništa ne odkazah | Već evo ti mogega prvenca | Da po njemu znadeš i doznadeš | Tko u Vilin' povede me dvore | Tko mi dade gusle javorove” (Dežman 1865: V–IX).

(1873.), *Liek od ljubavi* (1873.), *Prava ljubav* (1873.), *Prodanov* (1873.), *Posljednji poljubac* (1873.), *Tada i sada* (1873.). Vrijedi spomenuti da postoje dokazi koji „pokazuju da je Dežman između 1860. i 1873. godine napisao nekoliko fragmenata i nacrt za pojedine prizore drame o hrvatskim urotnicima – Petru Zrinskomu i Frani Krsti Frankopanu. To je, prema vrsnome poznavatelju povijesti hrvatske drame Nikoli Batušiću, prvi (ako ne dovršeni, onda bar planirani) dramski tekst o hrvatskim velikaškim porodicama Zrinskih i Frankopana” (Stolac 2006: 91). Diana Stolac spominje još nekoliko Dežmanovih dramskih pokušaja – prva dva čina komične opere *Master John*, sinopsis obiteljske tragedije *Lenkovići* i povijesne drame *Karlo Drački* (v. Stolac 2006: 92). Međutim, svi su Dežmanovi dramski tekstovi, osim objavljene *Varadinke Mare*, ostali na razini skice ili nekoliko početnih činova. Okušao se i u kritikama, i to književnim (*Alessandro Manzoni*), zatim likovnim, pa je dao osvrt na sliku Francesca Salghettija-Driolija *Jugoslavija* (v. Marković 1896: 14), a godinu dana ranije u *Vijencu* objavljuje ocjenu knjige *Narodna medicina Srba* Vladana Gjorgjevića (v. Stolac 2006: 93).

Ivan Dežman bavio se i prevođenjem, i to dijelova Danteova *Pakla*, ode *Peti svibnja* talijanskoga književnika Alessandra Manzoni (v. Šicel 1997: 43) i pjesme *Crnogorka* Francesca Dall' Ongara (v. Antić 1965: 27).

Sudjelovao je u pokretanju časopisa *Vijenac*, o čemu saznajemo iz članka *Petar Preradović*⁶⁰ Ivana Trnskog, objavljenoga u *Vijencu* 1872. godine: „Na 20. studena 1868. pisa mi Petar [Preradović, op. M. F. B.]: A hoće li šta biti sa časopisom, o kojem govorismo? (...) Sbilja sklopismo: ja [Ivan Trnski, op. M. F. B.], pokojni Perkovac, Dr. Jagić, Dr. Dežman, i Pacel neku duhovitu zajednicu i osigurav si pomoć drugih naših književnih uglednika skočismo izdavati *Vienac*”. Bio je i glavni urednik ovoga časopisa 1871. i 1872. godine, a svojim je radom doprinio razvitku *Kola* i *Matice hrvatske* (v. Marković 1896: 15).

Ne smijemo zanemariti Dežmanovu ulogu liječnika i saborskoga zastupnika, što je nerijetko povezivao. Tako je kao zastupnik u Saboru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije zagovarao osnivanje Medicinskoga fakulteta u Zagrebu. Osim toga, zalagao se za prosvjetni napredak zemlje, izradio je zakonsku osnovu za reformu kazališta i osnivanje dramske škole (v. Marković 1896: 15).

⁶⁰Dostupno

na: https://books.google.hr/books?id=WWgxAQAAAMAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summ ary_r&cad=0#v=onepage&q=de%C5%BEman&f=false (pregledano 27. veljače 2021.)

Ivan Dežman dugo je prijateljevao s Augustom Šenoom, koji ga je smatrao svojim najboljim prijateljem⁶¹ i koji mu je nakon Dežmanove iznenadne smrti^{62, 63} 24. listopada 1873. posvetio tužaljku *Na grobu pobratima* u kojoj ga je opisao riječima: „A meni, braćo, umre | Mog srca prvi drug | Bijaše dobar, krotak | Bijaše vatren, smjel | Bijaše pošten Hrvat | Kremenjak bješe cijel”. U cijelom je Zagrebu Dežmanova smrt doživljena kao velik gubitak za ondašnje društvo. Njegov je pogreb ostao upamćen kao jedan od najmasovnijih, na kojemu je sudjelovalo „nekoliko tisuća nazočnih što je više nego dojmljiv podatak, ako se zna da u to doba Zagreb broji tek dvadesetak tisuća duša”⁶⁴. U *Vijencu*, koji je dugo uređivao, nalazimo mnoga spominjanja i žaljenja za preranim odlaskom ovoga vrsnog liječnika. Primjerice, u nekrologu posvećenome liječniku Vlodoju Čačkoviću iz 1875. godine spominje se kako je za svojega nasljednika izabrao upravo Ivana Dežmana: „Čim je obolio odmah se pobrinu za vriedna nasljednika, u kom je punim pravom nalazio sve svoje vrline, a to bijaše dr. Ivan Dežman. Njega preporučivaše svud i svagda i mnoga vrlina, koju oplakujemo gubitkom dr. Dežmana, potiče iz vrela plemenita srдца Čačkovićeve. Nikad ni u snu nije mogao nitko pomisliti, a najmanje sam Čačković, da će preživjeti Dežmana, čila i zdrava kao gorsku krš, pa da je moguće bilo, rado bi bio svoj život dao, da spasi život vrlog si prijatelja”⁶⁵. Ono što još svjedoči o ugledu Ivana Dežmana jest to što je na čelu njegove pogrebne povorke stajao ondašnji ban Ivan Mažuranić. Dežmanovo je posljednje prebivalište Groblje svetoga Jurja u Zagrebu.

3.1. Znanstveni i znanstveno-popularni tekstovi

Ivan Dežman je u istoj godini objavio *Rječnik lěčničkog nazivlja* i *Lěčnička izvěšća* (visa reperta) *za praktičnu porabu lěčnikov*. Potrebno je odrediti dataciju ovih dvaju djela, prvenstveno kako bismo iz povijesnojezične perspektive znali koje je od njih objavljeno ranije, a onda i kako bismo u ovome radu točno zapisivali citatnice i literaturu. U predgovoru rječniku stoji datum *Na dan Sv. Ivana Nepomuka 1868.*, a u predgovoru *Lěčničkim izvěšćima Na uzkrš*

⁶¹ v. Lukežić, 2007, dostupno na: <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=9>, pregledano 21. veljače 2021.

⁶² Samo dva mjeseca ranije rođen je Milivoj Dežman, koji je pri pisanju proze rabio nadimak *Ivanov* u spomen na oca (v. Lukežić, 2007, dostupno na: <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=9>, pregledano 21. veljače 2021.)

⁶³ Dežman je 1873. godine boravio u Beču te se ondje zarazio kolerinom (za koju je u svojem *Rječniku* ponudio naziv *krateljak*), bolešću sličnoj koleri, te je zbog komplikacija koje je bolest izazvala na koncu i preminuo (v. Grlović 1900: bez str.)

⁶⁴ v. Lukežić, 2007, dostupno na: <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=9>, pregledano 21. veljače 2021.)

⁶⁵ Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=JtJoAAAAcAAJ&pg=PA504&dq=ivan+de%C5%BEman&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwionN6vx8HuAhUGmYsKHQTC8UQ6AEwBXoECAUQAg#v=onepage&q=ivan%20de%C5%BEman&f=false>, pregledano 21. veljače 2021.

godine 1868. S obzirom na to da se spomendan sv. Ivana Nepomuka obilježava 16. svibnja, a Uskrs se prema katoličkome kalendaru slavi najkasnije 25. travnja, bilo bi logično zaključiti da je potonje djelo prvo izdano, međutim datumi ovdje stoje samo kako bi odredili kada je zapisan predgovor, ne i samo djelo. To znamo zato što se u *Lčničkim izvěšćima* izravno referira na svoj rječnik: „Tomu sam zlu htio bar poněšto na put stati napisav rčnik lčničkog nazivlja, koga praktičnom uporabom imaju ova izvěšća biti” (Dežman 1868b: 1). Dakle, rječnik je već napisan, objavljen i nazivlje ondje prikupljeno ovjereno je i u tom kasnije objavljenom radu.

Lčnička su izvěšća priručnik sudske medicine, koji broji sedamdesetak stranica na kojima autor daje upute za sastavljanje liječničkih izvješća nakon pregleda unesrećenika (*pregledanja*) te nakon obdukcije (*paranja*).

U predgovoru, kako smo već naveli, ukratko objašnjava što ga je potaknulo na pisanje – osim nedosljednosti i neujednačenosti u pisanju liječničkih izvješća, smeta ga što se u njima obično rabi njemačko i latinsko nazivlje: „Da su poradi toga i gotovo sva izvěšća puna latinskih i němačkih parentez netreba mi ni dokazivati. Tomu sam zlu htio bar poněšto na put stati napisav rčnik lčničkog nazivlja (...)” (Dežman 1868b: I).

Nakon predgovora, koji kao i onoga u *Rčniku lčničkog nazivlja* možemo smatrati programatskim tekstom, slijedi *Uvod* u kojem autor objašnjava što su liječnička izvješća. Za njih se, po Dežmanovu mišljenju, posve neopravdano rabe nazivi *aribitrium*, *parere medicum*, pa i *visum repertum* (za koji smatra da ako se već upotrebljava, treba se upotrebljavati ispravno, kao *visum et repertum*). Ove nazive, osim zato što su napisani latinskim jezikom (*Zašto biti tuđi kada možemo biti svoji?*), ne smatra ispravnima i zato što suzuju značenje onoga što liječničko izvješće podrazumijeva. Prema njegovu mišljenju, liječničko izvješće treba sadržavati *nalaz*, dakle osnovne informacije o onome što liječnik pregledava, i mišljenje (*mněnje*), odnosno sud koji liječnik donosi o slučaju koji pregledava, a latinski nazivi upućuju na to da je riječ isključivo o nalazima, ne i liječničkom mišljenju.

Dalje daje upute za sastavljanje liječničkih izvješća, i to prema naputku o obdukciji (*paranje truplov*), koji je ondašnja vlada propisala 1855. godine (v. Dežman 1868b: V). Svako izvješće tako treba sadržavati sljedeće:

- a) **Naslov** u kojemu se daje tek kratka informacija o slučaju. Obično se već iz naslova daje zaključiti o kakvom je slučaju riječ (primjerice, *Lčničko izvěšće o ranjem vinogradaru ili Zapisnik o paranju*), a potom slijedi kakva vremenska oznaka kada se obdukcija ili

- pregled dogodio (ili izrijekom navodi datum ili rabi konstrukcije poput *Danas ujutro*, a na kraju izvješća je onda naveden datum po kojem se zaključuje kada je to *danas* bilo).
- b) **Uvod** u kojem se prikazuju neke okolnosti slučaja, primjerice, tko je naredio obdukciju, gdje i kada se nesreća ili zločin dogodio, ako je riječ o obdukciji, u kakvom je stanju tijelo pronađeno, a ako je moguće, treba navesti i identitet osobe te imena prisutnih vještaka i svjedoka.
- c) **Nalaz**, osim što mora biti istinit, potpun i jasan, mora biti odijeljen po točkama⁶⁶ „da može vještak u svom mněnju, pozvav se na kakvu točku, istu laglje označiti” (Dežman 1868b: VI). Na dnu nalaza treba stajati u koliko je sati pregled završen i potpisi – vještaka desno, sudskoga osoblja (*sudbeno osoblje*) i svjedoka lijevo. Ovaj dio izvješća sadrži sve važne informacije o tome kako je liječnik zatekao unesrećenoga (slika 1).
- d) Najvažniji je dio izvješća **mišljenje** (*mněnje*) jer „na temelju istoga svoje osude snuje i sudi o poštenju, imutku, slobodi i životu” (Dežman 1868b: VII). *Mněnje* sadrži podatke o mjestu i vremenu obdukcije ili pregleda te informaciju po čijoj naredbi je liječnik pregledao unesrećenika ili pokojnika⁶⁷, a završava uvijek istom formulom: „Što mi sve točno pregledavši i zřelo prosudivši po načelih lěčničkih znanosti do znanja sudbenoga stavljamo i svojimi podpisi kao vřovředno podkrěpljujemo” (Dežman 1868b: VII) (slika 2).
- e) Izvješće završava **zaglavkom** i **potpisom** iz kojih se dadu iščitati mjesto i datum pregleda ili obdukcije, tko je pregledao unesrećenoga te eventualno svjedoci pregleda, ali Ivan Dežman ih ne bilježi dosljedno pa, ovisno od izvješća do izvješća, neki od navedenih podataka mogu nedostajati.

Godina 1868. doista je bila krucijalna za Dežmanov profesionalni život. Osim dvaju gore spomenutih objavljenih radova, od te godine počinje s javnim čitanjem svojih popularno-znanstvenih tekstova te nagovaranjem prijatelja da zajedno osnuju „društvo za popularna znanstvena čitanja, namienjena osobito ženskomu spolu” (Marković 1896: XII). Javna je predavanja u Narodnome domu u Zagrebu držao od 1869. do 1870. godine. Deset je svojih govora objavio u knjizi *Čovjek prema zdravlju i ljepoti*, koja je prvenstveno bila namijenjena *krasnome spolu*. Knjiga je objavljena 1872. godine u Zagrebu u tiskari Dragutina Albrechta, a

⁶⁶ Dežman predlaže da se nalazi odvoje rimskim brojkama, ali iz nalaza koje je priložio *Lěčničkim izvěščima* vidi se da ni sam tako ne postupa, već točke nalaza dijeli arapskim brojkama ili slovima.

⁶⁷ Ako je *mněnje* dio zapisnika, ovi podatci izostaju jer su već ranije navedeni u uvodnim redcima zapisnika.

predavanjima je pridodano i deset ilustracija anatomskih dijelova tijela, kazalo te ispravci tiskanome izdanju koji su naknadno dodani.

Dežmana idalje vodi isti motiv kao i pri sastavljanju rječnika te *Léčnickih izvěšća*; hrvatskomu narodu na hrvatskomu jeziku želi približiti znanost, konkretno liječništvo: „Moja je namjera bila sasvim jasna; želio sam s jedne strane širiti prosvetu, a s druge strane podati priliku našem krasnomu spolu, da čuje u materinjem jeziku razlagati znanost, za koju je gdjejoja mislila, da je samo tudjemu jeziku dano njezine tajne odkrivati” (Dežman 1872: 5).

U svojim je govorima (kasnije poglavljima u knjizi) obuhvatio nekoliko anatomskih sustava: oči (*Čovječje oči, njihova ljepota i njihovo njegovanje*), kožu (*O ljepoti i njegovanju čovječje kože*), kosu (*O ljepoti i njegovanju kose*), kardiovaskularni sustav (*O srdcu i njegovoj čuvstvenosti*), dišni sustav (*Ustroj disanja prema ljepoti i zdravlju*), slušni aparat (*O uhu i sluhu*), a nije manje važnim smatrao savjete koji čitateljicama pomažu u održavanju ljepote i zdravlja (*O ljepoti i njegovanju čovječjeg tiela, O odielu i modi prema zdravlju i ljepoti, O ljepoti i njegovanju duha*).

Iako je pripremajući svoje govore posezao za djelima austrijskoga oftamologa Carla Ferdinanda von Arlta, češkoga fiziologa Johanna Nepomuka Czermaka, anatoma Josepha Hyrtla i drugih liječnika, svoja je predavanja nastojao što više približiti publici, koju je želio poučiti kako njegovati svoje zdravlje, a da ona istovremeno nije trebala biti liječničke struke: „Čitajući krasnomu spolu želio sam i njemu prilagoditi svoja čitanja, te sam tim u njih nastojao što više moguće popularnim načinom izcerpiti anatomiju, fizijologiju, kozmetiku i dijetetiku, da tim podam sliku zdravog i liepoga čovjeka (...) Da budu moja razlaganja razumnija služio sam se i slikami, te sam takve dao naslikati i dodao sam ih na kraju djela. Ima i na kraju djela kazalo pojedinih predmeta, da stranom protumačim tudjimi jezici nerazumne gdjejoje naše izraze, a stranom da mogu laglje potražiti dotične predmete, o kojih se u toj knjizi govori” (Dežman 1872: 6, 7). Iako je riječ o vrlo složenom znanstvenom području, Dežman je, ako je suditi po tome kako je oblikovao svoje govore, imao sjajan osjećaj za publiku. Svoje je tekstove „oblikovao intertekstualno i interdiskurzivno” (Stolac 2006: 95). Naime, gotovo je svaki govor započinjao kratkom pričom ili poukom koju je njegova publika poznavala, zatim bi opisao anatomsku građu i objasnio funkcioniranje kojega od sustava, a zaključio bi praktičnim savjetima damama kako njegovati ljepotu i zdravlje toga dijela tijela (slika 3).

Tako prvo poglavlje, ono o njezi očiju, započinje izrekom *čovjek od oka* te kratko nastavlja mišlju kako se ljudska osobnost ponajbolje vidi preko očiju. Poglavlje o koži

započinje filozofskim promišljanjem o ljepoti, uspoređuje žene svijeta i komentira zbog čega neke imaju više, a neke manje bora, dok poglavlje o ljepoti i njegovanju čovječjega tijela započinje promišljanjem o skladnoj građi kao jednom od ideala ljepote. Nerijetko poseže za pjesmama i pričama usmene i pisane književnosti koje su njegovoj publici poznate: „Zato Anakreon naručujući slikaru, kako mu ima naslikati dragu, spominjuć njezine oči, reko: Sada oči u istinu | Baš od žive vatre stvori | Ko Ateni nek se žare | Ko Kiteri nek se cackle | Ljubvnime vlažnim sjajem” (Dežman 1872: 11) ili „Naše pjesme hvale i jednu i drugu, te dočim jedan mladić gine za plavom djevojkom „plavom perunikom”, hvali drugi djevojku, u koje su crne oči „kao maginja”, te veli: Neću plavke, ne željeo majke | Što ću plavki boju kupovati | To ću crnjki toke sakovati (...) | Jes' vidjeo trnjinice | Onake su oke njene | Jes' vidjeo pijavice | Onake su obrvice” (Dežman 1872: 12).

Nakon što bi privukao pažnju publike ovakvim digresijama, Dežman bi započeo opisivati anatomske sustave o kojim govori, i to tako što bi ga najčešće uspoređivao s nekim pojmovima i pojavama koje su njegovoj publici poznate. Tako očnu jabučicu (*očnu jedrku*) uspoređuje s *camerom obscurum*, pretečom fotoaparata, odnosno kutijom u koju ulazi svjetlost kroz mali otvor: „Sprava, koja nam služi za gledanje, nije drugo van po optičnih zakonih camere obscure gradjen stroj, koga mi očnom jedrkom zovemo. Ta očna jedrka ima oblik kruglje u promjeru jedva jedan palac dugačke” (Dežman 1872: 3). Nastavlja opis uspoređujući tanke kožice koje obavijaju jabučicu sa slojevima koji se nalaze u luku: „Te kožice omataju jedna drugu kao ljupina ljupinu na crljencu (luku)” (Dežman 1872: 3)⁶⁸.

Dežman savjetuje svoju publiku ne samo kako njegovati zdravlje već i kako održavati i naglasiti ljepotu. Tako spominje različite preparate za crnjenje trepavica i obrva te proširivanje zjenica, ali upozorava na pogibeljne posljedice neispravnoga rukovanja tim proizvodima: „Gizdave su Parižanke nekako doznale za to [sredstvo za crnjenje trepavica] sredstvo, te se tamo pod imenom „Kohol” prodaje. Ako se tim crnilom nespretno, ili duže vremena mažeš, onda će ti osobito žliezdice na zaklopicah oboliti, te napokon i trepavice ispasti” (Dežman 1872: 15).

Njegovi su govori i savjeti namijenjeni različitoj životnoj dobi i društvenim ulogama koje njegove slušateljice i čitateljice imaju. Tako ih savjetuje kako njegovati ljepotu, održavati

⁶⁸ Navedimo još nekoliko primjera gdje anatomiju čovjeka uspoređuje s nekim poznatim pojavama, predmetima i radnjama: „(...) [roženica] je u bjeločnicu tako uložena, kao staklo od ure u svoj obručić. Roženica nije samo tako prozirna kao najbistrija voda, nego je tako gladka, kao najgladje ogledalo”, „taj ošit nije sasvim ravan, kao n. pr. razapeta koža na bubnju, nego je nasvodjen kao truplo (kupula) na crkvi”, „štapići (...) su jedan do drugoga napeti (...) kao žice na harfi, ili klaviru”.

čistoću doma, njegovati djecu, zatim koje materijale nositi, ali i kako ih nositi da se ne bi ugrozila krijepost.

Svoje je zdravoslovne pouke nastavio objavljivati u *Vijencu* sve do 1873. godine.

4. RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA I IVAN DEŽMAN

Hrvatska filologija druge polovice 19. stoljeća obilježena je nadmetanjima filoloških škola. Riječku je filološku školu predvodio, poznato je, Fran Kurelac, a oko sebe je okupljao učenike i kolege (Frana Pilepića, Ivana Fiamina, Ivana Dežmana, Budu Budisavljevića, Ivana Črnčića te Vinka Pacela), koji su u njemu vidjeli očinsku, moralnu i jezikoslovnu figuru⁶⁹.

Ipak, većina je Kurelčevih sljedbenika počela napuštati ideje njegove filološke škole šezdesetih godina 19. stoljeća (v. Pranjković 2015: 91). Primjerice, Vinko Pacel autor je dviju gramatika koje se prema svojim značajkama ubrajaju u one nastale pod okriljem zagrebačke filološke škole (v. Ham 2006: 107–116), a zagrebačkom je izričaju sve bliži bio i Ivan Dežman,. O tome će nekoliko godina kasnije Fran Kurelac razočarano pisati Budi Budisavljeviću, možda i jedinom vjernom sljedbeniku: „I Dežmana mi pozdravi. Drago mi je, što je mudrijaše zastidio, nu mi je žao i to kruto, što se u pisanju od mogega pravila odvgao, a tako mi po svoj prilici i Pilepić sada učini, a Derenčin već učinio jest. Nisam dakle ni jednog Rečanina na svoju ruku dobio, a pisarija se moja Rečkom školom prozvala. Tolika je sila otrova, jedan put u žile napuštena!” (Budisavljević 1918 prema Antić 1965: 18).

Razloge zamiranja riječke filološke škole treba tražiti u Kurelčevoj težnji za arhaizacijom jezika, pa ideje za koje se zalagao nisu mogle zaživjeti među govornicima nekonzervativnih sustava. Fran Kurelac svoje je viđenje onoga kakav bi hrvatski jezik trebao biti često iznosio u polemikama s drugim jezikoslovcima, a dobro su poznate one upućene Adolfu Veberu Tkalčeviću. Njihov je sukob na papiru započeo Kurelčevom polemikom *Kako da sklanjamo imena? ili greške hrvatskih pisac glede sklonovanja osobito 2-a padeža množine* (1852.). U njoj brani svoju ideju o nultome gramatičkom morfemu u genitivu množine, odlučno odbacujući zagrebački morfem -ah u istome padežu, nazivajući ga *nekakvim genitivom na -ah, laži-genitivom* ili kasnije, u *Recimo koju* (1860.), *zlokobnim i nesretnim ahom te rugotom*, a pobornike Veberovih ideja podrugljivo *ahavcima*. Kao osnovicu zajedničkom jeziku vidio je čakavsko narječje, pa je zato i u svojoj polemici *Recimo koju* čakavce i čakavsko narječje nazvao *izvorom hrvatskoga jezika*, a u pisani je jezik, zanesen preporodnom idejom slavenstva, želio unijeti one elemente koji su zajednički većini slavenskih jezika (v. Moguš 1995: 170). Neki od tih jezičnih elemenata su: crkvenoslavenizmi, vrlo dosljedno provođenje morfonološkoga pravopisnog načela, genitiv s nultim gramatičkim morfemom, dvojina glagola

⁶⁹ O toplini Dežmanova i Kurelčeva odnosa svjedoči i korespondencija koja se danas čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (v. Polić; Smolčić 2024). U njihovim pismima čitamo pozdravne poruke poput „Mili i premili učitelju moj! (...) Dragi prijatelju! (...) I Bog mi Vas živio i veselio! (...) Vaš Ivaniš!” (Polić; Smolčić 2024: 136).

i imenskih riječi, participi, nastavak -u 1. lica jednine prezenta, kondicional tvoren oblicima bin, biš... (v. Lukežić 1996: 109–118).

Osim toga, za razliku od zagrebačke filološke škole, čiji su pobornici autori desetaka jezikoslovnih naslova, „Kurelac je bio preslab da znanstveno utemelji sve svoje nazore, a među njegovim sljedbenicima, najčešće gimnazijskim učenicima, nije se našao nijedan školovani filolog, pogotovu ne gramatičar” (Moguš 1995: 173).

Ivan Dežman se dakle postupno, osobito po dolasku u Zagreb, počeo odmetati od književnojezične koncepcije svojega učitelja, što želimo prikazati usporednom analizom njihovih djela. U analizu su ubrojene one jezične osobitosti⁷⁰ koje su specifične za riječku filološku školu te su uz svaku dodana oprimjerenja, koja su ekscerpirana iz sljedećih djela:

- *Recimo koju* (1860.) (RK)
- *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ, spevanâ, prevedenâ i nasnovanâ* (1862.) (F)
- *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili o barbarizamah* (1873.) (MG) Frana Kurelca te
- *Rěčnik lěčnickog nazivlja* (1868.) (RLN)
- *Lěčnicka izvěšća (visa reperta) za praktičnu uporabu lěčnikov* (1868.) (LI) i
- *Čovjek prema zdravlju i ljepoti* (1872.) (ČZLJ) Ivana Dežmana.

⁷⁰ U analizu nije uključena jedna od, za filološku analizu, vrlo bitnih jezičnih činjenica, a to je (ne)sinkretizam dativa, lokativa i instrumentala zato što ona ne govori ništa osobito o jeziku riječke filološke škole. Naime, nesinkretizirane oblike nalazimo i u djelima riječke i udjelima zagrebačke filološke škole, a sinkretizirane tek krajem 19. stoljeća u djelima hrvatskih vukovaca.

Tablica 1. Jezične značajke u tekstovima Frana Kurelca i Ivana Dežmana

jezična značajka	Fran Kurelac	Ivan Dežman
odraz jata	<i>rědko</i> (KI, str. 71), <i>dosětká</i> (KI, str. 73), <i>měšajúci</i> (KI, str. 74), <i>smě</i> (MG, str. 102), <i>viděti</i> (MG, str. 104), <i>kdě</i> (F, str. 7), <i>dotlě</i> (RK, str. 87), <i>dotle</i> (RK, str. 18)	<i>městu</i> (RLN, str. 2), <i>lěčničtva</i> (RLN, str. I), <i>rěčnik lěčničkog</i> (RLN, str. I), <i>věka</i> (RLN, str. IV), <i>rěč</i> (RLN, str. 1), <i>crěva</i> (RLN, str. 24), <i>běli</i> (RLN, str. 3), <i>žlězda</i> (RLN, str. 138)
		<i>izvěšća</i> (LI, str. 1), <i>uvěk</i> (LI, str. 5), <i>věštački</i> (LI, str. V), <i>ti se pojedini dělovi u pomanje rozděle děle</i> (LI, str. VI), <i>někako</i> (LI, str. VI), <i>svědoci lěvo</i> (LI, str. VI), <i>věrovřědno</i> (LI, str. VII), <i>poslie</i> (LI, str. 6), <i>slědi</i> (LI, str. 39), <i>sliedečim</i> (LI, str. 51), <i>něšto</i> (LI, str. 73), <i>světít</i> (LI, str. 47), <i>ozledom</i> (LI, str. 9), <i>ozledi</i> (LI, str. 32)
		<i>gdjekoja</i> (ČZLJ, str. V), <i>bjeločica</i> (ČZLJ, str. 3), <i>pjega</i> (ČZLJ, str. 5), <i>sjene</i> (ČZLJ, str. 7), <i>sjever</i> (ČZLJ, str. 11), <i>svjetlija</i> (ČZLJ, str. 11), <i>razsvjeta</i> (ČZLJ, str. 20), <i>tjerajuć</i> (ČZLJ, str. 186)
		<i>tielo</i> (ČZLJ, str. 180), <i>priečimo</i> (ČZLJ, str. 176), <i>bielanjkasta</i> (ČZLJ, str. 6), <i>pogriešno</i> (ČZLJ, str. 21), <i>izliev</i> (ČZLJ, str. 13), <i>razvietljenja</i> (ČZLJ, str. 8), <i>sjevajućim pogledom</i> (ČZLJ, str. 14), <i>dosta svjetli</i> (ČZLJ, str. 8), <i>svietlija šarenica</i> (ČZLJ, str. 15), <i>osobito je škodljiva razsvieta ako je svietlo preslabo</i> (ČZLJ, str. 21) <i>nakanio viditi</i> (ČZLJ, str. 6), <i>hoćemo viditi</i> (ČZLJ, str. 7), <i>pa ćemo ipak te predmete viditi</i> (ČZLJ, str. 8) <i>koju zenicom zovemo</i> (ČZLJ, str. 4), <i>redje u formi vode</i> (ČZLJ, str. 33), <i>hoćete priekoriti</i> (ČZLJ, str. 184)
skup čt	<i>němačtva</i> (RK, str. 11), <i>počteno</i> (RK, str. 11), <i>učtrba</i> (RK, str. 16)	<i>koješta</i> (RLN, str. 1), <i>što</i> (RLN, str. 3), <i>što se drži rukom</i> (RLN, str. 1), <i>něšto</i> (RLN, str. 140), <i>lěčničtvom</i> (RLN, str. III)
		<i>štogod</i> (LI, str. 1), <i>poštenju</i> (LI, str. VII) <i>ništa</i> (LI, str. 69) <i>pušten</i> (LI, str. 71), <i>samokrvničtva</i> (LI, str. VIII), <i>što</i> (LI, str. 28), <i>děvojačtvo</i> (LI, str. 64), <i>pověreničtva</i> (LI, str. 67)
		<i>nješto</i> (ČZLJ, str. 5), <i>što</i> (ČZLJ, str. 26), <i>poštovanje</i> (ČZLJ, str. 39)
skup čr	<i>Čresu</i> (RK, str. 97), <i>do Čresa</i> (F, str. III), <i>Crnogorac</i> (RK, str. 137),	<i>crvena kitica</i> (RLN, str. 90), <i>Cresani</i> (RLN, str. VI), <i>crěvo</i> (RLN, str. 20)
		<i>crvenkasti</i> (LI, str. 73), <i>crěva</i> (LI, str. 15), <i>crne</i> (LI, str. 22)

	<i>crva</i> (RK, str. 138), <i>crnina</i> (MG, str. 93)	<i>crnu</i> (ČZLJ, str. 51), <i>crvene</i> (ČZLJ, str. 21)
skup kd	<i>nikdē</i> (RK, str. 148), <i>vsakdanjem</i> (RK, str. 157), <i>kdē</i> mu duša (F, str. 32), <i>ti koji svakda u genitivu imaš -h</i> (F, str. 174).	<i>svagdanjega</i> (RLN, str. IV),
		<i>gdē</i> (LI, str. 2), <i>nigdē</i> (LI, str. 50), <i>gdēgdē</i> (LI, str. 57)
		<i>gdjekoja</i> (ČZLJ, str. V), <i>gdje</i> (ČZLJ, str. 122)
skup vs	<i>vsaki dan suhlji</i> , <i>vsaki dan nesladji</i> (RK, str. 68), <i>vse uzalud</i> (RK, str. 140), <i>vsem slovinstvu</i> (RK, str. 75), <i>svih crkvenih knjig</i> (RK, str. 76), <i>vsaki put</i> (F, str. VI), <i>vsi oblici</i> (F, str. 219), <i>sve o sebi misle</i> (F, str. 40), <i>svi jednoga roda</i> (F, str. 12), <i>sve doline</i> (F, str. 149), <i>svaki nauk</i> (F, str. 22)	<i>svagdanjega</i> (RLN, str. IV), <i>svaki</i> (RLN, str. III), <i>svakoga</i> (RLN, str. V), <i>svaku</i> (RLN, str. IV)
		<i>sva orudja</i> (LI, str. 22), <i>svakim čověkom</i> (LI, str. 51), <i>svih okolnostij</i> (LI, str. 69)
		<i>sve</i> (ČZLJ, str. 179), <i>svih</i> (ČZLJ, str. 179), <i>svaki</i> (ČZLJ, str. 28)
genitiv množine	<i>knjig</i> (RK, str. 32), <i>srdac vaših</i> (F, str. II), <i>iz poslovic</i> (F, str. 74), <i>duhov</i> (MG, str. 98), <i>pesnikov i novinarov</i> (RK, str. 61), <i>nekih glagolov</i> (RK, str. 34), <i>iz grob</i> (RK, str. 43)	<i>u nas Hrvatov</i> (RLN, str. III), <i>ono malo ludnic</i> (RLN, str. I), <i>bilo je možebit takvih lěčnikov</i> (RLN, str. I), <i>zbor rečij</i> (RLN, str. II), <i>prijateljem prirodnih znanostij</i> (RLN, str. III), <i>prije nekoliko godin</i> (RLN, str. III), <i>osobito mnogo žilic</i> (RLN, str. 2), <i>nehanje trudov</i> (RLN, str. 108), <i>takvih pogrěšak ima</i> (RLN, str. 142)
		<i>koliko je god lěčnikov</i> (LI, str. 1), <i>mojih sudrugov</i> (LI, str. 2), <i>naputak za paranje truplov</i> (LI, str. 5), <i>puna latinskih i němačkih parentez</i> (LI, str. 1), <i>5 nog</i> (LI, str. 23), <i>drugih ozled</i> (LI, str. 23), <i>od tih dvih ran</i> (LI, str. 37)
		<i>priznanje čitatelja</i> (ČZLJ, str. VII), <i>bez pripomoči igranja mišica</i> (ČZLJ, str. 11), <i>nema ni žilica ni živaca</i> (ČZLJ, str. 31), <i>naklapanja tudjih jezika</i> (ČZLJ, str. 122)

genitiv i lokativ množine pridjeva m. r.	<i>po tudjiej plećih</i> (F, str. 44), <i>u prilogih Bečkieh novin</i> (F, str. 50), <i>stolac Hrvatskieh banov</i> (F, str. 104), <i>ali i grěške hrvatskih pisac</i> (KI, str. 155), <i>uz poznavanje jezikov tudjih</i> (RK, str. 30)	<i>u tudjih pokrajinah</i> (RLN, str. III),
		<i>puna latinskih i němačkih parentez</i> (LI, str. 1), <i>u važnijih slučajevih</i> (LI, str. VII)
		<i>probavljanje hranivih tvari</i> (ČZLJ, str. 162), <i>u boljih ljudi</i> (ČZLJ, str. 41), <i>nožjih prstov</i> (ČZLJ, str. 21)
1. l. jd. prezenta	<i>ja molju i zaklinju</i> (RK, str. 36), <i>čto još da ti reku</i> (F, str. VI), <i>ne mišlju zato</i> (F, str. IV)	<i>nudim</i> (RLN, str. IV), <i>rečem</i> (RLN, str. IV), <i>držim</i> (RLN, str. IV)
		<i>postupam</i> (LI, str. 1), <i>razredim</i> (LI, str. 1), <i>gledam</i> (LI, str. 1)
		<i>tvrdim</i> (ČZLJ, str. 1), <i>mislim</i> (ČZLJ, str. 28), <i>upuštam</i> (ČZLJ, str. 28), <i>kažem</i> (ČZLJ, str. 28)
aorist glagola biti	<i>ja bim htio</i> (F str. 41), <i>biš pomislio</i> ⁷¹ (RK, str. 124), <i>ne bimo</i> (RK, str. 152), <i>bite</i> (RK, str. 92)	<i>jer bi vas tim silio da se na svaku moju zakunete</i> (RLN, str. IV)
		<i>nije relevantno jer se javlja samo aorist u 3. l. jd.</i>
		<i>nikad nebi smjeli ćutiti da smo</i> (ČZLJ, str. 147), <i>kad bi ju ipak morali brojevi označiti, rekli bismo</i> (ČZLJ, str. 147), <i>vi nebi mogle</i> (ČZLJ, str. 52)
glagolski prilozi sadašnji i prošli	<i>spletevše venac trnov</i> (RK, str. 43), <i>stid nas obuzimlje gledajuće</i> (F, 30), <i>ničesa inoga u ruku ne imavša</i> (F, str. 159)	<i>Moleć svakoga</i> (RLN, str. V), <i>uvidiv potrebu</i> (RLN, str. I)
		<i>pregledavši i prosudivši</i> (LI, str. VII)
		<i>O gredi zvinika visuć</i> (LI, str. 77)
dvojina	<i>širokih rukavû</i> (RK, str. 4), <i>dvaju padežû</i> (F, str. 210)	<i>Sastojeć dakle ta kožica</i> (ČZLJ, str. 4), <i>nabrojiv sve sastavine oka</i> (ČZLJ, str. 6), <i>hvaleć onaj mladić</i> (ČZLJ, str. 12)
		<i>tudjih su rukû</i> (RLN, str. III), <i>srašćenje dvijuh, ili više kostij</i> (RLN, str. 75)
		<i>dva palca</i> (LI, str. 6), <i>tri dana</i> (LI, str. 11)
		<i>dva palca</i> (ČZLJ, str. 16), <i>dva mlinara</i> (ČZLJ, str. 33), <i>četiri okrajka</i> (ČZLJ, str. 52)

⁷¹ U prvim je dvama primjerima riječ o kondicionalima, ali su oni izdvojeni zbog aorista koji se rabi u tvorbi toga glagolskog načina.

Bilježenje odraza jata⁷² u svim Dežmanovim tekstovima odražava opću jezičnu značajku razdoblja u kojem ona nastaju. U dvama starijim radovima još uvijek se poštuje pisanje grafema [ě] za kratki i dugi ostvaraj jata, čemu „svakako pogoduje činjenica da je 1862. godine propisan ilirski pravopis u hrvatskim školama (...) stoga je i u znanstvenim tekstovima druge polovice 19. stoljeća potvrđen grafem <ě>” (Horvat i dr. 2015: 318). U drugoj se polovici 19. stoljeća norma mijenja pa se odraz dugoga jata bilježi s [ie], a kratki s [je], što se vidi i u Čovjeku prema zdravlju i ljepoti. Međutim, Ivan Dežman nije dosljedan, katkad čak ni točan, pa tako u riječima *bjelanjkasta*, *pogrješno*, *izljev* i *rasvjetljenja* bilježi dugi odraz (*bielanjkasta*, *pogriešno*, *izliev*, *razvietljenja*), u *sijevajući* bilježi kratki odraz (*sjevajućim pogledom*), kao i u glagola *zahtijevati* (*ljepota oka zahtjeva*), a osobito je nedosljedan u bilježenju odraza jata u imenice *svjetlo* i njezinih izvedenica te pridjeva *svijetao* i priloga *svijetlo* (*koje iznašam sad na svietlo*, *dosta svjetli*, *svjetlomodrimi očmi*, *svietlija šarenica*, *osobito je škodljiva razsvieta ako je svietlo preslabo*, ali: *ako se zrake svjetla, mogu očima škoditi svjetlo*, *odbija sunčanu svjetlost*, *narandžasta bude mnogo svjetlija*). Ekavski je odraz zabilježen u imenici *zjenica* (*koju zenicom zovemo*, *zenice sjevajućim pogledom*), i to dosljedno pa zaključujemo da je riječ o leksemu koji je tako i izgovarao.

Kada je o odrazima starih suglasničkih skupina riječ, općenito govoreći, Fran Kurelac zagovara one starije, odnosno, redom kako je popisano u tablici: [čt], [čr], [kd], [vs]. Ipak, i u njegovim se djelima nailazi na nedosljedne primjere. U tekstovima Ivana Dežmana skupina *čt* preinačena je u *št*, osim u trima riječima na -čtvo: *lēčništvo*, *děvojačtvo*, *pověreničtvo*, što je vjerojatno u skladu s ranijom pravopisnom tradicijom (v. Lukežić 2012: 81). Skup *kd* ostvaruje se kao *gd*, a *vs* u slijedu *sv*.

Ono u čemu se Ivan Dežman najviše približava jeziku riječke filološke škole jest uporaba nultoga gramatičkog morfema u genitivu množine svih triju rodova ili, kako ga Fran Kurelac naziva, *pravoga genitiva*, eventualno uz infiks -ov kako bi se spriječio sinkretizam s nominativom jednine, odnosno nastavak -ijØ u imenica nekadašnje i-vrste (*riječ*, *znanost*). Ipak, s obzirom na to da su u knjižici *Čovjek prema zdravlju i ljepoti* objavljeni govori napisani i čitani u Zagrebu za zagrebačku publiku tri godine nakon Jagićeve rasprave⁷³ o uporabi

⁷² Neki ekavski, pa i jekavski ostvaraji u *Rječniku lēčničkog nazivlja* bit će komentirani kasnije, dok u *Lēčničkim izvješćima* idalje prevladava [ě] iako su zabilježeni i nedosljedni ostvaraji *poslie*, ali *slědi*. Moguće je da je riječ o prijelaznoj fazi prema pisanju digrafa na mjestu dugoga jata, što je potvrđeno u trećem, najmlađem analiziranom djelu. Kada je o leksemu *ozleda* riječ, a ekavskim je odrazom i u rječniku pa je moguće da je riječ o okamenjenom obliku.

⁷³ Riječ je o radu *Pomladjena vokalizacija u hrvatskom jeziku* (1869.) Vatroslava Jagića.

nastavka -a u genitivu množine, u primjerima ovjerenima ondje takve oblike ne nalazimo – genitiv množine je ujednačen na nastavak -a.

Jedan od ponajboljih poznavatelja djela Frana Kurelca Zlatko Vince u djelima predstavnika riječke filološke škole izdvaja nastavak -ieh u genitivu i lokativu množine pridjeva (v. Vince 1978: 417), što u proučavanim radovima Ivana Dežmana nije ovjereno – ondje su ovjereni primjeri s uobičajenim nastavkom -ih.

Jasan se odklon od Kurelčeve jezične koncepcije vidi u glagolima. Fran Kurelac je „do posljednjih radova, uključujući prijevode i korespondenciju, bio vjeran svojem 1. l. prezenta na -u” (Stolac 2018: 32), što u Dežmana nije ovjereno – on dosljedno koristi nastavak -m, preuzet iz atematskih glagola. Razliku uočavamo i u aoristnim oblicima za glagol biti. Fran Kurelac rabi čakavske oblike *bim*, *biš*, *bi...*, dok je u proučavanim radovima Ivana Dežmana ovjereno ujednačavanje svih konjugacijskih oblika na 3. lice jednine, uz jedan primjer 1. lica množine (*bismo*), ovjerenoga u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti*. Jedna je od značajaka Kurelčeve filološke koncepcije i oživljavanje participa. U hrvatskome književnom jeziku 19. stoljeća stari participni sustav više ne postoji kao gramatička kategorija. Pokušaji njegova oživljavanja nailazili su na otpor suvremenih filologa jer su participi zahtijevali složeno slaganje u rodu, broju i padežu, što je otežavalo njihovu praktičnu uporabu (v. Stolac 2018: 32). U skladu s time, u Dežmanovim se tekstovima potvrđuju glagolski prilozi sadašnji, tvoreni bez završnoga -i, i prošli, tvoreni nastavkom -v, što je uobičajeno u hrvatskome književnom jeziku 19. stoljeća (v. Rezo 2015: 384).

Što se dvojine tiče, samo su u *Rječniku lěčničkog nazivlja* ovjereni primjer s nastavkom -u iz dvojine u genitivu, pri čemu u primjeru *srašćenje dvijuh, ili više kostij* smatramo da -h nema izgovornu vrijednost, već također označuje duljinu sloga. U ostalim Dežmanovim radovima dvojina kao gramatička kategorija ne postoji, za razliku od djela njegova učitelja.

Usporedna analiza odabranih jezičnih značajki pokazuje da se Ivan Dežman u svojim radovima postupno udaljava od književnojezične koncepcije riječke filološke škole. Dok se u nekim morfološkim rješenjima, ponajprije u uporabi nultoga gramatičkog morfema u genitivu množine, još uvijek očituje utjecaj Frana Kurelca, u većini ostalih jezičnih razina prevladavaju rješenja koja su bliža suvremenoj jezičnoj praksi druge polovice 19. stoljeća. Razlike među Dežmanovim djelima dodatno su uvjetovane njihovom namjenom i publikom, što upućuje na postupno prilagođavanje jezika komunikacijskim potrebama, a ne na dosljedno provođenje jedne filološke koncepcije.

4.1. Rukopisni rječnik Frana Kurelca u kontekstu Dežmanova leksikografskoga rada

Ivanu Dežmanu Fran Kurelac je pomogao i pri sastavljanju *Rječnika lěčničkog nazivlja* nazivima koje je prikupio u rječniku *Provincialismi, idiotismi*, na čemu mu Dežman izravno zahvaljuje u predgovoru svojega *Rječnika*: „Premili pako učitelj moj Fran Kurelac, koj me ne samo k hrvatskoj knjizi privede, već mi i svaki čas svojim obilatim poznavanjem hrvaštine u pomoć dohodi, poda mi svoje prebogato i dragocěno gradivo za rěčnik, što ga on od toliko godin skuplja” (Dežman 1868a: IV).

Rječnik *Provincialismi, idiotismi*⁷⁴ je do danas sačuvan u rukopisnome izdanju, a čuva se u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu u dvjema arhivskim kutijama⁷⁵. Leksemi su popisani u 136 knjižica formata 10 x 14 cm i zanimljivo je promatrati kako je rječnik nastajao. Pisan je tintom, međutim neki su dijelovi naknadno zabilježeni olovkom ili tintom druge boje. Zbog specifičnosti rukopisa, prolivene tinte i sličnih manjih oštećenja rječnik nije u potpunosti čitak. Neke su stranice u potpunosti ispunjene nazivima, ne samo odozgo prema dolje već i po marginama stranica, a leksemi su zapisani i u posebno odvojene oblačiće i komentare, što upućuje na to da je Kurelčev rječnik nastajao postupno, a opseg riječi širio se njegovim terenskim i inim radom.

Ulazni je stupac hrvatski, a istovriednice su pisane njemačkim, talijanskim i latinskim jezikom, ali nedosljedno pa svaka natuknica ne sadrži svoju istovriednicu na stranome jeziku.

S obzirom na to da je Kurelčev rječnik rukopisni, nije sistematiziran pa redosljed rječničkih natuknica ne prati abecedni slijed. Tako na prvoj stranci rječnika uočavamo ovakav redosljed: *odmela, odisati čim, ozvati se čemu, opoviedati (...)* obrana, što je razumljivo s obzirom na to da je autor nazive upisivao postupno, nakon što bi ih prikupio svojim terenskim istraživanjem ili ih se naknadno sjetio.

Fran Kurelac često je uz lekseme navodio izvor odakle je preuzeo pojedinu riječ. Od izvora koje razaznajemo tu su oni književni: *Hekt./Hektor.* (Petar Hektorović), *Zora D./Z. D./Zora.* (Zora dalmatinska), *Dragoljub* (časopis *Dragoljub*), *Došen* (Vid Došen), *Leaković* (Bernardin Leaković), *M. Drž./M. Držić* (Marin Držić), *Palmotić* (Julije Palmotić), *Komulović* (Aleksandar Komulović), *Dialogi s. Grgura* (*Dijalozi Grgura Velikog*), jezikoslovni: *Append.* (Franjo

⁷⁴ Rječnik se u literaturi javlja i pod nazivom *Barbarismi, idiotismi* (v. Lisac 2011, Lukežić 2021), ali kako na naslovnici rukopisnoga rječnika stoji naslov *Provincialismi, barbarismi*, odlučujemo se za taj naziv.

⁷⁵ Signatura: HR HAZU – 36. F. KURELAC. Svi navedeni primjeri ovjereni su u arhivskim kutijama pod ovom signaturom.

Marija Appendini), *Habd.* (Juraj Habdelić), *Belost.* (Ivan Belostenec), *Kuzm.* (Ante Kuzmanić), *Kašić* (Bartol Kašić), *Vrančić* (Faust Vrančić), *Dellab.* (Ardelio Della Bella), ali i primjeri iz hrvatskih idioma: *Prim.* (Primorci), *Krajišn.* (Krajišnici), *Dalm.* (Dalmatinci), *Slavonci*, *Grobn.* (Grobničani), *Boduli*, *Hrvati*, *Kostrenjani*, a sličan postupak uočavamo i u *Rječniku lěčničkog nazivlja*, što ćemo prikazati kasnije.

S obzirom na to da je rječnik Frana Kurelca nastao prikupljanjem dijalektalne građe te ekscerpiranjem primjera iz djela starijih hrvatskih leksikografa, književnika te drugih zapisa, u njemu nalazimo ostvaraje koje, vodeći se postulatima riječke filološke škole, ne bismo očekivali u njegovim djelima. Primjerice: *srdcem*, *ustima* i ***dilom***; *ubogarstvo* i ***siromaštvo***; *zvonjavina što se čuje kad se baci kamen u veliku dubinu*, *kruh od pšenice*. S druge strane, ako sâm tvori rječničku definiciju, vjeran je svojoj književnojezičnoj koncepciji, primjerice: *roj bčel*, ***Čto je klepač?***, *Kuč = (? Od ključ) palica čto se meće u jaram*.

Osim leksema, rječničke su natuknice i kolokacije, frazemi te primjeri uporabe. Tako, primjerice, kao zasebne natuknice navodi *brašno pustničko*, ali ne i natuknicu *brašno*, zatim *bludni glad nasititi*, ali ne i *blud*. Navodimo nekoliko rječničkih natuknica te ono što bilježi na mjestu rječničkih definicija:

Kukac = bčela. Pripovjeda mi je neki Zagorski plemić da je u lešu zatekao muža koji tražio roj svojih bčel, koje mu utekle i da je rekao: vušel mi je kukec. Uzmi da bčele u Slavoniji (...) ⁷⁶ i mušicami za vu i (...) ⁷⁷. Inače bi reć kao da je kukac = insectum, a bčela je kukcem kad je (...) ⁷⁸

Krug: Od zmiје iz kruga, kad počne puhati i nevěrna druga na putu imati ukloni nas bože.

Kruh: Žive kao kruh i sol = složno. Hrvati.

U Dežmanovu se rječniku nalazi 105 leksema koje je preuzeo od svojega učitelja ⁷⁹. Među njima doista ima primjera koji su sustavni te, tvorbeno i leksički promatrano, dobri, a prihvatili su ih i drugi leksikografi. Primjerice, i Kurelac, i Dežman, a djelomično i Šulek nazive za živce nastoje ujednačiti na sufiks -nik: *odvodnik*, *zavuhnik*. U Kurelčevu rječniku nalazimo

⁷⁶ Nečitko.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ To ne znači da im je Fran Kurelac nužno i tvorac; moguće je da ih je preuzeo iz kojega drugog djela ili ih je čuo na terenu.

i lekseme tvorene analogijom prema drugim, sličnim nazivima, primjerice *prsobolja*, čak i onih koji su do danas prihvaćeni uz neke, očekivane, fonološke i morfološke mijene, primjerice *obtok krvi* (*epistaxis*) ili *bubnjik* (*cavum tympani*).

Ipak, u rječniku nalazimo lekseme koji nisu zaživjeli kao dio suvremenoga medicinskog nazivlja, i to iz više razloga. Neki su od njih u homonimiji s leksemima općega ili kojega drugog specijaliziranog leksika, primjerice *vlasnik*, pri čemu je znatno uspjeliji Šulekov prijedlog *vlasništvo* ili *slog* za, do danas, dobro prihvaćen naziv *organizam*. U nekim se nazivima očituje Kurelčeva nepravna arhaičnost, pa tako rabi lekseme koji nisu dio štokavštine, ali su ovjereni u kojem drugom hrvatskom govoru, primjerice za *krvnu bobicu* nudi naziv *sražica*, deminutiv imenice *sraga*, odnosno *kaplja*, što je, prema istraživanjima Wiesława Boryśa (v. Boryś 2007: 90), ovjereno u žumberskim čakavskim govorima i na Dugome otoku. Uz njemačku natuknicu *Blutgefäß* daje istovrijednicu *krvni okrutak* pri čemu „riječ Gefäß (= posuda) prenosi riječju okrutak koja se u nekim čakavskim govorima (otok Krk, npr.) rabi i danas u značenju posuda (...)” (Turk 1993: 381). Jedan od razloga zbog kojih neki nazivi nisu prihvaćeni jest i taj što tvorbeno ili semantički ne odgovaraju onome na što se odnose. Primjerice, *krvnatost* Kurelac nudi kao istovrijednicu uz natuknicu *hyperaemia*. Riječ je o stanju prepunjenosti žila krvlju, na što uspjelije upućuje Šulekov naziv *prekrvnost*, dok bi *krvnatost* upućivala na nešto što u sebi sadržava krv, ali ne u prekomjernoj količini, a što je jedna od osnovnih karakteristika ovoga stanja.

S obzirom na to da je *Rječnik lječnikog nazivlja* tiskan i namijenjen široj publici, sustavniji je i pregledniji. Nudi više istovrijednica, oprijemljenja, sinonime i druge rječničke informacije napisane na općem hrvatskom jeziku, razumljivom većini stanovništva. Dežmanov je, dakle, rječnik leksikografsko djelo u punome značenju te riječi te mu je rukopisni rječnik njegova učitelja poslužio kao izvor, a ne kao uzor.

5. RĚČNIK LĚČNIČKOGA NAZIVLJA IVANA DEŽMANA

Svoje je životno djelo, *Rječnik lěčničkoga nazivlja*, Ivan Dežman objavio 1868. godine u Zagrebu uz financijsku pomoć Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a ondje se i prodavalo u Knjižarnici Franje Župana (Albrechta i Fiedlera) po cijeni⁸⁰ od jedne forinte i pedeset novčića⁸¹.

Rječnik ima 142 stranice, a podijeljen je na njemačko-hrvatski dio koji sadrži 3647 natuknica i na hrvatsko-njemački dio s 3074 natuknice.

Na početku rječnika stoji *Predgovor* koji „premda kratak, (...) možemo smatrati programatskim” (Stolac 2006: 99). Programi i manifesti obično su potaknuti nezadovoljstvom zbog dotadašnjih postignuća i praksi, što u pojedinca ili skupine ljudi pobuđuje potrebu da se nešto promijeni; oni progovaraju o aktualnim problemima društva, a onda i pojedinca koji njima progovara te su svjedok atmosfere i zbivanja određenoga povijesnog trenutka (v. Šicel 1972: 12–13). Ivan Dežman ne krije svoje nezadovoljstvo društveno-političkim, a onda i jezičnim prilikama u Hrvatskoj, što se odražava i u medicini. Tada u Hrvatskoj, prema Dežmanovim riječima, nije bilo „ni porodišta, ni nahodišta, a ono malo ludnic (bog im se smilovao) i bolnic, što ih imamo, većinom u tuđjih su ruku. K tomu i druga nevolja, što je polovica lěčnikov tuđjega porěkla (...) i teško će vatrom mladosti prionuti uz tuđu knjigu i jedva će naučiti toliko hrvatski, da uzmogne s bolestnikom se razuměti” (Dežman 1868a: III). Takve su izvanjezične prilike utjecale i na unutarjezične, pa „dosad hrvatska lěčnička knjiga světla božjega ugledala nije” (Dežman 1868a: III). Ipak, hrvatskih je medicinskih knjiga do 1868. godine itekako bilo, što u nastavku svojega *Predgovora* priznaje i Dežman, međutim, ne smatra ih u potpunosti *hrvatskom* liječničkom literaturom jer nisu pisane usustavljenim hrvatskim liječničkim nazivljem.

„Programi i manifesti istodobno su pogled unatrag i unaprijed: na kritici prošlog zacrtavaju buduće donoseći nove, svježije koncepcije, predstavljaju mostove između već dorečenog i onoga što se tek naslućuje da dolazi. Oni su prema tome autentični glas svojega vremena, stanja duha i intelekta, povijest koja nije pisana zato da osvjetljuje prošlost, nego je,

⁸⁰ Podatak o cijeni dostupan na: <https://books.google.hr/books?id=HU5HAQAAMAAJ&pg=PA720-IA2&dq=re%C4%8Dnik+le%C4%8Dni%C4%8Dkog+nazivlja&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjpuFFeJMPuAhWIbsAKHcVQAYEQ6wEwB3oECACQAQ#v=onepage&q=re%C4%8Dnik%20le%C4%8Dni%C4%8Dkog%20nazivlja&f=false>, pregledano 30. siječnja 2021.

⁸¹ Upravo je Dežmanov suvremenik Bogoslav Šulek predložio naziv *novčić* kao istovrijednicu za *novu krajcaru* (*Neukreuzer*): „Prozvat ćemo, da se uklonimo neporazumljenju, ovu *novu krajcaru novčićem*, a *novu forintu stotinjakom*” (Šulek 1858 prema Martinčić 175: 2018). Dakle, sto novčića čini jednu forintu, odnosno, stotinjak.

inspirirana danom sadašnjošću, pisana za budućnost” (Šicel 1972: 13). Na kojim to prethodnim radovima Dežman gradi svoje djelo? Iako nije u potpunosti zadovoljan učinjenim, spominje rad Đure Augustinovića koji je 1844. godine započeo s prikupljanjem općega anatomskog nazivlja, a posebno se usmjerio na nazive za kosti glave. Osim toga, izdvojio je „iz svih dosad utištenih hrvatskih rječnikov sve lěčničke rěči, te ih prema znamenovanju poredao” (Dežman 1868a: IV). Popis autora rječnika koje je konzultirao pri sastavljanju njegova rječnika nalazi se u popisu kratica nakon predgovora, o čemu će biti riječi u nastavku ovoga poglavlja. Sve je preuzete nazive označio odgovarajućom kraticom, a one koje je sam tvorio označio je kraticom *D.*, s tim da vlastite prijedloge ne bilježi uvijek na prvome mjestu u sinonimskome nizu, što vjerojatno upućuje na to da ponekad svoje nazive nije smatrao i najboljima (v. Stolac 2006: 104). Ono što još svjedoči o tome koji je naziv smatrao najboljim jesu višerječni primjeri u kojima se koji od tih naziva javlja. Primjerice, uz naziv za ono što danas nazivamo *bočnom kosti (os ilium)* bilježi niz *bedrica, crevnica, crevna kost*, ali u nazivu za *spinu ossis ilei* bilježi hrvatsku istovrijednicu *trn na bedrici*, ne i, primjerice, *trn na crěvnici*, što znači da smatra kako je prvi naziv uspjeliji. Također, *bedrica* je jedini naziv koji spominje u hrvatsko-njemačkom dijelu rječnika. Uz natuknicu *die Hirnschale* bilježi niz *lubanja, šiška, čunka*, ali samo *lubanju* bilježi pri tvorbi drugih naziva ili u rječničkim definicijama, primjerice *tlo lubanjske utline (basis cranii)*, odnosno „(...) diploe jer se pod tim razuměva ona substancija med dvimi plohami lubanjske kosti (...)” (Dežman 1868a: 20).

Iako se, kako ćemo kasnije vidjeti, u svojem radu oslanja na brojne autore, samo manji dio njih izrijekom spominje u predgovoru, primjerice, kako je već spomenuto, rukopisnu građu Frana Kurelca, zatim *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječma* Vuka Karadžića iz 1818. godine i *Němačko-hrvatski rěčnik* Bogoslava Šuleka iz 1860. godine. Rabio je i rukopise Mihovila Pavlinovića i Emanuela Sladovića, ali je samo potonjega zabilježio u popisu kratica. Ante Schwarz i Ivan Dežman blisko su surađivali, najprije na *Rěčniku lěčničkog nazivlja*, a onda i na Schwarzovoj *Opisnoj anatomiji ili razudbarstvu čovječjega tiela*. Štoviše, kako Dežman piše, Schwarz se jedini odazvao njegovu pozivu da mu pomogne u prikupljanju građe za rječnik. Od pomoći mu je bio i Edo Zvonimir Asanger, nesuđeni liječnik, koji je prikupio i preveo ponešto stranih naziva. Ivan Dežman nije se oslanjao samo na hrvatske izvore, već su mu pri sastavljanju rječnika poslužili klasični jezici te *Slovník lékařské terminologie*, koji je prevelo društvo čeških liječnika i *Kritisch-etymologisches medicinisches Lexicon* iz 1831. godine, etimologijski medicinski rječnik austrijskoga liječnika Ludwiga Augusta

Krausa⁸². To su, dakle, neki od uzora ne koje se Dežman oslanja, međutim on svojim rječnikom želi napraviti korak više, želi na jednom mjestu prikupiti i popisati sve hrvatsko medicinsko nazivlje nastojeći time doprinijeti širenju hrvatske riječi u znanosti, ali i ponuditi vlastita rješenja. On donosi neke nove ideje, neke nove nazive ili, da se poslužimo Dežmanovim riječima, *ne gazi starenikom, već sniva nove staze* (v. Dežman 1868a: V).

Nakon *Predgovora* slijedi popis kratica (*Skraćene reči*) iz kojega saznajemo da je rječničke natuknice preuzimao i iz narodnoga jezika, što hrvatskih idioma (*Bod.* = *Boduli*, *Brod.* = *Brodjani*, *Cres.* = *Cresani*, *Dalm.* = *Dalmatinci*, *Grob.* = *Grobničani*, *Hrv.* = *Hrvati*, *Istr.* = *Istrani*, *Kast.* = *Kastavci*, *Kraj.* = *Krajišnici*, *Lič.* = *Ličani*, *Pod.* = *Podravci*, *Prim.* = *Primorci*, *Rěč.* = *Rěčani*, *Senj.* = *Senjani*, *Slav.* = *Slavonci*, *Srēm.* = *Srēmci*, *Zag.* = *Zagorci*), što susjednih govora (*Al.* = *Aleksinčani*⁸³), klasičnih (*Grc.* = *Grci*, *Rim.* = *Rimljani*) i inih jezika (*Židov.* = *hebrejski*). Osim što je, očekivano, neke lekseme preuzimao iz klasičnih uzora (*Cic.* = *Cicero*, *Gal.* = *Galen*⁸⁴, *Herod.* = *Herodian*, *Hom.* = *Homer*, *Pl.* = *Plinius*, *Plut.* = *Plutarch*), posegnuo je i za djelima starijih hrvatskih leksikografa (*Bel.* = *Belostenec*, *Dellab.* = *Dellabella*, *Habd.* = *Habdelić*, *Jamb.* = *Jambrešić*, *Mik.* = *Mikalja*, *Stul.* = *Stulli*, *Vitez.* = *Vitezović*, *Vran.* = *Vrančić*) te književnika (*Bruer.* = *Bruerević*, *Gund.* = *Gundulić*, *Hekt.* = *Hektorović*, *Ranj.* = *Ranjina*). U svojem je medicinskome rječniku zabilježio i rješenja drugih jezikoslovaca, kako hrvatskih (*Kur.* = *Kurelac*, *Šul.* = *Šulek*, *Volt.* = *Voltiggi*⁸⁵) tako i stranih (*Drgs.* = *Dragosavljević*⁸⁶, *Gutsm.* = *Gutsmann*⁸⁷, *Vuk.* = *Vuk Karadžić*), zatim liječnika (*Asng.* = *Asanger*⁸⁸, *Aug.* =

⁸² Rječnik dostupan na: <https://books.google.hr/books?id=6yYgAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>, pregledano 30. siječnja 2021.).

⁸³ Žitelji Aleksinca u Republici Srbiji. Te mu je riječi poslao brat Bogoslava Šuleka, što je Dežman zabilježio u predgovoru rječnika. Ponekad uz te nazive bilježi i kraticu *Aleks*.

⁸⁴ Riječ je o liječniku Galenu iz Pergama (129. – 199.). Napisao je 300-tinjak radova iz anatomije, patologije, farmakologije i kirurgije (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=21057>, pregledano 30. siječnja 2021.).

⁸⁵ Josip Voltić (Giuseppe Voltiggi) (1750. – 1825.) bio je hrvatski jezikoslovac, čije je najvažnije djelo *Ričoslovnik iliričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom ili pismenstvom* (1803.) (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65303>, pregledano 30. siječnja 2021.).

⁸⁶ Adam Dragosavljević (1800. – 1862.) bio je srpski jezikoslovac, leksikograf i bliski suradnik Vuka Karadžića koji je od njega preuzeo neke lekseme u svome rječniku (v. Kašić 1989).

⁸⁷ Ožbalt Gutsman (1727. – 1790.) bio je slovenski filolog, nabožni spisatelj te autor gramatike *Windische Sprachlehre* iz 1777. i rječnika *Deutsch-windisches Wörterbuch* iz 1789. godine (v. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi220945/>, pregledano 30. siječnja 2021.).

⁸⁸ Edo Zvonimir Asanger (1837. – 1875.) bio je hrvatski književnik i prevoditelj. Prevodio je za *Glasonošu*, *Vijenac* i *Naše gore list*, a objavio je djela *Dva pobratima*, *Crvena i modra kesa*, *Otac i sin* (1863.) i *Crnice putničke, lovačke i naravopisne* (1866.) (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4123>, pregledano 30. siječnja 2021.).

*Augustinović*⁸⁹, *Hyrt.* = *Hyrtl*⁹⁰, *Kraus.* = *Ludwig August Kraus*, *Laën.* = *Laënnec*⁹¹, *Lal.* = *Lalange*), ali i svećenika (*Kom.* = *Komulović*), povjesničara (*Glav.* = *Glavinić*⁹², *Mrn.* = *Mrnavić*⁹³, *Slad.* = *Sladović*⁹⁴) i prirodoslovaca (*Torb.* = *Torbar*⁹⁵). Iako ga u popisu kratica ne izdvaja posebno, na trećoj stranici rječnika, uz natuknicu *agalactus*, uz koju stoji hrvatska istovrijednica *sušan*, Ivan Dežman zabilježio je stih iz *Aždaje sedmoglave bojnim kopjem udarene i nagrdene*⁹⁶ (1768.) Vida Došena u kojima se javlja leksem *sušne* (*sušne žene*), a kao što je u ostatku rječnika bilježio izvore iz kojih je preuzimao nazive, tako je i ovoga autora potpisao kao *Došen*. Više naziva preuzima iz još jednoga slavenskog jezika, češkoga, vjerojatno iz *Slovníka lékařské terminologie* koji spominje u *Predgovoru*, a obično uz njih bilježi oznaku *Česi*. Već smo spomenuli da je Dežman bio vrlo zahvalan Anti Schwarzu na njegovu zalaganju pri sastavljanju *Rječnika lječničkog nazivlja*. Njegovo ime, doduše, ne bilježi u popisu kratica, ali bilježi kraticu *Šv.* uz nazive koje mu je pomogao prikupiti. Uz natuknicu *Engelwurz* uočavamo kraticu *Hoffm.*, za koju nismo u potpunosti sigurni na što se odnosi jer su u povijesti medicine do Dežmanova doba postojala dva liječnika Hoffmana, njemački liječnik Friedrich Hoffman i hrvatski liječnik Vatroslav Hoffman.

⁸⁹ Đuro Augustinović (1816. – 1870.) bio je hrvatski liječnik i filolog koji se upisao u povijest hrvatske terminološke prakse 19. stoljeća svojom disertacijom o topografskoj anatomiji, koja se smatra prvim pokušajem izradbe hrvatskoga medicinskog nazivlja. Ipak, svoj naum nije dovršio, a prema Dežmanovim riječima, „nije žalibože u njoj ni sve kosti izbrojio” (Dežman 1868a: I).

⁹⁰ Joseph Hyrtl (1811. – 1894.) bio je austrijski liječnik i autor prvoga udžbenika topografske anatomije na njemačkome jeziku (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26803>, pregledano 30. siječnja 2021.)

⁹¹ René Laënnec (1781. – 1826.) bio je francuski liječnik koji je svoj rad posvetio proučavanju tuberkuloze, a najpoznatiji je kao izumitelj stetoskopa (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35074>, pregledano 30. siječnja 2021.)

⁹² Riječ je o Franji Glaviniću (1585. – 1652.), istarskom piscu i povjesničaru, autoru nabožne literature i povijesnih djela (uključujući *Povijest Trsata* iz 1648. godine) te gorljivom zagovaratelju glagoljaške tradicije (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22230>, pregledano 30. siječnja 2021.)

⁹³ Ivan Tonko Mrnavić (1580. – 1637.) bio je hrvatski književnik i povjesničar, najpoznatiji je po svojem historiografskom radu i manje po drami *Osmanščica* te poemi *Život Magdalene od knezov Zirova plemena Budrišića* (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42247>, pregledano 30. siječnja 2021.)

⁹⁴ Emanuel Sladović (1819. – 1857.) bio je hrvatski povjesničar, književni teoretičar i filolog, a od značajnijih djela izdvajamo *Uputa u pjesmenu umjetnost* (1852.), *Prinos slovnici jugoslovenskoj* (1852. – 1853.), *Grčki, latinski i slavenski u njihovoj uzajamnosti* (*Griechisch, Lateinisch und Slavisch in ihrer Wechselseitigkeit*, 1855. – 1856.) (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56552>, pregledano 30. siječnja 2021.)

⁹⁵ Josip Torbar (1824. – 1900.) bio je hrvatski prirodoslovac, pedagog i političar, koji se bavio astronomijom, biologijom, geologijom, meteorologijom, klimatologijom, poviješću i popularizacijom znanosti, a s Vatroslavom Jagićem i Franjom Račkim pokrenuo je publikaciju *Književnik* (v. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61830>, pregledano 30. siječnja 2021.)

⁹⁶ Dostupno na: https://archive.org/details/azdaja_sedmoglava_bojnim_kopljem_udarena_i_nagerdjena_ili_sablasi_griha_na_sedam/page/n95/mode/2up?q=su%C5%A1ne (str. 96.) (pregledano 3. svibnja 2021.).

Uz spomenute kratice izvora iz kojih je preuzimao nazive, zabilježio⁹⁷ je i kratice za gramatičke odrednice: *adj.* (*adjectivum*, pridjev), *f.* (*femininum*, ženski rod), *m.* (*masculinum*, muški rod), *n.* (*neutrum*, srednji rod), *v. a.* (*verbum activum*, prijelazni glagol), *v. n.* (*verbum neutrum*, neprijelazni glagol) te oznake: *off.* (*officinalis*, lijekovit⁹⁸) te *Syn.* (*Synonymum*, sinonim). Iako nisu zabilježene u popisu kratica, potvrđene su i kratice *priv.* (*a privatum*, negacija), dosljedno nakon grčkoga *ἀ*, što znači *ne*, *pl.* (*pluralis*, množina), kratica *n. p.* i *n. pr.* (naprimjer), *sc.* (*scilicet*, podrazumijeva se, razumije se) kada određuje što imenuje pojedini leksem, kao u primjeru *Gegner*, *m. Antagonist* (*sc. Muskel*) te etimološke odrednice *engl.* (engleski jezik), *franc.* (francuski jezik), *lat.* (latinski jezik), *tal.* (talijanski jezik).

Slijedi središnji dio rječnika čini popis medicinskih naziva, koji su raspoređeni u dvama stupcima. U njemačko-hrvatskome se dijelu rječnika osim njemačkih natuknica javljaju i one na latinskome jeziku, dok se u hrvatsko-njemačkom dijelu javljaju samo hrvatske natuknice. Treba napomenuti da su u hrvatsko-njemačkom dijelu rječnika natuknice koje započinju hrvatskim palatalima /č/, /ć/, /š/ i /ž/ popisane zajedno s natuknicama koje započinju s /c/, /s/, odnosno /z/, mahom abecednim redom. Iznimka su jedino natuknice koje započinju s /l/ jer njih Ivan Dežman popisuje nakon natuknica koje započinju slijedom *li* (*livak, livo, livo osrdačja*), a ispred natuknica koje započinju slijedom *lo* (*ločkave dojke, loj, lojnjak...*) i dalje *lu* (*lubanja, lubina...*). To znači da [lj] ne smatra zasebnim grafemom za fonem /l/, već slijedom l+j, a to se vidi i u onih naziva u kojima [lj] dolazi unutar riječi. Primjerice, na 94. stranici bilježi natuknice ovim redom: *glive, glivan, glivanj, gljiste, gljistogon, gljivina, gluhon* m. Isto je i s grafemom [nj]: *gnječak, gnječiti, gnjilac (...), gnoj* (RLN, str. 94).

Za jezičnu analizu podjednako su zanimljiva i vrijedna oba dijela, i njemačko-hrvatski i hrvatsko-njemački. Prvi zato što samo u njemu bilježi kratice uz one lekseme koje je preuzeo iz drugih izvora (gramatičke odrednice bilježi u oboma dijelovima, kao i oznaku *off.*) te uz one koje je sam tvorio, što je vrijedan podatak za ekscerpiranje njegova nazivlja i daljnju filološku analizu. Osim toga, u njemu bilježi i više sinonimnih nizova, odnosno više istovrijednica za pojedinu natuknicu (primjerice uz natuknicu *Abmagerung* bilježi *mlědnost, mršanje, omlědnivanje, smlědnivanje, izhudanje, uhudanje*, dok u hrvatsko-njemačkom dijelu rječnika uz natuknicu *mlědnost* bilježi samo njemačku istovrijednicu, a ostale nazive ovog sinonimnog niza uopće ne spominje, ni kao zasebne natuknice). Drugi je dio vrijedan zbog toga što iz njega

⁹⁷ Ovdje navodimo samo one kratice koje je naveo u popisu na početku rječnika. Kako ćemo kasnije vidjeti, kratica, mahom za gramatičke odrednice, ima još.

⁹⁸ U rječniku ovu oznaku nose biljke, što upućuje na njihova ljekovita svojstva.

saznajemo koji je od naziva Dežman smatrao najuspjelijim, a što onda svjedoči i o tvorbenim načinima koje je Dežman rabio, osobito prefiksima, korijenima i sufiksima riječi. Osim toga, hrvatsko-njemački dio olakšava proučavanje nazivlja istoga semantičkog polja, odnosno niza naziva skupljenih oko istoga leksema (v. Stolic 2006: 102), primjerice uz *zažeg* bilježi *zažeg creva*, *zažeg hrbtenjače*, *zažeg hrustavca*, *zažeg krajnikov*, *zažeg mozgovne opne*, *zažeg nutrine srдца* itd. Rječnik je vrlo dobro vrelo medicinskih naziva, i to za dijelove anatomske sustava (*bezimenica*, *jagodnica*, *moždina*, *mišica kukove provrtline*, *oblica*, *očna odvodnica*, *očna duga*, *odvračalica*, *podkožna vretenasta dovodnica*, *sućutnik*, *žlězda na dušnici*), bolesti, poremećaje i stanja (*boginje*, *bol glave na pola*, *blědokrvnost*, *crnac*, *debela u trbuhu*, *duhovna bolest*, *kratelj*, *kvar na srdcu*, *padavica*, *rak na těnici*, *sramno bolestan*, *zažeg ustni*, *žučni kamenac*), lijekove, postupke i načine liječenja (*bazgov čaj*, *bečki pročist*, *konopljano ulje*, *manjićeva jetrena mast*, *treba krv pustiti*, *uzimati lěkove*, *iglobod*, *lěčba*, *predbolest*, *utaknuti iglu u oko*), nazive za biljke (*dud*, *borovica*, *konjski bosiljak*, *pamuk*, *paprat*) i životinje (*kamenica*, *morska spužva*), medicinske djelatnike i prostore (*babica*, *lěčnik*, *lěkar*, *nastojnik*, *vidar*, *bolnica*, *ludnica*), pomagala (*brizgalica za vodopust*, *čuturica*, *igla za mrenu*, *vidarski nožić*) i kemijske elemente (*jedatna sol*, *nišador*).

Rječničke natuknice, neovisno o tome je li riječ o njemačko-hrvatskome ili hrvatsko-njemačkome dijelu, započinju velikim početnim slovom, a otisnute su jednakim tipom slova kao i ostatak rječničkoga članka. Podebljana slova ne rabi, a kurzivom su u pravilu otisnute kratice izvora iz kojih su preuzeti nazivi. Natuknice ni na kojem od jezika nisu naglašene, osim dviju u hrvatsko-njemačkom dijelu koje su homofone s leksemima izvan jezika struke. Riječ je o natuknicama *bìlo* i *bìti* (RLN, str. 88).

Ivan Dežman rabi kanonski oblik natuknica, odnosno nominativ jednine ili množine za imenice, nominativ jednine muškoga roda za pridjeve i neapokopirane infinitive za glagole. Gramatički se dio članka sastoji od odrednice roda za imenice, što je označeno kraticama *f.*, *m.* i *n.*, ali nedosljedno, posebno u hrvatsko-njemačkome dijelu, što vidimo u nizu naziva s 87. stranice rječnika (isticanja M. F. B.):

Bedrenac, m. die Bibernelle, Pimpinella Saxifraga.

Bedrena odvodnica, die Schenkelarterie, arteria cruralis.

Bedrenik (živac), der Schenkelnerv, nervus cruralis.

Bedren prědor, der Schenkelbruch, hernia femoralis.

Bedrica, f. das Darmbein, os ilei. (RLN, str. 87).

Uz imenice koje se javljaju u množinskome obliku bilježi kraticu *pl.* kao u primjerima (isticanja M. F. B.):

Capillargefässe, n. pl. Vasa capillaria (...). (RLN, str. 15).

Boginje, f. pl. die Kuhpocken, Vaccina. (RLN, str. 88).

Gljiste, f. pl. die Würmer (die Wurmkrankheit)

Helminthiasis. (RLN, str. 94).

Uz pridjeve bilježi samo kraticu *adj.*, a uz glagole *v. a.* ili *v. n.* Ni uz jednu od triju spomenutih vrsta riječi ne bilježi ostale morfološke oblike. Kraticu *n. p.*, odnosno *n. pr.* rabi u značenju *na primjer* (isticanja M. F. B.):

Einklemmung, f. incarceration, prištunuće n. p. izboja.
(RLN, str. 22).

Einschlafen der Glieder, uhvatile se n. pr. noge, utrnuće,
potrnuće, obamrle. (RLN, str. 22).

Osim gramatičkih odrednica i leksikoloških oznaka, u rječniku nalazimo i etimološke odrednice. Ako je riječ grčkoga podrijetla, to obično ne naglašava etimološkom odrednicom, već samo navodi grčke lekseme zapisane alfabetom. Gdje kad samo zapisuje riječ, a gdje kad komentira podrijetlo riječi, primjerice:

Acromion, n. τὸ ἄκρον τοῦ ὤμου (ἄκρος summus, najviši, ὁ ὤμος, humerus, pleće). Syn. summus humerus. Die Schulterhöhe, die Schulter, die Grätenecke, streha D. vrh lopatice, zaslonika. Asng. (RLN, str. 2).

Abdomen, n. Jedni tvrde, da abdomen potiče od abdere, sakrivati, jer trbuh tobož koješta skriva! Drugi manjim pravom, izvode reč od židovskoga Ab-domen (otac blata) (...). (RLN, str. 1).

Achillessehne, f. tendo Achillis. Ime potiče odtud, što su po grčkom mythosu junaka Akila mogli samo na tom mjestu raniti (...). (RLN, str. 2).

Albinos, m. Aethopis albus znači upravo běli crnac, jer se u crnac bolest osobito u mrznoj běloj boji kože pokazuje (...) (RLN, str. 3).

Ponekad etimologiju tumači opisno, najčešće kada je riječ o onim leksemima u kojih ona nije u potpunosti jasna, odnosno oko koje postoje prijepori ili ako je sam zaključio da bi etimologija mogla biti nejasna:

Ako je smatrao da neki naziv neće biti potpuno jasan čitatelju, u zagradu je bilježio napomenu kojom pojašnjava o čemu je riječ, primjerice: *Mezgovnica (žlězda) die Lymphdrüse, glandula lymphatica* (RLN, str. 105), odnosno gdje se nalazi: *Mesance, n. (na oku) Caruncula lacrymalis, die Thränenkarunkel* (RLN, str. 105).

Uz poneke natuknice daje i oprimjerenje, vjerojatno ponovno onda kada dvoji hoće li naziv biti razumljiv čitatelju (isticanja M. F. B.):

Schweissloch, n. porus (...) Proboj, (pot ga probija na proboje Hrvat) (...). (RLN, str. 70).

Rijetke natuknice imaju rječničku definiciju, češće samo niže istovrijednice na drugim jezicima. Ponekad i taj dio rječničkoga članka nedostaje pa dopisuje samo primjere u kojima je naziv ovjeren, kao u primjeru *Ausbrechen* u kojem ne bilježi hrvatsku istovrijednicu ni

rječničku definiciju, već *napale su boginje, s²knula je kuga, znoj probija, zub se je izdrl* (RLN, str. 9).

Opisne definicije su česte u popisu riječi iz *Srpskog rječnika istolkovanog njemačkim i latinskim riječma* Vuka Stefanovića Karadžića (*Rěči iz Vukovâ rěčnika*), koji dolazi nakon hrvatsko-njemačkoga dijela rječnika. Izdvojimo nekoliko primjera (isticanja M. F. B.):

Schweissloch, n. porus (...) Proboj, (pot ga probija na proboje Hrvat) (...). (RLN, str. 70).

Boljetica, f. rana kakva na tijelu, koja sama od sebe izidje, die Wunde, vulnus. V. (RLN, str. 140).

Gontunar, m. (u Grblju) kila ili guka, koja se kome na tijelu izpenje, pa se od nje umre, Art bösertiger Beule tuberis genus. V. (RLN, str. 140).

Lukno (?) je kad bolestnik trpi dugu i neozdravljivu nemoć i do smrti boluje u postelji nikada se ne mog dvignut. Kur. (RLN, str. 140).

Uljezina, f. (u Boci) u male dčce nekake kraste po glavi i po licu, eine Art Blattern, pustlarum genus, V. (RLN, str. 141).

Ponekad iz definicija zapisanih u spomenutom poglavlju ne možemo doznati nikakav konkretniji podatak o tome što naziv imenuje, kao u primjeru u kojem navodi naziv neke bolesti, ali čitatelju ne daje latinsku istovrijednicu, simptom ili bilo koji drugi podatak koji bi ga uputio na to o kojoj je bolesti riječ:

Vrenjak, m. eine Art Hautkrankheit, genus morbi cutanei. Bolesti ove najviše ima po nabiji Požarevačkoj i ondje se zove *frenka* i *frenka*. V. (RLN, str. 141).

Da bismo razumjeli zbog čega Ivan Dežman češće rabi opisne rječničke definicije u ovome popisu naziva, potrebno je pročitati napomenu koja dolazi ispod naslova ovoga poglavlja: *Rěči iz Vukovâ rěčnika, (a po nešto i od druguda), kojim ja za pravo znamenovanje neznam*. Riječ je, dakle, o nazivima kojima Dežman ne zna pravo značenje, a onda im ne može dopisati ni istovrijednice, pa ih definira opisno. Vrlo često uz takve lekseme dolazi neodređena zamjenica *nekakav* (**nekaka** bolest, **nekakva** mala uš, **nekakve** kraste, **nekakve** bubine, **nekake**

vodene kraste, **nekaki** *osip*), no takvo posebno izdvajanje onih leksema oko čijega značenja dvojji svjedoči o Dežmanovoj skromnosti i ozbiljnosti u sastavljanju rječnika (v. Stolac 2006: 108).

Posljednje poglavlje *Rječnika* čine ispravci (*Izpravci*), mahom zatipci (*Barthez*, ne *Barther*, *collum*, ne *colum*), ali Dežman se svojem čitatelju ispričava posebnom porukom na kraju stranice u kojoj naglašava da je pogrešaka bilo još, „osobito u interpunkciji, zatim u naglašavanju grčkih rečij, čemu ja uz najbolju pažnju izbēci mogo nisam. U nēmačkom pako dēlu ovoga rēčnika neidu mēstimice rēči azbučnim redom, što se i nehotice podkralo pri dodavanju i umetanju novih rēcij” (Dežman 1868a: 142). Ovakvo obraćanje čitatelju i iskazivanje skromnosti uobičajeno je u znanstvenom diskursu 19. stoljeća (v. Horvat i dr. 2015: 345).

6. JEZIČNA ANALIZA *RĚČNIKA LĚČNIČKOG NAZIVLJA*

6.1. Slovopis

S obzirom na godinu nastanka, u *Rěčniku lěčnickog nazivlja*⁹⁹ nema znatnijih odstupanja od novoga slovopisa nastaloga nakon reforme grafije Ljudevita Gaja.

Fonem /*ǣ*/ je obično zabilježen digrafom [dj], kao u primjerima: *tudju* (RLN, str. III), *madjalevina* (RLN, str. 3), *dogradjujte* (RLN, str. IV), *medjurebren* (RLN, str. 41), *medjašnica* (RLN, str. 104), *prisdje* (RLN, str. 60), *nasadjen* (RLN, str. 108). Digraf [gj] ovjeren je u leksemima stranoga podrijetla¹⁰⁰ *gjumbir* (RLN, str. 41), *Gjimbernatova opruga* (RLN, str. 93) i *gjurgjic* (RLN, str. 93).

Slogotvorno /*ǣ*/ dosljedno bilježi bez popratnog vokala: *krvi prazne* (RLN, str. 7), *jedrka* (RLN, str. 8), *puna krvi* (RLN, str. 34), *prst* (RLN, str. 120), *srdce* (RLN, str. 126). Ovakvo je bilježenje slogotvornoga /*ǣ*/ postalo uobičajenom slovopisnom praksom još od dogovora u Beču 1850. godine¹⁰¹, a ovjereno je i u Kurelčevim tekstovima *Govori iz rimskieh pisac* (1849.) i *Greške Hrvatskih pisac glede sklonovanja samostavnih riečij 2-a padeža množine* (1852.) (v. Holjevac 2010: 136).

Grafem [y] nalazimo u manjem broju primjera, i to onima stranoga podrijetla: *etymologičnim* (RLN, str. 7), *embryo* (RLN, str. 28), uz iznimke: *etimologično* (RLN, str. 7), a ovjereno je i udvostručavanje slova, također u internacionalizmu: *interessiran* (RLN, str. 37).

⁹⁹ Kako ne bismo tekst nepotrebno opterećivali oznakom Dežman 1868a i brojem stranice, rabić ćemo kraticu *RLN* (*Rěčnik lěčnickog nazivlja*) uz sve primjere koje smo izdvojili iz toga djela. Svi se primjeri odnose na izdanje objavljeno u Zagrebu 1868. godine, odnosno na ono iz kojeg su izdvojeni citati i drugi primjeri u ostatku ovoga rada.

¹⁰⁰ O pisanju [dj], odnosno [gj] Antun Mažuranić u *Slovnici Hèrvatskoj* piše: „(...) dj i gj glase jednako: ali gj piše se samo u tudjih rěčih, u kojih je izvorno g (...). U svakom drugom slučaju samo dj (...)” (Mažuranić 1866: 30).

¹⁰¹ „Svi smo jednoglasice pristali da se pred r, gdje ono samo sobom slog čini, ne piše ni a ni e, već samo r neka stoji (n. pr. prst)” (Vince 1990: 280).

6.2. Pravopis

U *Rječniku lječničkog nazivlja* potvrđeno je morfonološko pravopisno načelo¹⁰²: *odtud* (RLN, str. 2), *odkupila* (RLN, str. V), *uzkliknuti* (RLN, str. V), *odštunuti* (RLN, str. 1), *bezčuvstvo* (RLN, str. 88), *uzhoda* (RLN, str. 8), *podkralo* (RLN, str. 142), *mnogovrstno* (RLN, str. III), *začastni* (RLN, str. I), *družtvom* (RLN, str. IV), *odlučba* (RLN, str. 1), *ustna* (RLN, str. 2), *sladki* (RLN, str. 5), *arabska* (RLN, str. 87).

Niječnicu uz glagol obično piše sastavljeno: *nebi* (RLN, str. III, IV, V), *nemože* (RLN, str. I), *nebijaše* (RLN, str. III), *nemogu* (RLN, str. III, IV), *nemogoh* (RLN, str. IV), *neznam* (RLN, str. 140), *neidu* (RLN, str. 142), *neda* (RLN, str. 72), što nije neobično za znanstvene tekstove 19. stoljeća (usp. Horvat i dr. 2015: 321), uz manji broj iznimaka: *ne čudi se nitko* (RLN, str. III), *ne traži* (RLN, str. III), *ne odazva* (RLN, str. IV). Iznimke nalazimo i u poglavlju *Rěči iz Vukova rěčnika*: *ne crkne* (RLN, str. 140), *ne mog dvignut* (RLN, str. 140), ali ih pripisujemo doslovnom navođenju značenja pojedine natuknice, koje je Dežman preuzeo iz određenoga izvora, tim više što u podnaslovu poglavlja bilježi: *kojim ja za pravo znamenovanje neznam* (RLN, str. 140).

Niječnica se dosljedno piše sastavljeno uz imenice i pridjeve kada imenuju ili opisuju odsustvo kakvoga svojstva: *neradu* (RLN, str. III), *nevolja* (RLN, str. III), *nemoć* (RLN, str. 3), *nestaja krvi* (RLN, str. 4), *nećud* (RLN, str. 5), *neješa* (RLN, str. 6), *neizvidnost* (RLN, str. 79), *neizlěčivost* (RLN, str. 79), *necvět* (RLN, str. 4, 107), *nedočet* (RLN, str. III), *nevěšt* (RLN, str. IV), *nedužljiv* (RLN, str. 42), *neprobavan* (RLN, str. 109).

Složene priloge piše sastavljeno: *akoprem* (RLN, str. III), *dosad* (RLN, str. III, IV), *možebit* (RLN, str. III), *umah* (RLN, str. III), *uzato* (RLN, str. III), *odakle* (RLN, str. IV), *ozgor* (RLN, str. 142), *nehotice* (RLN, str. 142), ali nedosljedno: *zato mu ja (...) haran do věka* (RLN, str. IV), *kojim ja za pravo znamenovanje neznam* (RLN, str. 140). Sastavljeno bilježi i česticu *žalibože* (RLN, str. III), a nesastavljeno veznik *nego li* (RLN, str. IV).

¹⁰² Ovo su pravopisno načelo zagovarale i riječka i zagrebačka filološka škola, pa ono u Dežmanovim radovima ne iznenađuje. O njemu piše Adolfo Veber Tkalčević u svojem polemičkom tekstu *O našem pravopisu* 1864. godine, nastalome kao odgovor Vatroslavu Jagiću, Fran Kurelac zalagao se za provođenje morfonološkoga pravopisnog načela kako bi hrvatski pravopis približio ostalim slavenskim jezicima, što se dade iščitati iz njegova polemičkoga teksta *Recimo koju*: „(...) nije li nam korisnije pisati po korenu i glede drugih narečaj slovinskih, da ih lakše naučimo, nego pisaje razkalašenim izgovorom našim ?” (Kurelac 1860: 91). Fonološki mu je pravopis neprihvatljiv jer se „njegova istina vanjska ne sudara s istinom nutrnjom, njime postaje nerazumljiv jezik naš, ali i narečja druga, a njime nije ništa jednostavnije pisati nego po korenu, a riječi napisane po korenu su kao svěća koja gori i luč razprostire” (Kurelac 1860: 92, 93).

Iza pokrivenoga /r/ piše /e/ u leksemu *prevod* (RLN, str. IV), odnosno u sintagmi *hrvatske prevode* (RLN, str. III), *pogrešku* (RLN, str. IV), *greške* (RLN, str. 142), ali *pogrešak* (RLN, str. 142), u osnovi *krijep*- ovjereni su različiti ostvaraji u nazivima za koje ne znamo čije su prvopotvrđenice: *krěpost* (RLN, str. 87), *krěpkoća* (RLN, str. 101), *okrěpiti* (RLN, str. 112), *okrepljiv* (RLN, str. 112)¹⁰³, *krěpko* (RLN, str. 37).

Sve rječničke natuknice, neovisno o tome jesu li pisane njemačkim, hrvatskim ili kojim od klasičnih jezika, zapisane su velikim početnim slovom.

Istovrijednice u njemačko-hrvatskom dijelu rječnika obično piše malim slovom: *Entbindung, f. partus, porod, porodjaj* (RLN, str. 24), *Haarboden, m. vlasnik Kur. vlasište Šul.* (RLN, str. 34). Velikim ih početnim slovom bilježi ako dolaze nakon točke (osim one koja dolazi u kraticama): *Antlitz, n. facies. Oblik, obličje, obraz, lice.* (RLN, str. 5), *Foetus, m. (od starog glagolja feo-φύω stvoriti). Die Leibesfrucht. Od četvrtog mēseca počam zove se foetus, dočim je do četvrtog embryo. Začetak, Kur. ponesak Šul.* (RLN, str. 28), ali *Ansatzpunkt, m. insertio. Umetak, Aug. pristavak, primetak.* (RLN, str. 5), *Epilepsia, f. επιλαμβανω naglo napasti. Fallsucht. padavica, gora, gorica, goropad, trepelica Slad. bol Sv. Valentina. An der Fallsucht leiden zavrćati Pavl.* (RLN, str. 24).

U drugom dijelu rječnika imenice na latinskom jeziku piše velikim početnim slovom ako dolaze ispred njemačke istovrijednice: *Puznjenje, n. Alopecia, das Ausfallen der Haare* (RLN, str. 121), ali: *Raztop, m. die Auflösung, solutio* (RLN, str. 121).

Velikim početnim slovom Ivan Dežman piše vlastite imenice: *Zagreba* (RLN, str. I), *Hrvatov* (RLN, str. III), *Augustinović* (RLN, str. III), *Aleksinca* (RLN, str. IV), *starih Grkov* (RLN, str. 7), *Italijani, Španjolci, Němci, Česi* (RLN, str. 3), *Poljaci* (RLN, str. 29), ali *francuzi* (RLN, str. 3). Potonji primjer smatramo omaškom jer u istoj rečenici bilježi četiri etnika (*Italijani, Španjolci, Němci i Česi*), sva četiri velikim početnim slovom, a i drugi izdvojeni primjeri svjedoče o tome da je Dežman poštivao pisanje velikoga početnog slova u vlastitih imenica. Ono što je još moglo nagnati Dežmana da zabunom Francuze napiše malim slovom jest jedna od istovrijednica za sifilis – *francuzi* (RLN, str. 50). Kolebanja vidimo u pisanju toponima *Crna Gora* koju jednom piše s drugim članom napisanim malim slovom: *u Crnoj gori* (RLN, str. 140), a drugi put napisanu velikim slovima: *u Crnoj Gori* (RLN, str. 141).

¹⁰³ Potonje dvije natuknice bilježi jednu ispod druge.

Velikim početnim slovom piše i riječ *svet* uz ime sveca: *Na dan Sv. Ivana Nepomučkoga* (RLN, str. V), *bol Sv. Valentina* (RLN, str. 24).

S druge strane, imenicu *Bog* i pridjev izveden od nje piše malim početnim slovom: *bog im se smilovao* (RLN, str. III), *ako bog da* (RLN, str. V), *světla božjega ugledala nije* (RLN, str. III), što je u skladu s ondašnjim uzusom i nepoimanjem te imenice kao vlastite, a što se promijenilo hrvatskim pravopisom Ivana Broza iz 1893. godine (v. Badurina 1996: 166).

Velikim početnim slovom piše i prvo slovo u kratlici *dr.*: *Dr. Augustinović* (RLN, str. III), *Dr. Šulek* (RLN, str. IV), *Dr. Švarca* (RLN, str. IV), *Dr. Krausa* (RLN, str. IV), ali ne i u kratlici *g. (gospodin)*: *g. Šuleka* (RLN, str. IV)¹⁰⁴, *g. Jagić* (RLN, str. IV), *g. Asanger* (RLN, str. IV), pa zaključujemo da titula *doktor* služi identifikaciji osobe o kojoj se govori, odnosno da nije uopćena kao *gospodin*.

Pridjeve na -ski, -čki dosljedno piše malim slovom: *hrvatskomu* (RLN, str. III), *jugoslovinskoj* (RLN, str. IV), *srbskoj* (RLN, str. IV), *križevačkoga* (RLN, str. IV), *latinska* (RLN, str. IV), *židovskoga* (RLN, str. 1), *grčko* (RLN, str. 3), čak i kada je riječ o prvome članu u nazivu institucije: *Troškom jugoslovinske akademije znanosti i umjetnosti* (RLN, str. I), a pridjeve na -ov velikim početnim slovom: *Vukova* (RLN, str. IV), *Vukovim* (RLN, str. IV), *Šulekovim* (RLN, str. IV), *pristup k Silvijevom vodotoku* (RLN, str. 3).

Prvi član višechlanoga latinskog naziva za biljke piše velikim početnim slovom: *Bilsenkraut, n. Hyosciamus niger, bun, bunika* (RLN, str. 11), *Bitterklee, m. Menyanthes trifoliata, gorki list* (RLN, str. 11), *Dillenkraut, n. Anethum graveolens, kopar, mirodija* (RLN, str. 20), ali nedosljedno: *Lorbeer, m. laurus nobilis, lovor, lovorika, lorika, javorika* (RLN, str. 50).

Točka dosljedno dolazi iza kratice: *kr. sudb.* (RLN, str. I), *Dr.* (RLN, str. III, IV), *god.* (RLN, str. III), *g.* (RLN, str. IV), *Sv.* (RLN, str. V), *adj.* (RLN, str. 1), *m., f., n. v. a., v. n., off.* (RLN, str. 1., 18, 28), *n. p.* (RLN, str. 1), na kraju svih kratice koje upućuju na izvor iz kojega je preuzeo pojedini naziv ili ga je sam tvorio te na kraju svake rječničke natuknice (slika 4). Točku, u maniri znanstvenoga stila 19. stoljeća (v. Horvat i dr. 2015: 344), bilježi i na kraju naslova svojega rječnika, na kraju svakoga poglavlja, ali i na kraju svake rečenice na naslovnici. O bilježenju točke iza rednoga broja ne možemo sa sigurnošću govoriti jer smo uočili samo jedan primjer u kojem točka nije zabilježena: *god. 1844* (RLN, str. III), a ostali slični primjeri

¹⁰⁴ Ovdje Ivan Dežman misli na brata Bogoslavā Šulekā.

nisu relevantni jer je u njima pisanje točke vjerojatno motivirano uobičajenim postupkom u znanstvenim tekstovima 19. stoljeća kada se točka pisala na kraju svake rečenice ili retka. Naime, na naslovnici stoji *U Zagrebu 1868.*, a na kraju predgovora *godine 1868.*

Rječničku natuknicu gotovo dosljedno odvaja zarezom od gramatičke ili leksikološke odrednice koja slijedi, istovrijednice na kojem od jezika ili rječničke definicije. Ako nakon istovrijednice bilježi rječničku definiciju ili kakvu napomenu, istovrijednicu od toga dijela odjeljuje točkom ili zagradom, primjerice:

Achillessehne, f. tendo Achillis. Ime potiče odtud, što su po grčkom mythosu junaka Akila mogli samo na tom mjestu raniti. (RLN, str. 2)

Armspindel, f. radius (Latinjani zovu radiusom sve, što je štapu, klinu, žbici slično, zato i sunčanu zraku tako zovu). (RLN, str. 6).

Međutim nije u potpunosti dosljedan pa uočavamo i ovakav način bilježenja:

Atlas, m. prvi kralježak, na kojem u čovjeka glava, kao tobož na gori Atlas nebo, počiva. (RLN, str. 7).

Čini se da točkom pokušava odijeliti cjeline u rječničkoj definiciji, primjerice hrvatsku istovrijednicu, potom oprimjerenje ili rječničku definiciju kao u primjeru:

Epilepsia, f. επιλαμβανω naglo napasti. Fallsucht. padavica, gora, gorica, goropad, trepelica Slad. bol Sv. Valentina. An der Fallsucht leiden zavrćati *Pavl.* (RLN. str. 24).

U njemu je točkom odvojio značenje grčkoga glagola *επιλαμβάνω*, zatim njemačku istovrijednicu latinskom nazivu *epilepsia*, potom navodi niz hrvatskih istovrijednica, koje obično samo odjeljuje zarezima jer ih poima kao jednu cjelinu, a posebno odvaja oprimjerenje njemačkoga naziva te hrvatsku istovrijednicu toga naziva. Dobar je primjer i natuknica:

Entzündung, f. Kad ti je god u grčkom označiti zažeg kakva orudja onda dodaj grčkomu imenu samo okončak -itis. To je konvencionalna i jako shodna uporaba i uvukla se u znanost, po grčkom imenu Arthritis, koj nije toliko zažeg, koliko bolest (νόσος αρθρίτις) u sglobi označavalo, onaj -itis dakle samo fem. adj. bio. Zažeg, zažaganje, užganje Kur. zapala, žar užaglina *Istr.* Bolest se zažiže. (RLN, str. 24).

u kojoj točkama izdvaja napomenu iz tvorbe, rječničku definiciju te hrvatske istovrijednice.

Ipak, ne možemo reći da je Ivan Dežman potpuno dosljedan u bilježenju interpunkcije, osobito u njemačko-hrvatskom dijelu rječnika, gdje bilježi više informacija o pojedinoj natuknici, pa su i kolebanja u tom dijelu češća. Svojih je pogrešaka svjestan, pa o tome piše u poglavlju *Izpravci*: „Takvih pogrešak ima osobito u interpunkciji, zatim u naglašavanju grčkih rečij, čemu ja uz najbolju pažnju izbjeći moglo nisam” (Dežman 1868a: 142). Izdvojimo neke od njih.

Gdjekad istovrijednicu ili riječi od kojih je tvorena istovrijednica, a koje su napisane grčkim alfabetom, bilježi u zagradama nakon natuknice, a gdjekad bez zagrada, primjerice:

Epistaxis, f. (ἐπιστάζω kapom kapati) das Nasenbluten, Krv iz nosa. (RLN, str. 24).

Epilepsia, f. επιλαμβάνω naglo napasti. Fallsucht. padavica, gora, gorica, goropad, trepelica Slad. bol Sv. Valentina. An der Fallsucht leiden zavrćati *Pavl.* (RLN, str. 24).

Nedosljedan je u (ne)bilježenju zareza ispred kratice izvora (ali i u redosljedu naziva i kratice), što onda, bez dijakronijske analize, ponekad otežava razumijevanje odakle je preuzeo pojedini naziv:

Abgesackt, adj. ogradjen D. zatvoren. (RLN, str. 1).

Epidermis, f. (ἐπί i τὸ δέρμα koža) Pousmina, D. pokožica Aug. tenica Šul. (RLN, str. 24).

Vorfall, m. prolapsus (prolabor izpasti) Izstup, D. izvala, padnuće, trut. (RLN, str. 80).

Lymphgeschwulst, f. abscessus lymphaticus. Slěpak Aleks., mežgena, mezgrena micina (RLN, str. 50).

Kraticu izvora od naziva odvaja (isticanja M. F. B.):

- točkom:

Abgekapselt, adj. očahuren. D. (RLN, str. 1).

Abgestilltes Kind, odbito dēte. D. (RLN, str. 1).

- bjelinom:

Absonderung, f. secretio (secerno odsebiti). Odsebak, odlučba, odlučivanje Šul. (RLN, str. 1).

Brustwarzenhof, areola mammae, ogradica D. Česi okolak. (RLN, str. 14).

- zarezom:

Digitalin, n. pustikarovina, D. prstenkovina Šul. (RLN, str. 20).

Diverticulum, n. ein (zeitweiliger) Nebenaufenthaltort, zalazak, D. zahodak jažica Šv. (RLN, str. 20).

U hrvatsko-njemačkome dijelu rječnika ipak je nešto sustavniji pri bilježenju interpunkcijskih znakova, čemu je doprinio manji broj podataka uz svaku natuknicu. Naime, uz natuknicu na hrvatskome jeziku obično dopisuje leksikološku ili gramatičku odrednicu koju odjeljuje zarezom, a nju bjelinom od daljnjih istovrijednica na latinskom ili njemačkom jeziku. Više istovrijednica također odvaja zarezima.

6.3. Fonologija

Kako smo već naznačili u ranijem poglavlju, u *Rječniku je lěčničkog nazivlja*, uz neka manja odstupanja, dosljedno zabilježen [ě] na mjestu dugog i kratkog odraza jata: *rěčnik, městu, umětnosti, razuměti, dělo, němačko, směstiti, rěč, žlězda, věka, běli, lěčničkog*. Odstupanja su moguća, ali su najčešće potvrđena u onim primjerima koje je Dežman preuzeo iz drugih izvora. Primjerice, na 19. stranici *Rječnika*, pod natuknicom *das Darmbein*, Dežman bilježi hrvatske istovrijednice *crevnica* i *crevna kost*, međutim uz njih bilježi kraticu *Belost.*, što znači da u tim primjerima nije sam odabrao zabilježiti alomorfonom /e/, već je tako zabilježeno u izvoru iz kojega je preuzeo nazive. Isto je i s idućom natuknicom *der Darmbeinstachel* uz koju bilježi hrvatsku istovrijednicu *crevični šilj*, što označuje kao Schwarzov naziv. U prilog tomu da je u izdvojenim primjerima riječ o doslovnom preuzimanju tuđih naziva, a ne o omašci ili Dežmanovu bilježenju različitih grafema na mjestu fonema /ě/ govore drugi nazivi koji se odnose na natuknicu *crijeva*, a dosljedno su zapisani grafemom [ě]: *vrěd na crěvu* (RLN, str. 19), *crěvni prohod* (RLN, str. 19), *debelo crěvo* (RLN, str. 20), *nabrano crěvo* (RLN, str. 20), *sukano crěvo* (RLN, str. 47), *dregljivo crěvo* (RLN, str. 47) te jedanaest drugih naziva okupljenih oko leksema *crěvo* (RLN, str. 90).

Jekavskih ostvaraja ima podosta u poglavlju *Rěči iz Vukova rěčnika: tijelu* (LN, str. 141), *vidjeti* (RLN, str. 141), *djeca* (RLN, str. 141), *djetinja* (RLN, str. 141), *poslije* (RLN, str. 141), *žlijezda* (RLN, str. 141).

Ikavski su refleksi zabilježeni u dvjema Dežmanovim tvorenicama, *žlibak mokraći* (lat. *urether*, mokraćni mjehur) i *procip* (njem. *Mutterscheide*) te u korijenskom morfemu glagola *vidjeti* (*nakanio viditi, hoćemo viditi, pa ćemo ipak te predmete viditi, kruglu viditi, okrug viditi*) uz rijetke iznimke (*sasvim jasno vidjeti*), što je ovjereno i u drugim korpusima iz 19. stoljeća, osobito među glagolima III. vrste (v. Vulić; Laco 2015: 196).

Spomenimo i nekoliko (moguće, tiskarskih) propusta koje ne treba pogrešno interpretirati kao dublete. Primjerice, na trećoj stranici predgovora, zabilježen je leksem *rečnik*. Smatramo da je riječ o omašci jer i u naslovu i u ostatku svojega predgovora Dežman dosljedno bilježi [ě] u ovome leksemu. Omaškom smatramo i ekavski odraz u nazivu *lek od zažega* (RLN, str. 102) jer sve ostale nazive tvorene korijenom *lěk* piše s jatom.

Dočetno je slogovno *-l* u Dežmanovim tekstovima obično vokalizirano, i to u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda: *izbrojio* (RLN, str. I), *smilovao* (RLN, str. I), *sastavljao* (RLN, str. IV), *skovao* (RLN, str. V), *dosťtio* (RLN, str. 140), ali i imenicama: *posao*

(RLN, str. V), *dio* (RLN, str. VII). U glagolskom pridjevu radnom muškoga roda glagola *moći* ovjeren je kontrahiran oblik *mogo* (RLN, str. 140). Manje je primjera u kojima dočetno slogovno -l nije vokalizirano. Riječ je o prilogu *ozdol* (RLN, str. 140), imenici *dȃl* (RLN, str. IV) i *cȃl* (RLN, str. 79).

Intervokalno /j/ najčešće nije zapisano u riječima stranoga podrijetla: *kajsia* (RLN, str. 6), *radiusom* (RLN, str. 6), *vele da arteria* (RLN, str. 7), čak i *prianjanje* (RLN, str. 3), ali nedosljedno: *mirodija* (RLN, str. 6), *arterije* (RLN, str. 7).

Refleksi praslavenske jotacije potvrđeni su u primjerima: *zamladjivanje* (RLN, str. 33), *ledjih* (RLN, str. 66), *tudjih* (RLN, str. III), *tudjega* (RLN, str. III), *takodjer* (RLN, str. 52). Treba napomenuti da su svi navedeni primjeri ili nazivi koje je Ivan Dežman označio kao svoje tvorenice ili je riječ o primjerima ekscerpiranima iz predgovora koji Dežman potpisuje.

Sekundarna je jotacija potvrđena u primjerima *zdravlju* (RLN, str. 32), *trećoj* (RLN, str. 27), u glagolskim imenicama *tvorenje* (RLN, str. 12), *nošenje* (RLN, str. 20), *grštenje* (RLN, str. 22), *izklešćiti* (RLN, str. 83), *srećom* (RLN, str. III) i *postignuće* (RLN, str. III).

S obzirom na to da Ivan Dežman slijedi morfonološko pravopisno načelo, u njegovu rječniku nisu zabilježena jednačenja i gubljenje glasova: *mnogovrstno* (RLN, str. III), *društvom* (RLN, str. IV), *odkupila* (RLN, str. V), *sladki* (RLN, str. 5), *kralježku* (RLN, str. 7), *arabska* (RLN, str. 87), *izzgloblje* (RLN, str. 25).

Sibilarizacija je ovjerena u primjerima *ruci* (RLN, str. IV), *rȃčnicih* (RLN, str. IV), *izpravci* (RLN, str. 140).

Protetski su glasovi /s/ i /v/ ovjereni u primjerima *spužnica* (RLN, str. 69) (uz potvrđeno *puž* u istoj rječničkoj natuknici) i *spužnički vodotok* (RLN, str. 6) te u Dežmanovoj tvorenici *vuhochnik* (RLN, str. 57). Ova je proteza vrlo česta u kajkavskim govorima, pa je moguće da je Ivan Dežman, iako rođeni Riječanin, negdje u kajkavskom Zagrebu čuo ovaj leksem ili ga je tvorio analogijom prema drugim ovjerenim nazivima koje je unio u svoj rječnik, a koje je preuzeo iz drugih izvora: *vuhovna mišica*, *vuhovna brizgalica*, *vuhovna osvodnica*.

Ovjereni primjeri pokazuju da Dežman u fonološkim pitanjima ne nastupa inovativno, već se oslanja na već postojeću i u drugoj polovici 19. stoljeća razmjerno stabiliziranu jezičnu praksu.

6.4. Morfologija

Usponom zagrebačke filološke škole većina je autora znanstvenih i inih tekstova prihvatila njihov nastavak *-ah* u genitivu množine (v. Horvat i dr. 2015). Ipak, u *Rječniku lječničkog nazivlja* takvi primjeri nisu ovjereni, što znači da Ivan Dežman u vrijeme dominacije zagrebačke filološke misli još uvijek slijedi neke Kurelčeve ideje.

Tako u *Rječniku lječničkoga nazivlja* idalje uočavamo najčešće nulti gramatički morphem u imenica e-vrste ženskoga roda: *ono malo ludnic* (RLN, str. I), *prije nekoliko godin* (RLN, str. III), *toliko godin* (RLN, str. IV), *osobito mnogo žilic* (RLN, str. 2), *takvih pogrešak* (RLN, str. 142), nastavak *-ov-Ø* u imenica a-vrste muškoga roda¹⁰⁵: *u nas Hrvatov* (RLN, str. III), *bilo je može bit takvih lječnikov* (RLN, str. I), *hrvatskih rječnikov* (RLN, str. IV), *mojih drugov* (RLN, str. IV), *čeških lječnikov* (RLN, str. IV), *zažeg krajnikov* (RLN, str. 4), *nehanje trudov* (RLN, str. 108), rjeđe samo *-Ø*, neovisno o vrsti kojoj imenice pripadaju: *ima u njoj osobito mnogo žilic* (RLN, str. 2), *jer se u crnac* (RLN, str. 3), odnosno nastavak *-ij* u imenica i-vrste: *rukopis Sladovićevih rečij* (RLN, str. IV), *zbor rečij* (RLN, str. IV), *prijateljem prirodnih znanostij* (RLN, str. III), *više kostij* (RLN, str. 75), *mehčanje kostij* (RLN, str. 104). Taj se nastavak pojavljuje u imenica koji su relikti nekadašnje *i*-sklonidbe te ga treba čitati kao svojstvo označavanja duljine sloga (v. Holjevac 2010: 191). Kako smo naveli u ranijem poglavlju, ovjerena su i dva primjera s nastavkom *-u* iz nekadašnje dvojine: *tudjih su rukû* (RLN, str. III), *srašćenje dvijuh, ili više kostij* (RLN, str. 75).

Padežni su oblici dativa, lokativa i instrumental množine nesinkretizirani¹⁰⁶, što je obilježje hrvatskoga književnog jezika gotovo sve do kraja 19. stoljeća, kada počinje prevladavati jezična koncepcija hrvatskih vukovaca:

- dativ množine: imenice a-vrste: *da podam svojim drugovom* (RLN, str. III)
- lokativ množine: imenice a-vrste: *po rječnicih* (RLN, str. IV); imenice e-vrste: *u tudjih pokrajinah* (RLN, str. III), *o arterijah* (RLN, str. 7)
- instrumental množine: imenice e-vrste: *takvimi nogami* (RLN, str. 44), *takvimi igrarijama* (RLN, str. 62), *sa glivama* (RLN, str. 72); imenice i-vrste: *sa žutima očima* (RLN, str. 40).

¹⁰⁵ Bilježenjem samo nultog morfema oblici za genitiv množine imenica a-vrste muškoga roda izjednačili bi se s oblicima za nominativ jednine, pa se nastavkom *-ov-Ø* želi spriječiti sinkretizam.

¹⁰⁶ S obzirom na ograničenost proučavanoga korpusa, odnosno premalo vezanoga teksta, nisu ovjereni svi primjeri padeža.

Što se dativa i lokativa jednine muškoga i srednjega roda zamjeničko-pridjevske deklinacije tiče, oblici glase -omu za dativ: *hrvatskomu iličničkomu spisu* (RLN, str. III), *narodu svomu* (RLN, str. III), *grčkomu i latinskomu jeziku* (RLN, str. IV), a za lokativ nastavkom -om: u *bogatom i divnom našem jeziku* (RLN, str. IV), *o svom trošku* (RLN, str. V), što odgovara ondašnjoj normi iliraca¹⁰⁷ i zagrebačke filološke škole (v. Holjevac 2010: 204).

Infinitivi su većinom neapokopirani¹⁰⁸: *prionuti* (RLN, str. III), *pisati* (RLN, str. III), *potaknuti* (RLN, str. III), *podati* (RLN, str. III), *pregledati* (RLN, str. IV), *premetati* (RLN, str. IV), *doznati* (RLN, str. IV), *kovati* (RLN, str. V), uz rijetke iznimke: *dopustit* (RLN, str. 50), *oslobodit* (RLN, str. 57).

U prvome licu jednine prezenta ovjeren je nastavak -m: *nudim* (RLN, str. IV), *rečem* (RLN, str. IV), *držim* (RLN, str. IV).

Treće lice jednine aorista označeno je natpisnim znakom: *privedè* (RLN, str. IV), *ne odazvà* (RLN, str. IV), *poslà* (RLN, str. IV), *dadè* (RLN, str. IV).

Potvrđen je jedan komparativ sa sufiksom -ji (*težji*, RLN, str. V), propisan Babukićevom *Osnovom slovnice slavjanske narčja ilirskoga* (1836.) i Mažuranićevom *Slovnicom Hèrvatskom* (1866.), ali je potvrđen superlativi *najviši* (RLN, str. 2 i str. 42).

I u morfološkim se rješenjima Ivan Dežman u velikoj mjeri oslanja na tadašnju normu propisanu u gramatikama Vjekoslava Babukića i Antuna Mažuranića, pri čemu se u pojedinim kategorijama još uvijek očituju relikti starijih rješenja povezanih s riječkom filološkom školom.

¹⁰⁷ Primjerice, v. *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga* Vjekoslava Babukića (pretisak 2013: 32–33) i *Slovnica za četvèrti razred katoličkih glavnih učionah u carevini austrijanskoj* Adolfa Vebera Tkalčevića (1862: 72).

¹⁰⁸ Uključujući i rječničke natuknice koje su glagoli.

6.5. Leksik

6. 5.1. Opće napomene o leksiku u proučavanim izvorima

U općim rječnicima Jurja Habdelića i Ivana Belostenca nema većine izdvojenih naziva za dijelove anatomskih sustava, što možemo opravdati izvanjezičnim i unutarjezičnim razlozima. U njima tako nije ovjeren velik broj naziva za dijelove spolnoga sustava vjerojatno zbog moralnoga svjetonazora ondašnjega čovjeka, pa onda i samih autora. Tako je u Habdelićevu rječniku ovjeren samo jedan naziv, i to *maternicza, vutroba*, naziv koji se javlja i u molitvi *Zdravo, Marijo (plod utrobe tvoje)*, što Vladimir Dugački vidi kao razlog zbog kojega je taj naziv ovjeren u rječniku (v. Dugački 2007: 55). Osim toga, ti su rječnici opći, a njihovi su autori nastojali popisati što više riječi koje su u svakodnevnoj uporabi većini stanovništva, pa nalazimo lekseme iz semantičkoga polja obitelji i rodbinskih odnosa, kućanstva, pa i kršćanstva, a kako njihovi autori nisu bili liječnici, vjerojatno nisu poznavali većinu leksema medicinskoga leksika. Ako usporedimo ove rječnike s kasnijim djelima koje smo proučavali, uočiti ćemo da u izvorima od 19. stoljeća naovamo više nema atributnih rečenica ili opisnih definicija, već se nude jednorječni ili višerječni nazivi. Primjerice, iz *Dictionara* Jurja Habdelića izdvojili smo sljedeće definicije: *atlas, zadnya vratna kofzt, k-herbtu nayblisneja; kazecz, perfzt drugi na ruke; kofzt kolena, ali jabuka kolena, labuchicza na kolenu gdefze vefu kofzti noge Dolnya ZgorniuVfzeh kofztih chlovchjih na fzvojem redu prez mefza kostih chlovchjih na fzvojem redu prez mefza fztalnofzt, glave pol bolia*. Navodimo i primjere iz *Gazophylaciuma* Ivana Belostenca: *perfzt poleg fzrednyega; Vfzeh kofztih chlovchjih na fzvojem redu prez mefza kostih chlovchjih na fzvojem redu prez mefza fztalnofzt, hifa za betefnike*.

U Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku*, iako općem, nalazimo nešto veći broj naziva, što znači da je ovaj jezikoslovac već tada počeo prikupljati lekseme koje će kasnije uključiti u svoj *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*. Ipak, uočavamo da je u odnosu na svoj kasniji rječnik Šulek uvodio neke promjene u nazivlje, primjerice u prvome od njih nudi samo jedan naziv za košćicu *čekić (malleus) – batić*, a u mlađemu rječniku četiri naziva – *kladivac, čekić, mlatac, batić*. *Dizalicu (musculus levator)* kasnije mijenja u *dizač*, dok neki nazivi ovjereni u *Njemačko-hrvatskom rječniku* nisu potvrđeni kasnije. Dio je naziva koji su prvi put ovjereni upravo u *Njemačko-hrvatskom rječniku* uočen i u kasnijim izvorima, čak i suvremenim, primjerice *glavonoša* ili *mezimac*.

Ivan Dežman, iako po struci nije bio filolog, i sam je tvorio nazive za pojedine dijelove tijela, bolesti, prostore i medicinski pribor. Kada nešto nazivamo novotvorenicom, valja biti

osobito oprezan jer ne možemo sa sigurnošću tvrditi je li određenu riječ njezin tvorac doista sam osmislio ili ju je ranije negdje čuo ili pročitao. Većina se od 331 naziva koje je označio oznakom D., dakle, upućuje čitatelja na to da ih je sam tvorio, ne javlja u ranije proučavanim izvorima, međutim tomu nije uvijek tako. Tako je kao svoje tvorenice označio lekseme *nalika*, *zlohranost*, *obdoban*, *napravak*, *iglobod*, *zamrlost*, *osuga*, *nebnica*, *koštica*, *vratar*, *pokostnica*, *koltun* i dvorječni naziv *bolestan duhom*, a iz tablice 2 jasno je da su oni ovjereni u *Němačko-hrvatskom rječniku* Bogoslava Šuleka, objavljenom osam godina ranije. Samo su dva ekscerpirana naziva koja smatramo Dežmanovim prvopotvrđenicama ovjerena u suvremenom hrvatskom medicinskom nazivlju, a to su *pousmina* (*epidermis*) i *poplučnica* (*pleura pulmonalis*). Drugi su nazivi ostali na razini hapaksa.

Do sada u filološkoj literaturi *Opisna anatomija* Ante Schwarza nije sustavno analizirana, a smatramo da ovim radom otvaramo pitanje njegova utjecaja na kasnije objavljujivana djela, pa i na suvremeno nazivlje. Tako njegovim prvopotvrđenicama smatramo *zdjelište*, što je kasnije potvrđeno i u Šuleka, i u Nemičića, u *Medicinskom leksikonu* te u *Struni*, *Sylvijev vodovod*, *prvi vratni kralježak*, *bručik*, naziv ovjeren u rječniku Vladimira Loknara. Ipak, na njegov je rad nedvojbeno utjecao i Ivan Dežman, što se vidi u podudaranju sljedećih naziva: *perasta mišica*, *rebreni hrustavac*, *obla tēnica/tjenica*. Kako je riječ o anatomskome udžbeniku, nisu potvrđeni nazivi za bolesti i stanja, prostore i zanimanja, ali je vrijedan izvor nekih naziva koji su se zadržali do danas, s eventualnim tvorbenim ili fonološkim izmjenama, kao što su *prvi vratni kralježak*, *koščica-kukatica*, *koščica-čunica*.

Analiza je pokazala da je leksikografska praksa sredine i kraja 19. te početka 20. stoljeća slična, pa i Milan Nemičić na početku svojega rječnika bilježi popis autora čijim se djelima služio, između ostaloga i Ivana Dežmana. Njegov bismo predgovor također mogli smatrati programatskim, a iz njega se dadu iščitati slični motivi za sastavljanje rječnika kakve smo već susreli u leksikografa 19. stoljeća – želio je prikupiti različito hrvatsko medicinsko nazivlje te tako potaknuti čitatelje, mahom studente medicine, da se „literalno zabave, pa da svojim prinosima o opažanjima na klinikama, objelodanjenim u našim medicinskim mjesečnicima, a i samostalnim spisima pobuđuju naš interes oko njihovoga nastojanja, da jednom uspješno uzmognu djelovati oko tjelesnoga i prosvjetnoga unapređivanja svoga naroda” (Nemičić 1913: V). U *Medicinskome rječniku njemačko-latinsko-hrvatskome* uočavamo veći broj naziva koji su ovjereni u leksikografskim djelima koja su mu prethodila, posebice Šulekovim rječnicima i *Rječniku lječničkoga nazivlja*, ali i onima ovjerenima u *Opisnoj anatomiji* (v. tablica 2).

Ako je Ivo Padovan za Božu Peričića rekao da je *odabirač*, a ne *skupljač* naziva, onda bismo za Josu Arambašina mogli reći upravo suprotno. U svoj je *Prinovljeni liječnički rječnik* unosio velik broj naziva iz drugih izvora, čak i dijalektizme, a sve u želji „da cijelo ovo gradivo stavim na raspolaganje slavisti koji se naročito bavi čistoćom jezika pa da on zajedno sa malim brojem liječnika pretrese i odabere najzgodnije izraze za konačnu medicinsku terminologiju” (Arambašin 1940: II). Iznenaduje da u medicinskome rječniku nastalom gotovo sredinom 20. stoljeća nema većega broja naziva za dijelove živčanoga, lokomotornoga i krvožilnoga sustava, kao ni naziva za neke bolesti. Ono što je drugačije u odnosu na ranije objavljena djela jest to što su češće izravne posuđenice, kao u nazivima *alój* (lat. *aloe*), *frenični živac* (lat. *nervus phrenicus*), *ampula* (lat. *ampulla*), *aponeuroza* (lat. *aponeurosis*).

U *Medicinskome* je *leksikonu* ovjeren veći broj naziva stranoga podrijetla, bilo da je riječ o latinskim nazivima koji su preuzeti bez ikakve fonološke prilagodbe ili o posuđenicama s fonološkom i morfološkom prilagodbom. U drugim dvama suvremenim izvorima tomu nije slučaj, ponekad i bez jasnog razloga zašto je unesen ovaj ili onaj oblik, primjerice *fleksor*, *pregibač* (lat. *flexor*), ali *flexor digitorum* (lat. *flexor digitorum*).

Vladimir Loknar često na prvo mjesto u sinonimskome nizu stavlja hrvatski naziv, a tek onda strani, primjerice: *pousmina*, *epidermis*, *epiderma*; *glavni žučovod*, *koledukus*, *bilijarni duktus*; *pregibač*, *flexor*.

Načela *Strune* nalažu da se nazivlje normira prema tome koji se „jezično najprihvatljiviji naziv najbolje uklapa u sustav hrvatskoga standardnog jezika, ali i u sustav nazivlja struke o kojoj je riječ. To je u pravilu i naziv od kojega se najlakše tvore značenjski povezani nazivi”¹⁰⁹. Pri tome su dopušteni nazivi oni koji se javljaju u jeziku struke, istoznačni su s predloženim nazivom, ali su po nekom kriteriju manje prihvatljivi. Iz tablice 2 vidimo da su u *Struni* najčešće ovjerene posuđenice koje su fonološki i morfološki prilagođene hrvatskom jeziku: *digastrični mišić* (*biventer musculus*), *kalus* (*callus ossis*), *karunkula* (*caruncula lacrimalis*). Česti su i hrvatski nazivi, a posuđenica ili strani naziv se navode kao dopušteni: *očna jabučica* (*bulbus*) (*bulbus oculi*), *žučni kamenci* (*kolelitijaza*), *stražnji nosni otvor* (*hoana*), *maternična sluznica* (*endometrij*).

Takvi su nazivi dvojaka podrijetla u skladu s odlukama Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika, koje je zaključilo da se „uz latinsku dijagnozu (koju ne treba ukidati) piše

¹⁰⁹ v. <http://struna.ihj.hr/page/o-struni/#nacela>, pregledano 25. ožujka 2025.

i hrvatska s obzirom na pravo pacijenta na obavijest, a i radi njegovanja hrvatskoga nazivlja u medicini” (Gjuran-Coha; Bosnar-Valković 2013: 111).

Izdvojili bismo jedno semantičko polje u kojem se u suvremenim izvorima gotovo bez iznimke rabe izravne posuđenice, a to su nazivi za bolesti i stanja. Tako u *Medicinskom leksikonu*, Loknarovu rječniku i *Struni* ne možemo pronaći nazive poput *bezglavost*, *manjkanje glave*, *izrod bez glave*; *slaba pamet*; *sramna bolest*, *stidna bolest* ili *pogana bolest*, već *acefalus* ili *acefalokirus*; *amnezija*; *sifilis* i dalje: *atrezija*, *astma*, *tonzilitis*, *epilepsija*, *migrena*. Isto je i s nazivima za neka stanja koja su idalje, više ili manje, tabuizirana, primjerice *agalaktija* umjesto *sušnosti*, *bezmliječnosti*, *amenoreja* umjesto *necvijeta*, *bezvemena* ili *manjkanja ženskog čišćenja*. Jezik se struke u takvim slučajevima služi svojevrsnom jezičnom enkripcijom, zamagluje se značenje pojedinoga leksema te se nazive čini semantički neprozirnim kako bi bolesnik imao pravo na privatnost. Ako se u nazivlju javljaju takvi, kriptirani leksemi, oni su u potpunosti jasni samo stručnjaku, liječniku, koji se obvezao čuvati tzv. liječničku tajnu. Jasno je da su nazivi ovjereni u starijim proučavanim izvorima iz današnje sociolingvističke perspektive uvredljivi, a onda i neprihvatljivi. Iz istih je razloga do danas prihvaćen internacionalizam *obdukcija*, ali ne i *paranje*, *razgled mrtvaca*, *razpor*. Danas je prihvatljivije čuti *amputacija* nego *odrezanje*, a iz perspektive današnjega jezika, možda jedan od najneuspjelijih naziva ovjerenih u 19. stoljeću jest *izsěk dēteta*, odnosno *izsěci dēte*, što je danas poznato kao *carski rez*.

U suvremenim izvorima uočavamo i veću preciznost u imenovanju, pa su tako za dio tijela koji Ivan Dežman naziva *nakrstna osuga* (lat. *ligamentum cruciatum*), a u drugim je izvorima iz 19. stoljeća potvrđen naziv *nakrst*, *nakrstna sveza*, *ukrst*, u rječniku Vladimira Loknara potvrđena dva naziva, ovisno o tome gdje se taj dio nalazi: *prednja koljena ukrižena sveza* i *stražnja koljena ukrižena sveza*. Još je više naziva ovjereno uz latinski naziv *musculus peronaeus*, što Ivan Dežman naziva *skobljenom mišicom*, a njegovi suvremenici *mišicom čevanice* ili *mišicom listnjače*. Milan Nemičić, ovisno o tome kako taj mišić izgleda, nudi nazive *duga*, *kratka* i *treća skobljena mišica*, a isti model slijede i *Medicinski leksikon*, gdje se ovaj mišić javlja u latinskoj inačici (*musculus peroneus brevis*, *longus* i *tertius*), odnosno Loknarov rječnik i *Struna*, gdje je ponovno riječ o *kratkom*, *dugom* ili *trećem lišnjačnom*, odnosno *lisnom mišiću*.

Dijakronijski možemo pratiti nazive koji su vrlo slični, a obično se razlikuju u tome jesu li napisani kao jednorječni ili višerječni, obično dvorječni, nazivi. Tomu je tako jer je većina

ovjerenih naziva nastala kalkiranjem leksema klasičnoga podrijetla, jezika dobro ukorijenjenih u jeziku struke, a onda i njemačkih. Pratimo tako sljedeće ovjerene nazive: *peta nofna*, *peta nog chlovechih*, *petnjak*, *kost-petnica*, *petnjača*, *kost petnica*, *petna kost* za *calcaneus* (lat. *calx*, *peta*); *glavata kost*, *koščica-glavčatica*. *glavata kost*, *koščica glavatica*, *glavičasta kost* za *os capitatum* (lat. *caput*, *glava*), *odvlačica*, *odvodnica*, *odmicalja*, *odvračalica*, *odvlačica*, *odmicač* za *abductor* (lat. *abducere*, *odmicati*, *odvlačiti*), a onda i *živac odvlačnik*, *odvodnik*, *živac odmicač oka*, *pazušni živac*, *pazušnik*, *živac-pazušnik* za *nervus axillaris* (lat. *axilla*, *pazuho*) itd. U djelima nastalima u 19. stoljeću možemo pratiti pokušaj tvorbenoga usustavljivanja naziva. Primjerice, sufiksima -ik i -nik nastoji se ujednačiti nazive za živce (*odvlačnik*, *odvodnik*, *odvratnik*, *obličnik*, *pokretnik*, *okokretnik*, *zavuhnik*, *vonjanik*, *jezičnik*), a sufiksima -ica i -nica često su tvoreni nazivi za kosti (*tečajica*, *lėsica*, *vilica*, *trtica*, *račvica*, *bedrica*, *ladjica*, *skalica*, *golēnica*, *kunžutica*, *zagvozdica*, *čelnica*, *suznica*, *nebnica*, *tēmenica*, *stidnica*, *križnica*, *uložnica*, *peščajnica*), mišiće (*odvlačica*, *dizalica*, *oteznica*, *pružnica*, *prsnica*) i žile (*srčanica*, *kucavica*, *odihavica*, *glavnica*, *krvica*). Iako je riječ o potrebi za usustavljivanjem, ovakvo imenovanje može dovesti do homonimije s leksemima općega leksika (kost *ladjica* i mala lađa, mišić *dizalica* i uređaj za dizanje i spuštanje tereta, *žabice* ili *gušćeri* u značenju *krajnici* te *zoonimi*), ali i unutar jezika struke gdje, tvorbeno gledajući, nema razlike među nazivima za pojedine dijelove sustava. Zbog toga autori 19. ponekad napomenama *mišica* ili *živac* bilježe o čemu je riječ. Nazivi u udžbeniku *Opisna anatomija* češće su imenovani dvorječnim nazivima u odnosu na druge proučavane izvore 19. stoljeća, pri čemu prvi dio toga naziva funkcionira kao apozicija drugome članu (*kosti-sliepočice*, *kosti-cievare*, *kosti-sponice*), a Ante Schwarz upravo takvim izrazima čitatelju daje do znanja je li riječ o, primjerice, manjoj ili većoj kosti (*kost-trtica*, ali *koščica-glavčatica*).

6.5.2. Teorijska polazišta

Analizirajući staro i suvremeno hrvatsko anatomsko nazivlje 2011. godine, Borko Baraban je utvrdio da se ono može promatrati unutar nekoliko kategorija, ovisno o tome čime je motiviran naziv. Tako autor razlikuje izravne posuđenice iz drugih jezika, nazivlje nastalo kalkiranjem te nazivlje koje je motivirano oblikom ili položajem u tijelu. S obzirom na to da ova analiza uključuje i drugo nazivlje, a ne samo anatomsko, ovu smo klasifikaciju proširili, pa predlažemo sljedeće kategorije:

1. izravne posuđenice
2. nazivlje nastalo kalkiranjem¹¹⁰
3. nazivlje motivirano fizičkom značajkom (oblikom, izgledom, simptomom), neovisno o prijevodu s kojega od jezika
4. nazivlje motivirano položajem u tijelu, neovisno o prijevodu s kojega od jezika
5. nazivlje motivirano funkcijom, neovisno o prijevodu s kojega od jezika.

Obogaćivanje leksika jednoga jezika nije lak posao, a „jedan od načina leksičkoga zadovoljavanja za pojmovne inovacije može biti izravno (...) i nezravno posuđivanje iz stranih jezika” (Turk 1998: 178). Ako se leksik obogaćuje riječima koje su stranoga podrijetla, ali se fonološki i morfološki prilagođuju jeziku primaocu, govorimo o izravnom posuđivanju, a takvi se leksemi nazivaju izravnim posuđenicama.

Jezično se posuđivanje u lingvističkoj literaturi različito definira. Francuska ga lingvistkinja Josette Rey-Debove definira kao „proces u kojem jedan jezik J_1 , čiji je leksik ograničen i određen u vremenu V , preuzima riječ R_2 (izraz i sadržaj) koja pripada leksiku jezika J_2 ” (Rey-Debove prema Dabo-Denegri 1998: 440). Međutim, jezici nerijetko preuzimaju sadržaj riječi jezika davaoca (J_1), ali ne i izraz, pa u jeziku primaoca (J_2) nastaju leksemi koju su mu fonološki, morfološki i tvorbeno prilagođeni.

Upravo tako jezično posuđivanje definira hrvatski filolog Rudolf Filipović, koji u jeziku primatelju (J_2) vidi elemente jezika davaoca (J_1), ali prilagođene fonološkim, morfološkim i tvorbenim osobitostima jezika primatelja (J_2) (v. Filipović 1986).

Marija Turk i Helena Pavletić jezično posuđivanje definiraju kao proces kojim nastaju evidentni i latentni oblici, a kao rezultat toga procesa nastaju posuđenice, odnosno prevedenice (v. Turk; Pavletić 1999), pri čemu se „kod posuđenica proces prenošenja uvijek odnosi na razinu izraza i na razinu sadržaja. Unatoč fonološkoj i morfološkoj adaptaciji posuđenice se relativno lako identificiraju” (Turk 1997: 85). Kalkovi ili prevedenice ne preuzimaju izraz, „već unutrašnju strukturu stranoga izraza. Kalk se sastoji u više ili manje vjernoj reprodukciji stranoga modela inventarom jezika primaoca” (Turk 1997: 85), odnosno „izraz [se] uzima iz inventara domaćih tvorbenih jedinica (...) oni su kompromisna rješenja kojima se jezik bogati na leksičkom i semantičkom planu, a pritom zadržava svoju izražajnu samosvojnost” (Turk

¹¹⁰ Iako su mnogi medicinski nazivi u klasičnim jezicima nastali motivacijom prema obliku, položaju ili funkciji, u hrvatskome se jeziku ti nazivi ne pojavljuju kao rezultat izvorne motivacije, nego kao kalkovi, odnosno prijevodi već postojećih naziva. Stoga se u ovoj analizi nazivlje nastalo kalkiranjem promatra odvojeno od nazivlja koje je u hrvatskome jeziku motivirano određenim svojstvom.

1998: 178). Danas se kalkiranje obično odvija kako bi se vlastitim jezikom imenovala neka nova pojava ili fenomen ili kako bi se popunilo prazno mjesto u sustavu. Naravno, nije neobično da su pojedini jezici i danas motivirani purističkim težnjama te zbog toga nastoje ukloniti, barem na razini izraza, utjecaj drugih jezika te stvoriti vlastiti izraz. Zbog specifičnih društveno-političkih okolnosti, slavenski su jezici, a onda i hrvatski, često u prošlosti posezali za novotvorenicama, prvenstveno kako bi očuvali svoju individualnost u, nerijetko, neprijateljskom (izvan)jezičnom okruženju. O tome su autori u ranijim stoljećima otvoreno pisali, obično u predgovorima svojih djela u kojima su onda i provodili svoje purističke težnje.

Marija Turk i Helena Pavletić navode tri ključna zadatka kada je riječ o raspravljanju o kalkovima:

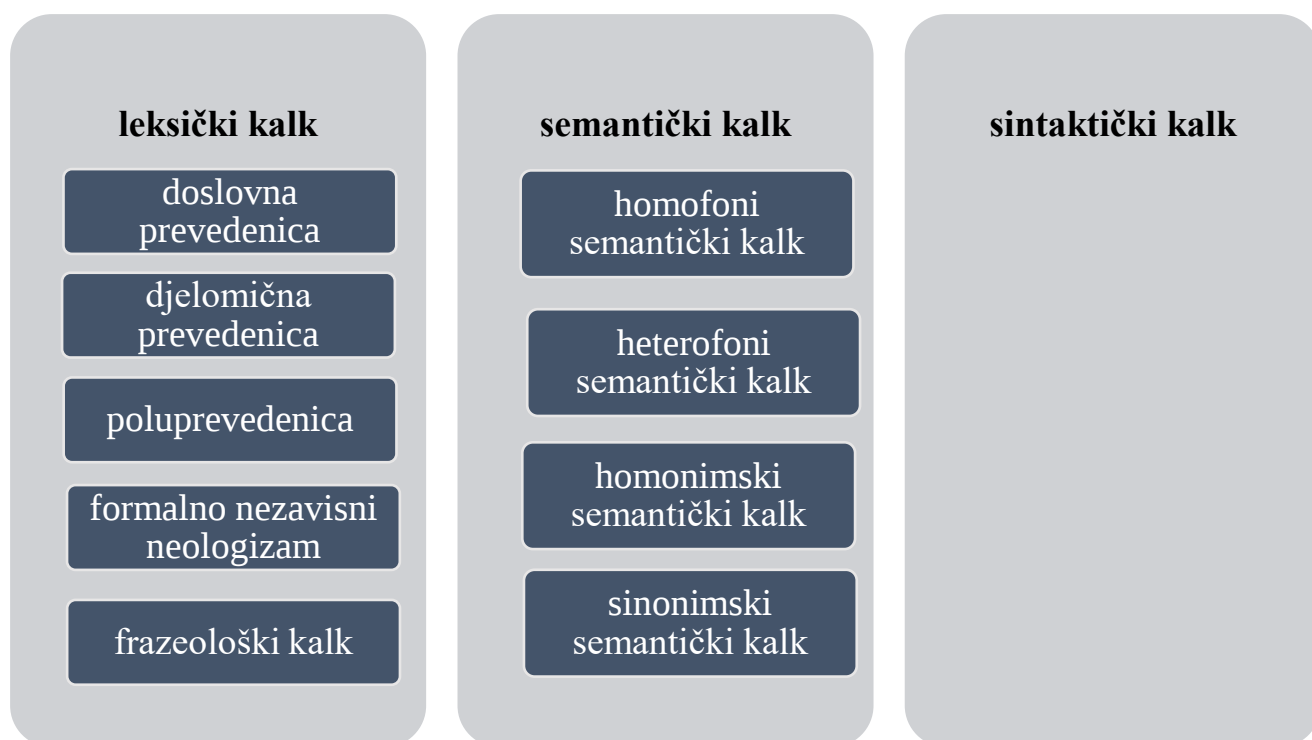
- a) utvrđivanje je li što kalk
- b) određivanje jezika davaoca (uzora) i jezika posrednika
- c) određivanje vrste kalka (v. Turk; Pavletić 2002: 264).

Hrvatsko se znanstveno nazivlje, koje se počelo formirati u 19. stoljeću, oslanjalo na tvorbene modele koji su postojali u drugim jezicima – latinskom jeziku kao početlu naziva brojnih struka, osobito liječništva, te njemačkom, koji je u 19. stoljeću bio sveprisutan i obavezan u javnoj sferi.

Što se određivanje jezika davaoca tiče, kada je riječ o Dežmanovu rječniku, zaključujemo da su klasični jezici, a prvenstveno latinski, primarni jezici davaoci. Ako je neki naziv tvorio prema njemačkom predlošku, tada je to Dežman naznačio time što latinsku istovrijednicu nije zabilježio uz onu njemačku. Postavlja se pitanje jesu li neki nazivi klasičnoga podrijetla bili izravni uzori za nastanak hrvatskih kalkova ili je njemački jezik bio jezik posrednik. To, doduše, ne možemo sa sigurnošću tvrditi, ali s obzirom na status klasičnih jezika u tvorbi medicinskih naziva različitih jezika, zaključujemo da je latinski jezik davalac, a njemački jezik posrednik. Je li svaki od tih naziva uistinu preuzet preko posredničkoga njemačkog ili je autor samo znao da postoji njemačka istovrijednica, također ne možemo sa sigurnošću znati.

Ranije navedena definicija kalka prihvaćena je u terminologiji lingvistike jezičnih dodira. S druge strane, tipologija kalkova vrlo je složena te različito imenovanje ponekad istih

lingvističkih pojmova proizlazi iz različitih lingvističkih pravaca¹¹¹. Tipologiju koja proizlazi iz jezičnih razina na kojima se kalkiranje odvija ponudila je Marija Turk (1997):

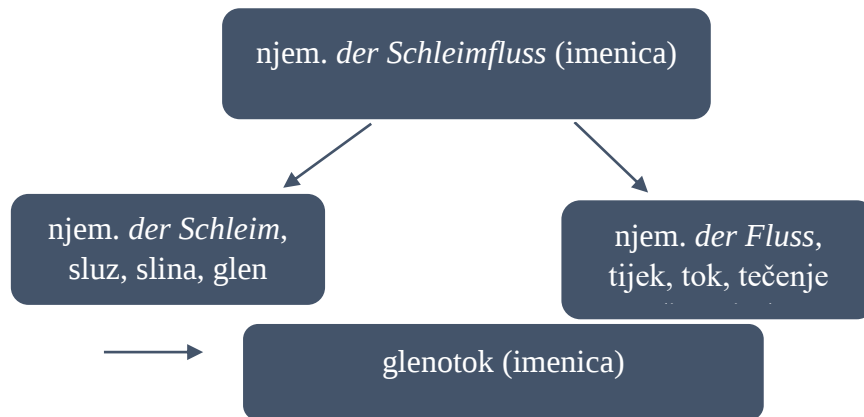
Dijagram 1. *Kalkološka tipologija i terminologija* (prema Turk: 1997: 98, izrada autorska¹¹²)

Doslovne su prevedenice riječi u kojima se „vjerno preslikava strani model na strukturnoj i semantičkoj razini (...) prema načelu član za član” (Turk 1997: 98), vodeći pritom računa i o redosljedu jedinica. Relativno je malo doslovnih prevedenica ovjereno u korpusu.

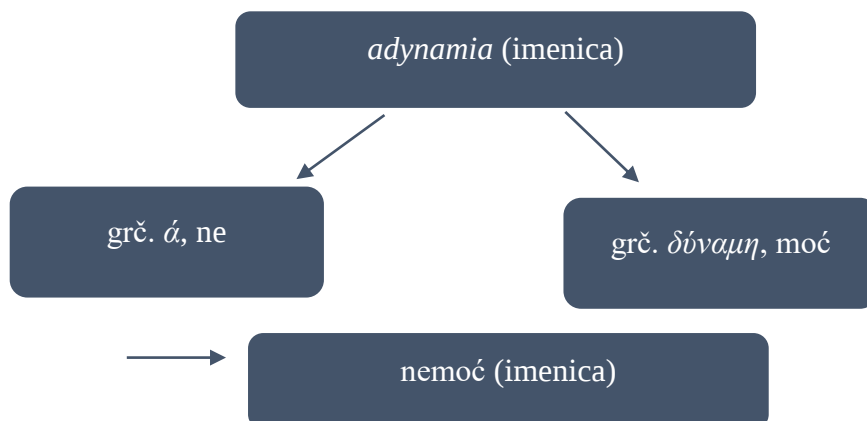
¹¹¹ Na tipologiji kalkova sustavnije se počelo raditi nakon Drugoga svjetskog rata, osobito u radovima Wenera Betza, čiju su klasifikaciju i terminologiju za hrvatski jezik preveli i prilagodili Željko Muljačić (1968) i Marija Turk (1997). Više o tipologiji kalkova u: Muljačić 1968., Turk, 1997, Dabo-Denegri 1998.

¹¹² S obzirom na preglednost i primjenjivost ove tipologije, u daljnjoj ćemo se analizi voditi njome te ćemo relevantne pojmove detaljnije pojasniti i potkrijepiti ekscerpiranim primjerima.

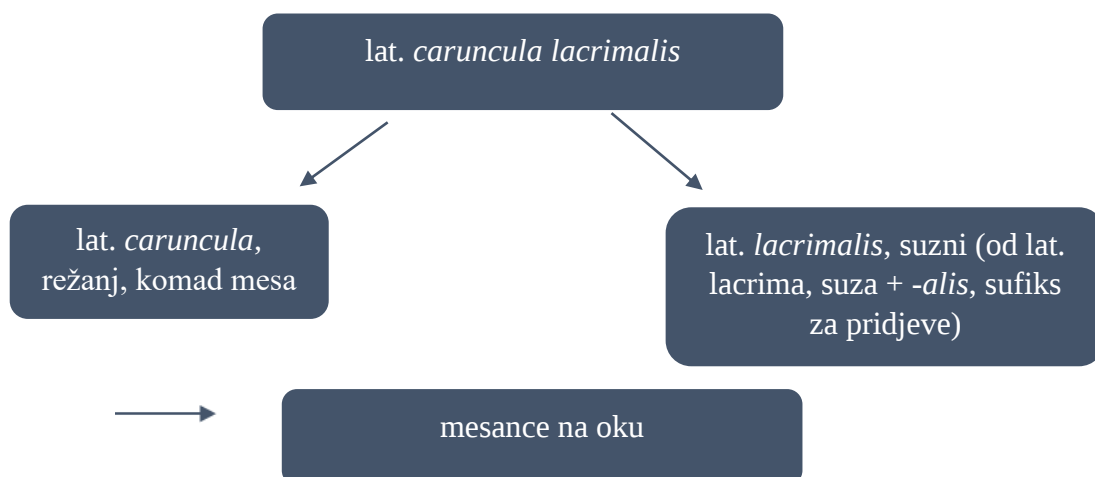
Ilustrativni su primjeri:

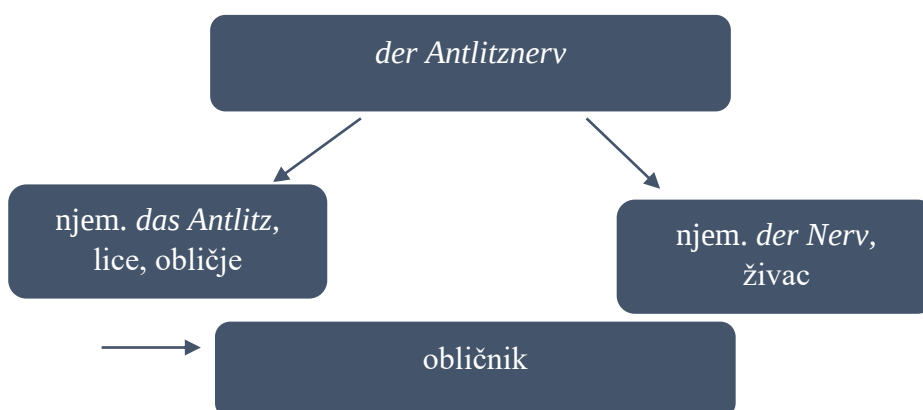
i kalk klasičnoga podrijetla, *nemoć* za *adynamia*:

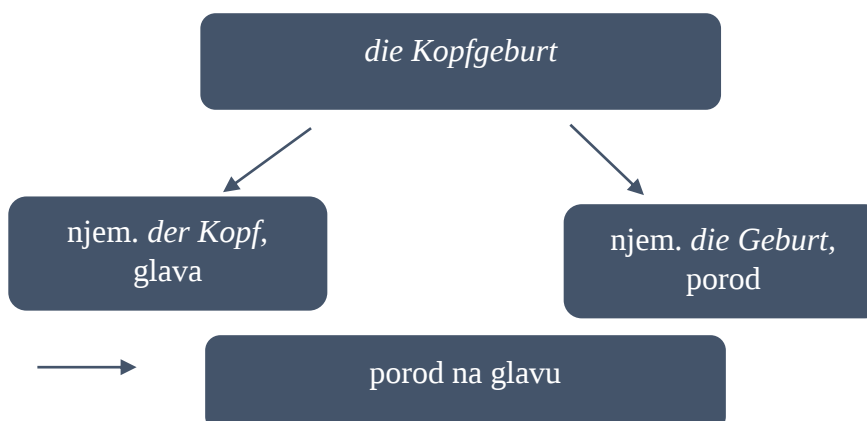
U korpusu su znatno češće djelomične prevedenice, koje nastaju djelomičnim preslikavanjem modela, pri čemu je „jedan tvorbeni element vjerno prenesen, a drugi slobodno” (Turk 1997: 99). Takvo se nedoslovno prenošenje iz jezika davaoca može odviti na semantičkome planu, pri čemu se jedan dio kalka prenosi prema jeziku davaocu, a drugi slobodno, kako odgovara tvorbenim i značenjskim modelima jezika primaoca:

Druga vrsta djelomičnih prevedenica jesu one koje imaju tvorbena odstupanja u odnosu na jezik davalac. Pritom se složenice mogu zamijeniti izvedenicama, kao u primjeru:

Mogu nastati i složeni izrazi:

Poluprevedenice su takav oblik prevedenica u kojima je jedan dio izraza preveden leksemom koji pripada jeziku primaocu, dok je drugi zadržan u obliku kakav se javlja u jeziku davaocu uz prilagodbu. Takvi primjeri nisu ovjereni u Dežmanovu rječniku, ali se javljaju u suvremenome hrvatskom medicinskom nazivlju, primjerice u nazivu *šok-soba* (engl. *shock-room*, pri čemu je engleski jezik zapravo jezik posrednik jer riječ 'šok' dolazi od franc. *choc*).

Ni frazeološki kalkovi nisu ovjereni u korpusu, a njihovo se značenje daje iščitati iz naziva ovoga jezičnog fenomena – semantički i sintaktički neraščlanjivi skupovi riječi prenose se iz jezika davaoca u jezik primalac (v. Turk 1997: 100). Posve podudarni frazeološki kalkovi nisu odviše česti jer jedan dio njihove sastavnice često ovisi o izvanjezičnom utjecaju – kulturi, povijesti, čak i geografskim značajkama zemlje kojoj određeni jezik pripada. Tako u hrvatskome jeziku postoji frazem *jak kao konj* ili *bik*, a u engleskom jeziku *jak kao vol* (*strong as ox*), pri čemu se 'onaj koji je vrlo jak, snažan, u dobroj tjelesnoj formi, zdrav' uspoređuje s onom životinjom koja je češće zastupljena u gospodarstvu ovih dviju zemalja.

Semantički kalkovi nastaju „kada se kojoj domaćoj riječi pod utjecajem nekoga stranog jezika pridružuje novo, dodatno značenje. Novo značenje može potisnuti staro, ali najčešće istodobno postoje oba značenja (...)” (Turk 1997: 100), a zbog toga se semantičke kalkove može promatrati i kao doslovne prevedenice. Osnovno se značenje, dakle, proširuje, što dovodi do polisemije i homonimije (v. Hope prema Turk 1993: 47). Takav je primjer naziv za *čekić*, košćicu u uhu, što je u korpusu ovjereno kao *klepač*¹¹³ prema latinskom *malleus* (*malj*, *čekić*).

Sintaktički kalkovi podrazumijevaju preuzimanje sintaktičkoga ustrojstva unutar sintagme ili rečenice po uzoru na jezik davalac (v. Turk 1997: 101), ali ovakvi primjeri nisu ovjereni u korpusu.

6.5.3. Izravne posuđenice

U rječniku je ovjerena izravna posuđenica iz latinskoga jezika *jaloj* uz natuknicu *aloë*, dakle uz određenu jezičnu prilagodbu jeziku primaocu.

U ovu ćemo kategoriju ubrojiti i *kratelj*, Dežmanov naziv za *cholerinu*, bolest nalik koleri, ali s nešto blažim simptomima. Riječ je o deminutivu nastalom od riječi *kratelj* (lat. *cholera*, hrv. *kolera*). U ovu smo ga kategoriju ubrojili zbog toga što Petar Skok u svojem *Etimologijskom rječniku* leksem *kolera* određuje kao posuđenicu iz staronjemačkoga: „S istarskim se oblikom [škratalj, op. M. F. B.] slaže slov. škřateľj (...) U Vukovu obliku izgubio

¹¹³ Ovjereno u *Rječniku kajkavskog književnog jezika* uz rječničku definiciju „klepec, čekić kojim se klepa, klepac”, <https://kajkavski.hr/pretraga/?q=klepec>

je početno s kràtelj m «mora, kolera», zacijelo zbog toga što je riječ bila dovedena u vezu s pridjevom kratak (v.). Taj folklorni termin iz narodnog vjerovanja posuđenica je iz stvnjem. scrato «Kobold, zao šumski duh» (Skok 1973: 402). *Krateljak* nije ovjeren u drugim proučavanim izvorima¹¹⁴, ali *kratelj* u nazivu za koleru jest, primjerice u Šulekovu *Němačko-hrvatskom rěčniku*.

Naziv *koltun* također ubrajamo u ovu kategoriju. Naime, leksem *koltun* dolazi od ruskoga *kołtat'*, što znači *klaćenje, ljuljanje, zapravo petljanje, kovrčanje kose*¹¹⁵. Riječ je o specifičnome poremećaju kovrčanja i petljanja kose, koji je zabilježen mahom među stanovništvom istočne Europe, a prvi je put uočen i opisan među poljskim stanovništvom, pa otuda i latinski naziv ovjeren i u Dežmanovu rječniku *plica polonica*.

6.5.4. Nazivlje nastalo kalkiranjem

Ovdje ne odjeljujemo kalkove prema vrsti, već ih samo navodimo jer nam je primarni cilj pokazati kako je Ivan Dežman tvorio nazive, a ne nužno kojoj vrsti prevedenice prema današnjoj tipologiji one pripadaju. Ovjeren je velik broj naziva nastalih prevođenjem s klasičnih jezika, ali kako tekst ne bismo nepotrebno preopteretili popisom, navodimo nekoliko ilustrativnih primjera, dok ostale premještamo u *Priloge: pokretnik oka* za *nervus oculomotorius* (lat. *nervus*, živac, lat. *oculus*, oko i lat. *motus*, kretanja, kretanje), *jezična uzdica* za *frenulum linguae* (lat. *frenum*, uzda, žvala i *lingua*, jezik), *glenovica*¹¹⁶ za *membrana mucosa* (lat. *mucus*, sluz, bale), *stoborak*¹¹⁷ za *vestibulum* (lat. *vestibulum*, predvorje, mjesto ispred kuće, ulaz), a onda i *aquaeductus vestibuli pridvorni vodotok, huhorak* na *suznici* za *crista lacrymalis* (lat. *crista*, kresta, kukma, perjanica¹¹⁸, lat. *lacrima*, suza), *trozub* za *tricuspidalis* (lat. *tris*, tri i *cuspis*, vrh, šiljak, zub¹¹⁹), *pridvorak* za *atrium* (lat. *atrium*, atrijske, nenatkriveni

¹¹⁴ Naziv je potvrđen e-izdanju češkog medicinskog rječnika (*Velký lékařský slovník*): „Atypický, lehčí průběh cholery. Může být mylně diagnostikována jako průjem jiného původu cholera; -ina zdrobňovací přípona” (<https://lekarske.slovníky.cz/pojem/cholera>, pregledano 25. ožujka 2025.)

¹¹⁵ „Koltun, choroba rzekoma, od której włosy w kudły się zwijają, ‘plica polonica’, nazwana od kielćania się (rus. kołtat’), ‘kołysania’ tych kudł, jak już w 16. wieku trafnie osądzono; jest to więc rusyzm (...)” (Brückner 1927: 248).

¹¹⁶ U AR-u, svez. 3, ovjereno kao *sluz*. U Akademijinu rječniku stoji da je podrijetlo ove riječi češko (*hlen*) ([https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiif.v.a&id=196770&tify={%22pages%22:\[203\],%22panX%22:0.524,%22panY%22:0.663,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.732}](https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiif.v.a&id=196770&tify={%22pages%22:[203],%22panX%22:0.524,%22panY%22:0.663,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.732})), znači upravo sluz, slinu, a onda su istim korijenom tvoreni i nazivi: *glenova žlězda, glenovica, glenav* itd. Češki je pritom jezik posrednik.

¹¹⁷ Avlija, mjesto ispred kuće, prostor ograđen stupcima, dvor, dvorište (AR, svez. 16)

¹¹⁸ U Akademijinu je rječniku uz natuknicu *huhor* zabilježeno: „crista, ono mesato, crveno u pijetla na glavi što stoji u njega uzdignuto (...)” (AR, svez. 3).

¹¹⁹ Zub u značenju oštrog završetka čega.

dio kuće s ognjištem), *skobljena*¹²⁰ *mišica* i *skobljenik* za *musculus peronaeus*, odnosno *nervus peronaeus* (grč. *περόνη*, kopča), *pretegotnost* za *superfoetatio* (lat. *super*, nad, iznad, preko, odviše... u najvećoj mjeri čega i lat. *foetatio*, trudnoća¹²¹), *tronuglac*¹²² za *os triquetrum* (lat. *triquetra*, koji ima tri kuta, trokutast), *koštica*¹²³ za *ossiculum* (lat. *ossiculum*, malena kost, koščica), *očna pojamica* za *periorbita* (grč. *περί*, oko, o, po i lat. *orbita*¹²⁴, očna šupljina), *skalica*¹²⁵ za *os petrosum* (grč. *πέτρα*, stijena), *oćutnik*¹²⁶ za *nervus sensitivus* (lat. *sensitivus*, osjećajan), *listice Falopijeve trubljiice* za *fimbriae tubae Fallopiniae* (lat. *fimbria*, vlakno, nit, resa, lat. *tuba*, cijev, truba i lat. *Fallopianus*, 'koji pripada Falopiju'¹²⁷), *osuga*¹²⁸ za *ligamentum* (lat. *ligamentum*, vrpca, nit, osuga), pa onda i više vrsta ligamenata: *zubičasta osuga* za *ligamentum denticulatum* (lat. *denticul*, mali zub, zubić), *nakrstna osuga* za *ligamentum cruciatum* (lat. *crux*, križ).

Bilježimo i više naziva nastalih kalkiranjem s njemačkoga jezika. Čini se da kada je jezik davalac njemački, Ivan Dežman u rječniku prvo bilježi njemačku natuknicu, ali nedosljedno. Potpuni popis prevedenica s njemačkoga također donosimo na kraju rada: su: *okrajak očne jamice* za *Augenhöhlenrand* (njem. *augen*, očni; *die Höhle*, spilja, pećina, jazbina, šupljina; *der Rand*, granica, obrub), *voda za oči* prema *Augenwasser* (njem. *das Auge*, oko; *das Wasser* voda), *glenotok* prema *der Schleimfluss* (njem. *der Schleim*, sluz, slina, glen i niem. *der Fluss*, tijek, tok, tečenje), *križnik* za *Kreuznerv* (njem. *das Kreuz*, križ), *mrtvi san* za *der Todenschlaf* (njem. *der Tod*, smrt i *der Schlaf*, spavanje), *žučna krv* za *das Gallenblut* (njem. *die Galle*, žuč i *das Blut*, krv), *bolestan duhom* za *der Geisteskrank* (njem. *der Geist*, duh, duhovnost, um i niem. *krank*, bolestan), *poluperata mišica* za *Halbgefliederter Muskel* (njem. *Halb*, pola, polovica i niem. *das Gefieder*, perje ptice), *obradni otvorak* za *Kinnloch* (njem. *das Kinn*, brada i *das Loch*, rupa otvorak), *porod na glavu* za *Kopfgeburt* (njem. *der Kopf*, glava i *die Geburt*, porod), *uzitva*¹²⁹ za *Verengerung* (njem. *die Verengerung*, suženja, sužavanja),

¹²⁰ U AR-u, svez. 15, potvrđeno kao sinonim za *kvačica*, *spona*, *pritegača*. Riječ je o lisnom mišiću, a isti korijen nalazimo i u nazivu za *fibulu*, lisnu kost, uz koju Ivan Dežman navodi sinonimski niz *skoblja*, *čevanica*, *čevka*, *čevčanica*, *nuzgolenka*, *golēnica*.

¹²¹ Sinonim koji Dežman rabi za trudnoću jest *tegotnost*.

¹²² Od *nugao*, *ugao*, *kut*.

¹²³ Ovdje u značenju malene kosti, koščice.

¹²⁴ *Orbita* je u latinskom jeziku leksem općega i specijaliziranoga, medicinskoga, leksika. Zbog teme rada usmjerili smo se na potonje značenje.

¹²⁵ U AR-u, svez. 15, stoji da *skala* znači isto što i *stijena*, pa zato ovaj leksem smatramo kalkom.

¹²⁶ Od čutjeti, osjećati.

¹²⁷ Eponim prema imenu Gabriele Falloppio, talijanskom anatomu koji je opisao ženski spolni sustav (v. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/falloppio-gabriele>, pregledano 20. siječnja 2025.).

¹²⁸ Ovjeren u AR-u, svez. 9, kao *trak*, *pantljika* (reg. *vrpca*).

¹²⁹ Suženje, uženje.

načinjeno oko za *Ein künstliches Auge* (njem. *künstlich*, umjetan, neprirodan, nenaravan i *das Auge*, oko), *napověd*¹³⁰ za *die Vorhersagung* (*prognose*) (njem. *die Vorhersagung*, proricanje, pretkazivanje), *vitičasta osuga* za *Ringband* (njem. *der Ring*, prsten, kolut, karika, krug i njem. *das Band*, vrpca, uzica, traka), *topir-krilca* za *Fledermausflügel* (njem. *die Fledermaus*, šišimiš¹³¹ i *der Flügel*, krilo), *zavrta od žučnjaka* za *die Gallensteinkolik* (njem. *Gallenstein*, žučni kamenac¹³² i *die Kolik*, kolika¹³³, bolan grč crijeva), *uzlina živčija* za *Nervenknotten* (njem. *der Nerv*, živac i njem. *der Knoten*, čvor, uzao¹³⁴), *čahurica očnje leće* za *Linsenkapsel* (njem. *die Linse*, leća i njem. *die Kapsel*, čehura, kutija), *proočni vréd*¹³⁵ za *der Augenwinkelgeschwür* (njem. *das Auge*, oko, *der Winkel*, kut, zakutak, skrovito mjesto, *das Geschwür*, gnojni čir, prišt), *nalom* za *der Anbruch* (njem. *an-*, na i njem. *der Bruch*, lom, raskid, razlomak), *nadbruka* za *das Schamberg* (njem. *die Scham*, vulva, bruka, sram, kundra i njem. *die Berg*, brijeg).

Izdvajamo i Dežmanovu prvopotvrđenicu *pousmina* za *epidermu*, što je ovjereno i u suvremenome nazivlju. Riječ je o doslovnoj prevedenici prema grčkom *ἐπι* (po, oko, preko) i *δέρμα* (koža), a dolazi od stsl. *usmъ* (koža) (v. Skok, sv. III, 549).

Različite upale, *zažeg*, također ubrajamo u ovu kategoriju jer su nastali prevođenjem prema istom modelu, a o čemu će biti riječi i u tvorbenoj analizi. Naime, korijen latinskoga naziva doslovno je preveden i obično označuje mjesto na kojem bol nastaje, a sufiks *-itis* preveden je riječju *zažeg*, pa su jednorječni nazivi iz latinskoga jezika u hrvatski preneseni dvorječnim djelomičnim prevedenicama: *arthritis* je *zažeg odvodnice* (lat. *arteria*, odvodnica), *amygdalitis* je *zažeg krajnikov* (grč. *αμυγδαλή*, badem, med. *amigdala* i krajnici u grlu (*tonislla palatina*)), *carditis* je *zažeg srdca* (grč. *καρδία*, srce), a *lymphadentis* je *zažeg mezgovnice* (lat. *lymph*a, limfa, mezga). Sufiks *-itis* i danas je potvrđen u medicinskome nazivlju u značenju upalnoga stanja (v. Klječanin Franić i sur. 2021: 94), a s istim ga značenjem poznaje i Ivan Dežman: „Kad ti je god u grčkom označiti zažeg kakva orudja onda dodaj grčkomu imenu samo okončak *-itis*. To je konvencionalna i jako shodna uporaba i uvukla se u znanost, po grčkom imenu *Arthritis*, koj nije toliko zažeg, koliko bolest (*νόσος αρθρίτις*) u sglobi označavalo, onaj *-itis* dakle samo fem. adj. bio.” (Dežman 1868a: 24).

¹³⁰ Ovaj se leksem javlja u crkvenom diskurzu u značenju 'objavljivati, najaviti (obično) žendibene nakane'

¹³¹ Sin. topir.

¹³² U *Rječniku lēčničkog nazivlja* uz naziv *das Gallenstein* stoji hrvatska istovrijednica *žučnjak* (v. Dežman 1868a: 29).

¹³³ U *Rječniku lēčničkog nazivlja* uz naziv *kolik, colica* stoji hrvatska istovrijednica *zavrta, zavrtna bolest* (v. Dežman 1868a: 45).

¹³⁴ U AR-u, svez. 20, ovjereno uz sinonime *zavezak, čvor, petlja*.

¹³⁵ U AR-u, svez. 21, ovjereno uz sinonime *rana, čir, ozljeda*.

Uz natuknicu *aegophonia* Dežman nudi etimologiju (grč. ἡ αῖζ, koza i ἡ φωνή, glas) i kao jednu od hrvatski istovrijednica bilježi *kozji glas*. Ipak, tvori i vlastitu novotvorenicu – *veka*, što je u Akademijinu rječniku ovjereno u značenju *kozji glas*, *meket*. Dakle, nedvojbeno jest riječ o prevedenici, ali se u ovome primjeru vidi kako Dežman postupa – iako u hrvatskome jeziku, naravno, postoji sintagma *kozji glas*, Ivan Dežman radije bira leksem koji je manje semantički proziran, koji ne zvuči uvredljivo te time više odgovara jeziku struke.

Ivan Dežman sâm objašnjava zbog čega koštano zadebljanje naziva *prešljenom*. Navodi tako u *Popisu Vukovih riječi* sljedeće: „Prešljen znači upravo u trske kolěno, ali porad velike sličnosti prenesoh tu rěč u Anatomiju” (Dežman 1868a: 118). Značenje koje možemo povezati s tim nalazimo i u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Petra Skoka: „(...) kost ili rog, koji se natakne na vreteno da je teže kad se prede (...) motak, motovilo, vreteno” (Skok 1973: 36). U obama je značenjima riječ o okruglome, zadebljanome dijelu čega, stabljike ili dijela tkalačkoga stana, što smatramo kalkom prema latinskom nazivu *callus ossis* (lat. *callus*, žulj, kvrga, zadebljanje, otvrdnuti dio čega, lat. *ossis*, koštan, koji je od kosti).

Kako bi se pobliže odredilo o kojem je tipu *sglavka* (*condylus*) riječ, Ivan Dežman nudi svoje tvorenice *sglavak stegna*, *sglavak nadkomoljike*, *sglavak vretenca* i ostale, a tvori ih prema njemačkom modelu: *Gelenkskopf* (*sglavak*, *jabučica*) + gramatički član u genitivu + dio tijela na kojem se *sglavak* nalazi, primjerice *Gelenkskopf des Oberarmbeins* (*sglavak nadkomoljike*). Ono što treba razumjeti jest što je Dežmanu uopće *sglavak*. Naime, uz natuknicu *das Gelenk* bilježi latinsku istovrijednicu *articulatio* i hrvatski sinonimni niz *sglob*, *pregib*, *sastava*, *sglavak*, *vez*, *član*, *zlob*. Uvidom u suvremene izvore, jasno je da latinska istovrijednica *articulatio* odgovara leksemu *zglob*, što je i u Dežmana najuspjeliji naziv. Uz natuknicu *der Gelenkskopf* bilježi latinsku istovrijednicu *condylus*, što odgovara današnjim nazivima *kondil*, *zglobno tijelo*, odnosno *zglobna kvrga*. Dežman je, dakle, bio svjestan toga da je riječ o dijelovima zglobnoga sustava, pa je iz niza naziva za zglob preuzeo naziv *sglavak*. On će se kasnije javljati i u drugim izvorima, prvenstveno Schwarzovoj *Opisnoj anatomiji*, ali nije zaživio u suvremenoj medicinskoj terminologiji.

Zanimljiv je naziv *nadbruka* nastao kao hrvatska istovrijednica za ono što se u latinskom jeziku naziva *mons Veneris*, u njemačkom *das Schamberg*, a u hrvatskome suvremenom nazivlju *stidni brežuljak*. Uz njemačku natuknicu *die Scham* ovjereni su nazivi *vulva*, *bruka*, *sram*, *kundra*. Kako *mons* i *berg* znače *brijeg*, dakle kakvo povišeno mjesto, Ivan Dežman odlučio je taj leksem u hrvatski naziv prenijeti prefiksom *nad-*. *Bruka* stoji uz natuknicu *vulva*,

odnosni vanjski organ ženskoga spolnog sustava, uz istovrijednice *sram*, *kundra*, što je iz sociolingvističke perspektive zanimljivo. Isto tako spolne organe naziva *sramotama mužkim* i *ženskim*, doduše kao drugi predloženi naziv u sinonimskome nizu, nakon *plodila* i *rodila*. Slična je praksa uočena i ranije, primjerice u Belostenčevu rječniku gdje su muški spolni organi imenovani kao *muska potreba*, *muski fžrám*, a ženski kao *senfzka potreba*, *fžram* *senfzki*.

Uz natuknicu *abdomen* Ivan Dežman bilježi istovrijednice *trbuh*, *tušća*, odnosno *trbušan* i dalje neke nazive izvedene od pridjeva *abdominal*, kao što su *trbušna mišica* i *trbušna pošalina*. Zato nije u potpunosti jasno zbog čega je uz natuknicu *Abdominalschwangerschaft* zabilježio svoj naziv *tegotnost u lubini*. *Tegotnost* je već otprije poznat naziv za trudnoću i odgovara njemačkom *die Schwangerschaft*, ali prvi dio ove njemačke složenice ne prevodi već njemu otprije poznatim pridjevom *trbušasta*, već bira imenicu *lubina*, što znači „ljudski ili životinjski trup, trupina (prsi i trbuh) (...) na tijelu ljudskome ili kakve životinje ono gdje su crijeva i džigerice (...)” (AR, sv. 6). Čitajući dalje rječnik, nalazimo nazive *trbušna mišica*, *trbušna odvodnica* i *razvodnica*, *trbušna slinavica*, *trbušnica*, dok *lubinu* nije zabilježio više nigdje u rječniku.

6.5.5. Nazivlje motivirano fizičkom značajkom (oblikom, izgledom, simptomom¹³⁶), neovisno o prijevodu s kojega od jezika

Za očnu jabučicu (lat. *bulbus oculi*, njem. *das Augapfel*) Ivan Dežman nudi naziv *jedrka*, što je ovjereno u *Rječniku kajkavskog književnog jezika*¹³⁷ u značenju koštice, sjemenke, a javlja se kao *jedarka* i u Schwarzovu udžbeniku i Nemičićevu rječniku. U *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti* također koristi ovaj naziv, ali tumači očnu jabučicu kao dio tijela okrugloga oblika, koji služi za gledanje, a „glavna joj je sastavina bistra polu-tekućina zaokružena jedrima, vitkima kožicama. Te kožice omataju jedna drugu kao ljupina ljupinu na crljencu (luku)” (Dežman 1872: 3).

Za tamno okruglo područje oko bradavice na dojka Dežman bilježi naziv *ogradica*, što je motivirano oblikom toga dijela tijela, dok latinski i njemački naziv glase *areola* (*plohica*, *ravnica*) *mammae* (*mamma*, *dojka*), odnosno *der Brustwarzenholf* (*die Brust*, *prsa*, *grudi*, *njedra*, *die Warze*, *bradavica* i *der Hof*, *dvorište*, *krug*). U ostalim proučavanim izvorima mahom

¹³⁶ Iako na prvu simptom nije ista kategorija kao izgled, često su nazivi motivirani vidljivim očitovanjem kojega od simptoma, odnosno kako što izgleda.

¹³⁷ <https://kajkavski.hr/rjecnik/?letter=j&page=66>, pregledano 13. siječnja 2025.

je riječ o djelomičnim prevedenicama s njemačkoga jer većina ovjerenih naziva sadrži leksem *kolobar* (krug): *kolobarčić*, *kolobar*, *siščani kolobar*, *bradavični kolobar*, *prsni kolobar*.

Za ono što je u suvremenome nazivlju ovjereno kao *podjezična kost* (*os hyoides*) Ivan Dežman nudi naziv *račvica*, a od istovrijednica na drugim jezicima u ovu bismo kategoriju mogli ubrojiti jedan od predloženih latinskih naziva, *os ypsiloides*, koji upućuje na to da je riječ o kosti u obliku slova ipsilon. Ostale su natuknice na drugim jezicima motivirane položajem (*Zungenbein* i *os gutturale*).

Strehom Ivan Dežman naziva vrh ramena (*acromion*, grč. *ἄκρος*, najviši dio čega, vrh čega i grč. *ὄμος*, rame), odnosno „izbočinu lopatice kojim završava greben lopatice sa zglobnom plohom za spoj s ključnom kosti”¹³⁸, a *acne* prevodi leksemom *ikrice*, što je motivirano izgledom jer *akna* dolazi od grčke riječi *ἄκμή*, što znači vrh, točka.

Naziv *zjalo*, koji Dežman sam tvori za *foramen occipitale magnum*, semantički je blizak njemačkoj istovrijednici *Hinterhauptloch* (od njem. *das Hinterhaupt*, potiljak, stražnja strana glave + njem. *das Loch*, rupa, jama). Naime, Dežmanov je naziv, kao i njemački, motiviran izgledom toga dijela koštanoga sustava, a znači upravo *otvor*, *rupu*, *jamu*. Doslovnoj bi prevedenici s njemačkoga ponajviše odgovarali Šulekov prijedlog *velika potiljska rupa* i Schwarzov naziv *velika zatiljna rupa*. Za potonji se prijedlog odlučuje i Nemičić te ga ubraja u svoj rječnik, dok u suvremenim izvorima nalazimo troječni naziv *veliki zatiljni otvor*, što onda govori i o tome da danas dio koštanoga sustava na glavi nazivamo *zatiljak*, a ne *potiljak* (otuda onda i naziv *zatiljna kost*).

Ivan Dežman objašnjava što ga je motiviralo da *processus coracoideus* nazove *babak*. Naime, u svojem rječniku piše sljedeće: „Babak je po Vuku na kosištu onaj drščić, što se drži rukom za njega, kad se kosi. – Porad velike sličnosti onoga babka sa tom kosti prenesoh taj izraz u anatomiju” (RLN, str. 87). Riječ je, dakle, o nazivu motiviranom oblikom. Uz svoju tvorenicu nudi i nazive koji upućuju na izgled toga dijela koštanoga sustava – *kljunasti odraslić*, *kljunasti nastavak*, što je ovjereno i u drugim izvorima, uz nazive *kljunac*, odnosno *kljunac lopatice*. Dežman je vjerojatno nastojao tvoriti nov naziv za *processus coracoideus* kako bi ga razlikovao od *processusa coronoideusa* za koji je u više izvora, pa i u Dežmanovu rječniku, ovjeren naziv *kljunac*, što je motivirano izgledom te košćice trokutastoga i zašiljenoga oblika

¹³⁸ <http://struna.ihij.hr/naziv/vrh-ramena/27661/>, pregledano 13. siječnja 2025.

(v. Krmpotić-Nemanić; Marušić 2007: 57). Babak kao medicinski naziv nije zaživio te ga je koristio samo Dežman, što se vidi i iz tablice 2.

Nabrečac je i u grčkome i u njemačkome jeziku motiviran simptomom, vodom koja prouzrokuje oteklinu na određenome dijelu tijela (*hygroma, die Wassergeschwulst*). Dežmanov je naziv ipak motiviran izgledom, odnosno simptomom nabreknuća koji nastaje zbog nakupljanja vode u određenom dijelu tijela koji je ovim stanjem zahvaćen.

U rječniku nalazimo dva, iz današnje jezične perspektive, homonima – *procip* i *procěp*. U skladu s ondašnjim filološkim promišljanjima, Ivan Dežman je ostvaraje jata bilježio s [ě], ali je u ovim dvama nazivima odlučio semantičku razliku među njima istaknuti upravo grafijom. Naime, oba su naziva motivirana izgledom, pri čemu prvi od njih odgovara latinskom nazivu *vagina*, a onda se javlja i u svim drugim nazivima povezanim s ovim dijelom tijela, primjerice *pristup k procipu (introitus vaginae)*, *izstup procipa (prolapsus vaginae)*, *zažeg procipa (elytritis, vaginitis)*, *procipna nabujica (oedema vaginae)*. *Procěp* se, s druge strane, odnosi na *nepce (fauces lupinae)*. Ovdje nije riječ o Dežmanovu prijedlogu, pa zato nije izdvojen u tablici 2, već je riječ o ranije poznatom nazivu, što samo dokazuje da je autor *Rječnika lěčničkog naziva* uvidio potrebu različitoga imenovanja te je, barem grafijski, nastojao razlikovati ova dva pojma.

Eponim *aquaeductus Sylvii*¹³⁹ Ivan Dežman naziva *stobornim vodotokom*. Riječ je o dijelu moždanoga sustava koji je danas poznat pod nazivom *vodovod srednjeg mozga*¹⁴⁰ ili *cerebralni akvedukt*, a upravo cjevasti, duguljasti oblik motivirao je Ivana Dežmana na ovaj naziv. Naime, *stobor* znači „stupac, ograda od stupaca; prostor ograđen stupcima, dvorište ili avlija, ulica” (AR, svez. 16).

Za latinski naziv *sutura lamdoidea* Dežman nudi istovrijednicu *svez na sošicu*. Potonji je leksem ovjeren u Akademijinu rječniku uz sinonim *račvice*. Naime, iz definicije ovjerene u udžbeniku *Anatomija čovjeka* jasno je da je riječ o dijelu koštanoga sustava koji se račva na dva dijela u obliku grčkoga slova lambda (λ) (v. Krmpotić-Nemanić; Marušić 2007: 80), što, očito, podsjeća na račve. Hrvatski su nazivi motivirani izgledom ovoga dijela koštanoga slova u obliku lambde ovjereni još u Belostenčevu rječniku, ali i u *Struni*. Ostali su izvori motivirani izgledom (*ugloviti šavovez*), odnosno također položajem (*zatiljačni svez*).

¹³⁹ Vjerojatno nazvan prema nizozemskom anatomu Franciscusu Sylviusu (v. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31082032/>, pregledano 13. siječnja 2025.)

¹⁴⁰ „Cijev srednjega mozga koja povezuje treću komoru s četvrtom komorom”, <http://struna.ihj.hr/naziv/vodovod-srednjega-mozga/29434/>, pregledano 13. siječnja 2025.

Ivan Dežman nudi prijedlog *ostrižna mišica* za *musculus spinalis*, što dolazi od psl. *ostrъ* (oštar), a značenjski je blisko, ali ne isto latinskom *spina* (trn, trnje, bodljika).

Dežmanova tvorenica *povraz* (*uže, uzica*) za *processus zygomaticus* nije ovjerena ni u jednome drugom izvoru niti u suvremenoj hrvatskoj medicinskoj terminologiji, a moguće je da je tomu tako jer leksem *povraz* nije bio visokofrekventan u uporabi – u Akademijinu je rječniku zabilježeno da je potvrđen Jambrešićevu i Vrančićevu rječniku te nekim istarskim govorima (v. AR, svez. 11).

Iako nije riječ o bolesti, već stanju, u ovu kategoriju ubrajamo naziv *nedospjeli porod* za *die Frühgeburt* (njem. *früh*, ran i niem. *die Geburt*, rođenje, porod, porijeklo).

Nazive koji se u jeziku davaocu (grčkom) javljaju uz prefiks a- Ivan Dežman ili prevodi doslovno, prevodeći sufiks hrvatskim ne- ili bez- ili tvori naziv koji upućuje na odsustvo čega. Tako je *sušnost* Dežmanov prijedlog za *agalaciju* (grč. *á-*, ne i grč. *γάλα*, mlijeko), odnosno nedostatak mlijeka.

Isto je i s nazivom *slaboća pameti* za *amneziju*, što dolazi od grčkog *á*, ne i *μηνήσκω*, sjećati se, pamtiti te *suhoticom*, nazivom koji Dežman predlaže za *atrofiju* (grč. *á*, ne i *τρέφω*, hraniti), a motiviran je simptomom gubitka, možemo reći i sušenja mase stanica, a posljedično i mišića.

U ovu kategoriju ubrajamo i naziv *samoglavac* uz koji stoji istovrijednica *acormus* (grč. *á*, ne i grč. *κορμός*: panj, deblo). Riječ je o dijagnozi u kojoj se plod, čovjek ili životinja, javlja bez razvijenog trupa. Iako je jasno da se leksem *samoglavac* semantički može dovesti u vezu s riječima *ne* i *panj*, *deblo*, ovdje ipak nije riječ o doslovnoj prevedenici, već o nazivu motiviranom simptomom.

Slično je i s nazivom *odmetnica* za *decidua* (lat. *decido*, pasti). Naime, riječ je o sluznici maternice, čiji se jedan dio ovojnice nakon porođaja oljušti i otpadne¹⁴¹. Iako je semantički vrlo blisko prijevodu latinskoga glagola, ne smatramo ga doslovnom prevedenicom, već nazivom motiviranim simptomom.

Spomenimo i *razbitak* kao istovrijednicu za *defloratio* (lat. *de-*, od i lat. *floreo*, cvasti), odnosno gubitak djevičanstva, što nastaje razdorom, razbijanjem himena te *upad* za *invaginaciju* (lat. *in*, u i lat. *vagina*, omotač, korice, obloga), odnosno „uvlačenje gornjega dijela

¹⁴¹ v. <https://medicinski.lzmk.hr/clanak/decidua>, pregledano 17. siječnja 2025.

crijeva u susjedni donji dio, obično tankoga crijeva u debelo, poput izvrnutoga prsta na rukavici”^{142, 143}.

Uz *amennorrhoea* bilježi hrvatsku istovrijednicu *necvjet*, prema grčkom *ἀ-, ne + μήν*, mjesec + *ροια*, istjecanje, tok, i objašnjenje „žena koja ne cvati više” (RLN, str. 4). Dakle, gotovo poetski objašnjava razdoblje izostanka menstruacije, a uz njemačku istovrijednicu *die Climacterische Periode odcvjet*.

Iako *nestaja krvi*, u značenju anemije, doista jest semantički i tvorbeno bliska doslovnom prijevodu grč. *ἀν-, ne i αἷμα*, krv, ne možemo reći da je riječ o kalku, već smatramo da je riječ o nazivu motiviranom simptomom. Slično je i s nazivom *zamrlost* za *asphyxie*¹⁴⁴ (grč. *α-, bez i σφύζις*, puls) i *kvar na zalistku* za *die Klappenkrankheit* (njem. *die Klappe*, zaklopac, zaponica, zalistak i njem. *die Krankheit*, bolest).

Ascites, koji se rabi i u suvremenome nazivlju, jest „nakupljanje tekućine u peritonejskoj šupljini koje se u nizu bolesti očituje povećanjem širine trbuha i otežanim disanjem zbog pritiska na ošit”¹⁴⁵, a Ivan Dežman ga u svome rječniku imenuje nazivom motiviranim simptomom – *debela u trbuhu*.

6.5.6. Nazivlje motivirano položajem u tijelu, neovisno o prijevodu s kojega od jezika

Osredicom (lat. *alba abdominis*, njem. *Bauchlinie*) Ivan Dežman naziva „vezivnu linija u prednjoj stijenci trbušne stijenke koja se pruža od nastavka sličnoga maču do preponske simfize”¹⁴⁶, dakle u sredini ljudskoga tijela, na području abdomena.

Često su manji dijelovi anatomske sustava motivirani položajem, primjerice za nazive *vena basilica* i *vena cephalica* daje istovrijednice *podkožna komolična dovodnica*, odnosno *podkožna vretenasta dovodnica*.

¹⁴² v. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/invaginacija>, pregledano 22. siječnja 2025.

¹⁴³ U *Struni* je ovjerena drugačija definicija: „Pojava da se jedan zub razvija u drugome zbog uvlačenja caklinskoga epitela u dentinsku jezgru”, <http://struna.ihjj.hr/naziv/invaginacija/12888/>, pregledano 22. siječnja 2025. Naime, riječ je o homonimnome nazivu kojim se doista imenuju dvoje pojave u dvama anatomske sustavima, no kako Ivan Dežman uz tu natuknicu navodi njemačku istovrijednicu *die Darmschiebung* (njem. *der Darm*, crijevo), naveli smo definiciju pojave koja se događa u probavnom sustavu.

¹⁴⁴ Asfiksija je „prirodan ili nasilan prestanak disanja”, <http://struna.ihjj.hr/naziv/asfiksija/45324/#naziv>, pregledano 13. siječnja 2025.

¹⁴⁵ <http://struna.ihjj.hr/naziv/ascites/17034/>, pregledano 13. siječnja 2025.

¹⁴⁶ <http://struna.ihjj.hr/naziv/bijela-trbusna-linija/26455/#naziv>, pregledano 13. siječnja 2025.

6.5.7. Nazivlje motivirano funkcijom, neovisno o prijevodu s kojega od jezika

U ovu kategoriju ubrajamo dijelove tijela čiji su nazivi motivirani funkcijom koju taj dio obavlja te lijekove čiji su nazivi motivirani načinom na koji djeluju na određenu bolest.

Latinski naziv *chinin* prevodi hrvatskom istovrijednicom *grozogon*, što je motivirano funkcijom koju taj lijek ima. On, dakle, tjera vrućicu, uklanja znakove vrućice, groze iz tijela.

Atropin je vrsta lijeka koji se primjenjuje u liječenju trovanja biljkom koja se u nas zove *gorkoslad* ili *paskvica*, pa je vjerojatno Dežmanov prijedlog *paskvičina* za atropin motiviran funkcijom koju ovaj lijek ima¹⁴⁷.

U njemačkome, latinskome i suvremenome hrvatskom nazivu za *musculus gluteus* može se zaključiti da je naziv motiviran položajem (lat. *gluteus*, njem. *die Gesäßsmuskel*, *stražnjični mišić*), dok Ivan Dežman daje prijedlog motiviran funkcijom – *posjednica*, a sličnu motivaciju pratimo i u njegovih suvremenika, sve do Milana Nemičića.

Iako je Ivan Dežman nastojao pojedine dijelove anatomske sustava tvorbeno ujednačiti, ponekad u tome nije bio uspješan jer su takvi nazivi doveli do homonimije s nazivima općega leksika ili kojega drugog sustava, pa nisu zaživjeli u suvremenome nazivlju. Takav je i njegov prijedlog za *nervus lingualis* ili *podjezični živac* koji naziva *govornik*. Naziv je, jasno, motiviran funkcijom, ali je u suvremenom hrvatskom medicinskom nazivlju ipak u uporabi onaj koji je nastao prevođenjem s grčkoga jezika (grč. *hypo-*, pod, ispod i grč. *γλῶττα*, jezik).

U ovu ćemo kategoriju ubrojiti i naziv *predbolest* za *anamnezu*, što smatramo neuspjelim prijedlogom jer upućuje na stanje koje dolazi prije bolesti, odnosno na početni stadij u kojem se bolest još nije u potpunosti razvila, što, naravno, značenjski uopće ne odgovara ovome pojmu. Slično je i s nazivom ovjerenim u Arambašinovom rječniku *predistorija* i *predživot*, dok je Nemičićev prijedlog *napomena prijašnjih ili predašnjih prilika* jednostavno predug.

Dežmanov prijedlog *tečajica* za *prvi vratni kralježak* (*atlas*) je vrlo zanimljiv. Naime, latinski je naziv ovoga kralješka mitološkoga podrijetla, o čemu piše i Dežman u svome rječniku: „prvi kralježak, na kojem u čovjeka glava, kao tobož na gori Atlas nebo, počiva. U starije vrijeme zvao se atlas epistropheus, koje su ime sad punim etymologičnim pravom drugomu kralješku nadali, jer je taj kralježak, koj se vrti” (Dežman 1868a: 7). Razlikujemo, dakle, dva kralješka čije nazive i funkcije u ovom trenutku treba razlikovati.

¹⁴⁷ V. <https://medicinski.lzmk.hr/clanak/gorkoslad>, pregledano 13. siječnja 2025.

To su *atlas* ili *prvi kralježak* koji nosi lubanju (v. Krmpotić-Nemanić; Marušić 2007: 44) i *drugi vratni kralježak, obrtač* ili *axis* koji omogućuje okretanje glave (v. Krmpotić-Nemanić; Marušić 2007: 45). Nekada se, kako Dežman piše, prvi kralježak nazivao *atlas epistropheus*, što je bilo motivirano njegovom funkcijom jer *epistropheus* dolazi od grčkoga glagola *στρέφω*, vrtjeti, okretati. Vremenom je došlo do promjene naziva, što je vjerojatno motivirano boljim razumijevanjem funkcije pojedinoga kralješka, pa je riječ *epistropheus* iz imena prvoga kralješka uklonjena i njome se počeo nazivati samo drugi članak jer on čini upravo ono što mu ime kaže, omogućuje okretanje glave. Ipak, Dežman, iz pomalo nejasnih razloga, ostaje pri tome da prvi vratni kralježak omogućuje okretanje glave, što vidimo iz naziva *tečajica* koji sam tvori iako i njemački naziv *der Träger*, nositelj, nosač upućuje na potpuno drugu funkciju. Naime, u Akademijinu su rječniku uz natuknicu *tečaj* navedena sljedeća značenja: *tok, tijek, kretanje, okretanje kakvoga kola*. Možda je upravo to, pogrešno tumačenje funkcije, a onda i naziv toga kralješka, doprinijelo činjenici da Dežmanov naziv nije zaživio, a čak ga ni Nemičić, koji je nerijetko rabio upravo Dežmanove nazive, ne spominje u svome rječniku. Nazivi pronađeni u ostalim izvorima potvrđuju funkciju koju atlas ima u tijelu – on nosi glavu, a upravo se Šulekov prijedlog *glavonoša* našao i u Loknarovu rječniku. U suvremenim je izvorima zabilježen višerječni naziv *prvi (vratni) kralježak*, što je, naravno, motivirano položajem u tijelu.

Funkcijom je motiviran i naziv *lubanjska zaponica (galea apineurotica)* za veliku opnu koja pokriva lubanju poput kacige¹⁴⁸. Dolazi od riječi *zaponac*, što znači *kopča, spona* (v. AR, svez. 22), dok je u drugim dvama jezicima također motivirana izgledom, ali u značenju kacige (lat. *galea* i njem. *die Haube*, kapa, kapica, poklopac).

6.5.8. Ostale napomene o leksiku

Već smo spomenuli da se u predgovoru *Lčničkim izvšćima* Ivan Dežman izravno referira na svoje ranije objavljeno djelo. Prema tome, možemo očekivati da ćemo u *Lčničkim izvšćima* pronaći nazive koje je Dežman predlagao u svom rječniku. Tomu doista jest tako pa su ovjereni sljedeći primjeri, što Dežmanove tvorenice, što nazivi drugih autora koje je u svojem rječniku ocijenio najuspjelijim rješenjima: *češerika, škljanc, vlasnik, tlo lubanjske utline, plućevina, štitulja, glenovica, procip, račvica, ogradica, hrustavac, slěpo oko* i drugi.

Iako u *Rčniku* uz njemačku natuknicu *das Krankenhaus* kao prvi, dakle najuspjeliji naziv, bilježi *bolovište*, a tek potom *bolnica* i, za ono vrijeme u Zagrebu općeprihvaćen naziv,

¹⁴⁸ <https://medicinski.lzmk.hr/clanak/galeja-aponeurotika>, pregledano 20. siječnja 2025.

špitalj, u *Lčničkim izvšćima* rabi isključivo leksem *bolnica*. Moguće je da je iz poštovanja prema svom učitelju Franu Kurelcu *bolovište*, uz koje navodi da ga je preuzeo iz Kurelčevih radova, vjerojatno rječnika, uvrstio na prvo mjesto. S druge strane, kada se usporede rješenja u ovim dvama proučavanim Dežmanovim djelima, uočavamo da ono što je smatrao najuspjelijim nazivom u rječniku ne rabi uvijek i u *Lčničkim izvšćima*, već ondje rabi onaj koji je u sinonimskome nizu na drugom ili trećem mjestu. Primjerice, uz *der Schlundkopf* bilježi dva naziva – *glava na zdrělu* i *berisaljka*. Ipak, samo se potonji javlja u *Izvšćima*. Moguće je da je Dežman jedan naziv uistinu smatrao boljim, no onaj drugi je u općoj uporabi bio prihvaćeniji ili učestaliji. To je osobito vidljivo u kemijskom nazivlju. Tako su u rječniku ovjereni nazivi *pranik* za *fosfor* i *sičan* za *arsen*, dok su u *Lčničkim izvšćima* ovjereni samo internacionalizmi *fosfor* i *arsen*. Takav terminološki postupak nije neuobičajen ni neočekivan – na koncu, i najveći terminolog hrvatskoga kemijskog nazivlja Bogoslav Šulek u svom radu *O hrvatskom lučbenom nazivlju* često raširenošću uporabe kojega naziva opravdava svoj izbor: „Naš sumpor je očevidno postao iz latinskog sulphur, nu teško bi ga bilo iztisluti, kako se je udomaćio, zato sam ga zadržao” (Šulek 1874/1875: XVII) ili: „Buduć da mi za sada neimamo narodnoga imena tomu kamenu, morao sam i ja zadržati ime mangan” (Šulek 1874/1875: XX).

I u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti* nastavlja s uporabom vlastitih naziva (isticanja M. F. B.): „Sprava, koja nam služi za gledanje, nije drugo van po optičnih zakonih camere obscure gradjen stroj, koga mi očnom jedrkom zovemo” (Dežman 1872: 3), „Onaj dio tankoga crieva odma izpod želudca zove se dvanajstnik (...)” (Dežman 1872: 132), „Iza ovalne rupice (...) nalazi se prostorac, koga stoborak (Vorhof) zovu” (Dežman 1872: 204) ili naziva preuzetih iz drugih izvora, ali ranije ovjerenih u rječniku: „Od tih se trih kožicah najgornja zove bjeločica (...)” (Dežman 1872: 3), „Taj se odrezani komadić zamjenjuje drugom kožicom, kojoj je ime roženica (...)” (Dežman 1872: 4), „Treća se ploha kože, koja je dakle pod usminom, zove landra” (Dežman 1872: 32).

Ako je suditi prema Dežmanovim riječima, neke je nazive tvorio i naknadno, po objavljivanju *Rčnika lčničkog nazivlja* jer u njemu nisu ovjereni: „Znamo, da leća u čahurici leži, a ta čahurica je razapeta drugom kožicom, koju ozračnim listićem prozvah” (Dežman 1872: 6).

Uočavamo i jednu razliku u stomatološkome nazivlju u odnosu na rječnik. Ondje uz natuknicu *der Augenzahn* bilježi sinonimski niz *podočnjak*, *očnjak*, *kutnjak*, što je već samo po sebi vrlo neprecizno, čak i netočno jer *dens angularis*, što navodi kao latinsku istovrijednicu,

zapravo odgovara nazivu *očnjak*. Naziv *kutnjak* upućuje na to da je riječ o zubu koji se nalazi u kutu, a upravo u njemu nalazimo popriličnu neusuglašenost. Tako naziv *kutnji zub* bilježi uz *der Backenzahn* (lat. *dens buccalis*, suvremeni naziv: *pretkutnjak*), a *kutnjak* bilježi kao jedini naziv uz *der Mahlzahn* (lat. *dens molaris*, suvremeni naziv: *kutnjak*). S druge strane, u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti* nazivi su znatno ujednačeniji te više ne navodi (pogrešne) sinonime: „Od tih su prednjih 8 (...) tako zvani sjekutići, do njih stoje podočnjaci, a ostraga ima 20 kutnjaka (...)” (Dežman 1872: 140).

Osim toga, nazive za živce u rječniku ujednačuje na jednorječnice, tek ponekad u zagradu, ali više kao napomenu o čemu je riječ, bilježi riječ *živac*, dok u zbirci govora dosljedno rabi dvorječni naziv, zapisan kao polusloženicu ili kao dvije riječi: „I žilnu kožicu kao i bjeločicu probušuje otraga živac vidnik (...)” (Dežman 1872: 4), „Da možemo pipati ima u njoj sila živaca oćutnika (...)” (Dežman 1872: 33), „Živac-okusnik, polazeć iz mozga, razgranjuje se (...)” (Dežman 1872: 144). Često jezična rješenja u ovome djelu opravdavamo time komu je to djelo namijenjeno, a to su u prvome redu laici, žene koje nisu nužno imale liječničko obrazovanje. Doda li autor imenicu ispred riječi o kojoj govori, njegovoj će biranoj publici biti jasno o čemu govori.

6.6. Tvorba

6.6.1. Teorijska polazišta

U kroatističkoj je literaturi (v. Barić i dr. 1997; Babić¹⁴⁹ 2002; Mihaljević i Ramadanović 2006; Horvat i Ramadanović 2012) uopćena i prihvaćena podjela na dva temeljna tvorbena postupka – izvođenje, pri čemu nastaju izvedenice, odnosno tvorenice motivirane jednom riječju te slaganje, pri čemu nastaju složenice, odnosno tvorenice motivirane dvjema riječima ili više njih. Prijepori nastaju kada je riječ o broju tvorbenih načina, prvenstveno zbog toga što neki autori prefiksalne tvorenice smatraju složenicama, vodeći se morfološkim kriterijem, a drugi ih smatraju izvedenicama, vodeći se tvorbenim kriterijem (v. Horvat i Ramadanović 2012: 255).

Primjerice, Eugenija Barić i dr. (1997) razlikuju „sufiksalnu tvorbu, prefiksalnu tvorbu, prefiksalno-sufiksalnu tvorbu, odnosno složeno-nesufiksalnu tvorbu ili čisto slaganje, složeno-

¹⁴⁹ Navodi i više načina bliskih tvorbi, odnosno graničnih područja: unutarnja tvorba, preobrazba, prijenos značenja, višečlani nazivi (koje ne smatra rezultatom prave tvorbe jer nastaju vezom već postojećih riječi), jezično stvaranje, potencijalne riječi, individualna tvorba i terminološka tvorba (v. Babić 2002: 50–56).

sufiksalsnu tvorbu, srastanje, tvorbu složenih skraćenica i (...) preobrazbu” (Barić i dr. 1997: 293).

Stjepan Babić (2002) unutar izvođenja ili derivacije spominje samo sufiksalsnu tvorbu, a pod slaganjem ili kompozicijom čisto slaganje, složeno-sufiksalsnu tvorbu, srašćivanje, polusloženice, prefiksalsnu tvorbu, prefiksalsno-sufiksalsnu tvorbu i prefiksalsno-složenu tvorbu.

Milica Mihaljević i Ermina Ramadanović (2006) predlažu razlučivanje 14 ravnopravnih tvorbenih načina, uz mogućnost čak i većega broja – sufiksalsna, prefiksalsna, prefiksalsno-sufiksalsna tvorba, slaganje, složeno-sufiksalsna tvorba, srastanje, srašteno-sufiksalsna tvorba, unutarnja tvorba, tvorba polusloženica, tvorba pokrata, preobrazba, tvorba prefiksoidnih i sufiksoidnih tvorenica te prefiksoidno-sufiksoidna tvorba.

Ivan Marković (2009) razlikuje devet tvorbenih postupaka, pri čemu pod izvođenje ubraja prefiksaciju, sufiksaciju, cirkumfiksaciju, infiksaciju i transfiksaciju, a pod slaganje interfiksaciju, srastanje i inkorporaciju te lekseme nastale dodavanjem prefiksoida i sufiksoida.

Marijana Horvat i Ermina Ramadanović (2012) pod izvođenje ubrajaju sufiksalsnu, prefiksalsnu i prefiksalsno-sufiksalsnu tvorbu, preobrazbu, unutarnju tvorbu i tvorbu skraćenica, a pod slaganje slaganje u užem smislu, pri čemu nastaju složenice, složeno-sufiksalsnu tvorbu, srastanje, pri čemu nastaju sraslice, srašteno-sufiksalsnu tvorbu, polusloženičnu tvorbu, prefiksoidnu i sufiksoidnu tvorbu, prefiksoidno-sufiksoidnu tvorbu te tvorbu pokrata. Glavni kriterij razlikovanja temeljnih dvaju tvorbenih postupaka jest „motiviranost tvorenica, odnosno njihov sastav, tj. jesu li one motivirane jednom tvorbenom riječju (jedinicom), odnosno jednom tvorbenom osnovom, ili dvjema tvorbenim riječima (jedinicama), tj. dvjema tvorbenim osnovama. S druge strane, imamo tvorbene načine koji su zapravo tvorbena sredstva s pomoću kojih se tvore nove riječi (tvorenice) i kojima izražavamo novonastala tvorbena značenja” (Horvat; Ramadanović 2012: 255–256). Prefiksalsna tvorba, dakle, utječe samo na leksičko značenje riječi, ne na njezinu gramatičku strukturu te je zbog toga autorice smatraju izvođenjem.

S obzirom na kompleksnost teme i više različitih stavova, ovdje ćemo Dežmanovim tvorenica pristupiti na dva načina. Općenito govoreći, pratit ćemo raščlambu tvorbenih načina prema Horvat i Ramadanović (2012). Izvedenicama smatramo tvorenice nastale prefiksalsnom, sufiksalsnom, prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom, preobrazbom ili unutarnjom tvorbom. Složenicama smatramo složenice u užem smislu nastale slaganjem, zatim tvorenice

nastale složeno-sufiksalsnom tvorbom, srašteno-sufiksalsnom tvorbom, prefiksoidnom, sufiksoidnom i prefiksoidno-sufiksoidnom tvorbom te srastanjem.

Ovi su tvorbeni načini potvrđeni i u leksemima koji su nastali kalkiranjem. Kalkiranje se ne odvija samo na semantičkom planu nego i na tvorbenom, a do njega obično dolazi zbog različitih tvorbenih modela jezika davaoca i primaoca. Kada je riječ o kalkiranim imenicama, Marija Turk (2001) ih je, vodeći se osnovnom tipologijom koju je ponudio Stjepan Babić (1989), raščlanila na kalkirane izvedenice, složenice i višječlane izraze.

Izvedenicama Marija Turk smatra samo lekseme nastale sufiksalsnom tvorbom, a kao zasebnu kategoriju izdvaja stranojezične složenice koje se reproduciraju kao višječlani izraz, koji se dalje reducira na jedan član, kao u primjeru eng. *chewing gum* > guma za žvakanje/žvakaća guma > žvaka/žvakaća (v. Turk 2001: 277). Unutar kalkiranih izvedenica razlikuje izvedenice kojima je predložak izvedenica i izvedenice kojima je predložak složenica.

Složenom tvorbom nastaju kalkirane složenice¹⁵⁰, polusloženice, prefiksalsne tvorenice i prefiksalsno-sufiksalsne tvorenice¹⁵¹.

Kalkovi mogu biti i višječlani izrazi, i to u slijedu pridjev + imenica¹⁵², imenica + imenica u genitivu, kao prijedložne konstrukcije kada tvorbeno pravila jezika primaoca ne dopuštaju doslovno prevođenje, slijedom imenica + imenica (njezina apozicija), particip prezenta¹⁵³ + imenica, redni broj + imenica, a kao zasebnu kategoriju autorica navodi i tročlane izraze. Neki autori smatraju da višerječni izrazi nisu rezultat prave tvorbe jer za imenovanje novih pojmova treba rabiti nove izraze, a ne kombinirati postojeće (v. Babić 1986 prema Turk 2001: 273). Ipak, u jeziku su struke višerječni nazivi vrlo česti, očekivani, opravdani i poželjni jer se jedino tako mogu precizno imenovati manji dijelovi kojega većeg sustava (v. Rammelmeyer 1975 prema Turk 2001: 274; Stolac 2006: 105). U ovome ih radu ima mnogo te smatramo da zavrjeđuju pozornost i na tvorbenoj razini. Posebno komentiramo jesu li u jezik

¹⁵⁰ One mogu biti doslovne prevedenice, u kojima se preklapaju semantički i formalni sadržaj, ili djelomične prevedenice, u kojima se jedan dio preklapa s jezikom davaocem, a drugi se dio prilagođuje jeziku primaocu.

¹⁵¹ S obzirom na to da prefiksalsnu i prefiksalsno-sufiksalsnu tvorbu smatramo izvođenjem, kalkove nastale tim tvorbenim načinima ubrajamo u izvedenice, a ne složenice, kako ćemo i pokazati u raščlanjivanju kategorija u nastavku.

¹⁵² To može biti ili doslovnim prevođenjem, odnosno reprodukcijom složenica ili obrnutim redoslijedom sastavnica u odnosu na jezik davalac, a mogu nastati i reprodukcijom prijedložne konstrukcije prema predlošku iz jezika davaoca.

¹⁵³ U hrvatskome jeziku često supostoje uz prijedložne konstrukcije, primjerice *žvakaća guma – guma za žvakanje* (v. Turk 2001: 276).

primalac preneseni u slijedu pridjeva i imenice, dviju imenica, od kojih je jedna u genitivu ili u nominativu, ili prijedložnim izrazom.

6.6.2. Tvorbena analiza naziva nastalih kalkiranjem

6.6.2.1. Izvedenice

Ovjerene su izvedenice u korpusu nastale kalkiranjem prema sljedećim modelima:

1) izvedenica iz jezika davaoca > izvedenica u jeziku primaocu

Ako se izvedenice iz jezika davaoca prevedu kao izvedenice u jeziku primaocu, obično imaju status doslovnih prevedenica. U korpusu su takvi primjeri: *acinosus* > *jagodičast*¹⁵⁴, *adynamia* > *nemoć*, *epiderma* > *pousmina*.

2) složenica iz jezika davaoca > izvedenica u jeziku primaocu

Ovo je najčešći način kalkiranja, osobito kada se iz jezika u kojemu su složenice vrlo česte, kao što je njemački, prenose u jezik u kojemu su češće izvedenice, kao što je to u hrvatskome. Takve izvedenice najčešće nastaju sufiksalsnom tvorbom, pri čemu se prvi dio složenice, konkretizirajući član, doslovno prevodi, a drugi se dio, onaj konstitutivni, prilagođuje tvorbenim modelima jezika primaoca (v. Turk 2001: 277). Takvih je primjera doista puno, posebno ako je riječ o nazivima koje je Ivan Dežman tvorio prema onima u njemačkome jeziku, a navodimo tek nekoliko ilustrativnih primjera: *die Kopfschlagader* > *glavatica*, *der Krueznerv* > *križnik*, *die Kammuskel* > *grebenica*.

3) višerječni naziv iz jezika davaoca > izvedenica u jeziku primaocu

U postojeći model tvorbenih značajaka kalkiranih izvedenica dodajemo i treću podskupinu, a to je ona u kojoj se višerječni naziv u jezik primalac prenosi izvedenicom. S obzirom na to da smo zaključili da klasičnim jezicima dajemo prednost kada promišljamo o jeziku primaocu, ova se podskupina primarno odnosi na nazive kalkirane iz latinskoga jezika. Vrlo je slična prethodnoj, a razlika je samo u tome što je njemačkom jeziku bliži tvorbeni način slaganje, a latinskom višerječni nazivi, obično dvorječni. Kako je Ivan Dežman nastojao ujednačiti nazivlje pojedinoga anatomskeg sustava na ovaj ili onaj sufiks, često ih je prevodio izvedenicama: *glandula pinealis* > *češerika*, *nervus lingualis* > *jezičnik*.

¹⁵⁴ Nastaje prema latinskom *acinosus* > *jagodičast*, što dolazi od latinske riječi *acinus*, *bobica*, *jagodica*, *zrnice* i sufiksa *-sus* koji se dodaje pridjevima i znači 'koji je nalik na što'. Tomu odgovara hrvatski sufiks *-ast* (v. Babić 2002: 468).

6.6.2.1.1. Tvorbeni načini kalkiranih izvedenica

Kalkirane su izvedenice u korpusu nastale prefiksalmom, sufiksalmom i prefiksalamno-sufiksalmom tvorbom.

1) *prefiksalna tvorba*

Prefiksamna tvorba nije čest tvorbeni način ovjeren u korpusu:

a) *na-*

Ovaj je prefiks potvrđen u jednoj doslovnoj prevedenici, gdje je prijevod njemačkoga prefiksa *an-* (hrv. *na*): *der Anbruch* > *nalom*.

b) nad-

Prefiks nad- ovjeren je u nazivu *nadbruka*, gdje nad- označuje mjesto gdje se taj dio tijela nalazi – iznad bruke, spolnoga organa.

c) ne-

Kada je riječ o kalkovima, ovaj je prefiks potvrđen kao prevedenica grčkoga *ἀ-* (*ne*) ili, rjeđe, *αντι-* (*protiv*) u značenju odsutnosti kakvoga svojstva, kao u primjerima: *adynamia* > *nemoć*, *apyrexia* > *negroza*, *atrechia* > *neprobuh*, *antipathia* > *nećud*.

d) po-

Prefiks po- često je preveden prema grčkom *ἐπι* ili *περί* (*po*, *oko*, *preko*) kao u primjeru *epiderma* > *pousmina*.

2) sufiksalna tvorba

Sufiksalna je tvorba najčešći tvorbeni način ovjeren u korpusu, a tako je i danas u hrvatskome jeziku. Slijedi pregled ovjerenih sufikasa kojim su tvorene prevedenice u *Rječniku lēčničkog nazivlja*:

a) -enik/-nik/-ovnik/-ik/-ak

Ovi se sufiksi javljaju u više uloga. Najčešće su njima tvoreni nazivi za živce, osobito sufiksom -nik, i to tako da se njime zamjenjuje njemački dio 'nerv' u složenicama, odnosno latinski leksem 'nervus' u dvorječnim nazivima. Time Ivan Dežman želi tvorbeno ujednačiti nazive: *nervus axillaris* > *pazušnik*, *der Antlitznerv* > *obličnik*, *nervus oculomotorius* > *pokretnik*, *nervus phrenicus* > *ošitnik*, *nervus ulnaris* > *komoličnik*, *nervus phrenicus* > *ošitnik*, *nervus vagus* > *obilaznik*, *nervus opticus* > *vidnik* Nešto je manje primjera tvorenih sufiksima -enik (*nervus peroneus* > *skobljenik*), -ik (*nervus radialis* > *vretenik*, *nervus tibialis* > *golēnik*), -ak (*nervus trigeminus* > *trojak*), -ovnik (*nervus acusticus* > *sluhovnik*), -ičnik (*nervus ulnaris* > *komoličnik*¹⁵⁵). Sličan je tvorbeni model ovjeren i u drugim izvorima, prvenstveno u radovima Ante Schwarza i Milana Nemičića. Iako su nazivi za živce u drugim izvorima češće imenovani dvorječnim nazivom prema modelu imenica + imenica, pri čemu jedna funkcionira kao apozicija drugoj (živac + ime živca), u sastavnici koja imenuje sam živac pratimo iste sufikse,

¹⁵⁵ Tvoreno prema *komolac*.

primjerice: *živac-palčenič* (A. S., B. Š.b), *živac vretenič* (M. N.); *živac-vidnič* (A. S., B. Š.b, M. N.) ili *živac okretalnič* (A. S., M. N.), *obratnič živac* (M. N.). Treba napomenuti da Bogoslav Šulek, osobito u svojem prvom rječniku, češće poseže za slijedom pridjev + imenica, što je potvrđeno i u suvremenome nazivlju. Sufiksi -ik i -nič u tvorbi naziva za živce nestaju s Arambašnim rječnikom naovamo, kada su nazivi za živce češće imenovani slijedom pridjeva i imenice, uz neke iznimke (primjerice, *živac okokoloturnič* potvrđen u *Struni*, uz dopušteni naziv *četvrti moždani živac* i *trohlearni živac*).

Ovi se sufiksi javljaju i u nazivima za druge dijelove anatomske sustava, primjerice: *duodenum* > *dvanajstnič*, *sarcoma* > *mesnič*.

b) *evina/-enina*

Ovi su sufiksi ovjereni u njemačkim složenicama u kojih je drugi član *substanz*, što znači *tvar*, *supstanca*. Ivan Dežman takve složenice u hrvatski jezik prenosi kao izvedenice sufiksima -evina i -enina, što su i danas sufiksi za tvorbu imenica koje označuju kakvu tvar (v. Babić 2002: 267): *die Herzsubstanz* > *srdčevina*, *die Lungenssubstanz* > *plućevina*, *die Nervenssubstanz* > *živčevina*, *die Leberssubstanz* > *jetrenina*, *die Milzsubstanz* > *slezenina*.

c) *-ica/-nica*

Sufiksi -ica i -nica vrlo su frekventni u imenovanju dijelova više sustava pa je vjerojatno zato Ivan Dežman često uz te nazive bilježio napomenu o čemu je riječ. Ovim su sufiksom tako tvoreni nazivi za:

- *mišiće*¹⁵⁶: *teres* > *oblica*, *der Kammermuskel* > *grebenica*, *die Beugemuskel* > *pregibnica*, *der Helfer* > *pomoćnica*, *musculus laryngis* > *gutnica*
- *kosti*: *musculus pterioideus* > *krilatica*, *os petrosum* > *skalica*, *die Sesambein* > *kunžutica*, *ossa metacarpi* > *peščajnica*, *Handwurzelknochen* > *zapestnica*
- *žile*: *Kopfschlagader* > *glavatica*, *der Zornader* > *ljutica*, *arteria coronaria* > *vjenčanica*
- *žlijezde*: *glandula acinosa* > *jagodnica*.

Ovakav se način tvorbenoga usustavljivanja ne javlja u njegovih suvremenika, primjerice: *mišica sjedaća* (B. Š.a), *mišica sjedalja* (A. S.), *sjedeca mišica* (B. Š.b); *mišica grebenka* (A. S.), *mišica grebenica* (M. N.); *mišica ramenjuša* (A. S.), *dobrolika mišica* (M. N.); *vratna kost*

¹⁵⁶ Mišići su u rječniku ženskoga roda (*mišica*), pa gotovo sve nazive imenuje sufiksima koji odgovaraju rodu. Tako naziv za *musculus corrugator* koji u jeziku davaocu ima sufiks za tvorbu muškoga vršitelja radnje -or (primjerice, *reginator* 'poglavar', *professor* 'učitelj') ne prevodi doslovno, već ga prilagođuje osobitostima jezika primaoca.

(B. Š.a), *koščica prijezičnica* (A. S.), *jezična kost* (M. N.); *pestna kost* (B. Š.a), *peščaj* (A. S.), *kosti od pesti* (B. Š.b), *kost peščajnice* (M. N.).

d) -nje

Ovaj je sufiks potvrđen u glagolskih imenica tvorenih obično od svršenih i nesvršenih glagola, kao u primjerima *čagrtanje*, *grohotanje*, pa i višerječnih naziva (*prokušanje pluć*). Isti je tvorbeni model potvrđen i u drugim proučavanim izvorima, primjerice:

škripanje, *praskanje*, *čagrljanje* (M. N.), *prasketanje*, *puckaranje*, *škripanje* (J. A.).

e) -ost

Ovaj se sufiks u kalkiranim imenicama javlja kao prijevod klasičnoga sufiksa *-osis*, koji se u medicinskoj terminologiji često javlja pri imenovanju kakvih stanja, *tuberkulosis* > *ikričavost*¹⁵⁷ ili njemačkog *-heit*, čime se obično tvore apstraktne imenice, njem. *Abgeschlagenheit* > *prebijenost*, ali nedosljedno. Ovaj je sufiks ovjeren i u drugim primjerima koji označuju stanje, a nastali su kojim drugim tvorbenim načinom (*tegonost u lubini*, *pretegotnost*). U istom je značenju sufiks *-ost* potvrđen i u drugim izvorima: *zlohranost* (B. Š.a), *uvenulost* (J. A.), *zakržljalogost* (Struna).

f) sufiksi za tvorbu umanjenica

Više je ovjerenih sufikasa za tvorbu umanjenica, koji se javljaju i u drugim proučavanim izvorima, što se vidi iz tablice 2:

-ac: *škljenac*¹⁵⁸

-ak: *peteljak*, *otvorak*, *kratelj*¹⁵⁹

-ašce: *nebašce*

-ce: *zijalce*

-čić: *škljenčić*

¹⁵⁷ S obzirom na jezičnu enkripciju i pokušaj zamagljivanja semantičke prozirnosti dijagnoza, u suvremenome su nazivlju potvrđene izravne posuđenice, pa se i sufiks samo fonetski prilagođuje hrvatskom jeziku po modelu *-osis* > *-oza* (*tuberkulosis* > *tubekuloza*, *artrosis* > *artroza*, *sclerosis* > *skleroza*).

¹⁵⁸ Dežman nudi nazive *škljen*, *škljenac* i *škljenčić* za tri članka prstiju stopala ili šake slijedeći uzor iz francuskoga jezika u kojemu je razlika među ovim dijelovima kostura također uvedena različitim sufiksima: *phalange*, *phalange*, *phalange*, o čemu piše i Dežman (v. Dežman 1868a: 27).

¹⁵⁹ Tvorbeno je *kratelj* vrlo zanimljiv jer je riječ o bolesti sličnih simptoma kao i kolera (*kratelj*), ali ne potpuno istih. Dežman je, dakle, htio istaknuti kako je riječ o blažim, *manjim* simptomima.

-uljica: *slěpuljica*

-jić: *měšić*

-ica: *tuber* > *ikrice*, *die Kapsel* > *čahurica*, *ampulla* > *pljoskica/čuturica*, *fossa pterygoidea* > *jamica*, *die Kammer utrobica*, *fraenum (linguae)* > *uzdica*¹⁶⁰, *ossiculum* > *koštica*¹⁶¹, *das Mutterspiegel* > *zrcalica*.

3) prefiksno-sufiksna tvorba

Prefiksno-sufiksnom su tvorbom nastali ovi primjeri: *superfoetatio* > *pretegotnost*¹⁶², *periosteum* > *pokostnica*¹⁶³, *acephalus* > *bezglavac*¹⁶⁴, *arteria anonyma* > *bezimenica*¹⁶⁵, *infraspinatus* > *podgrebenica*¹⁶⁶, *extract* > *ižimak*¹⁶⁷, *synechia* > *prilěpak*, *die Kopfgeschwulst* > *naglavnik*.

6.6.2.2. Složenice

Složenice nisu česta tvorbena kategorija u hrvatskome jeziku, pa onda ni u ovjerenom korpusu. Manji je broj ovjerenih doslovnih prevedenica koje odgovaraju i semantički i tvorbeno jeziku davaocu, a više je ovjerenih djelomičnih prevedenica.

6.6.2.2.1. Tvorbeni načini kalkiranih složenica

Potvrđeni su sljedeći primjeri složene tvorbe:

1) slaganje

Malo je naziva nastalo slaganjem. Kalkovi nastali slaganjem prema njemačkom uzoru smatramo doslovnim prevedenicama: *der Schleimfluss* > *glenotok*, *tricuspidalis* > *trozub*.

2) složeno-sufiksna tvorba

Složeno-sufiksna tvorba najčešći je oblik složene tvorbe ovjeren u korpusu: *os multangulum* > *punokutnica*, *die Blähungstreibendes* > *větrogon*, *der Wurmtreibendes* > *gljistogon*, *bicephalum* > *dvoglavac*, *acupunctur* > *iglobod*, *os triquetrum* > *tronuglac*. Obično su

¹⁶⁰ Ovdje tvorbeno prati model jezika davaoca, barem kada je o leksemu *fraenum* riječ jer je sufiks *-lum* vrlo plodan u tvorbi latinskih deminutiva, kao i hrvatski sufiks *-ica*.

¹⁶¹ Latinska je istovrijednica tvorena deminutivnim sufiksom *-culus*, odnosno *-culum* za srednji rod, što Dežman prevodi hrvatskim deminutivnim nastavkom *-ica*.

¹⁶² Pri čemu je prefiks *pre-* prevedenica latinskog *super-* u značenju nad, iznad, preko, odviše... u najvećoj mjeri čega.

¹⁶³ Pri čemu je prefiks *po-* prevedenica grčkog *περί* (po, oko, preko).

¹⁶⁴ U ovom je nazivu grčki prefiks *á-* (ne) preveden prefiksom 'bez', što je, naravno, semantički blisko.

¹⁶⁵ Isto.

¹⁶⁶ Prefiks *pod-* prevedenica je grčkog *infra-* u značenju u podzemnom svijetu, dolje, niže, ispod.

¹⁶⁷ Ovdje je prefiks *iz-* prevedenica latinskoga prefiksa *ex-*.

potvrđeni oni sufixi s istim značenjem koji su ovjereni i u sufixalnoj tvorbi (-nik za živce, -ica/-nica za mišiće itd.).

3) *polusloženična tvorba*

Ovjeren je samo jedan primjer polusloženice: *der Fledermausflügel* > *topir-krilca*.

4) *prefiksoidna tvorba*

a) protiv-

Kalkiranje je potvrđeno u doslovnoj prevedenici *antihelix* > *protuzavoj*, prema grčkom prefiksoidu grč. *αντι-*, u značenju *protiv* i korijena *helix*, što znači *puž*, *spiralica*, *zavoj*, *kalem*.

6.6.2.3. Višerječni nazivi

U korpusu je ovjeren velik broj višerječnih naziva. Doslovnih je višerječnih kalkova u korpusu malo iz dvaju razloga. Prvo, njemačke su istovrijednice ili složenice ili višerječni nazivi koji su u hrvatski preneseni izrazima s manjim brojem članova ili različitim redoslijedom članova. Drugo, ako je riječ o posuđivanju iz latinskoga, pridjev u tim leksemima dolazi na drugome mjestu, dok u hrvatskome dolazi na prvo¹⁶⁸. U korpusu je ovjereno podosta djelomičnih prevedenica, osobito kada je riječ o manjim dijelovima većih sustava ili o bolestima. U njihovim se sastavnicama mogu prepoznati uobičajeni tvorbeni načini, osobito sufixalna tvorba u onih višerječnih naziva koji imaju pridjevnju sastavnicu u sebi. Primjerice, prefiks *od-* se javlja kao prevedenica od lat. *retro* (*unatrag*, *iza*, *otklon od čega*), kao u primjeru *retroflexio uteri* > *odklon maternice*, prefiksoid *polu-* ovjeren je jednom primjeru koji je prevedenica s njemačkoga *die Halbgefieder Muskel* > *poluperata mišica*. Što se izvođenja u pridjeva tiče, vrlo je plodan sufix *-ast* u tvorbi pridjeva koji znače sličnost s čim: lat. *emplastrum diachylon compositum* > *teklinasti (melem)*, lat. *processus pterygoideus* > *krilasti (odraslić)*, lat. *sutura clavata* > *petičasti (šav)*, lat. *os hamatum* > *udičasta (kost)*. Višerječni kalkovi u korpusu obično su nastali na sljedeći način:

1) višerječni naziv u jeziku primaocu u slijedu pridjev + imenica

- a) Nazivi koje ubrajamo u ovu kategoriju mogu iz složenice biti prevedeni u višerječni naziv u slijedu pridjev + imenica: *periorbita* > *očna pojamica*, *der Todtenschlaf* > *mrtvi san*, *das Gallenblut* > *žučna krv*, *das Zyndereithel* > *obla tēnica*, *die Wehenschwäche* > *slabi trudovi*.

¹⁶⁸ Nije neobično još uvijek vidjeti slijed imenica + pridjev, ali u korpusu je znatno više potvrđenih primjera sa slijedom pridjev + imenica.

- b) Nazivi mogu imati različit poredak riječi. Obično se kalk iz klasičnih jezika, u kojima je uobičajen slijed imenica + pridjev, u hrvatski jezik prevodi u slijedu pridjev + imenica, kao u primjerima: *camera oculi* > *očinja izbica*, *extremis superior* > *gornje udo*, *musculus peroneus* > *skobljena mišica*, *arcus aortae* > *razvodnična okuka*, *os hamatum* > *udičasta kost*, *glandula axillaris* > *pazušna žljezda*¹⁶⁹, *tendo Achillis* > *Akilova tetiva*.

2) višerječni naziv u jeziku primaocu u slijedu imenica + imenica u genitivu

Ovaj slijed potvrđuje više primjera: *nervus oculo-motorius* > *pokretnik oka*¹⁷⁰, *thalamus nervorum optitorum* > *leže vidnikov*, *gonorrhoea* > *prosutak sjemena*, *die Zungenspitze* > *vrška jezika*. Ovdje ubrajamo i nazive za različite *sglavke*, kako je naznačeno u prethodnome poglavlju, jer su nastali prema modelu imenica (*Gelenkopf*) + gramatički član za genitiv (*des*) + imenica u genitivu koja označuje mjesto gdje se kondil nalazi (*Schenkelbeines*) = imenica (*sglavak*) + imenica u genitivu (*stegna*). Nazive za različite upale također ubrajamo u ovu kategoriju: *arthritis* > *zažeg odvodnice*, *amygdalitis* > *zažeg krajnikov*, *lymphadenitis* > *zažeg mezgovnice*.

3) višerječni naziv u jeziku primaocu u slijedu imenica + imenica

Među Dežmanovim je tvorenicama ovjeren jedan primjer, *glandula sebacea* > *salovnica žljezda*, dok je u djelima nastalima nakon njega ovakvih primjera znatno više (v. tablica 2).

4) višerječni naziv u jeziku primaocu u slijedu imenica + prijedlog + imenica

Više je naziva ovjeren u prijedložnoj konstrukciji: *vitium cordis* > *kvar na srcu*, *Augenwasser* > *voda za oči*, *crista lacrymalis* > *huhorak na suznici*, *die Abdominalschwangerschaft* > *tegotnost u lubini*, *die Kopfgeburt* > *porod na glavu*, *die Gallensteinkolik* > *zavrta od žučnjaka*, *das Steinmesser* > *nož od kamenca*.

6.6.2.4. Netvorbene riječi

Netvorbene kalkirane riječi su semantički kalkovi kojima se pod utjecajem jezika davaoca osnovno značenje samo proširuje, ne mijenja se niti nestaje iz leksika jezika primaoca

¹⁶⁹ Žljezde Ivan Dežman često imenuje jednorječnim nazivima (v. tablica 2), ali u ovome primjeru tomu nije tako. Potencijalni naziv *pazušnica* u potpunosti tvorbeno odgovara nazivu za tu žljezdu. Naime, *pazušnica* kao leksem nije ovjeren u rječniku ni u kojem drugom značenju, a tvorena je sufiksom -nica koji i inače rabi u tvorbi naziva za žljezde. Zbog čega se u ovom primjeru odlučio za dvorječni, a ne jednorječni ne možemo sa sigurnošću zaključiti.

¹⁷⁰ Ovo je jedan od rijetkih primjera u kojima Ivan Dežman rabi višerječni naziv za živac, i to zato da bi spriječio homonimiju s nazivom za *der motorische Nerv* > *pokretnik*.

(v. Turk 2001: 277). Neki primjeri netvorbenih riječi u korpusu su: *acinus* > *jagodica*, *aquaeductus* > *vodotok*, *πυλωρός* > *vratar*.

6.6.3. Tvorbena analiza tvorenica motiviranih kakvim svojstvom, neovisno o prijevodu s kojega od jezika

6.6.3.1. Izvedenice

Kada je riječ o nazivima nastalima izvođenjem, osobito sufiksalsnom tvorbom, možemo pratiti iste tvorbene obrasce kao i u nazivlju nastalom kalkiranjem. Tako pratimo iste sufikse kojima Ivan Dežman nastoji ujednačiti svoje nazivlje, pa i u onih naziva koji su nastali slaganjem. Uočavamo tako sufiks -ica za tvorbu umanjenica, naziva za mišiće i kosti ili sufiks -ik u tvorbi naziva za živce.

6.6.3.1.1. Tvorbeni načini izvedenica nastalih neovisno o prijevodu s kojega drugog jezika

1) prefiksalsna tvorba

a) ne-

Prefiks ne- javlja se u značenju odsustva čega, kao u primjeru *amennorrhoea* > *necvět*.

b) od-

Ovaj je prefiks ovjeren u primjeru *Climacterische Periode* > *odcvět* u značenju 'otklon od čega', u ovome slučaju otklon od ženskoga cvjetanja, odnosno reproduktivnoga razdoblja žena.

c) pred-

Prefiks pred- potvrđen je u nazivu *anamnese* > *predbolest*, a s obzirom na to da upućuje na nešto što se nalazi ili dolazi pred čime ili prije čega, kako smo ranije naveli, ovaj naziv ne smatramo uspješnim.

2) sufiksalsna tvorba

Sufiksalsna je tvorba ponovno čest tvorbeni način, ali ne toliko koliko u tvorbi kalkova. Ovjereni su sljedeći sufiksi:

a) -ac

Ovaj je sufiks potvrđen u primjeru *hygroma* > *nabrečac*.

b) -ica/-nica

Ovi su sufiksi potvrđeni u tvorbi naziva za mišiće (*posjednica*), kosti (*račvica*, *tečajica*), u tvorbi imenica deminutivnoga značenja, obično pri imenovanju malih dijelova tijela (*areola mammae* > *ogradica*, lat. *decidua* > *odmetnica*) i nekih stanja (*suhotica*).

c) -jina

Ovaj je sufiks potvrđen u samo jednom primjeru: *atropin* > *paskvičina*.

d) -nik

Ovim je sufiksom tvoren naziv *nervus hypoglossus* > *govornik*. Ne smatramo ovaj leksem netvorbenom riječju zbog toga što su i nazivi za živce nastali kalkiranjem pokazali da su sufiksi -ik i -nik vrlo plodni u tvorbi ove skupine naziva. Smatramo slučajnošću što je time došlo do homonimije s riječju koja označuje osobu koja govori.

e) -ost

Ovaj je sufiks ponovno potvrđen u nazivu za stanje: *agalactia* > *sušnost*, *asphyxie* > *zamrlost*.

3) prefiksarno-sufiksna tvorba

Ovaj je tvorbeni način potvrđen u sljedećim primjerima: *defloratio* > *razbitak*, *alba abdominis* > *osredica*.

6.6.3.2. Složenice

a) složeno-sufiksna tvorba

Složeno-sufiksnom tvorbom nastali su sljedeći nazivi: *biventer musculus* > *dvobočica*, *acormus* > *samoglavac*, *chinin* > *grozogon*.

6.6.3.3. Višerječni nazivi

Višerječne nazive nastale neovisno o prijevodu s kojega od jezika Ivan Dežman obično rabi kako bi imenovao manje dijelove anatomske sustava ili kako bi imenovao bolesti, obično prema simptomu koji se zbog te bolesti javlja. Potvrđeni su u sljedećim oblicima:

1) pridjev + imenica: *Aquaeductus Sylvii* > *stoborni vodotok*, *musculus spinalis* > *ostrižna mišica*, *vena basilica* > *podkožna komolična dovodnica*, *vena cephalica* > *podkožna vretenasta dovodnica*, *galea aponeurotica* > *lubanjska zaponica*

2) prijedložna konstrukcija: *sutura lamdoidea* > *svez na sošicu*, *ascites (hydrops)* > *debela u trbuhu*

3) imenica + imenica u genitivu: *anaemia* > *nestaja krvi*.

6.6.3.4. Netvorbene riječi

Specijalizirani se leksik može širiti i terminologizacijom leksema općega leksika. U korpusu je potvrđeno više takvih netvorbenih naziva nego u skupini kalkiranih imenica, osobito kada je riječ o leksemima čija je motivacija u izgledu ili obliku označenoga pojma, primjerice: *bulbus oculi* > *jedrka*, *callus ossis* > *prešljen*, *acromion* > *streha*, *areola mammae* > *ogradica*, *foramen occipitale magnum* > *zjalo*, *processus coracoideus* > *babak*, *vagina* > *procip*, *processus zygomaticus* > *povraz*.

6.6.4. Mocijska tvorba

Mocijsku tvorbu u ovako specijaliziranome leksiku prvenstveno možemo promatrati u semantičkome polju zanimanja, kao i u leksemima kojima se imenuju neke biološke funkcije. U korpusu nije ovjeren velik broj mocijskih parnjaka, što je mahom uvjetovano izvanjezičnim razlozima. S jedne su strane to oni biološki, pa je tako logično da *pometkinja* (žena koja je pobacila), *dojkinja*, *dojilja*, *neplođnica* ili *nerodkinja* nemaju svoj mocijski parnjak ni u jednome od proučavanih izvora. Osim toga, na izostanak su mocijskih parnjaka utjecali i sociološki uvjeti, odnosno činjenica da u 19. stoljeću žene nisu obavljale poslove liječnika, ponajmanje kirurga, pa leksemi poput *lëkar*, *lëkarnik*, *ranarnik*, *vidar*, *kirurg* nemaju svoj mocijski parnjak u starijim izvorima. Jedina imenica u kojoj je mocijska tvorba osvjedočena je *primalj* – *primalja*, odnosno *babac* – *babica*, s tim da je u Habdelićevu rječniku zabilježen samo naziv za ženskoga vršitelja radnje (*baba pupkorezna*). Možda sociolingvistički vrijedno spomena jest da neki nazivi koji se odnose na novorođenčad imaju svoj mocijski parnjak (*kopilan* i *kopilača*, odnosno *prvenac*, *prvorodjenik*, *prvorodče* i *prviskinja*, *prvočkinja*), što je moguće objasniti time da su takve informacije bile važne za upis u matične knjige i druge dokumente.

7. STILSKE ZNAČAJKE ZNANSTVENIH I ZNANSTVENO-POPULARNIH TEKSTOVA IVANA DEŽMANA

Spomenuli smo da je 19. stoljeće vrijeme intenzivnoga rada na hrvatskom nazivlju i velikoj produkciji znanstvenih djela. I dok su prvu polovicu stoljeća obilježili radovi koji su pisani ne samo na dvjema stilizacijama književnog jezika, kajkavskoj i štokavskoj, već i na drugim jezicima, u drugoj se polovici sve više oblikuje hrvatski standardni jezik, pa se onda i znanstveni radovi pišu njime (v. Horvat i dr. 2015: 349).

Tri analizirana Dežmanova djela pripadaju znanstvenome funkcionalnom stilu, pri čemu se razlikuju po podstilskim i žanrovskim obilježjima: *Lčnička izvšća* bliža su znanstvenome stilu, *Rčnik lčničkog nazivlja* leksikografskome diskursu, a *Čovjek prema zdravlju i ljepoti* znanstveno-popularnom podtilu. Kako bi filološka analiza proučavanih radova bila potpuna te kako bismo jezik i stil Ivana Dežmana u potpunosti stavili u filološki kontekst 19. stoljeća, u ovome ćemo, zaključnome poglavlju promatrati njegova izabrana djela, *Lčnička izvšća*, *Rčnik lčničkog nazivlja* i *Čovjek prema zdravlju i ljepoti* kroz formalne i jezično-stilske značajke znanstvenoga funkcionalnog stila 19. stoljeća, vodeći se onim značajkama koje su sustavno popisane i opisane u radu Marijane Horvat, Lane Hudeček i Milice Mihaljević iz 2015. godine.

7.1. Formalne značajke

Znanstveni su tekstovi 19. stoljeća često započinjali uvodnim formulama u kojima je autor predstavio sebe te titulu ili funkciju koju je autor djela imao, što vidimo na naslovnicaama svih triju analiziranih djela. Kao i danas, bilo je važno navesti izdavača i mjesto izdavanja.

- *Lčnička izvšća (visa reperta) za praktičnu uporabu lčnikov napisao Ivan Dežman, doktor lčništva i vidarstva, primalj, začastni fizik grada Zagreba i uznički lčnik kod kr. sudb. stola županije zagrebačke. (...) U Zagrebu. Nakladom Svetozara Galca.* (isticanja M. F. B.)
- *Rčnik lčničkog nazivlja. Sastavio Ivan Dežman. Doktor lčništva i vidarstva, primalj, začastni fizik grada Zagreba i uznički lčnik kod kr. sudb. stola županije zagrebačke. (...) Troškom jugoslavenske akademije znanosti i umětnosti.* (isticanja M. F. B.)
- *Čovjek prema zdravlju i ljepoti. Razložio Dr. Ivan Dežman (...). Zagreb. Slovi Dragutina Albrechta.* (isticanja M. F. B.)

Iako je Akademija financijski pomogla tiskati rječnik, on se prodavao, kako smo već naveli, u Knjižarnici Franje Župana (Albrechta i Fiedlera) u Zagrebu. Ondje su se prodavala i brojna djela čije je tiskanje potpomogla Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, primjerice *Poviest Hrvata* Ivana Krstitelja Tkaličića (1870.), Dežmanov *Ban Leget* (1872.), *Šestdeset učenjah iz primaljstva za primalje* (...) Ante Kuzmanića (1875.), *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića (1876.), *Zlatarovo zlato* Augusta Šenoe (1878.) i druga¹⁷¹.

Nije rijetkost da autor zabilježi krilaticu i posvetu prije samoga teksta. U proučavanim je naslovima krilatica ovjerena samo u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti*, i to: „„Liep” biti, reći će „zdrav” biti. Nema tielesne ljepote bez duševne ljepote.” (Dežman 1872: I). Preostala su dva djela tematski uže vezana uz medicinu, struku koju i inače odlikuje egzaktni stil, pa ondje krilatice ne nalazimo. Sličnim razlozima možemo opravdati i izostanak posvete u tim djelima, dok je, s druge strane, *Čovjeka prema zdravlju i ljepoti* posvetio *hrvatskim krasoticama*. Nešto si više emocija Ivan Dežman dopušta u predgovorima u kojima objašnjava motive koji su ga nagnali na pisanje i uzore kojima se pritom služio, a sličnu praksu uočavamo i u drugih autora 19. stoljeća čije smo radove konzultirali¹⁷². Prvenstveno je riječ o domoljubnim razlozima, odnosno davanju prednosti hrvatskome jeziku u tada dominantnima jezicima struke, latinskom i njemačkom, o čemu smo pisali u prethodnim poglavljima.

Iako nije rijetkost da se „iza naslova (...) nalazi i kratak opis onoga što se u poglavlju može pronaći” (Horvat i dr. 2015: 344) i takva je praksa česta upravo u anatomskim udžbenicima koje smo proučavali, ni u jednom od triju proučavanih Dežmanovih radova ovu značajku ne pronalazimo, što ponovno možemo opravdati njihovom prirodom. Jedno je rječnik, pa u njemu nema potrebe za sažetkom poglavlja, drugo je svojevrsna zbirka liječničkih izvješća, koja su sama po sebi vrlo kratka i koncizna pa ponovno nema potrebe za sažetim prikazom, dok je treće djelo zbirka govora, nije pisano u formi udžbenika, već je riječ o objedinjenim tekstovima koji su primarno bili namijenjeni usmenoj komunikaciji.

Često se na kraju znanstvenih djela 19. stoljeća nalazi popis pogrešaka, što zatipaka, što činjeničnih pogrešaka koje su se potkrale tiskanom izdanju, a obično su popraćeni i autorovom ili urednikovom isprikom čitatelju i molbom da čitatelj sam ispravi ono što nije dobro zapisano. U *Lěčničkim izvěščima* popis pogrešaka izostaje, a u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti* popisani

¹⁷¹ Dostupno na: http://bibliografija.nsk.hr/hrb/HRB04/glavni_niz.html#000082816, pregledano 30. siječnja 2021.).

¹⁷² V. poglavlje *Rad na hrvatskome medicinskom nazivlju*, osobito potpoglavlje *Hrvatsko medicinsko nazivlje do 20. stoljeća*.

su samo zatipci. U rječniku su ispravci popisani na kraju djela, kako je ranije spomenuto u poglavlju *Rječnik lječničkog nazivlja*. Nakon popisa ispravaka slijedi i kratka isprika čitatelju: „Oprosti mi štovani čitatelju, ako te zamolim, da pomanje greške sam izpraviš. Takvih pogrešak ima osobito u interpunkciji, zatim u naglašavanju grčkih rečij, čemu ja uz najbolju pažnju izbjeći mogao nisam. U njemačkom pak o djele ovoga rečnika neidu mjestimice reči azbučnim redom, što se i nehotice podkralo pri dodavanju i umetanju novih rečij, čemu se ja tek onda dosetio, kad je djele već dotiskano bilo” (Dežman 1868a: 142).

7.2. Jezično-stilske značajke

Tri su proučavana djela, iako nedvojbeno pripadaju znanstvenom stilu 19. stoljeća, vrlo specifična. Naime, jedno je udžbenik namijenjen vrlo uskoj grani medicine, dakle pisan je egzaktno, znanstvenim stilom. Drugo je rječnik, dakle rad bez odviše vezanoga teksta, dok je treće svojevrsna zbirka govora koji su, kako je ranije objašnjeno, oblikovani tako da zabave, ali i pouče ciljanu publiku. Upravo su zbog toga predgovori vrlo plodonosni dijelovi za analizu svih triju djela¹⁷³. Kako smo naveli u ranijim poglavljima, nositelji su polemičkih tonova, a u njima se ocrtavaju i autorovi motivi za pisanje. U njima se na neki način spaja prošlost, sadašnjost i budućnost – ideja koja se postupno oblikovala u autorovoj svijesti ili sociolingvističke prilike *jučer* koje su autora nagnale na pisanje *dan*as, a sve kako bi *sutra* bilo drugačije i pozitivnije:

- *Koliko je god lječnikov pri sudovih i oblastih naših namješteno svaki nas ima svoje nazivlje, svaki po svoju lječnička izvješća piše. Da su poradi toga i gotovo sva izvješća puna latinskih i njemačkih parentez netreba mi ni dokazivati. (...) Gledam da bude malo reči, al sve da se kaže; sve da bude podpuno i jasno (...) da budem napokon Hrvat, dakle razuman i lječniku i ne lječniku* (LI, str. 1)
- *Nijedna se struka znanosti u nas Hrvatov dosad tako malo gojila nije, kako baš lečništvo (...) Nit je u nas kakve škole za lječnike, nit za vidare, pače i primalje nam se u tudjih pokrajina*z na zemaljske troškove odgajaju (...) Uz takve i tolike nevolje ne čudi da se nitko, ako dosad hrvatska lječnička knjiga svjetla božjega ugledala nije (...) Evo mene

¹⁷³ Korpus radova na temelju kojih Marijana Horvat, Lana Hudeček i Milica Mihaljević (2015) iznose zaključke stilskih značajaka znanstvenih tekstova 19. stoljeća nešto je drugačiji od triju djela koje ovdje analiziramo. Zbog toga ne iznenađuje što u njima ne nalazimo sve jezično-stilske značajke ovjerene u udžbenicima, enciklopedijama i inim djelima. Ovdje nastojimo, na temelju onoga što je potvrđeno u predgovorima ovih triju djela, kategorizirati i opisati neke stilske značajke koje se ponavljaju u svim trima predgovorima. Eventualna daljnja istraživanja mogu potvrditi je li riječ o osobitosti autora ili svojevrsne tekstne vrste 19. stoljeća.

da podam (...) lēčniēko nazivlje, kojim Źelim oduŹiti se (...) narodu svomu (RLN, str. III)

- *Bilo je u jeseni godine 1868., kad sam stao nagovarati njeokje mladje knjiŹevne prijatelje, da oznujemo u Zagrebu druŹtvo (...) Moja je namjera bila sasvim jasna; Źelio sam s jedne strane Źiriti prosvjetu, a s druge strane podati priliku naŹemu krasnomu spolu, da ēuje u materinjem jeziku razlagati znanost (...) ēitajuē krasnomu spolu Źelio sam i njemu prilagoditi svoja ēitanja, te sam tim u njih nastojao Źto je viŹe moguēe popularnim naēinom izcrpiti anatomiju, fizijologiju, kozmetiku u dijetetiku (...) Tako je za tri godine postalo ovo djelo, koje iznaŹam sad na svijetlo (...) Źeljno ipak izgledam onu najljepŹu nagradu, za koju ēeznem, a ta jest: priznanje ēitatelja, da mi nije trud uzaludan bio (ēZLJ, str. V–VII).*

Ivan DeŹman dalje u predgovorima ukratko predstavlja cjelovitu strukturu svojih djela ili relevantne dijelove te svojevrsnu metodologiju pisanja, a pritom nerijetko rabi prvo lice jednine glagola:

- *Ima i med izvēŹci jedno pisano g. pralēēnikom Dr. Źlosserom (...) osim toga preveo sam tri nadmnēnja (fakultetna mnēnja) (...) treba svestrano pregeldati stvar, da ne izostaviŹ Źtogod, jer ēeŹ time potonjemu ēitalcu tvoga izvēŹēa tako otegotiti posao, da neēe ni svog mnēnja o tvom izvēŹēu izreēi moēi (LI, str. 1)*
- *Da reēem sad, kako sam reēnik sastavljao. Izvadio sam iz svih dosad utiŹtenih hrvatskih reēnikov sve lēēniēke reēi, te ih prema znamenovanju poredao (...) protumaēio sam veēinom latinska i grēka imena, te sam svakoj reēi dodao sve hrvatske oznamenke za koje sam mogo doznati da ih ima, nu tako da sam uvēk na prvo mēsto postavio onaj prevod reēi ili oznamenak, koj ja za najbolji drŹim (...) (RLN, str. IV)*
- *Da budu moja razlaganja razumnija sluŹio sam se i slikami, te sam i takve dao naslikati i dodao sam ih na kraju djela. Ima i na kraju djela kazalo pojedinih predmeta, da stranom protumaēim tudjimi jezici nerazumne gdje kojim naŹe izraze, a stranom da mogu laglje potraŹiti dotiēne predmete, o kojih se u toj knjizi govori (ēZLJ, str. VII).*

U hrvatskim znanstvenim, ali i drugim djelima¹⁷⁴ 19. stoljeēa nije neobiēno da autori umanjuju vrijednost svojega djela, ukazuju na sve teŹkoēe s kojima su se susretali pri pisanju te upozoravaju ēitatelja na pogreŹke:

¹⁷⁴ Primjerice, u predgovoru svojega epa *Smiljan i Koviljka* vrijednost svojega literarnog rada umanjuje rijeēima: „Ne umiju one nebu se podviti i jednim te lepetom zanesti u vilovne krajeve (...) Źto sam imao na

- *Očuvaj me bože te pohote, da se svi, koliko Vas je po Jugu mojih sudrugov, za mnom povedete i u nazivlju i u sastavljanju izvesti. Moja je nakana nevěšta popraviti, tudjinca poučiti, a Vas što ste zrnatiji i obilatiji sětiti na silni rad, na koga Vas i znanost i domovina zovu.*
- *Ne traži nitko od Vas u mom rečniku dēlo podpuno, dēlo savršeno. Toga niti Vam mogu, niti hoću podati. Nemogu, jer je rad silan, a sile preslabe; neću, jer bi Vas tim silio, da se na svaku moju zakunete, kano da boljega i lēpšega u bogatom i divnom našem jeziku neima. Tek gradnju Vam nudim, a Vi dogradjute i privedite k' koncu dēlo, koga nam trēba (...).*
- *Kolika je muka pisati rečnike može samo onaj prosudit, koj se takvim poslom bavio. Meni je posao tri put težji, jer nisam mogao hodati utrenikom, već gaziti starenikom, il snovati nove staze.*

Često se u tekstu nalaze fraze kojima autor izriče vlastiti stav o čemu (isticanja M. F. B.):

- *Tomu sam **zlu** [nazivima stranoga podrijetla, op. M. F. B.] htio bar poněšto na put stati (...)* (LI, str. 1)
- ***Očuvaj me bože** te pohote, da se svi, koliko Vas je po Jugu mojih sudrugov, za mnom povedete (...)* (LI, str. 2)
- (...) *ono malo ludnic (**bog im se smilovao**)* (RLN, str. III)
- (...) *Htio je [Đuro Augustinović, op. M. F. B] bar početi pripravljati materijal za takvo dēlo, te je dodao anatomsčnim izrazom i hrvatske prevode, ali nije **žalibože** u njoj ni sve kosti izbrojio* (RLN, str. III).

Općenito možemo reći da se u predgovoru Ivan Dežman obraća svojim čitateljima, bilo da im daje kakvu uputu, bilo da ovo obraćanje koristi za izricanje formule skromnosti:

- *jer bi Vas tim silio, da se na svaku moju zakunete, kano da već boljega i lēpšega u bogatom i divnom našem jeziku neima* (RLN, str. IV)
- *Vi dogradjute i privedite k' koncu dēlo, (RLN, str. III); (...) a Vas što ste zrnatiji i obilatiji sětiti na silni rad, na koga Vas i znanost i domovina zovu. Prionimo braćo! (...)* (LI, str. 1),

put sam jim dao. Prezri jim njihovu golotu jer su na tvojoj zemlji nikle i tvojom se hranom pitale i bude li koja tvojemu oku milija, tvojemu uhu ugodnija, mojega se imena i ne kosni, jer nisu one pisane, da se vēnca njimi dohvatim (...)" (Dežman 1865: I–II).

- *Ne traži nitko od Vas u mom rječniku djelo podpuno, djelo savršeno. Toga niti Vam mogu, niti hoću podati. (...) Tek gradnju Vam nudim, a Vi dogradjujte i privedite k' koncu djelo, koga nam treba (...)* (RLN, str. III–IV)
- *Oprosti mi štovani čitatelju, ako te zamolim, da pomanje greške sam izpraviš (...)* (RLN, str. 142).

Nenametljivo ističe svoj doprinos jeziku i društvu pojedinim djelom, ali ne skriva da je konzultirao i druge izvore. Pri pisanju *Lčničkih izvšća* referirao se samo na jednog autora, već spomenutog dr. Šlossera. U prikupljanju građe za rječnik i pri sastavljanju govora broj je referenci znatno veći, osobito u *Rčniku lčničkog nazivlja*, o čemu smo već pisali u prethodnim poglavljima. Ranije smo naveli da se i pri pisanju govora služio relevantnom literaturom, navodeći nekoliko autora, a u nastavku donosimo cjelovit citat iz *Čovjeka prema zdravlju i ljepoti*:

- *Poslužio sam se pri tom svojem radu sljedećimi pisci: Arltom, Bockom, Brückeom, Czermakom, Dornblüthom, Hyrtlom, Klenckeom, Ludwigom, Österlenom, Raithom, Reichom, Reclamom, Rombergom i Russdorfom* (ČZLJ, str. VII).

Jedna od značajaka znanstvenih tekstova 19. stoljeća jest i uporaba internacionalizma i odgovarajuće hrvatske istovrijednice (v. Horvat i dr. 2015: 346), pri čemu je strani naziv, u skladu s jezikoslovnim pogledima autora, zabilježen u zagradama. Takve primjere prvenstveno uočavamo u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti*, gdje su uz hrvatski leksem iz semantičkog polja medicine zabilježene latinske ili njemačke istovrijednice, a uz leksem iz semantičkog polja mode ili kućanstva francuske:

- *Te kože omataju jedna drugu kao ljupina ljupinu na crljencu (luku).* (ČZLJ, str. 3)
- *Šarenica stoji prema roženici, kao kazalo na uri (Zifferblatt)* (ČZLJ, str. 4)
- *Zato bi se i moralo, kako se već u većih gradovih često i vidjea, zastore (rouleaux) (...) u vis podizati* (ČZLJ, str. 20–21)
- *Platnena košulja (Chiton), koju bi pojasom pričvrstili (...)* (ČZLJ, str. 96).

Još je jedna odlika znanstvenih tekstova Dežmanovih suvremenika uporaba upitnih i uskličnih rečenica (v. Horvat i dr. 2015: 347), što je osobito ovjereno u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti*, manje u rječniku, dok u *Lčničkim izvšćima* zbog vrste i namjene toga djela ova značajka nije potvrđena:

- *Pitaj me uzrok tomu neradu?* (RLN, str. I).
- *Hrvatska knjigo! Novom ti se stazom mnogi već hodac zaputio, ako bog da na slavu tvoju i svoju!* (RLN, str. III).
- *(...) nebi li mi isto tako morali dopustiti, da su lipe one siromašne crnkinje, koje si (...) mažu još lice bielom, crvenom, il modrom bojom, gledajući se pri tom u ovdu, jedinom ogledalu njihovom?* (ČZLJ, str. 27).
- *Šta je pako milota, koja, akoprem se najvoli sa lipeim složiti, ipak se s njim izključivo ne slaže? (...) bez koje ,ože doduše ljepota obstati, ali jedino kroz nju nakolonost probuditi?* (ČZLJ, str. 29).
- *Veoma mučan i bolan postupak, ali što nebi čovjek ljepote radi učinio!* (ČZLJ, str. 38).
- *Kako je neugodno gledati čovjeka, kako li vriedja pristojnost, kad tko sjedi pruženih ruku i nogu!* (ČZLJ, str. 81).

Predgovori završavaju autorovim nadanjima, nerijetko izrečenima imperativom i, ponovno, izravnim obraćanjem:

- *Moja je nakana nevěšta popraviti, tudjinca poučiti, a Vas što ste zrnatiji i obilatiji sětiti na silni rad, na koga Vas i znanost i domovina zovu. Prionimo braćo! Ne zaostajmo, gdje sve napreduje, ne budimo tudji, gdje možemo biti svoji.* (LI, str. 2)
- *Hrvatska knjigo! Novom ti se stazom već hodac zaputio, ako bog da na slavu tvoju i svoju!* (RLN, str. V)
- *(...) Željno ipak izgledam onu najljepšu nagradu, za koju čeznem, a ta jest: priznanje čitatelja, da mi nije trud uzaludan bio* (ČZLJ, str. VII)

Na samome kraju teksta slijedi datum i potpis, pri čemu se Dežman u svim trima djelima potpisao kao *pisac*.

Dežmanovi tekstovi potvrđuju ključne jezično-stilske značajke znanstvenih tekstova druge polovice 19. stoljeća: metadiskurs u predgovorima, izravno obraćanje čitatelju, formulu skromnosti i naglašavanje domoljubno-prosvjetne motivacije pisanja. Istodobno, razlike među djelima odražavaju njihove žanrovske funkcije: *Lěčnička izvěšća* teže konciznosti i egzaktnosti, u *Rěčniku lěčničkog nazivlja* naglasak je na izboru naziva, njihovim istovrijednicama i kratkim objašnjenjima, pa je manje prostora za stilske postupke koji su tipični za vezani znanstveni tekst, dok je u *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti* očekivano pojačana retoričnost (pitanja, usklici, usporedbe) zbog izvorno usmenoga, popularizacijskog karaktera tekstova.

8. ZAKLJUČAK

Profesionalno najplodonosnije razdoblje rada Ivana Dežmana njegove su zagrebačke godine (1865. – 1873.). U tom se razdoblju jasno očituje njegovo postupno, ali dosljedno udaljavanje od filološke koncepcije Frana Kurelca i priklanjanje jezičnim rješenjima razumljivima i prihvatljivima zagrebačkoj publici, osobito u djelu *Čovjek prema zdravlju i ljepoti*.

Filološko razilaženje, međutim, nije utjecalo na osobni odnos Frana Kurelca i Ivana Dežmana. Do kraja života Ivan Dežman bio je vjeran prijatelj svom učitelju koji ga je ideološki usmjeravao te mu pomogao i u prikupljanju građe za njegovo životno djelo – *Rječnik lječničkog nazivlja*.

Osnovni je cilj ove disertacije bio cjelovito filološki opisati *Rječnik lječničkog nazivlja* na svim jezičnim razinama. Pri analizi smo bili svjesni ograničenja korpusa: rječnik sadrži premalo vezanoga teksta, zbog čega fonološka i morfološka analiza počiva na ograničenome broju primjera, a sintaktička je razina izostavljena. Posebna je pažnja posvećena onim leksemima koje je Ivan Dežman označio kao vlastite tvorenice, jer upravo oni najjasnije odražavaju njegovu jezičnu koncepciju, dok su primjeri preuzeti iz drugih izvora analizirani s oprezom i nisu tumačeni kao iznimke unutar sustava.

Na slovopisnoj i pravopisnoj razini Dežman ne odstupa od tada već ustaljenoga Gajeva slovopisa niti od morfonološkoga pravopisnog načela. Ni u formalnim ni u stilskim obilježjima njegovih znanstvenih tekstova ne uočava se znatan otklon od drugih hrvatskih znanstvenih radova druge polovice 19. stoljeća.

Glavna morfološka značajka u kojoj je Ivan Dežman još uvijek blizak Franu Kurelcu jest nulti gramatički morfem u genitivu množine, koji je potvrđen u dvama djelima objavljenima 1868. godine – *Rječniku lječničkog nazivlja* i *Lječničkim izvješćima*. U *Čovjeku prema zdravlju i ljepoti* (1872.) napušta i tu posljednju jezičnu sponu s riječkom filološkom školom. Ostale jezične značajke ne pokazuju otklon prema jezičnoj slici hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću.

U leksičkoj je analizi posebna pažnja usmjerena na 331 leksem uz koji je u korpusu potvrđena oznaka *D.*, što upućuje na to da je te nazive Dežman sâm tvorio. Među ekscerpiranim nazivima velik je broj hapaksa, dakle onih riječi koje su potvrđene u djelu svojega tvorca i nigdje više (*suhotica*, *zdelična utlina*, *odcvět*, *zavrta od žučnjaka*, *srdčevina*, *nastojnik*,

obhodnica mišica, nestajanje žuč...), a dvije su Dežmanove prvopotvrđenice ovjerene i u suvremenome hrvatskom medicinskom nazivlju – *poplućnica* i *pousmina*.

Kako se leksik nekoga jezika osobito dobro obogaćuje kalkiranjem, ne iznenađuje da je najveći broj ovjerenih leksema u korpusu nastao upravo kalkiranjem s klasičnih jezika, pri čemu je latinski jezik ili jezik davalac ili jezik posrednik, te njemačkoga jezika. Manji je broj ovjerenih doslovnih prevedenica, dakle kalkova nastalih doslovnim prevođenjem i na tvorbenoj i na semantičkoj razini, a veći je broj djelomičnih prevedenica, dakle onih kalkova koji vjereno ne preslikaju ni strukturni ni semantički model jezika davaoca, već su prilagođeni nekim osobitostima jezika primaoca. Tomu je tako prvenstveno zbog tvorbenih osobitosti latinskoga i njemačkoga jezika. U prvome od njih nešto su češći dvorječni nazivi, posebno u slijedu imenica + pridjev, čemu Ivan Dežman nije bio sklon. Nastojao je rabiti jednorječnice kada god je to bilo moguće, a ako je rabio višerječne nazive, obično su bili u slijedu pridjev + imenica. U njemačkome jeziku slaganje je uobičajen način tvorbe, pa su onda i složenice vrlo česte. U hrvatskome jeziku izvođenje, osobito sufiksalna tvorba, znatno je češće potvrđena. Ako je nazivlje motivirano kojim drugim svojstvom, primjerice, oblikom, veličinom, položajem ili funkcijom, češće su potvrđene netvorbene riječi, čije se značenje onda proširuje.

Tvorbeno smo ekscerpirane nazive promatrali ovisno o tome je li riječ o prevedenicama ili o nazivlju motiviranim kakvim svojstvom. I ovdje govorimo o manjem broju doslovnih prevedenica u kojima, primjerice, Ivan Dežman deminutivni nastavak iz latinskoga jezika nastoji zamijeniti hrvatskim deminutivnim nastavkom. Djelomične su prevedenice češće potvrđene, posebno zato što Dežman nazivlje pojedinoga sustava pokušava, više ili manje sustavno, ujednačiti na pojedini sufiks, primjerice -nik u tvorbi naziva za živce, -ica ili -nica u tvorbi naziva za mišiće ili kosti.

Opći je zaključak da je i suvremeno medicinsko nazivlje većinom nastalo kalkiranjem i zato od 19. do 21. stoljeća pratimo nazive čija je motivacija slična: *plućna nabujica* – *plućni edem*, *komoličnik* – *živac-laktenik* – *lakatni živac*, *slinovnica* – *žlijezda slinovnica* i drugi. U suvremenim je izvorima potvrđen i veći broj izravnih posuđenica u odnosu na ranija stoljeća u kojima je puristička težnja bila znatnije izražena, ali se često takve riječi stavljaju na drugo mjesto u sinonimskome nizu, odnosno kao dopušteni naziv, a prvi, odnosno preporučeni je naziv domaćega podrijetla. Iznimka su dva semantička polja, a to su bolesti i stanja te postupci, u kojima jezik struke poseže za svojevrsnom jezičnom enkripcijom kojom se zamagľjuje

značenje pojedinoga leksema te se nazive čini semantički neprozirnim kako bi pacijent imao pravo na privatnost.

Rječnik lječničkog nazivlja nedvojbeno je bio poznat među hrvatskim leksikografima i liječnicima druge polovice 19. i početka 20. stoljeća. O tome svjedoče predgovori četiriju udžbenika i rječnika čiji autori izrijeком spominju da su koristili Dežmanov rječnik pri sastavljanju svojih radova. Primjerice, Ante Kuzmanić u svojem udžbeniku *Šestdeset učenjah iz primaljstva* za primalje navodi sljedeće: „U dužnosti mi je spomenuti da sam ričih uzeo iz Ričnika ličničkoga nazivlja, na svitlo izdana od likara Ivana Dežmana; u kojem ima i onih, što sam ja naveo u mojim likarskim sastavcima (...)” (Kuzmanić 1875: XIV). Milan Nemičić spominje Dežmanov rječnik kao jedan od naslova koje je konzultirao pri sastavljanju svojega rječnika (v. Nemičić 1913: VII), dok je Joso Arambašin u svojem *Prinovljenom rječniku* oznakom *Dež.* naznačio lekseme koje je odande preuzeo iako su rječnici nastali u rasponu od gotovo 70 godina. To svjedoči o tome da je Ivan Dežman bio poznata i priznata figura u medicinskoj literaturi i leksikografiji 19. i 20. stoljeća. Među njegovim prvopotvrđenicama ima primjera koji su tvorbeno i semantički vrlo dobro tvoreni, primjerice *Kotunijev vodotok*, *bedrena odvodnica*, a ovjereni su i primjeri koji prate terminološku praksu koju će kasnije koristiti i Bogoslav Šulek, primjerice ujednačavanje naziva za živce na sufikse -ik ili -nik: *bedrenik*, *vidnik*, *ošitnik*. Ipak, njegovi leksemi, kako smo pokazali u analizi, nisu postali dijelom suvremenoga hrvatskog medicinskog nazivlja, osim dviju njegovih prvopotvrđenica. Zbog čega neke novotvorenice uđu u aktivni leksik, a druge ostanu na razni hapaksa, nije uvijek lako odrediti. Kada je riječ o Ivanu Dežmanu, možemo ponuditi nekoliko mogućih razloga:

1. **Nedostatak jednoznačnosti** – iz pojedinih jednorječnih naziva nije jasno što imenuju, pa *skalica*, tvorbeno gledajući, može označavati i mišić, i kost, i žilu, i žlijezdu, i manji dio čega jer su leksemi svih spomenutih skupina tvoreni sufiksom -ica.
2. **Vremensko raslojavanje leksika** – nazivi koji sadrže lekseme općega leksika koji su prešli u pasivni sloj (npr. *očinja izbica*) nisu opstali ni u stručnome jeziku.
3. **Izostanak jezične enkripcije** – nazivi semantički prozirni ili ekspresivni (*krv iz šulje*, *slaba pamet*, *odcvět* ili *necvět*) nisu odgovarali kasnijim terminološkim tendencijama.
4. **Snažniji i utjecajniiji suvremenici** – ponajprije Bogoslav Šulek, čije je snažnije filološko zaleđe pomoglo da njegov rad bude opsežniji, dugotrajniji i prihvaćeniji.

5. **Dežmanova prerana smrt** – umro je svega pet godina nakon objavljivanja rječnika, bez mogućnosti daljnje dorade, širenja i normativnoga učvršćivanja vlastitih rješenja.

Dakle, razlozi zbog kojih većina Dežmanovih naziva nije zaživjela u suvremenome hrvatskom medicinskom nazivlju ne mogu se svesti na jedan čimbenik. Njihovu recepciju valja promatrati u kontekstu normativne nestabilnosti hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću, snažne konkurencije drugih leksikografskih rješenja te postupnoga prihvatanja većega broja posuđenica u medicinskome nazivlju. Unatoč tomu, Dežmanov rječnik ostaje važan dokument ranoga oblikovanja hrvatske medicinske terminologije. Premda *Rječnik lēčničkog nazivlja* opsegom nije velik, eksplicitni navodi u kasnijim leksikografskim predgovorima svjedoče o tome da je bio prepoznat kao relevantan izvor u razvoju hrvatskoga medicinskog nazivlja, čime mu je osigurano trajno mjesto u povijesti hrvatske leksikografije.

9. POPIS LITERATURE I IZVORA

a) IZVORI

1. Arambašin 1940: Joso Arambašin, *Prinovljeni liječnički rječnik*, Štamparsko poduzeće Novo doba, Split, 1940.
2. Babukić 1936: Vjekoslav Babukić, *Osnova slovnice slavjanske naroda ilirskoga* (pretisak), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Grad Požega, Zagreb, Požega, 2013.
3. Belostenec 1740: Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*, Zagreb, 1740.
4. Bartulović 1799: Petar Bartulović, *Različite likarie*, Coletti, 1799.
5. Dežman 1865: Ivan Dežman, *Smiljan i Koviljka*, Nakladom Svetozara Galca, Zagreb, 1865.
6. Dežman 1868a: Ivan Dežman, *Rječnik lječničkog nazivlja*, Zagreb, 1868.
7. Dežman 1868b: Ivan Dežman, *Lječnička izvješća (visa reperta) za praktičnu porabu lječnikov*, Zagreb, 1868.
8. Dežman 1872: Ivan Dežman, *Čovjek prema zdravlju i ljepoti*, Zagreb, 1872.
9. Glare i dr. 1968: Peter Geoffrey William Glare, *Oxford latin Dictionary*, 1968.
10. Gorski i Majnarić 2003: Oton Gorski i Niko Majnarić, *Grčko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
11. Habdelić 1670: Juraj Habdelić, *Dictionar ili Rechi Szlovenszke zvezega ukup zebrane, u red posztaulyene, i Diachkemi zlahkotene... na pomoch napredka u Diachkom navuku Skolneh Mladenczeu Horvatszkoga, i Szlovenszkoga Naroda*, Graz, 1670.
12. Jambrešić i Sušnik 1742: Andrija Jambrešić i Franjo Sušnik, *Lexicon latinum - interpretatione illyrica, germanica et hungarica, Zagrabiae : Typis Academicis Societatis Jesu*, Zagreb, 1742.
13. Kurelac 1860: Fran Kurelac, *Recimo koju*, Karlovac, 1860.
14. Kurelac 1862: Fran Kurelac, *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ*, Zagreb, 1862.
15. Kurelac 1873: Fran Kurelac, *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili o barbarizamah*, Zagreb, 1873.

16. Kuzamnić 1875: Ante Kuzmanić, *Šestdeset učenjah iz primaljstva*, Zadar, 1875.
17. Lobmayer 1886: Antun Lobmayer, *Vegetarijanci*, Komisionalna naklada akad. knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1886.
18. Lobmayer 1898: Antun Lobmayer, *Čovjek i njegovo zdravlje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1898.
19. Loknar 2003: Vladimir Loknar, *Rječnik latinskoga i hrvatskoga medicinskog nazivlja*, Medicinska naklada, Zagreb, 2003.
20. Mažuranić 1866: Antun Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realna učilišta*, Zagreb, 1866.
21. Mažuranić i Užarević 1842: Ivan Mažuranić i Josip Užarević, *Němačko-ilirski slovar*, Verlag und Druch der priv. illirischen National Buchdruckerei von Dr. Ljudevit Gaj, Zagreb, 1842.
22. Mikalja 1651: Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskog*, Romae: Laureti : et sumptibus Sacrae congregationis de propaganda fide impressum; apud Paulum et Io. Baptistam Seraphinum, 1649 (In Ancona: per Ottavjo Beltrano), 1649./1651.
23. Nemičić 1913: Milan Nemičić, *Medicinski rječnik (lexicon-medicum) njemačko-latinsko-talijanski*, Zagreb, 1913.
24. Peričić 1906: Božo Peričić, *Medicinski rječnik njemačkoga i hrvatskoga jezika*, Štamparija Narodnoga lista, Zadar, 1906.
25. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880. – 1976.
26. Schwarz 1874: Ante Schwarz, *Opisna anatomija ili razudbarstvo čovječjega tiela*, Zagreb, 1873./1874.
27. Skok 1973: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga 1., JAZU, Zagreb, 1973.
28. Šulek 1860: Bogoslav Šulek, *Deutsch-kroatisches Wörterbuch (Němačko-hrvatski rječnik)*, Zagreb, 1860.

29. Šulek 1874/1875: Bogoslav Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja* (pretisak), Globus, Zagreb, 1990.
30. Voltić 1803: Josip Voltić, *Ricoslovník (Vocabolario – Wörterbuch) illiriskoga, italianskoga i nimacskoga jezika s' jednom pridpostavljenom grammatikom illi pismenstvom: sve ovo sabrano i sloxeno od Jose Voltiggi Istriana*. U Beču (Vienna) 1803.
31. Vrančić 1595: Faust Vrančić, *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika (Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum : Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae [!] et Ungaricae)*, Venetiis : apud Nicolaum Morettum, 1595.

b) LITERATURA

1. Anić 2006: Vladimir Anić, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006.
2. Antić 1965: Vinko Antić, *Pisci, Rijeka, zavičaj*, Matica hrvatska, Rijeka, 1965.
3. Babić 2002: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, HAZU, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002.
4. Badurina 1990: Lada Badurina, „O grafiji i ortografiji s posebnim osvrtom na (orto)grafijska rješenja u Fluminensii Frana Kurelca”, *Fluminensia*, Vol. 2 No. 1–2, Rijeka, 1990, str. 26–31.
5. Badurina 1996: Lada Badurina, „Kurelčeva ortografija spram Brozova Hrvatskoga pravopisa”, u: *Riječki filološki dani. Zbornik radova, knj. 1*, ur.: Marija Turk, Rijeka, 1996, str. 163–172.
6. Baraban 2011a: Borko Baraban, „Staro i suvremeno hrvatsko anatomsko nazivlje”, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 58, br. 3, 2011, Zagreb, str. 108–111.
7. Baraban 2011b: Borko Baraban, „Staro i suvremeno hrvatsko anatomsko nazivlje”, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 58, br. 4, 2011, Zagreb, str. 129–135.
8. Barić i dr. 1997: Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

9. Boryś 2007: Wiesław Boryś, *Čakavske leksičke studije, Praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.
10. Brückner 1927: Aleksander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Krakowska Spółka Wydawnicza, Krakov, 1927.
11. Čačković 1902: Miroslav Čačković, „Hrvatska medicinska terminologija”, *Liječnički vjesnik*, god. XXIV, br. 7, 1902, Zagreb, str. 260–261.
12. Dabo-Deengri 1998: Ljerka Dabo-Denegri, „Jezično posuđivanje: tipologija leksičkih posuđenica (anglicizmi u francuskom jeziku)”, *Filologija*, br. 30–31, str. 439–450.
13. Derossi i dr. 1984: Julije Derossi; Vladimir Dugački; Ante Rukavina, „Karlobaška ljekaruša iz godine 1603.”, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 10-11, No. 1, Senj, 1984, str. 123–150.
14. Drechsker 1915: Branko Drechsler, *Iz ostavštine Frana Kurelca*, JAZU, Zagreb, 1915.
15. Dugački 1991: Vladimir Dugački, „Medicinsko nazivlje u rječniku dubrovačkog leksikografa Joakima Stullija”, *Anali*, sv. 29, Zagreb, 1991, str. 253–257.
16. Dugački 1993: Vladimir Dugački, „Prvi hrvatski medicinski rječnik dr. Ivana Dežmana (prigodom 125. obljetnice)”, *Liječnički vjesnik*, god. 115, br. 7–8, 1993, Zagreb, str. 252–254.
17. Dugački 2007: Vladimir Dugački, „Habdelićev dikcionar (1670) kao izvor hrvatskoga medicinskog nazivlja”, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, god. 1 (2007) br. 1 (1), Zagreb, 2007, str. 53–59.
18. Dugački 2010: Vladimir Dugački, „Medicinska periodika u Hrvatskoj do 1918. godine”, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, Vol. 4 No. 1(6), Zagreb, 2010, str. 115–137.
19. Fatović-Ferenčić; Brkić Midžić 2022: Stella Fatović-Ferenčić; Silvija Brkić Midžić, „Uloga *Liječničkog vjesnika* u njegovanju strukovnog jezika – Da ne će naš govor biti pun njemačkih, a i često suvišnih latinskih i grčkih izraza, te naše pisane radnje vrviti od nesgrapnih kovanica”, *Liječnički vjesnik*, Vol. 144, No. 7–8, Zagreb, 2022, str. 207–216.

20. Filipović 1986: Rudolf Filipović, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, JAZU, Zagreb, 1986.
21. Fureš i dr. 2010: Rajko Fureš; Ante Dražančić; Đuro Blažeka; Ivan Cesarec; Miroslav Kopjar; Jadranka Šanjug; Mladen Zadro; Mladen Krajcar, „Ivan Krstitelj Lalangue I njegova prva tiskana medicinska stručna knjiga iz područja primaljstva na hrvatskome jeziku”, *Gynaecologia et perinatologia: časopis za ginekologiju, perinatologiju, reproduktivnu medicinu i ultrazvučnu dijagnostiku*, Vol. 19, No. 1, Zagreb, 2010, str. 44–54.
22. Fureš 2011: Rajko Fureš, „Novije spoznaje o Ivanu Krstitelju Lalangu i njegovom stručnom javnozdravstvenom te izdavačkom djelovanju u Hrvatskoj druge polovice XVIII. stoljeća”, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, Vol. 7, No. 26, 2011.
23. Gjuran-Coha; Bosnar-Valković 2013: Anamarija Gjuran-Coga i Brigita Nosnar-Valković, „Lingvistička analiza medicinskoga diskursa”, *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, Vol. 4, No. 1, Rijeka, 2013, str. 107–128.
24. Glesinger 1948: Lavoslav Glesinger, „Zagrepanin Pavao Skalić (1534–1575) i njegove veze s medicinom i liječnicima”, *Liječnički vjesnik*, god. 70, br. 2-3., Zagreb, 1948, str. 1–30.
25. Grlović 1900: Milan Grlović, *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća*, Naklada i tisak Matičevog litografskog zavoda u Zagrebu, Zagreb, 1900.
26. Habek 2013: Dubravko Habek, „Prilog povijesti sudske medicine i mrtvozorstva u gradu Bjelovaru, Prilog povijesti sudske medicine i mrtvozorstva u Bjelovaru”, *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, Vol. 64, No. 3, Zagreb, 2013, str. 463–473.
27. Ham 2006: Sanda Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2006.
28. Holjevac 2010: Sanja Holjevac, *Hrvatski jezik u izdanjima riječke tiskare Karletzky (doktorski rad)*, Rijeka, 2010.
29. Horvat; Ramadanović 2012: Marijana Horvat i Ermina Ramadanović, *Jezikoslovni priručnik Blaža Tadijanovića Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik (1761.)*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2012.

30. Horvat i dr. 2015: Marijana Horvat; Lana Hudeček; Milica Mihaljević, „Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 19. stoljeću”, u: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, Zagreb, 2015, str. 301–356.
31. Husinec 2013: Franjo Husinec, „Doprinos križevačkih liječnika unaprjeđenju hrvatskoga zdravstva”, *Prirodoslovlje*, 1-2/13, Zagreb, 2013, str. 97–110.
32. Kašić 1898: Jovan Kašić, „Adam Dragoslavljević kao leksikograf i leksikolog”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, No. 8, Zagreb, 1989, str. 55–60.
33. Klaić 2001: Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 2001, Zagreb
34. Klječanin Franić i dr. 2021: Željana Klječanin Franić; Marin Toti; Senija Belamarić Divjak, „Sufiksoidi i sufiksi u medicinskom nazivlju”, *Veterinar*, god. 59, br. 1, Zagreb, 2001, str. 92–96.
35. Krmpotić-Nemanić; Marušić 2007: Jelena Krmpotić-Nemanić i Ana Marušić, *Anatomija čovjeka*, Medicinska naklada, Zagreb, 2007.
36. Kujundžić i dr. 2011: Nikola Kujundžić; Milan Glibota; Suzana Inić, „Mnoge različite likarie od bolesti glave – fragment ljekaruše iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju”, *Acta medico-historica Adriatica: AMHA*, Vol. 9, No. 2, Rijeka, 2011, str. 225–236.
37. Lukežić 1996: Iva Lukežić, „Crkvenoslavenizmi u književnojezičnoj koncepciji Frana Kurelca”, u: *Riječki filološki dani. Zbornik radova, knj. 1*, ur.: Marija Turk, Rijeka, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1996, str. 109–118.
38. Lukežić 2007: Irvin Lukežić, „Tragom Ivana Dežmana”, *Sušačka revija*, 57, Rijeka, 2007, str. 45–56, dostupno na: <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=57&C=9>
39. Lukežić 2012: Iva Lukežić, *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Rijeci i Katedra Čakavskoga sabora Grobinščine, Zagreb – Rijeka – Čavle, 2012.

40. Maksimović i Maksimović 2014: Jovan Maksimović; Marko Maksimović, „Od *Meštrije pupkorezne* J. B. Lalanguea do *Porodiljstva* prof. dr. A. Lobmayera i prof. dr. F. Dursta”, *Acta medico-historica Adriatica : AMHA*, Vol. 12 No. 2, 2014, 385–412.
41. Marković 1896: Franjo Marković, *Ivan Dežman – Izabrani spisi*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1896.
42. Marković 2009: Ivan Marković, „Tri nehrvatske tvorbe: infiksacija, reduplikacija, fuzija”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, Vol. 35, No. 1, Zagreb, 2009, str. 217–24.
43. Martinčić 2018: Ivan Martinčić, „Bogoslav Šulek o austrijskoj novčanoj promjeni iz 1858. godine i o njezinoj provedbi u Hrvatskoj”, *Numizmatičke vijesti*, Vol. 60, No. 71, Zagreb, 2018, str. 137–196.
44. Mihaljević; Ramadanović 2006: Milica Mihaljević i Ermina Ramadanović, „Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, sraslicama i tvorenicama s prefiksoidima)”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, Vol. 32, No. 1, Zagreb, 2006, str. 193–211.
45. Moguš 1995: Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995.
46. Muzur 2004: Amir Muzur, „Kratka povijest tiskanih medicinskih znanstvenih časopisa”, *Medicina: glasilo Hrvatskoga liječničkoga zbora, Podružnica Rijeka*, 42 (40), br. 1, Rijeka, str. 17–20.
47. Padovan 1991: Ivo Padovan, „Povijesne crtice iz hrvatske medicinske leksikografije i perspektive”, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku*, sv. 1, knj.1 (1991), Zagreb, str. 173–176.
48. Pavlović 2001: Eduard Pavlović, „Dr. Đuro Augustinović i pokušaji stvaranja hrvatskoga medicinskoga nazivlja”, *Medicina*, 37, Rijeka, 2001, str. 55–58.
49. Peričić 1912: Božo Peričić, „O hrvatskom medicinskom nazivlju”, *Liječnički vjesnik*, god. XXXIV, br. 4, Zagreb, 1912, str. 145–147.
50. Polić; Smolčić 2014: Maja Polić; Ivona Smolčić, „Korespondencija Ivana Dežmana i Frana Kurelca. Novi prilozi poznavanju literarnoga rada Ivana Dežmana”, *Filologija*, br. 82, str. 131–160.

51. Pranjković 1999: Ivo Pranjković (ur.), *Jezikoslovne rasprave i članci*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
52. Pranjković 2015: Ivo Pranjković, *Riječka filološka škola*, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 2015., str. 91–95.
53. Rezo 2015: Vladimira Rezo, *Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću*, u: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, Zagreb, 2015, str. 357–401.
54. Samardžija, Marko, *Hrvatski leksik i leksikografija u 19. stoljeću*, u: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, Zagreb, 2015, str. 469–507.
55. Stolac 2006: Diana Stolac, *Riječki filološki portreti*, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Rijeka, 2006.
56. Stolac 2018: Diana Stolac, „Fran Kurelac i Fluminenesia”, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 30, No. 1, Rijeka, 2018, str. 17–40.
57. Šicel 1972: Miroslav Šicel, *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti*, Liber, Zagreb, 1972.
58. Šojat 1978: Antun Šojat, „Zdravstvena terminologija u starim kajkavskim vračarušama i rječnicima”, *Filologija : časopis Razreda za filologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu*, knj. 8, Zagreb, 1978, str. 323–331.
59. Tolj i dr. 2019: Jasmina Tolj; Nataša Jerman; Zdenko Jecić, „Medicina u hrvatskoj leksikografiji i enciklopedici”, *Acta medico-historica Adriatica: AMHA*, Vol. 17, No. 2, Rijeka, 2019, str. 313–336.
60. Turk 1992: Marija Turk, „Književnojezična koncepcija riječke filološke škole”, *Croatica*, XXIII/XXIV, Zagreb, 1992, str. 377–386.
61. Turk 1993: Marija Turk, „Leksički i semantički kalkovi u hrvatskome jeziku”, *Fluminensia*, god. 5, br. 1–2, Rijeka, 1993, str. 39–48.
62. Turk 1997: Marija Turk, „Jezični kalk: tipologija i nazivlje”, *Fluminensia*, god. 9, br. 1–2, Rijeka, 1997, str. 85–104.

63. Turk 1998: Marija Turk, „Prevedeno nazivlje u Šulekovu rječniku“, u: *Zbornik o Bogoslavu Šuleku: zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Zagrebu od 23. do 24. studenoga 1995. godine u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, ur. Milan Moguš, HAZU, Zagreb, 1998, str. 177–190.
64. Turk 2001: Marija Turk, „Tvorbene značajke kalkiranih imenica“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 27, Rijeka, 2001, str. 267–280.
65. Turk; Pavletić 1999: Marija Turk i Helena Pavletić, „Posrednički jezici u kalkiranju“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 25, 1999, str. 359–375.
66. Turk; Pavletić 2002: Marija Turk i Helena Pavletić, „Kalkovi u hrvatskim dvojezičnim i višejezičnim rječnicima“, *Filologija*, br. 38–39, Zagreb, 2002, str. 263–273.
67. Uremović i dr. 2006: Vladimir Uremović; Lovro Mirošević; Ivan Vukelić, „Razvoj primaljskog školstva u Rijeci“, *Acta medico-historica Adriatica : AMHA*, Vol. 4, No. 1, Rijeka, 2006, str. 85–96.
68. Uroić; Hurm 2002: Marija Uroić i Antun Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, 2002.
69. Vajs 2003: Nada Vajs, „Fitonimija u Parčićevu rječniku Hrvatsko-talijanskome iz 1901.“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 29, No. 1, Zagreb, 2003, str. 339–353.
70. Vince 1990: Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.
71. Vulić; Laco 2015: Sanja Vulić; Gordana Laco, „Jezik hrvatskih književnih djela u 19. stoljeću“, u: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, Zagreb, 2015, str. 179–241.
72. Žepić 1994: Milan Žepić, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
73. Žirovčić 1875: Ivan Žirovčić, „O nazivlju i razdielbi duševnih bolesti“, *Liječnički vjesnik: glasilo Hrvatskoga liječničkog zbora*, Zagreb, 1875, str. 65–69.

MREŽNI IZVORI

1. Andrija Jambrešić: *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples*:
<http://ihjj.hr/iz-povijesti/andrija-jambresic-lexicon-latinum-interpretatione-illyrica-germanica-et-hungarica-locuples/18/>
2. Bibliografija radova objavljenih u Knjižarnici Franje Župana:
http://bibliografija.nsk.hr/hrb/HRB04/glavni_niz.html#000082816
3. Hrvatski bibliografski leksikon (natuknica Ivan Evandelist Lučić):
<https://hbl.lzmk.hr/clanak/lucic-ivan-evandjelist>
4. Hrvatska enciklopedija (natuknica Edo Zvonimir Asanger):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4123>
5. Hrvatska enciklopedija (natuknica Emauel Sladović):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56552>
6. Hrvatska enciklopedija (natuknica Franjo Glavinić):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22230>
7. Hrvatska enciklopedija (natuknica Galen):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=21057>
8. Hrvatska enciklopedija (natuknica Ivan Tonko Mrnavić):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42247>
9. Hrvatska enciklopedija (natuknica Josip Torbar):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61830>
10. Hrvatska enciklopedija (natuknica Josip Voltić):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65303>
11. Hrvatska enciklopedija (natuknica Jospeh Hyrtl):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26803>
12. Hrvatska enciklopedija (natuknica René Laënnec):
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35074>
13. Hrvatska enciklopedija (natuknica Gabriele Falloppio):
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/falloppio-gabriele>

14. Jakov Mikalja: <http://ihjj.hr/iz-povijesti/jakov-mikalja-blago-jezika-slovinskoga/13/>
15. *Medicinski leksikon*: <https://medicinski.lzmk.hr/Projekt>
16. Matična knjiga krštenih župe Rijeka: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899F-Q7NR?i=224&wc=9R26-16X%3A391644801%2C391712301%2C391722201&cc=2040054>
17. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (podatak o cijeni *Rječnika* *lěčničkog* *nazivlja*): <https://books.google.hr/books?id=HU5HAQAAMAAJ&pg=PA720-IA2&dq=re%C4%8Dnik+le%C4%8Dni%C4%8Dkog+nazivlja&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjpuFFjMPuAhWIbsAKHcVQAYEQ6wEwB3oEACAcQAQ#v=onepage&q=re%C4%8Dnik%20le%C4%8Dni%C4%8Dkog%20nazivlja&f=false>
18. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (natuknica *huhor* ili *kukma*): . <https://kajkavski.hr/pretraga/?q=huhor>
19. *Slovenska biografija* (natuknica *Ožbalt Gutsman*): <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi220945/>
20. Mrežna stranica terminološke baze *Struna*: <http://struna.ihjj.hr/>
21. Nekrolog Vladoju Čačkoviću: <https://books.google.hr/books?id=ItJoAAAACAAJ&pg=PA504&dq=ivan+de%C5%BEman&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwionN6vx8HuAhUGmYsKHQTCC8UQ6AEwBXoECAUQAg#v=onepage&q=ivan%20de%C5%BEman&f=false>
22. Vid Došen, *Aždaja sedmoglava*: <https://archive.org/details/azdaja-sedmoglava-bojnim-kopljem-udarena-i-nagerdje-na-ili-sablast-griha-na-sedam/page/n95/mode/2up?q=su%C5%A1ne>
23. Mrežna stranica projekta *Obrada prirodnoga jezika u domeni zdravstva*: <https://inf.ffzg.unizg.hr/index.php/hr/12-znanost/2705-obrada-prirodnog-jezika-u-domeni-zdravstva>
24. *Velký lékařský slovník* (natuknica *cholerina*): <https://lekarske.slovniky.cz/pojem/cholerina>

10. POPIS PRILOGA

Popis tablica i ekscerpiranih leksema

Tablica 1: Jezične značajke u tekstovima Frana Kurelca i Ivana Dežmana.....	49
Tablica 2: Nazivi koje je Ivan Dežman označio kao svoje tvorenice.....	146
Popis naziva nastalih kalkiranjem latinskih naziva.....	202
Popis naziva nastalih kalkiranjem njemačkih naziva.....	207

Popis dijagrama

Dijagram 1: Kalkološka tipologija i terminologija.....	86
--	----

Popis slika

Slika 1: Stranica nalaza iz <i>Lčničkih izvšća</i>	143
Slika 2: Stranica <i>mišljenja (mnjenja)</i> iz <i>Lčničkih izvšća</i>	144
Slika 3: Stranice iz djela <i>Čovjek prema zdravlju i ljepoti</i>	145
Slika 4: Stranica <i>Rčnika lčničkog nazivlja</i>	146

Nalaz.

1. Tomo R. 20 godin star, srednjega je stasa, podobro ugojen i leži u krevetu. Danas na večer bude osam dan odkako bi ozledjen.
2. U ožičici nalaze se 6 popreko, a dva na križ stojeća ostrižka salépila. Po pomno odlépivih tih ostrižkih vidi se rana, koja ide od mačica uporedno sa osredicom, dvie crte od nje daleko i na lijevoj strani iste, prema pupku. Rana iznosi u dužini $2\frac{1}{2}$ palca i u svojoj je sredini sa tvrdim koncem sašita i time je oblik osmice zadobila, koja u svojoj najvećoj širini $\frac{1}{4}$ palca iznosi. Okrajci su joj bridki, a dubina rane je crvena i blédožutim gnojem pokrta. U lubinu se ranom ulézt nemože. Okolina je rani u svakom pogledu obična.
3. Dva palca od donjega kraja gore navedene rane počimlje ogrebina, koja teče takodjer na lijevoj strani osredice uporedno sa istom i jednu crtu od nje daleko. Ogrebina je duga 5 palac, a jedva jednu crtu široka. I njena je okolina u svačem uredna.

2*

Slika 1: Stranica nalaza iz Lěčničkih izvěšća

Lěčničko izvěšće

o ranjenom vinogradaru.

Danas u jutro došo nižepodpisanomu 50 god. stari Mate Š., vinogradar u selu S. i pripovědáo je, da ga je prije 6 dan njegov sin Josip, uslěd prepirke něke, sa sěkirom tako udario, da mu je komad desnog palca odsěko. S toga da se on utiče nižepodpisanomu, da ga lěči i svědočbu o bolesti izdade.

Kod odmah preduzetog pregledanja našlo se, da je desni palac tako (koso) odsěčen, da je na njem manja polovica škljenca ostala, dočim je veće i š njom svega nokta i palčeva trbušića sasvim nestalo. Okrajci su rani bridki, a kostna prelomina gladka.

Mněnje.

Iz toga nalaza slědi:

- a) da je navedena ozleda težka, i da je zadana někakvim ostrim i težkim orudjem, po svoj prilici sěkirom.
- b) da će proteći 4—5 nedělj, dok bude mogo pregledani lěvu ruku za svoj posao rabiti.
- c) da će za ozledom zaostati zla poslēdica: gubitak škljenca desnog palca.

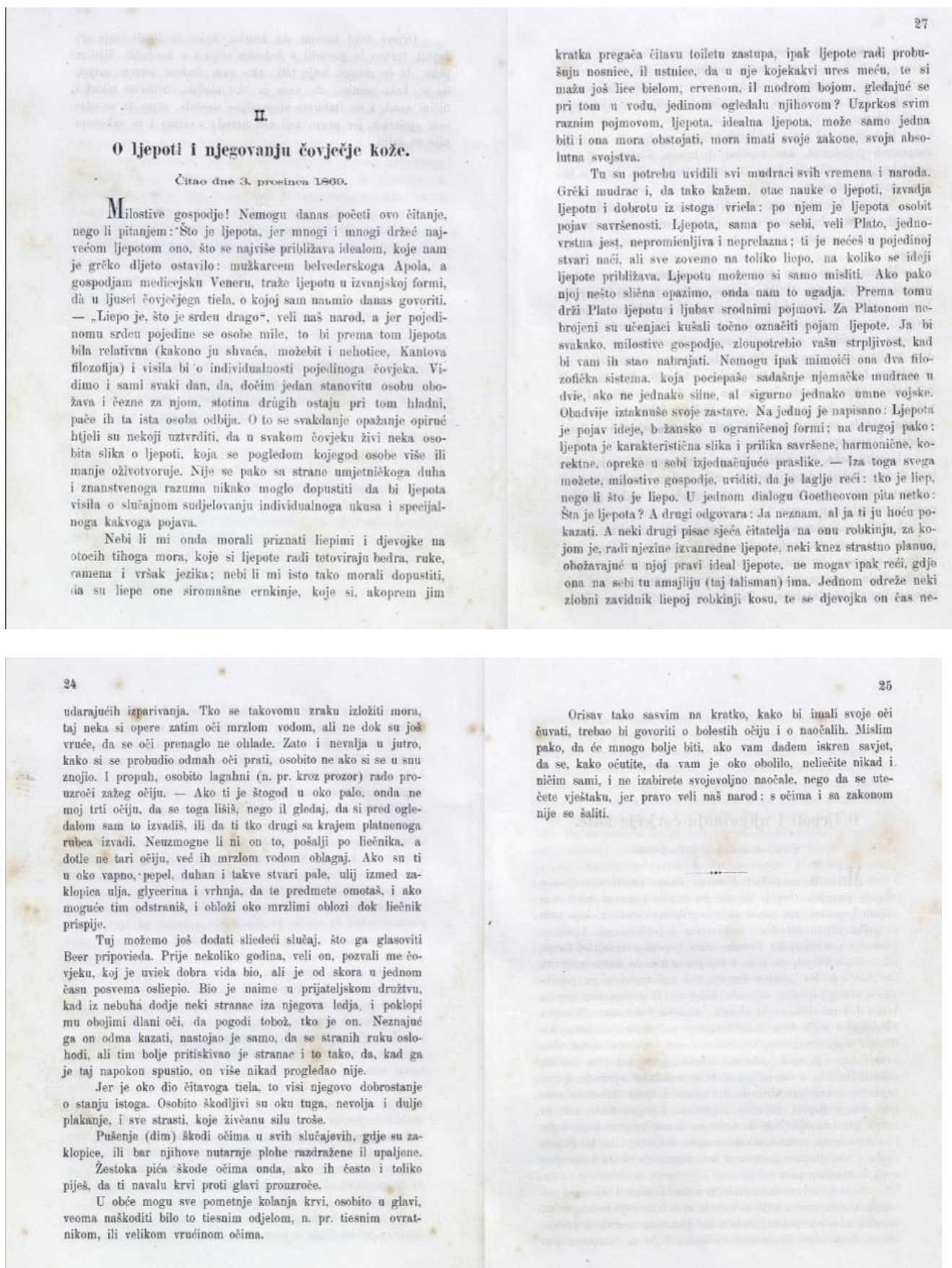
Što niže podpisani istini i dužnosti za volju svojim podpisom kao věrovrědno potvrđuje.

U Z. 20. studenog 1866.

I. D.

Med. et Chirurg. Dr.

Slika 2: *Stranica mišljena (mněnja) iz Lěčničkih izvěšća*

Slika 3: Stranice iz djela Čovjek prema zdravlju i ljepoti

- Scheideneingang, m. introitus vaginae, pristup k procipu. *D.*
- Scheidenvorfall, m. prolapsus vaginae, izstup procipa. *D.*
- Scheidewand, f. septum (srodnosa separo, děliti). Pretin *Vuk.* tin, branica *Šul.*
- Scheintodt vidi Asphyxia.
- Scheitel, m. vertex (znači upravo najskranji kraj jednog tēla). Tēme, vrh glave, vez *Hrv.* (Povrh veza).
- Scheitelbein, n. Seitenwandbein, os parietale (paries stēna) Syn: os bregmaticum (dolazi od βρεγμω navlažiti, nakvasiti. Držaše Grci ovaj dio glave za osobito vlažan, po tom je i u anatomiju došao i latinski izraz: fontanella); os verticis, os tetragonum (τέτρας četiri i ὁ γένος, genus, kolēno kut). Tēmenica, tēmenjača, stranična i stranska kost.
- Scheitelhöcker, m. tuber parietale, hvrga na tēmenici.
- Schenkel, Schenkelbein vidi Oberschenkel, Oberschenkelbein.
- Schenkelarterie, f. arteria cruralis, bedrena odvodnica. *D.*
- Schenkelbruch, m. hernia femoralis, bedren prēdor. *D.*
- Schenkelbals, m. collum femoris, vrat stegna.
- Schenkelnerv, m. nervus cruralis, bedrenik (živac.) *D.*
- Schichte, f. Stratum, ploha, vrsta.
- Schiefer Hals, Torticollis, caput ob-stipum, krivošija.
- Schielen, n. Strabismus (on τρέπω, στρέω, στρέω. στρεβύζω, krenuti, okrenuti, vrtiti). Hiljenje, (očima), Schielen v. n. hiljiti očima, škiljati. Ijiho gledati *Mik.*
- Schieler, m. strabo, hiljak, hiljok *Mik.* škiljavac.
- Schienbein, tibia (znači upravo surla die Schambein) Syn: canna major. Golēnica, golēn *Vuk.* cēvanica, cēv, nožna cēv, cipelj, čevka *Kur.*
- Schienbeinmuskel, m. musculus ti-
- Schienbeinnerv, m. nervus tibialis, golēnik (živac.) *D.*
- Schiene, f. ferula, atelle, udloga, *Pacl.* Eiaen Schienenverband anlegen. obložiti udlagami.
- Schierling, m. Conium maculatum, živolina, cvolina, kukuta.
- Schiffbein, n. os naviculare (navicula ladjica). Ladjica, brodić.
- Schilddrüse, f. glandula thyreoidea (ὁ θυρεός štīt, osobito takov, koj je dugačak) Štitulja, štītna žlēzda, kotlačna žlēzda *Šul.* Slovenci vele joj: berzlik
- Schilddrüsennarterie, f. arteria thyreoidea, štītuljna odvodnica.
- Schildknorpel, m. cartilago thyreoidea, štītac.
- Schimmel, n. mucor, plēsan.
- Schimmelwucherung, f. byssus septica, plesajenje.
- Schlaf, m. san.
- Schlāfe vidi Schlāfengrube.
- Schlāfebein, n. os temporis (jer na njih rano osēdjenje vlasih sēća na „fugu temporis“ odtud (po Hyrtlu) latinsko ime. Tako se zove ova kost i memento mori. Syn: ossa parietaria inferiora, ossa lapidosa, (lapis kamen ossa squamosa (squama ljuska) ossa crotaphitica (κροτῆς kucati, što se tobož uij kucavice vide osobito kucati) Slēpokča, slēpočnica, čahura, vezovi *Mik.* i *Gund.* skrajnica.
- Schlāfennarterie, f. arteria temporalis, slēpočna odvodnica.
- Schlāfenfortsatz, m. processus temporalis, slēpočni odraslić. *D.*
- Schlāfengrube, f. fossa temporalis, slēpo oko.
- Schlāfenmuskel, m. musculus temporalis, slēpočna mišica.
- Schla ff, adj. mlohav, klomav.
- Schlaflosigkeit, f. insomnia, nesan, nespavanje.
- Schlafsucht, f. coma, drēmota, mrtvilo, mrtvi san.

Tablica 2. Nazivi koje je Ivan Dežman označio kao svoje tvorenice

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
1.	---	Abdominalschwangerschaft	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	tegotnost u lubini	nije ovjereno	nije ovjereno	tegotnost u lubini, nošenje izvan maternice	vanmaternično breme, trudnoća; zametak izvan maternice	izvanmaternična trudnoća (graviditas extrauterina, ekstrauterina trudnoća)	izvanmaternična trudnoća, ekstrauterina gravidnost (graviditet), graviditas abdominalis, graviditas ovarica	nije ovjereno
2.	---	Abgekapselt	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	očahuren	nije ovjereno	nije ovjereno	očahuren	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren	nije ovjereno
3.	---	Abgesackt	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ogradjen	nije ovjereno	nije ovjereno	ograđen	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren	nije ovjereno
4.	---	Abgeschlagenheit	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	prebijenost	nije ovjereno	nije ovjereno	prebijenost	umor, zamor	umor	nije ovjereno	nije ovjereno
5.	---	Abquetschen	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	odštunuti	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren	nije ovjereno
6.	---	Acclimatisation	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	klima, privika (ponebju)	nije ovjereno	nije ovjereno	privika (podneblju)	nije ovjereno	klima	aklimatizacija	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
7.	---	Achillessehne	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	Akilova tetiva	Akilov suhožilnjak	petna žila	Akilov suhožilnjak, Akilova tetiva	petna žila	Ahilova tetiva	petna tetiva, kalkanealni tendo, tendo Achiliis	Ahilova tetiva
8.	---	Adhäsion	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	prianjanje	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	priraslica, sraslina	priraslica (adhezija)	prianjanje, sljubljenje, prirašćanje, srašćenje, priraslica, adhezija	Adhezija, DN: prianjanje, privlačenje, svezivanje
9.	---	Aloë	<i>nije ovjereno</i>	tráva kruto fuhkoga fzoka. takay mnogo jake duhe	alój, aloa	jaloj	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i> ¹⁷⁵	alój, jaloj	alój	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
10.	---	Alterspflege	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	prigled starosti	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	njega starosti	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
11.	---	Analogie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sličnost, nalika	nalika	<i>nije ovjereno</i>	nalika, analogija	<i>nije ovjereno</i>	nalikost, sličnost, podobnost	<i>nije ovjereno</i>	sličnost, srodnost, analogija	analogija
12.	---	Anbruch	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nalom	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nalom	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

¹⁷⁵ U *Jugoslovenskom imeniku bilja* (1879.) potvrđen je naziv alopatic.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
13.	---	Anfall (einer Krankheit)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	padnuće, zapdak, pripadak, nastojanje	prihod (bolesti)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	prihod ili nastup	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
14.	---	Atrophie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zlohranost	suhotica, zlohranost	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mišićna zlohranost, suhoća	uvenulost, uvenuo	atrofija	atrofija	atrofija, DN: zakržljalos t
15.	---	Beckendurchmesser	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zdělični proměr	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zdjelišni promjer	<i>nije ovjereno</i>	uzdužni promjer ulaza zdjelice (coniugata pelvis)	uzdužni zdjelični promjer, konjugata	<i>nije ovjereno</i>
16.	---	Beckenhöhle	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zdělična utlina	zdjelište	zdjelište	zdjelište	<i>nije ovjereno</i>	zdjelište	zdjelica	apotecij, DN: zdjelište
17.	---	Climacterische Periode	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	(ženski) odcvět	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	prestajanje (ženskoga) čišćenja, ženski ocvijet	mijena, presušivanje	klimakterij	(ženska) mijena, klimakterij	<i>nije ovjereno</i>
18.	---	Eiterherd	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ognojak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	gnojnica, ognojak, potkožnjak, mozol	ognojak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
19.	---	Fettige Entartung der Leber	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	usalovljen a jetra	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	usalovljen a jetra, u salo	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
									izvrgla se jetra, salovna izvrglost jetara				
20.	---	Fettige Entartung des Herzens	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	usalovljen o srđce	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	usalovljen o srce	<i>nije ovjeren</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
21.	---	Frühgeburt	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nedospěli porod	<i>nije ovjereno</i>	nedonošće	nedospjeli porod, rani porođaj, nedonošen je	preveremenost	nedononešni, prerani porod	prijevremen i porođaj (partus)	
22.	---	Fussgeburt	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	porod na noge	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nije ovjereno	<i>nije ovjeren o</i>	stav nožicama	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
23.	---	Gallensteinkolik	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zavrta od žučnjaka	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nagla upala žučnika zbog žučnih kamenčića, nagla kamenčana upala žučnika; nagla kamenčana kolecistita	<i>nije ovjeren o</i>	kolelitijaza	žučnokamen ačka bolest, bolest žučnih kamenaca, kolelitijaza, žučna litijaza, žučna kalkuloza	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
24.	---	Gastrisches Fieber	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ognjica neprobavnica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ognjica neprobavnica	<i>nije ovjereno</i>	trbušni tifus (abdominalni tifus, typhus abdominalis, pošalina)	tifus, trbušni tifus, tifoidna groznica	<i>nije ovjereno</i>
25.	---	Gefensterter Schiene	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	okasta udlaga	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	oknasta udlaga	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
26.	---	Gefiederter Muskel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	perasta mišica	perasta mišica	<i>nije ovjereno</i>	perasta mišica	<i>nije ovjereno</i>	perasti mišić	perasti (krilasti mišić), penatni muskul (musculus pennatus)	<i>nije ovjereno</i>
27.	---	Geisteskrank	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bolan, bolestan duhom, bolestna duha	bolestan duhom	<i>nije ovjereno</i>	bolestan duhom, bolestna duha, duhobole snik	bolan ili bolestan duhom, duševno bolestan, umobolan	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i> ; ovjeren je naziv duševne bolesti (mentalne, psihičke bolesti)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
28.	---	Gelenkskopf der Speiche	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sglavak vretenca	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zglavak vretenca	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	međukralježnički zglobovi

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
29.	---	Gelenkskopf des Ellbogenbeins	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sglavak komolične kosti	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zglavak komolične kosti ili laktenice	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	lakatni zglob, kubitalna artikulacija	lakatni zglob
30.	---	Gelenkskopf des Oberarmbeins	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sglavak nadkomoljike	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zglavak (kosti) nadlaktice	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	nadlaktično-lakatnjačni zglob, humeroularna artikulacija	nadlaktično-lakatni zglob
31.	---	Gelenkskopf des Schenkelbeins	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sglavak stegna	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zglavak stegnene kosti (kosti bedrače)	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	bedreno-goljenični zglob, genualna artikulacija	<i>nije ovjereno</i>
32.	---	Gelenkskopf des Schienbeins	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sglavak golčnice	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zglavak goljenice	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	lisni (lišnjačni)zglobo, goljenično-lisni zglob, goljenično-lišnjačni zglob, tibiofibularna artikulacija	<i>nije ovjereno</i>
33.	---	Haemorrhoidalfloss	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	krv iz šuljev	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	krv iz šuljeva	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno; ovjereno je krvarenje</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
											kao jedan od simptoma uz natuknicu šuljevi, noduli haemorrhoidales, hemeroidi		
34.	---	Halbgefiederter Muskel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	poluperata mišice	poluperasta mišica	<i>nije ovjereno</i>	poluperasta mišica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	poluopnati mišić, poluopnati bedreni (natkoljениč ni) mišić, semimembranozni femoralni mišić	poluopnati mišić
35.	---	Herzsubstanz	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	srdčevina	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
36.	---	Hodenscheidenhaut	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pomudnica	osebujna mudovna opna-ovojnica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
37.	---	Hohlsonde	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	žlěbasto pipalo	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
38.	---	Infiltrirte Lunge	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nadčvena pluća	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nadčvena pluća	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
39.	---	jodtinctur	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	resični kapljica	<i>nije ovjereno</i>	jodov mok	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
40.	---	Kammer im Gehirn	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	utrobica moždanov	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mozgovna utrobica ili izbica	<i>nije ovjeren o</i>	moždane komore (ventriculi cerebri)	komora, moždana komora, cerebralni ventrikul	komora
41.	---	Kopfgeburt	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	porod na glavu	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	porod na glavu	<i>nije ovjeren o</i>	stav glavicom	glaveni stav, stav glavom, prezentacija glavom	<i>nije ovjereno</i>
42.	---	Kopfgeschwulst	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	naglavnik (otok)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	predglavje, oglavinska nabubrina, otok naglavnik	<i>nije ovjeren o</i>	porodajna otekline (meki oglavak, caput succedaneum)	porodajna (oglavinska) otekline	<i>nije ovjereno</i>
43.	---	Kornzange	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	rovašnica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	rovašnice	<i>nije ovjeren o</i>	porodnička kliješta	porodnička kliješta, forceps	<i>nije ovjereno</i>
44.	---	Krankenwärter	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bolestničar	nastojnik	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvoritelj (njegovatelj) bolesnika	<i>nije ovjeren o</i>	zdravstveni tehničar/medicinska sestra	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
45.	---	Längenlage	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	uzprêko dête	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
46.	---	Lebersubstanz	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	jetrenina	nije ovjereno	nije ovjereno	jetrenina, jetrovina, jetrena mezdrovina	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
47.	---	Lichtscheu	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zazrelica	nije ovjereno	nije ovjereno	zaziranje od svijetla, zazor od svijetla, zazrelica	nije ovjeren o	fotofobija (svjetloplahost)	svjetloplahost, fotofobija, fengofobija, fotodisforija	nije ovjereno
48.	---	Linsenkapsel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	čahurica očinje leće	nije ovjereno	nije ovjereno	lećna čahurica	nije ovjeren o	čahura leće (capsula lentis)	lećna čahira, lentikularna kapsula	nije ovjereno
49.	---	Lungenband	nije ovjereno	nije ovjereno	plućna veza	plućni vućac	nije ovjereno	nije ovjereno	plućni vućac	nije ovjeren o	nije ovjereno	plućna sveza, pulmonalni ligament	plućna sveza
50.	---	Lungenlähmung	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	klēnut plućna	nije ovjereno	nije ovjereno	plućna klijenut, plućna uzma	nije ovjeren o	respiratorna insuficijencija	nije ovjereno	respiracijska insuficijencija
51.	---	Lungenprobe	nije ovjereno	nije ovjereno	ogled plućah	prokušanje pluć	nije ovjereno	nije ovjereno	pokus plućama, plućni (plivaći) pokus	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
52.	---	Lungensubstanz	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	plućevina	nije ovjereno	nije ovjereno	plućevina	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
53.	---	Milzsubstanz	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	slezenina	nije ovjereno	nije ovjereno	slezenina	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
54.	---	Mutterscheide	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	procip	nije ovjereno	nije ovjereno	rodnic a, prohod maternice	nije ovjeren o	rodnic a (vagina)	rodnic a, vagina, kolpos	rodnic a (vagina)
55.	---	Mutterspiegel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zrcalica	nije ovjereno	nije ovjereno	zrcalica	nije ovjeren o	nije ovjereno	Rodnični ljevak, vaginalni spekul(um)	nije ovjereno
56.	---	Nervensubstanz	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	živčevina	nije ovjereno	živčevina	živčevina	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
57.	---	Nierensubstanz	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	istovina	nije ovjereno	nije ovjereno	bubrežnin a, istovina	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
58.	---	Ohrnerve	nije ovjereno	nije ovjereno	ušni živac	vuhovnik (živac)	živac-sluhovnik	slušni živac	živac sluhovnik	slušni živac	nervus vestibulocochlearis	ravnotežno-slušni živac, vestibulocochlearni nerv, statoakustični nerv. osmi moždani živac	slušni živac, DN: živac predvorja i pužnice
59.	---	Periodisch	nije ovjereno	nije ovjereno	obdoban, periodički	obdoban	nije ovjereno	obdoban	obdoban, u stanovito doba, koji	nije ovjeren o	periodičan	nije ovjereno	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
									se pravilno ponavlja, periodičan, periodski				
60.	---	Präparat	nije ovjereno	nije ovjereno	gotovak, napravak, preparat	napravak	nije ovjereno	nije ovjereno	napravak, pripravak, preprarat	nije ovjereno	preparat	pripravak, preparat	pripravak
61.	---	Prognose, die Vorhersagung	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	napovjēd	nije ovjereno	nije ovjereno	napovjed, savjest, predvjest, proricanje, prognoza	nije ovjereno	prognoza bolesti	prognoza	prognoza
62.	---	Rasselgeräusch	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	grohotanje	nije ovjereno	nije ovjereno	grohotanje, grihotanje	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
63.	---	Ringmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	obhodnica mišica	mišica-kružnica	nije ovjereno	mišica kružnica	nije ovjereno	kružni mišić	kružni očni mišić, kružni vjeđni mišić, okularni orbikularni muskul	kružni mišić
64.	---	Rippenknorpel	nije ovjereno	nije ovjereno	rebrena hrusta	rebreni hrustavac	rebreni hrustavac	nije ovjereno	rebrana mišica	nije ovjereno	rebrani mišić	zdjelčni mišić, bočni mišić, ilijačni muskul	bočni mišić
65.	---	Schaden	nije ovjereno	nije ovjereno	šteta, kvar	ostali ili zaostali kvar	nije ovjereno	šteta, kvar	ostali ili zaostali kvar, stavni	nije ovjereno	kvar	kvar	kvar

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
									(stalni) kvar				
66.	---	Steissgeburt	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	porod na trticu	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	porod na trticu	<i>nije ovjereno</i>	porođaj zatkom	stražnjični stav, zadački stav, stav zatkom, zdjelični (pelvični, pelvini) stav, prezentacija zatkom	<i>nije ovjereno</i>
67.	---	Tuberkulös	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ikričav	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	tuberkuloza n, sušičav	<i>nije ovjereno</i>
68.	---	Tuberkulosis	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ikričavost	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ikričavost	<i>nije ovjereno</i>	tuberkuloza (tuberculosis)	tuberkuloza, tbc	tuberkuloza, DN: sušica
69.	---	Wehenpause	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nehanje trudov	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
70.	---	Wehenschwäche	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	slabi trudovi	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	slabi hipovi (ili trudovi)	<i>nije ovjereno</i>	slabi trudovi	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
71.	---	Zange, mit der Zange herausziehen	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	izklešćiti	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	izkliještiti	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
72.	---	Zungenspitze	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vrh, kraj, čelo jezika	vrška jezika	vršak jezika	<i>nije ovjereno</i>	vršak jezika	<i>nije ovjereno</i>	vrh jezika	jezični vršak,	Vrh jezika

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												lingvalni apeks	
73.	---	Zylinderepithel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	obla tēnica	obla tjenica	nije ovjereno	obla ili valjevita tjenica	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
74.	ablactatus	Abgestilltes Kind	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	odbito dēte	nije ovjereno	nije ovjereno	odbito dijete	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
75.	acephalie	der Kopfmangel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	bezglavost	nije ovjereno	nije ovjereno	manjkanje (nedostajanje) glave, bezglavost	nije ovjereno	nije ovjereno	bezglavost, acefalija, acefaloforija	nije ovjereno
76.	acephalus	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	bezglavac	nije ovjereno	bezglavci	izrod bez glave, bezglavac	nije ovjereno	acefalus	acefalokirus, acefalohirus	nije ovjereno
77.	acholie	Gallenmangel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nestaja žuči	nije ovjereno	nije ovjereno	nedostajan je (manjkanje) žuči, bežučost	nije ovjereno	aholija	akolija	nije ovjereno
78.	acinosus	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	jagodičast	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
79.	acinus	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	jagodica	nije ovjereno	zrnice, zrno	skup žlijeznih mješica, jagodica	jagoda	mjehurić (žljezdani, plućni i jetrnji)	acinus	acinus
80.	acne	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ikrice	nije ovjereno	nije ovjereno	ikrice	puhica, čirić, vrdoljči	akne	akne	akna, DN: prištić, Ž: bubuljica

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
										ć, ognojčić			
81.	acormus	Ohne Stamm	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	samoglavac	nije ovjereno	nije ovjereno	samo glavac	nije ovjereno	akranija	nije ovjereno	nije ovjereno
82.	acromion	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	streha	vršika sljemena ili nadplećak	krkača	streha, vrh lopatice, natplećina	jaram	nije ovjereno	lopatični vršak (koštani rameni vrh), rameni nastavak, akromion, akromijalni procesus	vrh ramena
83.	acupunctura	---	nije ovjereno	nije ovjereno	iglobod	iglobod	nije ovjereno	nije ovjereno	ubod iglom, iglobod	nije ovjereno	akupunktura	akupunktura, stilostiksa	nije ovjereno
84.	aditus ad aqueductum Sylvii	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	pristup k silvijevom vodotoku	pristup silvijevom vodovodu	nije ovjereno	pristup (pristupište) k silvijevom vodovodu	nije ovjereno	nije ovjereno ¹⁷⁶	nije ovjereno	nije ovjereno ¹⁷⁷
85.	adynamia	der Kraftmanngel	nije ovjereno	nije ovjereno	bez snažnost, nemoćno	nemoć	nije ovjereno	nije ovjereno	nemoć, nemoćnost	mala snaga, nejakos	adinamija	(opća) slabost,	astenija

¹⁷⁶ Nije ovjeren naziv za spomenuti dio Silvijeva vodotoka/akvedukta, ali jest „Akvedukt (Sylviev akvedukt), najuži dio sustava moždanih komora, nalazi se u srednjem mozgu, a povezuje treću i četvrtu moždanu koru” (<https://medicinski.lzmk.hr/clanak/akvedukt>, pregledano 28. veljače 2025.)

¹⁷⁷ Slično kao i prethodni komentar, ovjeren je naziv vodovod srednjeg mozga.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
					st, mlitavost, nevaljano st				onemoćenje, slabašnost, salbost, oslabljenost, iznemoglost, slaboća, mlitavost	t, prenemoci		astenija, adinamija	
86.	aegilops	Augenwinke lgeschwür	nije ovjereno	beteg on na ochiu, kàda poleg nofza iz kuta onoga fzmrad nekoi neprefztan cze teche, x mezdre ochih pleve, ili fzklepiyufz e dafze tefko ochi odpiraju	nije ovjereno	proočni vrèd	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
87.	aegoph onia	Meckerton	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno ¹⁷⁸	veka	nije ovjereno	nije ovjereno	veka, kozji glas	meketa nje,	nije ovjereno	egofonija, tragofonija, kaprilokvij,	nije ovjereno

¹⁷⁸ ovjereno kao leksem općeg leksika – veka, meket

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
										mećanje		kaprilokvizam	
88.	aesculin	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	madjalevin a	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
89.	agalactia	Milchmangel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bezmlječna	sušnost	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bezmlječnost, bezmlječna (šul.), sušnost, presahal	suhe, sušne dojke, bezmlijечноs	agalaktija	bezmlječnost, agalaktija, agalaktoza, alaktija	<i>nije ovjereno</i>
90.	alavespertilionum	Fledermausflügel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	topir-krilca	šišmišje krilo	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
91.	alba abdominis	Bauchlinie (die weisse), linea	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	osredica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	linea alba, bijela pruga	bijela trbušna pruga	bije trbušna linija (bijela linija)
92.	allantois	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mokraćna tēnica	mokraćni mješak	<i>nije ovjereno</i>	mokraćna opna, opna sačnica	<i>nije ovjereno</i>	alantois	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
93.	alquappenleberthran, m. liquor hepaticus mustell	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	manjićeva jetrena mast	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
	ae fluviatili												
94.	ambos	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nakov	koščica-nakovalnica	nakovanj ić	koščica nakovalnica, nakov, nakovalo, nakovanj	nije ovjereno	nakovanj	nakovanj, inkus	nakovanj
95.	amenorrhoea	mangelnde Menstruation	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	necvjet	nije ovjereno	nije ovjereno	manjkanje ženskog čišćenja, necvijet, bescvijet	nije ovjereno	amenoreja	amenoreja, amenija	amenoreja
96.	amnesia	Der Gedächtniss mangel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	slaba pamet	nije ovjereno	nije ovjereno	nestašica pamćenja, nepamćenje, nesjećanje, amnezija	gubitak pamćenja, nepamćenje, nesjećanje	amnezija	gubitak pamćenja (sjećanja), zaboravnost, amnezija	amnezija
97.	amphyarthrosis	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zatega	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	amfiartroza (ravni zglobovi)	nije ovjereno	nije ovjereno
98.	ampulla	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	pljoskica, čuturica	bočica	mjehurić	bočica (pljoskica) čuturica	bočica, ampula	ampula	ampula	ampula
99.	amygdalitis	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zažeg krajnikov	nije ovjereno	nije ovjereno	zažeg žabica, zažeg krajnika	nije ovjereno	tonzilitis (tonsillitis, ždrijelna angina)	upala krajnika, tonzilitis, amigdalitis	tonzilitis

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
100.	anaemia	der Blutmangel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nestašica krvi, bezkrvnica	nestaja krvi	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nestašica krvi, pomanjkanje krvi, beskrvica, beskrvnost	beskrvnost, nestaja krvi	anemija (slabokrvnost, malokrvnost)	slabokrvnost, anemija	anemija, DN: slabokrvnost
101.	anamnese	Die Rückerinnerung	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	predbolest	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	napomena prijašnjih ili predašnjih prilika, anamneza	predistorija, predživot	anamneza	anamneza	anamneza, DN: povijest bolesti
102.	anastomose	---	kerunoblyuvanyegdafze filarazpuchi	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	steka	slijev	<i>nije ovjereno</i>	steka, sutok, slijev	<i>nije ovjereno</i>	anastomoza	anastomoza, spoj, spojka, spojnica	anastomoz a
103.	anchilops	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	priročna otekline	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
104.	anteflexio uteri	die Vorwärtsbeugung der Gebärmutter	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	priklon maternice	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	skučenost (savitost) maternice naprijed, naprijed skučena, naprijed savita maternica	presavijenost materice	<i>nije ovjereno</i>	prednji maternični pregib, uterina antefleksija	anteverzija maternice

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
105.	anthelminticum	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	gljstogon	nije ovjereno	nije ovjereno	gljstogon, lijek od glista	nije ovjereno	nije ovjereno	antihelmintik, anthelmintik	antihelmin tik
106.	antihelix-anthelix	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	protuzavojak	protuzavojak	nije ovjereno	nije ovjereno	ušni pazavojak	antheliks	uščani protuobod	nije ovjereno
107.	antipathia	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nećud	nije ovjereno	nije ovjereno	nećud, protućud, mrzost, mrzovolja	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
108.	antrum	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	duplje	duplje	kućica, duplje	šupljina, šupljinic, duplje	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	šupljina
109.	apnoea	die Athemlosigkeit	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zaduha	nije ovjereno	zaduha, sipnja, piehnja	stanje bez daha (duha)	nije ovjereno	apneja	apneja	apneja
110.	aponeurose	die Flechsehnaut	nije ovjereno	nije ovjereno	suhožilka	zaponica	suhožiljka	zaponica	opna suhožiljka, zaponica, suhožiljna opna, bjeložiljka, tetivnica	aponeuroza, tetivasta opna, babušina	aponeuroza	aponeuroza	aponeuroza mišića podizača gornje vjeđe
111.	apyrexia	der fieberlose Zustand	nije ovjereno	nije ovjereno	bez groznice	negroza	nije ovjereno	nije ovjereno	stanje bez vrućice, bezognjičavost	bez vrućice, bezgroznost	nije ovjereno	apireksija	apireksija

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
112.	aqua laxativa viennensis,	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	bečki pročit	nije ovjereno	nije ovjereno	bečki pročit	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
113.	aquaeductus cochleae	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	spužnički vodotok	vodovod spužnice	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	pužnički vodovod, DN: vodovod pužnice
114.	aquaeductus Cotunii	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	Kotunijev vodotok	nije ovjereno	nije ovjereno	Kotunijev vodotok	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
115.	Aquaeductus Sylvii	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	stoborni vodotok	Sylvijev vodovod	nije ovjereno	Silvijev vodotok	S. vodoput	Sylviev akvedukt	moždani vodovod, moždani vod	nije ovjereno
116.	aquaeductus vestibuli	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	pridvorni vodotok	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjeren o	vestibularni akvedukt	piramidalni predvorni vodovod	vodovod predvorja
117.	arcus aortae	Aortenbogen	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	razvodnička okuka	aortni obluk	nije ovjereno	luk razvodnice, aortni luk	nije ovjeren o	arcus aortae, luk aorte	aortalni (aortični) luk, aortalni arkus	aortni luk, DN: luk aorte
118.	areola mammae	Brustwarzenhof	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ogradica	kolobarčić	nije ovjereno	ogradica, kolobar, okolak pipnica	kolobar, dojkin kolut	areola mammae	siščani kolobar, bradavični kolobar, mamalna (mamarna)	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												areola, prsni kolobar	
119.	Arteria anonyma	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	bezimenica (odvodnica)	bezimena žila-kucavica	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	truncus brachiocephalicus	bezimena arterija, ručna-glaveno deblo, brahiocefalični trunkus, anonimna arterija, bezimena kucavica (odvodnica)	brahiocefalično stablo
120.	arteria basilaris	Grundschlagader	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zastavna odvodnica	osnovna kucavica	nije ovjereno	osnovna kucavica	nije ovjereno	arteria basilaris	osnovična kucavica (arterija), bazilarna arterija	bazilarna arterija
121.	arteria coronaria	Kranzarterie	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	vjenčanica (odvodnica)	vitičasta srčana kucavica	nije ovjereno	vitičasta kucavica	vjenačna krvna žila	arteria coronaria (desna i lijeva)	(desna/lijeva) srčana kucavica (arterija), (desna/sinistra) koroanrna arterija, (desna/lijeva) vjenačna (vjenčana)	desna i lijeva srčana arterija

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												arterija, (desna/lijeva) koronarka	
122.	arteria cruralis	Schenkelarterie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bedrena kucavica	bedrena odvodnica	bedrovna žila-kucavica	<i>nije ovjereno</i>	stegnena (bedrovna) opća žila kucavica	<i>nije ovjereno</i>	arteria femoralis	bedrena kucavica (arterija), natkoljenična arterija, femoralna arterija	bedrena arterija, Ž: femoralna
123.	arteria lumbalis	Lendenarterie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ledvena odvodnica	<i>nije ovjereno</i>	ledvena odvodnica	bočna kucavica	<i>nije ovjereno</i>	arteria lumbalis	slabinska kucavica (arterija), lumbalna arterija	slabinska arterija
124.	Arteria ophthalmica	Augenarterie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	očna odvodnica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	očna kucavica	<i>nije ovjereno</i>	arteria ophthalmica	očna kucavica (arterija), oftalmična arterija	oftalmična arterija
125.	arteria palatina	Gaumenarterie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nebačna odvodnica	nebčana kucavica	<i>nije ovjereno</i>	nepčana kucavica	<i>nije ovjereno</i>	arteria palatina (ascendens, descendens, major i minores)	(zlazna/silazna/velika) nepčana kucavica (arterija)	(velika, uzlazna ili silazna) nepčana arterija
126.	arteria radialis	Armspindelarterie	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vretenova odvodnica	palčenična kucavica	<i>nije ovjereno</i>	palčenična (žila) kucavica,	<i>nije ovjereno</i>	arteria radialis	(ascendentna/descendentna/velika)	palčana arterija

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
									vretenova odvodnica			palatalna (palatina) arterija	
127.	arteritis	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zažeg odvodnice	nije ovjereno	nije ovjereno	zažeg odvodnice	nije ovjereno	arteritis (upala arterije)	nije ovjereno	arteritis
128.	ascites (hydrops)	---	nije ovjereno	vodeni beteg, vodenicza	nije ovjereno	debela u trbuhu	nije ovjereno	nije ovjereno	vodnica, vodena (bolest, debela bolest)	nije ovjereno	ascites , (hidroperitoneum)	ascites, hidroperitoneum, hidroperitonej, trbušni hidrops, (trbušna) vodena bolest	ascites
129.	asphyxie	Der Scheintod	nije ovjereno	nije ovjereno	obumrlost, zamrlost, obumrće	zamrlost	nije ovjereno	nije ovjereno	obumrlost, sumrtvica	obamrlost, prestanak disanja	asfiksija	ugušenje, zagušenje, asfiksija	asfiksija, DN: prestanak disanja
130.	atlas	Der Träger	nije ovjereno	atlas, zadnya vratna kofzt, kherbtu nayblifneja	glavonoša	tečajica	prvi vratni kralježak, kralježak-glavonoša	nosič, glavonoša	prvi vratni kralježak, kralježak glavonoša	nosač	atlas, nosač	glavonoša, prvi kralježak, atlas	prvi vratni kralježak
131.	atresia	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	neprobuh	nije ovjereno	nije ovjereno	neprobuh, zatvor, sralost	suživanje, suženje	atrezija	atrezija	atrezija

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
132.	atrium	Vorkammer,	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pridvorak	predsrđje	predsrđje	ovjereno kao atrium cordis – predsrđje, trijem srca, trijemak srca, predklijetka srca	predvraće srca, pretklijetka, pretko morje	atrium	predvorje, atrij, vestibul	desna srčana pretklijetka, DN: desni atrij
133.	atropin	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	paskvičina	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	paskvičina, atropin	<i>nije ovjereno</i>	atropin	<i>nije ovjereno</i>	atropin
134.	aura epileptica	das wie die Luft aufsteigende Gefühl beim epileptischen Anfall	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mimohodci	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	padavični prethodac	<i>nije ovjereno</i>	aura	padavična najavnica, aura	aura
135.	bicephalum	der Zweikopf	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvoglavac	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvoglavi plod, dvoglavac	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvoglavac, dvoglavanakaza, dicefal, bicefal, diplofecal	<i>nije ovjereno</i>
136.	biceps, sc. musculus	der zweiköpfige Muskel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvoglavica (mišica)	mišica-dvoglavka	<i>nije ovjereno</i>	mišica dvoglavka	dvoglav i mišić	biceps, dvoglavi mišić	dvoglav, biceps	dvoglavi mišić, DN: biceps

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
137.	biventer musculus	der zweibäuchige Muskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	dvobočica (mišica)	mišica-dvotrbuška	nije ovjereno	mišica dvotrbuška, dvotrbušnica, dvobočica	nije ovjereno	musculus digastricus	dvotrbušni donjočeljusni mišić, biventralni (digastrični) mandibularni mišić	dvotrbušni mišić, DN: digastrični mišić
138.	blennorrhoea	der Schleimfluss	nije ovjereno	nije ovjereno	sluzenje, slinjenje, sopoljenje	glenotok	nije ovjereno	nije ovjereno	gnojotok	sluzotok, gnojno zapaljenje veznice	nije ovjereno	suzenje, sluzotijek, blenoreja, miksoreja	nije ovjereno
139.	bulbus oculi	Augapfel	nije ovjereno ¹⁷⁹	nije ovjereno ¹⁸⁰	nije ovjereno	jedrka	očinja jedarka	oko	očinja jedarka, oko	šiška od oka	očna jabučica	očna jabučica, bulbus, oko	očna jabučica, DN: bulbus
140.	callus ossis	die Knochenschiele	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	prešljen	nije ovjereno	nije ovjereno	kvrga oko srasloga kostoloma, prešljen, trešljen	prirastak	koštani kalus	nije ovjereno	kalus
141.	camera oculi	Augenkammer	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	očinja izbica	očinja izbica	šupčjina u oku, očna izbica	očinje izbice	nije ovjereno	očna sobica	(prednja/straznja) očna sobica, (anteriorna/posteriorna)	očna sobica

¹⁷⁹ Ovjereno je naziv *ochno jederko*, ali ne u značenju očne jabučice, već zjenice, što zaključujemo prema latinskoj istovrijednici koju bilježi uz hrvatski naziv – *papilla oculi*.

¹⁸⁰ Također, ovjereno je naziv *ochno jederko* uz sinonimnu sintagmu *cherno pofzred oka* i latinske istovrijednice *pupilla*, *pupa*, *pupulla*. Riječ je, dakle, o zjenici.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												okularna kamera	
142.	capsula	Kapsel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	čahura	čahurica	čaura	čahurica	čahura, tobolac	čaura	čahura	čahura, kapsula	kapsula
143.	Carditis	die Herzentzündung	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zažeg srdca	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	zažeg srca, srčana upala	<i>nije ovjereno</i>	reumatski karditis	upala srčane sluznice (intime), endokarditis	endokarditis
144.	carminativum (remedium)	blähungstreibendes Mittel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vetrogon	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pudilo nadma, vjetrogon	<i>nije ovjereno</i>	karminativi	karminativ	<i>nije ovjereno</i>
145.	carotis	Die Kopfschlagader	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	odihavica i kucavica od glave	glavatica	žila-kucavica glavica	krkavica, glavatica	kucavica glavica	<i>nije ovjereno</i>	karotidna arterija	<i>nije ovjereno</i>	(vanjska, unutarnja) karotidna arterija
146.	cartilago aritenoidae	Giessbeckenknorpel,	hrufztavica	<i>nije ovjereno</i>	hrust	ledjenjak (hrustavac)	hrustavac	hrskavica, hrstavica, hrušt, hruštavac	hrustavac	<i>nije ovjereno</i>	hrskavica	glasiljna (glasilnična) hrskavica, glotična hrskavica, vokalna hrskavica, trokutasta hrskavica, piramidasta hrskavica, aritenoidna hrskavica	hrskavica

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
147.	caruncula lacrimalis	die Thränenkarunkel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mesance (na oku)	suzno mesance	<i>nije ovjereno</i>	suzno mesance	reca, bobica	carunvula lacrimalis, suzna bradavica	suzni otočić, suzna kvržica, lakrimalna karunkula	karunkula
148.	carunculae myrtiformes	die myrtenbeerförmigen Fleischwärtchen am Eingange der weibl. Mutterscheide	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mrčasta mesanca	mrčasta mesanca	<i>nije ovjereno</i>	mrčasta mesanca, mrčasti čvorići	<i>nije ovjereno</i>	caruncula hymenales (myrtiformes)	djevičnjačke kvržice (čvorići), himenalne karunkule	nije ovjereno
149.	carus	der Todtenschlaf	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mrtvi san	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mrtvi san	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
150.	chiasma	die Sehnervendurchkreuzung	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	prosěka (vidnikov)	vidničko razkršće	<i>nije ovjereno</i>	vidničko razkršće	raskršće, raskrižje, ukrsnica	optička kijazma	krizište, raskrižje, križanje, ukrižavanje, kijazma (hijazma)	optička hijazma
151.	chinin	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	grozogon	nije ovjereno	kinin	ognjogon, grozogon	<i>nije ovjereno</i>	kinin	<i>nije ovjereno</i>	nije ovjerneo
152.	choana	Die hintere Öffnung der Nasenhöhle	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	lěv	stražnje nozdrve	<i>nije ovjereno</i>	nije ovjereno	rekavci, lijevci	hoana	stražnja nosnica, hoana	stražnji nosni otvor, DN: hoana,

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
													hoanalni otvor
153.	cholae mie, sanguis bile mixtus	das Gallenblut	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	žučna krv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	žučna krv	<i>nije ovjereno</i>	žučna krv	kolemija	<i>nije ovjereno</i>
154.	cholelithiasis	Das Gallenstein	kamenec z beteg	<i>nije ovjereno</i>	žučni kamen	žučni kamenac	<i>nije ovjereno</i>	žučni kamen	žučni kamen, žučnjak	<i>nije ovjereno</i>	žučni kamenci (kolelitijaza)	žučnokamen ička bolest, bolest žučnih kamenaca, kolelitijaza, žučna litijaza, žučna kalkuloza	žučni kamenci dn: kolelitijaza
155.	cholerna	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kratelj	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kratelj	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
156.	collyrium	Augen wasser,	<i>nije ovjereno</i>	<i>ochni flaster</i>	očinja vodica, očinja vlaž	voda za oči	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	voda za oči, vodica za oči, kolirij	<i>nije ovjereno</i>
157.	condyloma	Kondylom, Die Feigwarze	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	svorak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	svorak	bradavica, kvruga	kondil (condylus)	kondilom	kondilom
158.	corpora quadrigemina	Vierhügel,	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	četvornjak	četvornjak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
159.	corrugator, (sc. musculus)	der Zusammenr unzler	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	mrštilica (mišica)	mišica-mrštilica	nije ovjereno	mišica mrštilica obrva	nije ovjereno	nije ovjereno	(obrvni) nabirač	nije ovjereno
160.	crepitatio	das Knistern (der gebrochene n Knochenenden an einander)	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	čagrtanje	nije ovjereno	nije ovjereno	škripnja, škripanje, škrip, škripa, praskanje, čagrtanje, čagrljanje	prasketanje, puckaranje, škripanje	nije ovjereno	pucketanje, škripanje, krepitacija, krepitus	krepitacija
161.	crista galli	Hahnenkamm	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	huhor	nije ovjereno	greben, huhor, hober, kresta	huhorak, bober, vahulj, kokotić	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
162.	crista lacrymalis	Thränenkamm	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	huhorak na suznici	nije ovjereno	nije ovjereno	grebenac (kosti) suznice, huhorak na suznici	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	(stražnji/prednji) suzni greben
163.	decidua, (sc. tunica) uteri	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	odmetnica (kožica)	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	otpadica, resnatica	endometrij	padalica, decidua	maternična sluznica, dn: sluznica maternice, endometrij

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
164.	defloratio	die Entjungferung	ocvefzti ¹⁸¹	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	razbitak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	razbitak ili lišenje djevojaštva	skvrnje nje, oskvrna, skvrna, skvrnavljenje, obeščašćenje, osramoćenje, obljuba	defloracija, gubitak djevičanstva	razdjevičenje, defloracija, devirginacija	<i>nije ovjereno</i>
165.	diaphoreticum (sc. remedium), syn. sudoriferum	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	upotljiv lek	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	upotljiv, uznojiv lijek	<i>nije ovjeren o</i>	dijaforetik	dijaforetik, hidrotik, sudorifik, sudorifer	<i>nije ovjereno</i>
166.	digitalin	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	digitalin, prstenko vina	pustikarovina	<i>nije ovjereno</i>	digitalin	pustikarovina, prstenkovina	<i>nije ovjeren o</i>	digitalin	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
167.	diureticum sc. remedium	ein harntreiben des Mittel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mokrogon	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mokraćogona sredstva	dijuretici	diuretik, izmokrivač	diuretik

¹⁸¹ Ne možemo sa sigurnošću reći je li riječ o leksemu općega ili specijalnoga leksika.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
168.	dorsualis	Rückenmarksschwindsucht, tabes	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	suhotica hrbtenjače	nije ovjereno	nije ovjereno	suhotica hrptenjače, hrptena suša	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
169.	ductus choledochus	Gallenblasegang, m.	nije ovjereno	nije ovjereno	žučotok	žučji prohod	nije ovjereno	žučni tok	žučovod. žučji prohod	žučni vodovi, žučovod, žučovodnik	žučni vodovi	glavni žučovod, koledukus, bilijarni duktus	žučovod
170.	ductus cruciatus	Kreuztour	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nakrstna obavit	nije ovjereno	nije ovjereno	križata obavit, isprekrstani obvoj, krstašica	nije ovjereno	nije ovjereno	osmica, spika	nije ovjereno
171.	duodenum	Zwölffingerdarm	nije ovjereno	nije ovjereno	dvanaestnik	dvanajstnik	dvanaestnik	nije ovjereno	dvanaestnik, crijevo od dvanaestpalac, plendeš	nije ovjereno	dvanaesnik	dvanaesnik, duoden(um)	dvanaesnik
172.	emplastrum diachylon compositum	diachylonpflaster	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	teklinasti melem	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	melemi (emplastra)	melem, emplastrum	nije ovjereno
173.	emplastrum meliloti	Melilotenpflaster	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ždraljičin melem	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
174.	epidermis	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	gornja koža	pousmina	pousma	tjenica	pousma, pousmina	pokožica	epidermis (pousmina)	pousmina, epidermis, epiderma	epiderma, DN: pousmina
175.	ergotin	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	glavničnina	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	glavničnina	<i>nije ovjereno</i>	ergotin	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
176.	extract	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ižimak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	iscrpina, izvadak, izvod	izvadak, iscjepak, iscrpina	ekstrakt (iscrpina)	iscrpina, iscrpak, iscjedina, ekstrakt	ekstarkt
177.	fasciatio cruciata	Kreuzverband	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nakrstni zavoj	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nakrsni zavoj	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
178.	Fimbriae tubae Fallopianae seu morsus diaboli	Franzen (der Muttertrompete)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	listice falopijeve trublji	vitalčano čmarčani zalistak	<i>nije ovjereno</i>	maternične trublji, falopijeve trublje	<i>nije ovjereno</i>	ovarijska fimbrija (resica jajnika)	jajovodne resice, tubarne fimbrije	<i>nije ovjereno</i>
179.	fistula	Fistel	piščaltos	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pištanjak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pištanjak	tavnik, tamnik	fistula	cjevasta spojka, fistula	fistula
180.	fistulani	Mastdarmfistel,	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pištanjak u prohodnjaku	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	šupčana (čmarna) cjevasta spojka, analna fistula	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
181.	fistula stercoralis	Kothfistel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	prohodni pištanjak	nije ovjereno	nije ovjereno	blatni pištanjak, žuljata lajnica	nije ovjereno	sterkoralna fistula (fistula stercoarlis)	nije ovjereno	nije ovjereno
182.	fistula urinaria	Harnfistel,	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	sačni pištanjak	nije ovjereno	nije ovjereno	mokraćni pištanjak, sačni pištanjak	nije ovjereno ¹⁸²	mokraćna fistula (fistula urinaria)	nije ovjereno	nije ovjereno
183.	flexor	Beugemuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	mišić-pregibnik, preginjač	pregibnica	mišica-sgibalja	pregibač, ogibač	mišica zgibalja, pregibnica, pregibača, stegnica, mišić pregibnik, preginjač	gušter, mišić pregibač, sagibač	fleksor (pregibač)	pregibač, fleksor	mišić pregibač, DN: fleksor
184.	flexor digitorum	fingerbeuger	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	prstna pregibnica	prstna mišica-sgibalja	nije ovjereno	mišica zgibalja prsta ili prstna pregibnica	nije ovjereno	flexor digitorum	nije ovjereno	mišić (površinski, dubinski, dugi, kratki) pregibač (prstiju šake, stopala)
185.	flexura coli	die Krümmung am Colon	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	okuka kulénova	krivina čmara	nije ovjereno	krivina čmara	pregib debel. crijeva	(desni, lijevi) zavoј	nije ovjereno	(desni, lijevi) zavoј

¹⁸² Ovjereno samo kao definicija: *Iz fistule tavi (curi) mokraća.*

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
													sitoga crijeva
186.	fluctuatio	das Schwappen	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bibavica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bibanje, bibavica	libanje	fluktuacija	fluktuacija, bibanje, gibanje, njihanje, ljuljanje	fluktuacija
187.	folliculus	der kleine Balg	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	měhur	měšić	mješićak	čahura, čahurica, zapredak, kožurak	mješiće, mješćić, mješćićak, mješćinica	mješćić	folikul	mjehurić, folikul	tobolac, DN: mjehurić, vrećica
188.	foramen	die Öffnung, Der Durchgang	duplye	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	otvorak	rupa, rupica	rupa	otvorak, rupa	rupa, rupica	otvor	otvor, izlaz, foramen, rupa (rupica), šupljina, pora, dupka, izdubak	otvor
189.	foramen coecum	das blinde Loch	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	slěpuljica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nosno-lubanski proboj, lubanjska rupa nosnice, zadnivne nosna rupica, sljepuljica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
190.	foramen mentale	Kinnloch	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	obradni otvorak	nije ovjereno	nije ovjereno	obradna rupica, obradni otvorak	nije ovjereno	nije ovjereno	bradni otvor, mentalni foramen	otvor brade
191.	foramen obturatum	Hüftbeinloch,	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	kukova provrtlina	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zastrti otvor, opturatorski foramen	zastrti otvor, DN: zatvoreni otvor
192.	foramen occipitale magnum	Hinterhauptloch,	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zjalo	velika zatiljna rupa	zatiljna utlina, babina rupa	otvor, ušće, zjalo	nije ovjereno	nije ovjereno	zatiljni otvor, veliki zatiljni otvor	zatiljni otvor
193.	foramen opticum	Sehloch,	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	vidnički otvorak	vidnička luknja	rupa za vidni živac	vidnički otvorak, rupa za vidni živac	nije ovjereno	nije ovjereno	vidni kanal, optički kanal	optički kanal
194.	fossa pterygoidea	Flügelgrube	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	krilna jamica	krilolika nastavina	nije ovjereno	dubičina krilolike nastavine, krilna jamica	nije ovjereno	nije ovjereno	krilasta jama, pterigoidna fosa	krilasta udubina
195.	frenulum labiorum	Lippenbändchen	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	uzdica nastne	sklopčana veznica	nije ovjereno	sklopčana veznica	nije ovjereno	nije ovjereno	usnična vezica, spolnična vezica, vulvarni frenul(um)	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
196.	frenulum linguae	Zungenbändchen	žilica ispod jezika, sponica, stidna, sramna žilica	žilica ispod jezika, sponica, stidna, sramna žilica	jezična veza	jezična uzdica	jezična veznica	nije ovjereno	jezična veznica	žilica ispod jezika, sponica, stidna, sramna žilica	nije ovjereno	jezična vezica, lingvalni frenul(um)	jezična vezica, DN: jezični frenulum, jezična vezica
197.	galea aponeurotica	Schädelhaube	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	lubanjska zaponica	oglavna opna-sušožiljka	nije ovjereno	suhožiljni dio mišice oglavnice, oglavna (opna) suhožiljka	oglavina, zaponica	galeja aponeurotika (galea aponeurotica)	oglavinska tetiva, tetivna kapa (kaciga), aponeurotična galeja	mišić lubanjskog krova, DN: epikranijalni mišić, epikranij
198.	Ganglion	der Nervenknotten	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	uzlina (živčija)	uzlenik	uzlina (živčana)	živlani uzlenik	uzao, čvor, ganglija, živčani uzao	ganglion (kvrasta oteklina)	živčani čvor, ganglij	živčani čvor, DN: ganglij
199.	gangraena nosocomialis	Hospitalbrand	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	bolovištvu vučas	nije ovjereno	nije ovjereno	bolovištni ućac	vučas, šumavica, šušakavica	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
200.	Gastrocnemius (musculus) Syn: gemellus surae	der Zwillingsmuskeln, Wadenmuskeln	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	blizanke (mišice)	listna mišica-dvojnica	nije ovjereno	lisna mišica dvojnica	nije ovjeren o	musculus gemellus (inferior/superior)	dvoglavlisi mišić, dvoglavigoljenični (potkoljenični) mišić	udvojeni (gornji/donji) mišić

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
201.	glandula acinosa	Acinöse drüse	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	jagodnica (žlězda)	nije ovjereno	nije ovjereno	jagodnica (žlijezda), grozdasta žlijezda	jagodasta žlijezda	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
202.	glandula axillaris	Achseldrüse	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	pazušna žlězda	pazušna žlijezda	nije ovjereno	pazušna žlijezda	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
203.	glandula pinealis	Die Zirbeldrüse	nije ovjereno	nije ovjereno	životna žlězda	češerika	češerika	nije ovjereno	češerika	nije ovjereno	nije ovjereno	češerika. češerasta žlijezda, češerasto tijelo, cerebralna epifiza, pinealna glandula	češerasto tijelo
204.	glandula salivalis	Speicheldrüse	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	slinovnica	žljezdice-sluzavnice	žlijezda-slinovnica i slinavica	žlijezda slinovnica	oljuvač na žlijezda, slinovnica	slinovnica (salivarna žlijezda)	slinovnica (slinovica), slinovna žlijezda, žlijezda slinovnica, salivarna (salivalna) glandula	žlijezda slinovnica, DN: pljuvačna žlijezda, salivarna žlijezda
205.	glandula sebacea	Talgdrüse	nije ovjereno	nije ovjereno	lojka	salovnica žlězda	nije ovjereno	žliezde-lojnice	salovnica	nije ovjereno	lojnica	lojnica, lojna žlijezda, žlijezda lojnica,	lojna žlijezda, dn: žlijezda lojnica

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												sebacea glandula	
206.	gonorrhoea	der Samenfluss	nije ovjereno	nije ovjereno	kapavica	prosutak sēmena	nije ovjereno	nije ovjereno	kužni sluzotok iz vodopusta, kapavica	kapavac	gonoreja (gonorrhoea, kapavac, triper)	kapavac, gonoreja, triper	nije ovjereno
207.	gracilis (musculus)	der schlanke Schenkelmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	tankovijast a mišica	tankovita mišica	nije ovjereno	tankovita mišica	nije ovjereno	musculus gracilis	tanki bedreni (natkoljenični) mišić, femoralni gracilis, gracilis	gracilni mišić
208.	granulation	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zamladljiva nje	nije ovjereno	nije ovjereno	zamladljiva nje, zrnjenje	zamladiti se	granulacija	zamladivanje, zamlad, granulacija, granuliranje	granulacija
209.	granulum	Fleischwärtchen	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zamladak	nije ovjereno	nije ovjereno	zamladeno zrnice, mesance, zamladak	nije ovjereno	granulom	zrnice, granul	granulom
210.	hemiazygus	die halbgeparte Vene	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	polunespraga (žila)	nesprežna krvica	nije ovjereno	polunesprežna krvnica (gornja i donja)	nije ovjereno	vena hemiazygus	poluneparne vena, hemiazigosna vena	nije ovjereno
211.	hydrocephalus	Wasserkopf	nije ovjereno	nije ovjereno	vodena glava	vodoglavost	nije ovjereno	nije ovjereno	vodena glava, vodoglavost	glavija voda, vodenica	hidrocefalus (hydrocephalus,	vodoglavac, hidrocefalus)	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
											hidrencefalija)		
212.	hydrops pericardii	Herzbeutel wassersucht	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vodena osrdačja	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vodena (ili vodenica) osrčja	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	osrčni (perikardijalni) hidrops, hidroperikard	<i>nije ovjereno</i>
213.	hygroma	die wassergeschwulst	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nabrek	nabrečac	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vodeni naberečac, higrom	<i>nije ovjeren o</i>	higrom (hygroma)	vodena novotvorina, vodeni tumor, higrom, hidrom	<i>nije ovjereno</i>
214.	infiltratio	Das Hineinseihen des Blutes oder der Lymphe ins Zellgewebe	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	naděv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nadjevenost	<i>nije ovjeren o</i>	infiltracija (infiltratio)	prožetost, prožimanje, prodiranje, ulaženje, nakupljanje, infiltriranje, infiltracija	infiltracija, DN: prožimanje
215.	infraspinatus (musculus)	der Muskel unter der Schulterblattgräte	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	lopatična mišica	podgrebenica (mišica)	lopatična mišica	<i>nije ovjereno</i>	lopatična mišica ispod šljemena, mišica podšljemenica, mišica podgrebenica	donji natplećak	musculus infraspinatus	podgrebenski mišić, infraspinatni mišić, infraspinatus	podgrebenski mišić, DN: ispodgrebeni mišić

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
216.	introitus vaginae	Scheideneingang	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pristup k procipu	ušće plodnice	<i>nije ovjereno</i>	ušće rodnice	<i>nije ovjereno</i>	ušće	rodnično ušće, vaginalni ostijum (ostij, orificij)	<i>nije ovjereno</i>
217.	ligamentum	Ligament	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	veza, osuga	osuga	sveza	osuga	osuga. sveza	sveza, veza	sveze (ligamenti)	sveza, ligament	sveza, DN: ligament
218.	ligamentum accessorium	Hilfband	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	osuga pomoćnica	sveza-pomoćnica	<i>nije ovjereno</i>	pomoćna sveza, osuga ili sveza pomoćnica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
219.	ligamentum annulare radii	Ringband	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vitičasta sveza	vitičasta osuga	sveza-palčenica	<i>nije ovjereno</i>	vitičasta sveza	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	prstenasta žbična sveza, palčanokostana prstenasta sveza, radijalni anularni ligament	<i>nije ovjereno</i>
220.	ligamentum articulationis	Gelenksband	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sglobna veza	sglobna osuga	sveza	sglobna osuga	zglobna sveza, zglobna osuga	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
221.	ligamentum	Kreuzband	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nakrst	nakrstna osuga	nakrstna sveza	nakrst, ukrst	nakrsna sveza	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	(prednja koljena/stražnja koljena)	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
	cruciatum											ukrižena sveza	
222.	ligamentum denticulatum	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zubičasta osuga	zubčata sveza	nije ovjereno	zupčana sveza	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
223.	linea semicircularis	die halbmondförmige Linie	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	naoblučnica	oblučna pruga	nije ovjereno	pokružna pruga	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	lučna linija
224.	lipoma	die Fettgeschwulst	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	tustiljak	nije ovjereno	nije ovjereno	(otok) tučnik, tustiljak	gula, guta, gutura, tumor	lipom (lipoma)	(dobročudna) masna novotvorina, lipom, adipom, pimelom	lipom
225.	lithotom	das Steinmesser	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nož od kamenca	nije ovjereno	nije ovjereno	nož od kamečka, kamonož	nije ovjereno	litotomija	drobljenje kamenaca, litotomija	nije ovjereno
226.	lymphadenitis	die Entzündung der Lymphdrüsen	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zažeg mezgovnice (žljezde)	nije ovjereno	nije ovjereno	zažeg (žlijezde) mezgovnice	nije ovjereno	limfadenitis (lymphadenitis)	upala mezgrenih čvorova, limfadenitis, upala limfatičnih žlijezda	nije ovjereno
227.	malleus	Hammer	nije ovjereno ¹⁸³	kladivo, bat, mlat	batić	klepač	kost klepalnica	kladivac, čekić,	klepalnica, batić	nije ovjereno	čekić (malleus)	čekić, maleus	čekić

¹⁸³ Uz latinsku je istovrijednicu *malleus* ovjeren naziv *bath dreveni*, dakle leksem općega leksika. Kao liječnički naziv nije ovjeren.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
								mlatac, batić	(sluhovna košćica)				
228.	margo orbitalis	Augenhöhle nrand		ocni zakutek, kray	rub očnice	okrajak očne jamice	nije ovjereno	nije ovjereno	rub očnjice	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	podočni rub
229.	masseter	der kaumuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	mišica-žvakačica	žvatljika (mišica)	mišica-žvatalja	nije ovjereno	mišica žvatalja, žvataća mišica, mišica žvatljika	nije ovjeren o	musculus maseter	glavni žvakači mišić, glavni žvakač	maseterični i mišić
230.	membrana germinativa	Keimhaut	nije ovjereno	nije ovjereno	opna od zametka	pokličnica	nije ovjereno	nije ovjereno	zametna opnica, pokličnica	nije ovjeren o	embrijske ovojnice	nije ovjereno	nije ovjereno
231.	membrana mucosa	Schleimhaut	nije ovjereno	nije ovjereno	malpigova opna	glenovica	opna-sluzavka	sluznica	nije ovjereno	nije ovjeren o	nije ovjereno	nije ovjereno	mukozna opna, DN: mukozna membrana
232.	metastase	die Ablagerung	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	presad	nije ovjereno	nije ovjereno	naplavina, naplovina, snos, nanos, slog, talog	nije ovjeren o	metastaza (metastasis)	(stanični ili bakterijalni) naplavak, novotvorinska (tumorska) presadnica (mladica), metastaza	metastaza, DN: metastatski i tumor, metastatska lezija
233.	mons veneris	Schamberg	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nadbruka	bručik	nije ovjereno	bručik	bručik, brućaš	venerin brežuljak	preponski brežuljak,	stidni brežuljak

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
											(preoponski brežuljak)	venerin brežuljak, bručik	
234.	multifidus (musculus)	der vielgespalte ne Muskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nacěpanica (mišica)	mišica-nacjepanka	nije ovjereno	mišica nacjepanka	nije ovjereno	nije ovjereno	poprječno-trnasti (hrpteni) mišić, transversospinalni muskul	poprečno-trnasti mišići, DN: transverzospinalni mišići
235.	musculus ani	Aftermuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	mišica zadnjice, zadnjična mišica	šupčana mišica	nije ovjereno	šupčano mišićje	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
236.	musculus cucularis trapezius	Kappenmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	mišica-kukuljača	kamilavka (mišica)	mišica-kukuljača	nije ovjereno	mišica kukuljača, kamilavka	nije ovjereno	musculus trapezius	trapezni (trapezasti) mišić, trapezni muskul	nije ovjereno
237.	musculus deltoideus, sin. attolens humerum	Deltamuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ramenica (mišica)	mišica-ramenjuša	nije ovjereno	mišica ramenjuša, dobrolika mišica	nije ovjereno	deltoidni mišić (musculus deltoideus)	deltasti mišić, deltoidni muskul, deltoieus	deltoidni mišić, Ž: deltoid
238.	musculus	Gesässmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	mišica sědaća	posědnica (mišica)	mišica sjedalja	nije ovjereno	mišica sjedalja, sjedaća	nije ovjereno	musculus gluteus (maximus,	(veliki/srednji/mali) stražnjični	veliki glutealni mišić,

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
	glutaeus								mišica (velika, srednja i mala)		medius, minimus)	mišić, (maksimalni /medijalni/ minimalni) glutealni muskul, (veliki/srednji/mali) gluteus	srednji stražnjični mišić, mali glutealni mišić
239.	musculus palmaris	Hohlhandmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno ¹⁸⁴	podlanica (mišica)	nije ovjereno	nije ovjereno	podlanica	nije ovjereno	Musculus palmaris	(kratki/dugi) dlanski mišić, (kratki/dugi) palmarni muskul	(kratki/dugi) dlanski mišić
240.	musculus pectineus seu lividus	Kammuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	grebenica (mišica)	mišica-grebenka	nije ovjereno	mišica grebenica	nije ovjereno	musculus pectineus	grebenski mišić, češljasti mišić, preponsko-bedreni mišić, pektinatni muskul, pektineus	grebenski mišić
241.	musculus	Wadenbeinmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	mišica cčvanice	skobljena mišica	mišica listnjače	nije ovjereno	skobljena mišica (duga,	nije ovjereno	musculus peroneus (brevis,	(kratki/dugi /treći) lišnjačni	(kratki/dugi/treći) lisni mišić

¹⁸⁴ Leksem *podlanica* je ovjeren, ali kao sinonim za dlan (*die Handfläche*).

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
	peronaeus								kratka i treća)		longus i tertius)	mišić, (kratki/dugi /treći) fibularni muskul	
242.	musculus popliteus	Kniekehlen muskel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	podkoljenica (mišica)	mišica-podkoljenica	<i>nije ovjereno</i>	čukljana mišica potkoljenica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	potkoljeni (zakoljeni, koljeni) mišić, poplitealni muskul	zakoljeni mišić, DN: potkoljeni mišić, koljeni mišić, popliteus
243.	musculus piriformis, musculus pyramidalis	Birnförmiger Muskel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	piljatica (mišica)	kruškolika mišica	<i>nije ovjereno</i>	piljasta mišica, piljatica, kruškolika mišica	<i>nije ovjereno</i>	musculus pyramidalis	kruškasti mišić, piriformni muskul	piramidasti mišić
244.	musculus spinalis	Dornen muskel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ostrižna mišica	hrbtena mišica	<i>nije ovjereno</i>	zupčana mišica, ostrižna mišica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	trnasti mišić, spinalni muskul	trnasti mišić, DN: spinalni mišić
245.	musculus sternocleidomastoideus	Kopfnicker	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kimalica (mišica)	mišica-kimalica	<i>nije ovjereno</i>	kimalica glave, mišić kimavac	<i>nije ovjereno</i>	musculus sternocleidomastoideus	prsnično-glaveni mišić, dugi vratni mišić, sternokleido	sternokleiodomastoidni mišić, Ž: sternokleiodomastoid

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												mastoidni miškul	
246.	musculus triceps, Syn: Extensor brachii	Dreiköpfiger (Armmuskel)	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	troglavica	mišica-troglavka	nije ovjereno	mišica troglavka (ili troglavica)	nije ovjeren ^o ¹⁸⁵	triceps	troglavi nadlaktični mišić, tricefalni brahijalni miškul, brahijalni triceps	troglavi mišić, DN: triceps
247.	musculus trochlearis	Rollmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	obratnica (mišica)	nije ovjereno	nije ovjereno	obratnica mišica	nije ovjeren ^o	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
248.	nervus acusticus	Gehörnerv	nije ovjereno	nije ovjereno	ušni živac	sluhovnik (živac)	živac-sluhovnik	nije ovjereno	živac sluhovnik, slušni živac	nije ovjeren ^o	nervus vestibulocochlearis	ravnotežno-slušni živac, vestibulokohlearni nerv, statoakustični nerv, osmi moždani živac	slušni živac, DN: živac predvorja i pužnice
249.	nervus axillaris	Achselnerv	nije ovjereno	nije ovjereno	pazušni živac	pazušnik (živac)	živac-pazušnik	nije ovjereno	živac pazušnik	nije ovjeren ^o	nervus axillaris	pazušni živac, aksilarni nerv	pazušni živac

¹⁸⁵ Ovjereno je samo u značenju pridjeva troglav/troglava/troglavo, ne kao termin.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
250.	nervus cranialis	Schenkelner v	nije ovjereno	nije ovjereno	bedren živac	bedrenik (živac)	živac-bedrovník	nije ovjereno	bedrovni živac, živac bedrovnik	nije ovjereno	nervus femoralis	bedreni živac, femoralni nerv	bedreni živac
251.	nervus facialis	Antlitznerv	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	obličnik (živac)	živac-obličnik	nije ovjereno	živac obličnik, lični živac	lični živac	nervus facialis (lični živac)	lični živac, facijalni nerv, sedmi moždani živac, mimični živac, facijalis	lični živac
252.	nervus hypoglossus	Zungenfleischnerv	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	govornik (živac)	jezični živac mišićnik	nije ovjereno	jezični živac mišićnik	nije ovjereno	nervus hypoglossus	podjezični živac, hipoglosni nerv, dvaanesti moždani živac	podjezični živac
253.	nervus ischiadicus	Hüftnerv, nervus	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	veliki bedrenik (živac)	živac-kukovník	nije ovjereno	živac kukovník	nije ovjereno	nervus ischiadicus	veliki nožni živac, ishijadični nerv, sjedni živac, ishiadicus	ishijadični živac
254.	nervus lingualis	Zungenner v	nije ovjereno	nije ovjereno	jezični živac, živac od jezika	jezičnik (živac)	živac-jezičnik	nije ovjereno	živac jezičnik	nije ovjereno	nije ovjereno	jezični živac, lingvalni nerv	jezični živac

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
255.	nervus lumbalis	Lendennerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ledvenik (živac)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	bočni živac	slabobočni živac	<i>nije ovjereno</i>	slabinski živac, lumbalni nerv	<i>nije ovjereno</i>
256.	nervus oculomotorius	Augenmuskel nerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	pokretnik oka (živac)	živac-okokretnik	<i>nije ovjereno</i>	živac pokretnik oka, živac okokretnik	(živac) okopokretač	nervus oculomotorius	jabučnopokr etački živac, okulomotor ni nerv, treći moždani živac	živac pokretač oka, DN: okulomotor ni živac, treći moždani živac
257.	nervus opticus	Sehnerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vidni živac	vidnik (živac)	živac-vidnik	vidni živac, živac-vidnik	živac vidnik	vidni živac, očni živac	nervus opticus (vidni živac)	vidni živac, optični (optički) nerv, drugi moždani žovac, optikus	vidni živac, DN: drugi moždani živac, optički živac
258.	nervus peroneus	Wadenbeinnerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	skobljenik (živac)	<i>nije ovjereno</i>	živac-listnjačnik	živac lisnjačnik ili skobljenik	listačni živac	nervus peroneus (fibularis communis, profundus, superficialis)	(zajednički/dubinski/po vršinski) lisni živac, (zajednički/dubinski/superficialni) peronealni nerv	lisni živac

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
259.	nervus phrenicus	Zwerchfellnerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ošitnik (živac)	<i>nije ovjereno</i>	živac-ošitnik	živac ošitnik	frenični živac	nervus phrenicus	ošitni živac, frenični nerv, frenikus	ošitni živac, DN: frenični živac
260.	nervus radialis	Armspindel nerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vretenik (živac.)	živac-palčenik	živac-palčenik	živac vretenik	palčenični živac	nervus radialis	palčani živac, žbični živac, radijalni nerv	palčani živac
261.	nervus sacralis	Kreuznerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	križnik (živac)	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	krstačni živac	<i>nije ovjereno</i>	nervi sacrales	križni živac, akralni nerv	križni živci
262.	nervus sensitivus	Sensibler Nerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	očutnik (živac)	živac-ćutnik	živac-sjetilac	živac ćutnik	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	osjetni (osjetilni) živac, senzorni nerv	<i>nije ovjereno</i>
263.	nervus tibialis	Schienbeinnerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	golčnik (živac)	živac-goljenik	<i>nije ovjereno</i>	živac goljenik	<i>nije ovjereno</i>	nervus tibialis	goljenični živac, tibijalni nerv	goljenični živac
264.	nervus trigeminus	Dreigetheilter Nerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	trojak (živac)	živac-trojnik	<i>nije ovjereno</i>	živac trojnik	<i>nije ovjereno</i>	nervus trigeminus (trodijelni živac)	trograni živac, trodijelni živac, trigeminalni nerv, peti moždani živac	trodijelni živac

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
265.	nervus trochlearis seu patheticus	Rollnerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	obratnik (živac)	živac-okretaljn timer	<i>nije ovjereno</i>	živac okretaljn timer, obratnik živac	<i>nije ovjeren o</i>	nervus trochlearis	koloturni živac, trohelarni nerv, četvrti moždani živac	živac okokolotur nik, DN: črtvrti moždani živac, trohlearni živac
266.	nervus ulnaris	Ellbogenner v	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	komoličnik (živac)	živac-laktenik	<i>nije ovjereno</i>	živac laktenik, živac komoličnik	<i>nije ovjeren o</i>	nervus ulnaris	lakatni živac, ulnarni nerv	lakatni živac
267.	nervus vagus	Lungenmag ennerv	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	obilaznik (živac)	živac-lazovnik	<i>nije ovjereno</i>	živac lazovnik, živac obilaznik	<i>nije ovjeren o</i>	nervus vagus (lutajući živac)	lutajući živac, vagusni nerv, deseti moždani živac, vagus	lutajući živac, dn: deseti moždani živac, živac lotalica
268.	nucleus lentiformis	Linsenkern	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	lećina jezgraica	lećasta jezgra	<i>nije ovjereno</i>	lećasta jezgra	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	lećasta jezgra, lentiformni nukleus	lećasta jezgra
269.	oedema pulmonum	Lungenoede m	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	plućna nabujica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	plućna nabujica	<i>nije ovjeren o</i>	plućni edem (oedema pulmonis)	plućni edem, pulmonalni edem, plućna oteklina	plućni edem
270.	orificium uteri	Gebärmuttermund	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ušće maternice	zijaice (maternice)	ušće plodnice	<i>nije ovjereno</i>	ušće ili zijaice maternice	ušće nutarnje, otvor	vrat maternice	<i>nije ovjereno</i>	ušće maternice

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
										materice, ulazak jame			
271.	os basilare	Grundbein	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	klinasta kost	zastav	kost-osnovica lubanje	potiljača, zatiljača	osnovica lubanje, zastav, temeljača (parč.)	klinasta kost	zatiljna kost (os occiptale, okciptalna kost)	zatiljna kost, okcipitalna kost, zatiljača	zatiljna kost
272.	os hamatum	Hackenbein	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	udičasta kost	koščica-kukatica	kukača	koščica kukatica	<i>nije ovjeren o</i>	kukasta kost	kukasta kost, kukatica	kukasta kost
273.	os hyoides, syn: os ypsiloides, os guttural e	Zungenbein	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vratna kost	račvica	koščica prijezičnica	račvica	jezična kost, dojezičnica, dojezična kost, prijezična kost, prijezičnica, vratna kost, račvica, krstarica	<i>nije ovjeren o</i>	podjezična kost (jezična kost, os hyoideum)	podjezična kost (jezična kost), hioidna ksot	jezična kost, DN: hioidna kost
274.	os multangulum	das vieleckige Bein	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	punokutnica	koščica-punokutnica	<i>nije ovjereno</i>	koščica punokutnica	<i>nije ovjeren o</i>	trapezoidna kost	velika višekutna kost, velika višekutnica, trapezna kost; mala	trapezoizdna

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												više kutna kost, mala više kutnica, trapezasta kost, trapezoidna kost	kost/trapezna kost ¹⁸⁶
275.	os palatinum	Gaumenbein ,	nije ovjereno	nebo vufztno. 2. gornya y dolnya fztran vufti, vu koje je chutenye teka (nema naziv za kost)	kost od neba i nebca, nebica	nebica	kosti-nebnice	nebčana kost, kost-nebnica	kost nebica	nepčana kost, nebnjača, nepčnjača	nepčana kost	nepčana kost, nebica, nebnjača, palatalna kost	nepčana kost (DN: palatalna kost)
276.	os petrosu m seu pars petrosa ossis temporis	Felsenbein	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	skalica	nije ovjereno	nije ovjereno	skalica	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno

¹⁸⁶ Nije u potpunosti jasno na koju od ovih dviju kosti misli Dežman jer se danas *trapezoidna kost* naziva i *os trapezoides/os multangulum minus*, a *trapezna kost* *os trapezium/os multangulum maius*.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
277.	os sesamoidum	Sesambein	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kunžutica	koščica-kunžutica	<i>nije ovjereno</i>	kunžutica	<i>nije ovjereno</i>	sezamska kost	sezamoidna kost (sezamoid)	sezamska kost
278.	os triquetrum	dreieckiges Bein,	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	tronuglac	koščica-tronuglica	<i>nije ovjereno</i>	koštica tronuglica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	trokutasta kost, trokutnica, trouglica	trokutasta ksot
279.	ossa metacarpi	mittelhandknochen	<i>nije ovjereno</i>	koft u dlane	peštna kost	peščajnica (kost)	peščaj	kosti od pesti, zapršća	kost peščajnice, peščajne kosti	<i>nije ovjereno</i>	karpus (kosti pešća)	peščajne kosti, peščajnice, metakarpalne kosti	peščajne kosti (DN: metakarpalne kosti, kosti pešća)
280.	ossiculum,	das Knöchelchen	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	koštica	koštica	koščica	koštica	koštica, koščica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	koščica, mala kost, osikul	<i>nije ovjereno</i>
281.	ostium duodenale	Pförtner, pylorus	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vratar, desno ušće želuca	vratar	<i>nije ovjereno</i>	vratnik, vratarnik	vratar	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
282.	palatum	Gaumen	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	nebo, nebce	nebašće	nebce	nebce	nebo, nepce, nebašće	nepce, nebo mekano	nepce	nepce	nepce
283.	paraphimosis	Vorhaut Hinter der Eichel, der spanische Kragen	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	oglavac	oglavak	<i>nije ovjereno</i>	oglavac, zategnuta kapica, kaposteza	<i>nije ovjereno</i>	parafimoza (paraphimosis)	parafimoza	<i>nije ovjereno</i>

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
284.	periorbita	die Augenhöhle nhaut	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	očna pojamica	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	opna obočnica, očna pojamica	obočnica	<i>nije ovjereno</i>	očna pokosnica, orbitalni periost	periorbita
285.	periosteum	Beinhaut	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kožica-pokostnica, opnica	pokostnica	opna-pokostnica	pokostnica, okosnica	opna pokostnica, kostokrija	pokostica	pokosnica	pokosnica, periost	pokosnica (DN: periost)
286.	pes calcaneus	Hackenfuss	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	udičasta noga	kost-petnica	<i>nije ovjereno</i>	Udičasta noga	<i>nije ovjereno</i>	Petno ili udičasto stopalo	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>
287.	phalanx	Fingerglied	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	škljen, škljenac, škljenčić	škljen	škljen	članak, razlikuje škljen, šklejnc, škljenčić	članak (temeljni, srednji, krajnji)	članak (falanga, phalanx)	članak, prstovna kost, falanga	proksimalni članak
288.	Phimosiss	Die Verengerung der Vorhaut um die Eichel, so dass diese nicht entblösst werden kann	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	predglavac	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	predglavac	suženje	fimoza	fimoza, kapistracija	<i>nije ovjereno</i>
289.	pleura pulmonalis	Lungenpleura	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	poplućnica	plućna pogrudnic	<i>nije ovjereno</i>	poplućnica, plućna	plućna opna, oplućin	pleura (poplućnica,	poplućnica, pulmonalna pleura,	poplućnica

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
							a ili poplućnica		pogrudnica	a, plućnica	plućna opna)	visceralna pleura	
290.	plica polonica, trichomata	Weichselzopf	nije ovjereno	nije ovjereno	koltun	koltun	nije ovjereno	nije ovjereno	koltun	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
291.	processus	Der Fortsatz	nije ovjereno	nije ovjereno	nastavak	odraslić	nastavina	nastavak (kosti)	nastavina, produljak	nastavak	nastavak	nastavak, izraštaj, izrastak, izdanak, produžetak, procesus	nastavak
292.	Processus condyloideus maxillae	Gelenkskopf der Kinnlade	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	sglavak vilični	čeljustna nastavina	nije ovjereno	donjočeljustni (donjovilični) zglavak	nije ovjereno	nije ovjereno	donjočeljustni i zglobni nastavak	čeonni nastavak gornje čeljusti
293.	processus dentalis	Zahnfortsatz	nije ovjereno	nije ovjereno	zubnik	stožerak	nije ovjereno	nije ovjereno	zubična nastavina	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
294.	processus palatinus	Gaumenfortsatz	nije ovjereno	nije ovjereno	nastavak gornje vilice prema nebcu	nebni odraslić	nije ovjereno	nije ovjereno	nebni odraslić, nutarnja nastavina gornje (kosti) čeljustnice	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
295.	processus pterygoideus	Flügelfortsatz	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	krilasti odraslić	krilolika nastavina	<i>nije ovjereno</i>	krilolike nastavine ksoti	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	krilasti nastavak, pterigoidni procesus	<i>nije ovjereno</i>
296.	processus styloideus	Griffelfortsatz	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	peteljak	zubčasta nastavina	<i>nije ovjereno</i>	zupčasta nastavina	puce laktače, cijepca; priglava k, ručni čuklji	<i>nije ovjereno</i>	šiljasti sljepoočni nastavak, stiloidni temporalni procesus	<i>nije ovjereno</i>
297.	processus temporalis	Schläfeufortsatz	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sljepočni odraslić	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	sljepočni odraslić	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	šiljasti sljepoočni nastavak, stiloidni temporalni procesus	<i>nije ovjereno</i>
298.	processus zygomaticus	Jochbeinfortsatz	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	povraz	sponična nastavina kosti-slipočice	nastavak jarmenjače	sponična nastavina (kosti) čeonice	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	jagodični izdanak gornje čeljusti (DN: sponični izdanak gornje čeljusti)
299.	processus coracoideus	Rabenschnabelfortsatz	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kljunast nastavak, kljunac	babak	misična ili kljunasta nastavina ili kljunac lopatice	kljunac	kljunasta nastavina ili kljunac lopatice	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kljunasti nastavak, kljunasti lopatični nastavak,	nastavak sličan gavranovu kljunu

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												korakoidni procesus	
300.	prolapsus	Vorfall	nije ovjereno	nije ovjereno	izvala, padnuće	izstup	nije ovjereno	nije ovjereno ¹⁸⁷	istup	ispadanje, spadanje	prolapsus	ispad, izvala, prolaps	nije ovjereno
301.	prolapsus ani	Mastdarmvorfall	nije ovjereno	nije ovjereno	opad prohodnjaka i gnusnoga creva	izstup prohodnjaka	nije ovjereno	nije ovjereno	istup prohodnjaka, izvala gužnjaka, ispad prohodnjaka	nije ovjereno	nije ovjereno	ispad ili izvala analnoga kanala, osobito šuljeva	nije ovjereno
302.	prolapsus uteri	Gebärmuttervorfall	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	izstup maternice	nije ovjereno	nije ovjereno	istup maternice, izvala	nije ovjereno	nije ovjereno	maternični ispad, uterini prolaps	nije ovjereno
303.	prolapsus vaginae	Scheidenvorfall	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	izstup procipa	nije ovjereno	nije ovjereno	izvala (istup) rodnice	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
304.	protagonista (musculus)	Helfer,	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno ¹⁸⁸	pomoćnica (mišica)	nije ovjereno	nije ovjereno	pomoćnica (mišica)	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
305.	psoas (musculus)	Lendenmuskel	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ledvena mišica	ledvinska mišica	psoas, ledveni mišić	ledvinska (ledvena) mišica	ribica, bubrežnjaci	musculus psoas major i minor	(veliki/mali) slabinski mišić,	veliki i mali

¹⁸⁷ Ovjereno kao leksem općega leksika.

¹⁸⁸ Naziv je ovjeren kao dio općega leksika.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												(veliki/mali) psoasni muskul	slabinski mišić
306.	puncta lacrymalia	Thränenpunkte	nije ovjereno	nije ovjereno	suzno leto	suzni otvorci	nije ovjereno	suzna leta	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
307.	pyuria	Eiterharneu	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	gnojno mokrenje	nije ovjereno	nije ovjereno	gnojno mokrenje	nije ovjereno	nije ovjereno	piurija	nije ovjereno
308.	retroflexio uteri	die Biegung der Gebärmutter	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	odklon maternice	nije ovjereno	nije ovjereno	pregibanje, sagibanje maternice	zavrnut a maternica	retrofleksija maternice	nije ovjereno	nije ovjereno
309.	sarcocelae	der Fleischbruch	nije ovjereno	nije ovjereno	mesna kila	mesni prđdor	nije ovjereno	nije ovjereno	mesna kila	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
310.	sarcoma	die Muskelfasergeschwulst	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	mesnik	nije ovjereno	nije ovjereno	mesnik, sarkom	mešnja k	sarkom (sarcoma)	sarkom, dezmocitom	sarkom
311.	splenium oblongum	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	dužica	nije ovjereno	nije ovjereno	dugoljasta presomitka	nije ovjereno	longeta	nije ovjereno	nije ovjereno
312.	sromanum, sy: flexura sigmoidea	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	zavojica (čmarna)	nije ovjereno	nije ovjereno	krivuljasti čmar	nije ovjereno	poprečno debelo crijevo	zavojito obodno crijevo, popriječno sito crijevo, poprječni čmar,	poprečno sito crijevo

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												transverzalni kolon	
313.	superfoetatio,	Überschwängerung	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	pretegotnost	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
314.	supinator (musculus)	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	odvračalica (mišica)	mišica-okretalja	nije ovjereno	mišica odvračalja ili odvračalica (kratka i duga)	izvrtač mišić	musculus supinator	polaktični izvrtač, antebrahijalni supinator	mišić supinator
315.	sutura clavata	Zapfennaht	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	petičasti šav	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
316.	sutura lamdoidaea	Lamdanath	nije ovjereno	fvelo na fzpodobu λ ovu napravljeno	ljudilik svez	svez na sošicu	ugloviti šavovez	nije ovjereno	ugloviti šavovez	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	lamboidni šav
317.	tela elastica	das elastische Gewebe	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	pruživo	pruživa opna	nije ovjereno	pruživa tkanina	nije ovjereno	nije ovjereno	pruživo tkivo, elastično tkivo	nije ovjereno
318.	teres (musculus)	der (Arm) muskel	nije ovjereno	nije ovjereno	miška, rudna mišica	oblica (mišica)	obla mišica	miška	(manja, veća) mišica oblica ramena	nije ovjereno	musculus teres (major, minor)	(veliki/mali) obli mišić, (veliki/mali) teres	(veliki, mali) obli mišić

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
319.	thalamus nervorum opticorum	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	leže vidnikov	vidnički vis	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	vidni humak	<i>nije ovjereno</i>	vidni brežuljak, talam(us)	<i>nije ovjereno</i>
320.	tricuspidalis (valvula)	---	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	trozub (zalistak)	<i>nije ovjereno</i>	trozub zalistak	trozupčani zalistak	<i>nije ovjereno</i>	desni (trikuspidalni) srčani zalisci	trokrilčani (trokrilni) zalistak (zaklopac)	trolisni zalistak, DN: trikuspidalni zalistak
321.	tuberculum	Tuberkel	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ikrica	kvržica	čvor	kvruga, kvržica, kvržuljak, nabubrina, guka, čvoruga	<i>nije ovjereno</i>	kvržica (tuberculum) ¹⁸⁹	kvržica, čvorić, tuberkul	kvržica
322.	urether	Harnleiter	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	mokraćnik	žlibak mokraćni	mokraćnjak	mokraćnica, vodovalja	mokraćnjak, vodovalja	<i>nije ovjereno</i>	mokraćovod (ureter, mokraćnik)	mokraćovod, ureter	mokraćovod, DN: ureter
323.	valvula aortae	Aortenklappe	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	razvodnički zalistak	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	aortna valvula	aortni zalistak (zaklopac) aortalna valva	aortni zalistak
324.	valvula bicuspidalis	bicuspidalklappe	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvozub zalistak	dvozubčani zalistak	<i>nije ovjereno</i>	dvozubi zalistak,	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	dvokrilčani (dvokrilni) zalistak	mitralni zalistak, DN: lijevi

¹⁸⁹ U značenju 'jedan od oblika apofize'.

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
									dvožupčan i zalistak			(zaklopac), bikuspidalna valva, mitralna valva, lijevi pretkljetčan o-kljetčani zalistak (zaklopac) sinistra atriventrikularna valva	atrioventrikulski zalistak
325.	vena basilica	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	podkožna komolična dovodnica	laktenična krvica	nije ovjereno	laktenična kožna krvnica	nije ovjereno	vena basilica	unutarnja (ulnarna) potkožna ručna vena, bazilična vena	bazilična vena
326.	vena cephalica	---	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	podkožna vretenasta dovodnica	palčenična krvica	nije ovjereno	kožna krvnica palčenična	nije ovjereno	vena cephalica	vanjska (radijalna) potkožna ručna vena, cefalična vena	cefalična vena
327.	vena praeparata	Zornader	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	ljutica (žila)	nije ovjereno	nije ovjereno	ljutica žila	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno
328.	vernix caseosa	Hautschmierre	nije ovjereno	nije ovjereno	nije ovjereno	maz	nije ovjereno	nije ovjereno	maz	nije ovjereno	sirasti maz (vernix caseosa)	sirasti maz (namaz), sirasta mast,	nije ovjereno

redni broj	latinski naziv	njemački naziv	J. H. (1670)	I. B. (1740)	B. Š.a (1860)	I. D. (1868a)	A. S. (1873/1874)	B. Š.b (1874/1875)	M. N. (1913)	J. A. (1940)	Medicinski leksikon (1992)	V. L. (2003)	Struna
												kazeozni verniks	
329.	vestibulum	Vorhof	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	predvorje, stoborje, stobornica	stoborak	predvorje	pridvork	predvorje, pridvorje, prednji dvor, prednji trijem	predvrće, privraće, predvorje, pridvorak	predvorje	predvorje, vestibul, atrij	predvorje, DN: vestibulum
330.	vitium cordis	Herzehler	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	kvar na srcu	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	ustrojna griješila (kvar) na srcu	<i>nije ovjeren o</i>	greške srca (vitia cordis)	srčana grješka, srčana mana	<i>nije ovjereno</i>
331.	zonula pellucida	Dotterhaut	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	<i>nije ovjereno</i>	požumanka	opna-žumanjevica	<i>nije ovjereno</i>	opna žumanjevica, požumanjka, požutica	<i>nije ovjeren o</i>	<i>nije ovjereno</i>	prozirni pojas, prozirna ovojnica (zona), pelucidna zona, oolema	<i>nije ovjereno</i>

Popis naziva nastalih kalkiranjem latinskih naziva

- *Akilova tetiva* za *tendo Achiliis* (lat. *tendo*, peta i lat. *Achilles*, Ahilej)
- *bezglavac* za *acephalus* (grč. *ἀ*, ne i *Κεφαλή*, glava)
- *čagrtanje* za *crepitatio* (lat. *crepito*, šopotati, zveckati)
- *češerika* za *glandula pinealis* (lat. *glandula*, žlijezda i lat. *pineal*, prid. 'koji je poput češera, koji je oblika češera')
- *duplje* za *antrum* (lat. *antrum*, špilja, šupljina)
- *dužica* za *longuette* (lat. *longus*, dug)
- *dvanajstnik* (lat. *duodeni*, po dvanaest)
- *dvoglavac* za *bicephalium* (lat. *bis-*, dva i grč. *Κεφαλή*, glava)
- *dvoglavica* za *biceps* (lat. *bis-*, dva, lat. *ceps*, od *kaputis*, glava)
- *glenovica*¹⁹⁰ za *membrana mucosa* (lat. *mucus*, sluz, bale)
- *golčnik* za *nervus tibialis* (lat. *tibia*, goljenična kost, goljenica)
- *gutnica* za *musculus laryngis* (grč. *λάρυγξ*, gut, grlo, gutljaj)
- *huhor* za *crista galli* (lat. *crista*, kresta, kukma, perjanica¹⁹¹, lat. *gallus*, pijetao)
- *huhorak* na suznici za *crista lacrymalis* (lat. *crista*, kresta, kukma, perjanica¹⁹², lat. *lacrima*, suza)
- *iglobod* za *acupunctur* (lat. *acus*, točka i *punctum*, ubod)
- *ikrica*, *ikričav*, *ikričavost* za, redom, *tuberkel*, *tuberkulos* i *tuberkulosis* (lat. *tuber*, grba, otok, kvrga)
- *ižimak*¹⁹³ za *extract* (lat. *extract*, iscijediti)
- *jagodičast*, *jagodnica* i *jagodica* za, redom, *acinosus*, *glandula acinosa*, *acinus* (lat. *acinus*, bobica, jagodica, zrnce)
- *jezična uzdica* za *fraenum linguae* (lat. *frenum*, uzda, žvala i lat. *lingua*, jezik)
- *jezična uzdica* za *frenulum linguae* (lat. *frenum*, uzda, žvala i *lingua*, jezik)
- *jezičnik* za *nervus lingualis* (lat. *lingua*, jezik)
- *klepač* za *malleus* (lat. *malleus*, malj, čekić, kijača)

¹⁹⁰ U AR-u, svez. 3, ovjereno kao *sluz*. U Akademijinu rječniku stoji da je podrijetlo ove riječi češko (*hlen*) ([https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiif.v.a&id=196770&tify={%22pages%22:\[203\].%22panX%22:0.524.%22panY%22:0.663.%22view%22:%22info%22:%22zoom%22:0.732}](https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiif.v.a&id=196770&tify={%22pages%22:[203].%22panX%22:0.524.%22panY%22:0.663.%22view%22:%22info%22:%22zoom%22:0.732})), znači upravo sluz, slinu, a onda su istim korijenom tvoreni i nazivi: *glenova žlězda*, *glenovica*, *glenav* itd. Češki je pritom jezik posrednik.

¹⁹¹ Sinonimi: huhor ili kukma, v. <https://kajkavski.hr/pretraga/?q=huhor>, pregledano 22. siječnja 2025.

¹⁹² U Akademijinu je rječniku uz natuknicu *huhor* zabilježeno: „crista, ono mesato, crveno u pijetla na glavi što stoji u njega uzdignuto (...)” (AR, svez. 3).

¹⁹³ Sinonimi: *iscijediti*, *istisnuti*.

- *komoličnik*¹⁹⁴ za *nervus ulnaris* (lat. *ulna*, lakat)
- *koštica*¹⁹⁵ za *ossiculum* (lat. *ossiculum*, malena kost, koščica)
- *krilatica* za *musculus ptergoideus* (grč. *πτέρυγα*, krilo)
- *krilna jamica* za *fossa pterygoidea* (lat. *fossa*, jarak, jama i grč. *πτέρυγα*, krilo)
- *kunžutica* za *os sesamoideum* (lat. *sesam*, sezam, kunžut)
- *kvar na srdcu* za *vitium cordis* (lat. *vitium*, mana, greška, šteta, kvar i grč. *καρδια*, srce)
- *lećina jezgraica* za *nucleus lentiformis* (lat. *nucleus*, jezgra, središte, lat. *lens*, leća, lat. *formis* 'koji je u obliku čega, koji nalikuje na što')
- *leže vidnikov* za *thalamus nervorum opticom* (grč. *θάλαμος*, spavaonica, unutarnja odaja za spavanje, lat. *nervus opticus*, vidni/očni živac)
- *listice Falopijeve trublje* za *fimbriae tubae Fallopiniae* (lat. *fimbria*, vlakno, nit, resa, lat. *tuba*, cijev, truba i lat. *Fallopianus*, 'koji pripada Falopiju'¹⁹⁶)
- *mesance na oku* za *caruncula lacimalis* (lat. *caruncula*, režanj, komad mesa)
- *mesnik* za *sarcoma* (grč. *σάρξ*, meso)
- *mišica zadnjice/zadnjična mišica* za *musculus ani* (lat. *musculus*, mišić i lat. *anus*, stražnjica, zadnjica)
- *mrčasta mesanca* za *carunculae myrtiformes* (lat. *caruncula*, režanj, komad mesa i lat. *myrteus*, mrčin, mrk poput mrče, mirte)
- *mrštilica* za *corrugator* (lat. *corrugo*, namrštititi se, nabrati)
- *nacěpanica* za *multifidus musculus* (lat. *multifidus*, rascijepan)
- *nakov* za *ambos* (lat. *ambos*, nakovanj)
- *nakrstni zavo*j za *fasciatio cruciata* (lat. *fascia*, ovojnica, vrpca, zavoj i lat. *crux*, križ)
- *napravak* za *präparat* (lat. *preparatus*, koji je unaprijed pripravljen, napravljen)
- *nebašce*, *nebačna odvodnica* i *nebna kost* za, redom, *palatum*, *arteria palatina* i *os palatinum* (lat. *palatum*, nebo, svod)
- *nećud* za *antipathia* (grč. *αντι-*, protiv i *πάθος*, osjećaj, ćutnja)
- *negroza* za *apyrexia* (grč. *ά*, ne i *πυρετός*, groznica)
- *nemoć* za *adynamia* (grč. *ά*, ne i *δύναμη*, moć)

¹⁹⁴ Ovjereneno kao sinonim za lakat u AR-u, svez. 5.

¹⁹⁵ Ovdje u značenju malene kosti, koščice.

¹⁹⁶ Eponim prema imenu Gabriele Falloppio, talijanskom anatomu koji je opisao ženski spolni sustav (v. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/falloppio-gabriele>, pregledano 20. siječnja 2025.)

- *obilaznik* za *nervus vagus* (lat. *vagus*, koji luta, koji se skita, ide okolo, nestalan, nepostojan, neizvjestan)
- *oblica* za *teres* (lat. *teres*, obao, okrugao)
- *očinja izbica* za *camera oculi* (lat. *camera*, soba i lat. *oculus*, oko, vid)
- *očna pojamica* za *periorbita* (grč. *περί*, oko, o, po i lat. *orbita*¹⁹⁷, očna šupljina)
- *očutnik*¹⁹⁸ za *nervus sensitivus* (lat. *sensitivus*, osjećajan)
- *odklon maternice* za *retroflexio uteri* (lat. *retroflexere*, ići prema nazad, saviti se, odstupati, lat. *uterus*, maternica)
- *odvraćanje* i *odvračalica* za *supinatio* i *musculus supinator* (lat. *supinationem*, izvrnuti, natrag saviti, odvrnati)
- *osuga*¹⁹⁹ za *ligamentum* (lat. *ligamentum*, vrpca, nit, osuga), pa onda i više vrsta ligamenata: *zubičasta osuga* za *ligamentum denticulatum* (lat. *denticul*, mali zub, zubić), *nakrstna osuga* za *ligamentum cruciatum* (lat. *crux*, križ), *osuga pomoćnica* za *ligamentum accessorium* (lat. *accessor*, pomoćnik)
- *ošitnik* za *nervus phrenicus* (grč. *φρήν*, ošit, dijafragma)
- *otvorak* za *foramen* (lat. *foramen*, otvor)
- *pazušna žljezda* za *glandula axillaris* (lat. *glandula*, žlijezda i *axilla*, pazuho)
- *pazušnik* za *nervus axillaris* (lat. *axilla*, pazuho)
- *plućna nabujica* za *oedema pulmonum* (lat. *pulmones*, pluća i lat. *oedema*, otekline, nakupljena tekućina, bujanje)
- *pljoskica/čuturica* za *ampulla* (lat. *ampulla*, trbušasta posudica)
- *podgrebenica* za *infraspinatus* (lat. *infra-*, u podzemnom svijetu, dolje, niže, ispod i lat. *spinatus*, spina, greben, leđa)
- *podkoljenica* za *musculus popliteus* (lat. *poples*, potkoljenica, koljeno)
- *podlanica* za *musculus palmaris* (lat. *palmaris*, dlanast)
- *pokostnica* za *periosteum* (grč. *περί*, oko, po i grč. *ὀστέον*, kost)
- *pokretnik oka* za *nervus oculomotorius* (lat. *nervus*, živac, lat. *oculus*, oko i lat. *motus*, kretanja, kretanje)
- *preklon maternice* za *flexio uteri* (lat. *flexio*, savijanje, zavoj, vijuganje i lat. *uterus*, maternica)

¹⁹⁷ *Orbita* je u latinskom jeziku leksem općega i specijaliziranoga, medicinskoga, leksika. Zbog teme rada usmjerili smo se na potonje značenje.

¹⁹⁸ Od čutjeti, osjećati.

¹⁹⁹ Ovjereno u AR-u, svez. 9, kao *trak*, *pantljika* (reg. *vrpca*).

- *pridvorak* za *atrium* (lat. *atrium*, atrijske, nenatkriveni dio kuće s ognjištem)
- *priklon maternice* za *anteflexio uteri* (lat. *anteflexio*, nagib prema naprijed i lat. *uterus*, maternica)
- *priljepak* za *synechia* (grč. *σύνεχειν*, držati zajedno)
- *pristup k Silvijevom vodotoku* za *aditus ad aquaeductum Sylvii* (lat. *aditus*, pristup, lat. *ad*, k, prema, lat. *aqueductum*, vodotok, lat. *Sylvius*, Silvije)
- *prosutak sjemena* za *gonorrhoea* (grč. *γόνοϛ*, sjeme, grč. *ροία*, otjecanje, ispadanje, prosipanje)
- *protuzavoj* za *antihelix* (grč. *αντι-*, protiv i lat. *helix*, puž, spirala, zavoj, kalem)
- *prstna pregibnica* za *flexor digitorum* (lat. *flexus*, zavoj, vijuganje, krivudanje, prekid, prijelaz i lat. *digitus*, prst, palac (kao mjera))
- *pruživo* za *tela elastica* (lat. *tela*, tkanina, tkanje, tkivo, lat. *elasticius*, elastičan, rastezljiv, pružljiv (arh.))
- *punokutnica* za *os multangulum* (lat. *multum*, mnogo, puno i lat. *angulus*, kut)
- *razvodnična okuka*²⁰⁰ za *arcus aortae* (lat. *aorta*, aorta, razvodnica i lat. *arcus*, luk, zavoj, traka, aorta, aorta)
- *salovnica žljezda* za *glandula sebacea* (lat. *sebaceus*, salo)
- *skalica*²⁰¹ za *os petrosum* (grč. *πέτρα*, stijena)
- *skobljena*²⁰² *mišica* i *skobljenik* za *musculus peroneus*, odnosno *nervus peroneus* (grč. *περόνη*, kopča)
- *slinavica* za *glandula salivaris* (lat. *saliva*, slina, pljuvačka)
- *slipuljica/slěpuljica*²⁰³ za *foramen coecum* (lat. *caecus*, slijep)
- *sluhovnik* za *nervus acusticus* (grč. *ἀκουστικός*, koji se čuje)
- *spužnički vodotok* za *aqueductus cochleae* (lat. *aqueductum*, vodotok i *cochlea*, puž)
- *stoborak*²⁰⁴ za *vestibulum* (lat. *vestibulum*, predvorje, mjesto ispred kuće, ulaz), a onda i *aqueductus vestibuli* pridvorni vodotok

²⁰⁰ Sinonimi: *krivina*, *zavoj*, *luk*.

²⁰¹ U AR-u, svez. 15, stoji da *skala* znači isto što i *stijena*, pa zato ovaj leksem smatramo kalkom.

²⁰² U AR-u, svez. 15, potvrđeno kao sinonim za *kvačica*, *spona*, *pritegača*. Riječ je o lisnom mišiću, a isti korijen nalazimo i u nazivu za *fibulu*, lisnu kost, uz koju Ivan Dežman navodi sinonimski niz *skoblja*, *čevanica*, *čěvka*, *čěvčanica*, *nuzgolenka*, *golěnica*.

²⁰³ Ovjerena su oba oblika.

²⁰⁴ Avlija, mjesto ispred kuće, prostor ograđen stupcima, dvor, dvorište (AR, svez. 16)

- *suhotica hrbtenjače*²⁰⁵ za *tabes dorsualis* (lat. *tabes*, ginuće, trulost, sušica i *dorsalis*, koji se nalazi iza, leđni)
- *škljen*²⁰⁶ za *phalanx* (grč. *φάλαγξ*, bojni red, četa, niz od nekoliko članova)
- *tankovijasta mišica* za *gracilis musculus* (lat. *gracilis*, tanak, vitak)
- *trojak* za *nervus trigeminus* (lat. *tri-*, tri i lat. *geminus*, nalik, isti)
- *tronuglac*²⁰⁷ za *os triquetrum* (lat. *triquetra*, koji ima tri kuta, trokutast)
- *trozub* za *tricuspidalis* (lat. *tris*, tri i *cuspis*, vrh, šiljak, zub²⁰⁸)
- *udičasta kost* i *udičasti odraslić* za *os hamatum* i *hamulus pterygoideus* (lat. *hamus*, kuka, mač krivaš, udica, grč. *πέρυγα*, krilo i grč. sufiks *-ειδής* 'koji je nalik na što, koji je sličan kao što')
- *udičasta kost* za *os hamatum* (lat. *hamatus*, kukast, iskrivljen)
- *upotljiv*²⁰⁹ *lěk* za *diaphoreticum* (grč. *διαφορητιν*, znojiti se)
- *věčānica* za *arteria coronaria* (lat. *corona*, vijenac, kruna)
- *vidnički otvorak* za *foramen opticum* (grč. *ὄψις*, vid i lat. *foramen*, rupa), odnosno *vidnik* za *nervus opticus*
- *vodena osrdačja* za *hydrops pericardii* (grč. *ὑδωρ*, voda, grč. *περί*, oko, grč. *κάρδιον*, srce)
- *vodoglavost* za *hydrocephalus* (grč. *ὑδωρ*, voda i grč. *κεφαλή*, glava), *pretegotnost* za *superfoetatio* (lat. *super*, nad, iznad, preko, odviše... u najvećoj mjeri čega i lat. *foetatio*, trudnoća²¹⁰)
- *vodotok* za *aquaeductus* (lat. *aquaeductus*, vodotok, akvadukt), a onda i *Kotunijev vodotok* za *aquaeductus Cotunii*, *bezimenica* za *arteria anonyma* (grč. *ἄν*, bez i *ὄνυμα*, ime)
- *vratar* za *pylorus* (grč. *πυλωρός*, vratnik, ulaz, koji čuva vrata)
- *vretenova odvodnica* i *vretenik* za *arteria radialis*, odnosno *nervus radialis* (lat. *radius*, palica, žbica, tkalački čunak, vreteno)
- *zavojica* za *flexura sigmoidea* (lat. *flexura*, zavoj i grč. *σίγμα*, slovo sigma (Σ)).

²⁰⁵ Uz naziv *spina dorsi* (kralježnica) navodi sinonimni niz *hrbtenica*, *kičma*, *kičmenica*, *grbina*, *grbača*, *kičmenjača*, *hrbtina*, *kraljiš*.

²⁰⁶ Ovjereno kao sinonim za zglob, član, kariku u lancu u AR-u, svez. 17.

²⁰⁷ Od *nugao*, *ugao*, *kut*.

²⁰⁸ Zub u značenju oštrog završetka čega.

²⁰⁹ Od *pot*, *znoj*.

²¹⁰ Sinonim koji Dežman rabi za trudnoću jest *tegotnost*.

- *žučni kamenac* za *cholelithiasis* (grč. *χολή*, žuč, *λίθος*, kamen).

Popis naziva nastalih kalkiranjem njemačkih naziva

- *bedrenik* i *bedrena odvodnica* za, redom, *Schenkelnerve* i *Schenkelarterie* (njem. der Schenkel, but, bedro, stegno)
- *bolestan duhom* za *der Geisteskrank* (njem. *der Geist*, duh, duhovnost, um i njem. *krank*, bolestan)
- *čahurica očinke leće* za *Linsenkapsel* (njem. *die Linse*, leća i njem. *die Kapsel*, čehura, kutija) *jetrenina* za *dei Lebersubstanz* (njem. *die Leber*, jetra)
- *glavatica* za *die Kopfschlagader* (njem. *der Kopf*, glava i njem. *die Schlagader*, žila kucavica, arterija, bilo)
- *glenotok* prema *der Schleimfluss* (njem. *der Schleim*, sluz, slina, glen i njem. *der Fluss*, tijek, tok, tečenje)
- *gljistogon* za *der Wurmtreibendes* (njem. *der Wurm*, crv, glista) i (*ljuti*) *mokrogon* za (*scharfe*) *Harntreibendes* (njem. *scharf*, ljut, žestok, ošar, jednak, njem. *der Harn*, mokraćna, urin)
- *gnojno mokrenje* za *der Eiterharneu* (njem. *der Eiter*, gnoj, njem. *härnen*, mokriti)
- *grebenica* za *die Kammuskel* (njem. *der Kamm*, greben)
- *izklešćiti* za *mit der Zange herausziehen* (njem. *die Zange*, kliješta i *herausziehen*, izvuci, istrgnuti, izvaditi)
- *kimalica* za *Kopfnicker* (njem. *das Kopfnicken*, kimanje glavom)
- *klēnut plućna* za *Lungenlähmung* (njem. *die Lunge*, pluća i *die Lähmung*, kljenut, uzetost, klonulost)
- *koštan očepak* za *der Knochensplitter* (njem. *der Knochen*, kost i njem. *splitterig*, cjepak, krhak)
- *križnik* za *Kreuznerv* (njem. *das Kreuz*, križ)
- *ljutica* za *der Zornader* (njem. *der Zorn*, gnjev, srdžba, jarost)
- *mesni prědor* za *der Fleischbruch* (njem. *das Fleisch*, meso i njem. *der Bruch*, lom, prijelom, razlomak)
- *měšić* za *der kleine Balg* (njem. *der Balg*, oderana koža, mijeh)
- *mrtvi san* za *der Todtenschlaf* (njem. *der Tod*, smrt i *der Schlaf*, spavanje)
- *načinjeno oko* za *Ein künstliches Auge* (njem. *künstlich*, umjetan, neprirodan, nenaravan i *das Auge*, oko)

- *nadbruka* za *das Schamberg* (njem. *die Scham*, vulva, bruka, sram, kundra i njem. *die Berg*, brijeg)
- *naglavnik* (otok) za *die Kopfgeschwulst* (njem. *der Kopf*, glava i njem. *die Geschwulst*, oteklina)
- *nalom* za *der Anbruch* (njem. *an-*, na i njem. *der Bruch*, lom, raskid, razlomak)
- *napověď*²¹¹ za *die Vorhesagung* (prognose) (njem. *die Vorhersagung*, proricanje, pretkazivanje)
- *nastojnik* za *der Krankenwärter* (njem. *kränken*, bolestan i *der Wärter*, čuvar, njegovatelj)
- *nehanje trudov* i *slabi trudovi* za *Wehenpause* i *Wehenschwäche* (njem. *die Wehe*, trudovi, porođajni bolovi, njem. *die Pause*, pauza, stanka, odmor i njem. *schwach*, slab, nejak)
- *nestaja žući* za *der Mangel an Galle* (njem. *der Mangel*, nestašica, pomanjkanje, nedostatak, oskudica i *die Galle*, žuč)
- *nož od kamenca* za *das Steinmesser* (njem. *der Stein*, kamen i *das Messer*, nož)
- *obla ténica* za *Zylinderepithel* i *flimmerepithel* za *trepteća ténica* (njem. *zylindrisch*, valjkast, obli, *flimmer*, trepljikav, svjetlucav i *das Epithel*, epitel, tanko tkivo, tjenica, opna)
- *obličnik* za *das Antlitznerv* (njem. *das Antlitz*, lice, obličje)
- *obradni otvorak* za *Kinnloch* (njem. *das Kinn*, brada i *das Loch*, rupa otvorak)
- *odbito dēte* za *das abgestilltes Kind* (njem. *abstillen*, odbiti (od dojenja) i *das Kind*, dijete)
- *okrajak očne jamice* za *Augenhöhlenrand* (njem. *augen*, očni; *die Höhle*, spilja, pećina, jazbina, šupljina; *der Rand*, granica, obrub)
- *perasta mišica* za *Gefiederter Muskel* (njem. *das Gefieder*, perje ptice)
- *plućečina* za *Lungensubstanz* (njem. *die Lunge*, pluća) i *prokušanje pluć* za *Lungenprobe* (njem. *die Lunge*, pluća i *die Probe*, proba, pokus, vježba, kušanje)
- *poluperata mišica* za *Halbgefiederter Muskel* (njem. *Halb*, pola, polovica i njem. *das Gefieder*, perje ptice)
- *pomoćnica* za *der Helfer* (njem. *der Helfer*, pomoćnik)
- *pomudnica* za *die Hodenscheidenhaut* (njem. *der Hode*, mošnja, *die Haut*, koža)

²¹¹ Ovaj se leksem javlja u crkvenom diskursu u značenju 'objavljivati, najaviti (obično) žendibene nakane'

- *porod na glavu* za *Kopfgeburt* (njem. *der Kopf*, glava i *die Geburt*, porod)
- *porod na trticu* za *Steissgeburt* (njem. *der Steiss*, zadnjica i *das geburt*, porod)
- *požumanka* za *die Dotterhaut* (njem. *der Dotter*, žumanjak, *die Haut*, koža)
- *pregibnica* za *Beugemuskel* (njem. *die Beuge*, pregib, prigib)
- *prigled starosti* za *die Alterspflege* (njem. *das Alter*, starost i *die Pflege*, njega, briga, nadzor)
- *proočni vrēd*²¹² za *der Augenwinkelgeschwür* (njem. *das Auge*, oko, *der Winkel*, kut, zakutak, skrovito mjesto, *das Geschwür*, gnojni čir, prišt)
- *razvodnični zalistak* za *die Aortenklappe* (njem. *die Klappe*, zaklopac, zaponica, zalistak, *die Aorta*, aorta)
- *rebreni hrustavac* za *Ripperknorpel* (njem. *die Rippe*, rebro i *der Knorpel*, hruskavac)
- *slezenina* za *Milzsubstanz* (njem. *die Milz*, slezena)
- *srdčevina* za *herzsubstanz* (*das Harz*, srce)
- *tegotnost u lubini* za *die Abdominalschwangerschaft* (njem. *Abdominal*, trbušni i *die Schwangerschaft*, trudnoća)
- *topir-krilca* za *Fledermausflügel* (njem. *die Fledermaus*, šišimiš²¹³ i *der Flügel*, krilo)
- *troglavica* za *der Dreiköpfiger* (njem. *drei*, tri i *der Köpf*, glava)
- *udičasta noga* za *Hackenfuß* (njem. *der Haken*, udica, kuka, *die Fuss*, noga)
- *usaloviti se, usalovljeno srdce i usalovljena jetra* za, *redom, fettig Entarten, Fettige Entartung des Herzens i Fettige Entartung der Leber* (njem. *Fettig* mastan, salast, njem. *das Herz*, srce i njem. *die Leber*, jetra)
- *utrobica moždanov* za *der Kammer im Gehirn* (njem. *der Kammer*, soba, izbica i njem. *der Gehirn*, mozak)
- *uzitva*²¹⁴ za *Verengerung* (njem. *die Verengerung*, suženja, sužavanja)
- *uzlina živčija* za *Nervenknoten* (njem. *der Nerv*, živac i njem. *der Knoten*, čvor, uzao²¹⁵)
- *větrogon* za *die Blähungstreibendes* (njem. *die Blähung*, nadimanje, vjetar i *treiben*, tjerati, goniti)
- *vitičasta osuga* za *Ringband* (njem. *der Ring*, prsten, kolut, karika, krug i njem. *das Band*, vrpca, uzica, traka)

²¹² U AR-u, svez. 21, ovjereno uz sinonime *rana*, *čir*, *ozljeda*.

²¹³ Sin. topir.

²¹⁴ Suženje, uženje.

²¹⁵ U AR-u, svez. 20, ovjereno uz sinonime *zavezak*, *čvor*, *petlja*.

- *voda za oči* prema *Augenwasser* (njem. *das Auge*, oko; *das Wasser* voda)
- *vrška jezika* za *die Zungenspitze* (njem. *die Zunge*, jezik i *die Spitze*, šiljak, vrh)
- *vuhovnik* za *das Ohrnerve* (njem. *das Ohr*, uho i njem. *das Nerv*, živac)
- *zavrta od žučnjaka* za *die Gallensteinkolik* (njem. *Gallenstein*, žučni kamenac²¹⁶ i *die Kolik*, kolika²¹⁷, bolan grč crijeva)
- *zdelični proměr* za *der Beckendurchmesser* i *zdelična utlina* za *die Beckenhöhle* (njem. *das Becken*, plitka zdjela, *der Durchmesser*, promjer i *die Höhle*, spilja, pećina, duplja, jazbina)
- *žući prohod* za *der Gallengang* (njem. *die Galle*, žuč i *der Gang*, kretanje, hod, tok)
- *žučna krv* za *das Gallenblut* (njem. *die Galle*, žuč i *das Blut*, krv).

²¹⁶ U *Rječniku lječničkog nazivlja* uz naziv *das Gallenstein* stoji hrvatska istovrijednica *žučnjak* (v. Dežman 1868a: 29).

²¹⁷ U *Rječniku lječničkog nazivlja* uz naziv *kolik, colica* stoji hrvatska istovrijednica *zavrta, zavrtna bolest* (v. Dežman 1868a: 45).